

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VII, Nr. 7—8

IULIE—AUGUST, 1962

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

Pag.

LA A XVIII-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII ROMÂNIEI

REDACȚIA: Patria noastră în făgașul păcii și propășirii 403—415

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREII

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Ortodoxia și Mișcarea Ecumenistă 416—422

REDACȚIA: Dezarmarea — chezașia de capetenie a apărării și consolidării păcii popoarelor (Congresul Mondial pentru Dezarmare și Pace de la Moscova) 423—448

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Excurs exegetic-filologic neotestamentar privitor la înțelesurile posibile ale termenului *διδάσκω* 449—468

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Nașterea ideii papale 469—482

Prot. Dr. ȘTEFAN LUPȘA: Satul lui Gheorghe Lazăr 483—496

Teologie sistematică

Pr. Prof. Dr. CORNELIU SÎRBU: Noutăți din Istoria religiilor 497—519

Teologie practică

IOAN N. FLOCA: Legea românilor (jus valachorum) și legislația de stat din Transilvania în epoca voievodatului și principatului 520—528

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Cu privire la ilustrația în predică 529—550

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Întrebări și răspunsuri cu privire la înmormintarea preoților 551—558

(Continuare în p. III a copertei)

RECENZII

Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN: In legătură cu „O carte despre Biserică” 559—568

VIAȚA BISERICESCĂ

REDACȚIA: Intru pomenirea Mitropolitului Nicolae Bălan 569

N. M.: La hram 569—570

INSEMNĂRI

REDACȚIA: „Impotriva morții nucleare, pentru viață, pentru pace”. —

Este loc pe pământ pentru toți. — Cinstirea femeii în țara noastră.

— Noua „premieră spațială” sovietică 571—574

Alegerea noului Episcop al Aradului 575—576

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimit pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise cîteț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VII, Nr. 7—8

IULIE—AUGUST, 1962

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

PATRIA NOASTRA ÎN FĂGAȘUL PĂCII ȘI PROPĂȘIRII

La 23 August 1944, forțele patriotice din interiorul țării — cărora li s-au asociat unitățile militare din garnizoane și de pe front — au întors armele împotriva cotropitorului hitlerist și după ce i-au doborât pozițiile de sprijin din aparatul de stat, împreună cu eroicele trupe sovietice eliberatoare, l-au alungat din țară.

A început apoi urmărirea lui, care n-a fost nici ușoară și nici fără jertfe. La desfășurarea acelor operații de amploare — executate cu elan irezistibil și cu o forță incomparabilă de către Armata Sovietică — au participat și unități ale Armatei Române. Acestea s-au acoperit de glorie în bătăliile purtate pentru eliberarea Ardealului de Nord, Ungariei și Cehoslovaciei. A fost petluită și în chipul acesta, cu devotament exemplar, hotărârea întregului nostru popor de a-și orienta pe viitor viața obștească și de stat în făgașuri noi, consecvent democratice și vădit progresiste.

Au trecut 18 ani de-atunci...

După 18 ani de viață liberă, țara noastră e de nerecunoscut. Poporul, devenit stăpîn real la el acasă, a preluat puterea de stat și o exercită cu însușiri conducătoare dovedite. Patria noastră nouă și înnoită, Republica Populară Română, pășește temeinic și statornic spre zărilor unei propășiri fără precedent, neabătîndu-se din făgașul păcii, care este cheazăia de căpetenie a acestei propășiri.

Oaspeți dinafară — dintre care unii, nu puțini, aparțin țărilor capitaliste și împărtășesc convingeri politice specifice lumii occidentale — vizitîndu-ne țara, rămîn uimiți de avîntul creator ale cărui mărturii concrete se întîlnesc pe toate drumurile ei. Bucuroși de orice recunoaștere a stărilor reale de lucruri de la noi, care ne vine din partea lor, mai bucuroși sîntem cînd astfel de mărturisiri poartă girul competenței și exigenței în materie

de aprecieri obiective a propășirii noastre obștești, care definesc pe un conducător de stat socialist, de talia majoră a Dlui Nichita Hrușciiov. Intr-o cuvîntare radiotelevizată pe care a rostit-o după înapoierea la Moscova din vizita de prietenie făcută țării noastre, premierul sovietic a spus între altele:

„Oricine vizitează astăzi România nu poate să nu vadă marile transformări survenite în viața poporului român. În trecut, țară agrară săracă, care se afla în dependență totală față de marile puteri imperialiste, România s-a transformat în prezent într-un stat socialist dezvoltat și înfloritor”.

E o mărturie care ne onorează. Poporul nostru harnic și destoinic va ști să răspundă și de-acum înainte îndatoririlor ce-i revin în scopul cheazășuirii unei înfloriri necurmăte și din ce în ce mai accelerată a minunatei noastre Patrii!

*

Ceea ce caracterizează viața de obște a Patriei noastre de la 23 August 1944 încoace este **munca de zidire** nouă ce se desfășoară în toate țărmurile. Munca aceasta este directivată de înțeleapta ocîrmuire a țării, ieșită din popor și identificată organic cu năzuințele lui superioare.

O astfel de muncă, realmente creatoare, se desfășoară cu socoteală — nu la întîmplare, ca în țările capitaliste — după planuri de stat temeinic alcătuite pe bază de studii și cercetări științifice atente și de durată, efectuate în funcție de realitățile sociale și culturale de la noi și pe măsura posibilităților noastre economice. Tocmai de aceea, roadele ei nu întîrzie niciodată să se vădească și să reprezinte an de an un viguros pas înainte pe calea construirii societății socialiste.

Acest lucru este ilustrat, recent, de „Breviarul statistic al Republicii Populare Romîne — 1962”. El este oglinda dezvoltării și înfloririi țării noastre. În modul cel mai convingător, prin graiul negreșelnic al cifrelor, Breviarul statistic al R. P. Romîne arată că economia noastră națională se dezvoltă proporțional și multilateral, pe o linie continuu ascendentă.

Esențialul cuprins în această constatare este confirmat de datele de amănunt. Cunoașterea lor adeverește că în tot trecutul Romîniei poporul nostru n-a mai avut parte niciodată de-o atît de substanțială înaintare, pe front larg și în timp scurt, în năzuința lui permanentă de a-și construi o viață din ce în mai bună.

Unul din indicatorii cei mai elocvenți ai oricărei economii este venitul național. Breviarul statistic al țării noastre arată că

venitul național a crescut la noi an de an de la preluarea puterii de stat de către clasa muncitoare. Din acest venit național au fost alocate an de an resurse tot mai mari pentru crearea și dezvoltarea tuturor ramurilor economiei noastre, a bazei tehnico-materiale a socialismului, cât și pentru ridicarea continuă a nivelului de trai al poporului muncitor.

Față de anul 1950, venitul național al Republicii Populare Române a ajuns în 1961 aproape de trei ori mai mare. Aceasta însemnează că față de nivelul antebelic venitul național s-a triplat, știut fiind că anul 1950 este anul în care venitul național a atins pentru prima dată după eliberarea Patriei plafonul de dinainte de al doilea război mondial. Specialiștii în materie trag o concluzie deosebit de îmbucurătoare din faptul că în numai unsprezece ani am înregistrat o creștere medie anuală a venitului național de peste 10 la sută: **economia națională a Republicii Populare Române se caracterizează printr-un dinamism remarcabil.**

Creșterea continuă și substanțială a venitului național a permis sporirea an de an a volumului fondului de investiții. În perioada 1950—1961, valoarea totală a investițiilor făcute de stat s-a ridicat la aproape 181 miliarde lei. Investițiile pentru anul 1961 au fost de cinci ori mai mari decât cele pentru anul 1950.

Ce dovedește aceasta? În primul rând, sporirea continuă a venitului național și a volumului investițiilor dovedește superioritatea sistemului socialist față de cel capitalist. În al doilea rând, acest remarcabil pas înainte pe calea propășirii obștești dovedește odată mai mult că ocîrmuirea de stat a Republicii Populare Române posedă și priceperea și destoinicia trebuincioase pentru a ridica țara noastră din starea de înapoiere economică, socială și culturală în care au ținut-o regimurile burghezo-moșierești atîta amar de vreme.

Un aport hotărîtor la creșterea venitului național au adus lucrătorii din industria noastră socialistă. Față de anul 1950, producția globală a industriei noastre a ajuns să fie în 1961 de aproape patru ori mai mare. Numeroase întreprinderi au fost extinse, modernizate și reutilate. Au fost construite și modernizate sute de noi mari întreprinderi ale industriei extractive și prelucrătoare, îndeosebi întreprinderi ale industriei grele. Noi ramuri industriale au apărut pe harta economiei Republicii Populare Române. Peste tot, s-a reflectat mai ales preocuparea ocîrmuirii de stat pentru creșterea cu precădere a industriei pro-

ducătoare de mijloace de producție. Ceea ce altă dată importam cu cheltuieli grele din străinătate — dacă importam! — astăzi fabricăm noi înșine în cantități necesare pentru trebuințele economiei naționale și chiar depășind aceste necesități, încît mai vindem și altor țări, în cadrele convențiilor comerciale cu lumea dinafară.

Un avînt deosebit a luat producția industriei energiei electrice și termice, care în 1961 a fost de cinci ori mai mare decît în anul 1950. În același interval de timp, producția industriei combustibilului s-a triplat aproape. Prin aceasta, s-au asigurat materiile prime necesare industriei noastre chimice și un disponibil de produse petroliere pentru export.

La rîndul ei, industria electrotehnică a înregistrat o dezvoltare rapidă fără egal: în 1961 ea a fost de 12 ori mai mare decît în anul 1950. Au fost asigurate astfel echipamentele necesare electrificării țării, extinderii telecomunicațiilor și înzestrării altor ramuri industriale cu aparatură specială de măsură, control și chiar de automatizare.

Dezvoltarea impetuoasă a industriei electrotehnice are și urmări culturale deosebit de îmbucurătoare. Producția indigenă de aparate de radio a crescut și, paralel, a înregistrat un avînt remarcabil producția unor sortimente din ce în ce mai bogate de aparate și mașini menite să îmbunătățească confortul casnic.

Datorită creării de numeroase capacități noi, precum și modernizării celor existente, în industria siderurgică producția a crescut anual în medie cu 14,5 la sută, ajungînd să fie în 1961 de 4,5 ori mai mare decît în 1950. Tot de 4,5 ori a crescut în perioada 1950—1961 și producția metalurgiei neferoase.

În ramura construcției de mașini și prelucrării metalelor s-a realizat în 1961 o producție de șapte ori mai mare decît în 1950. Prin aceasta, dezvoltarea proporțională a întregii noastre economii a primit un sprijin puternic.

În țara noastră, industria chimică dispune de o bogată bază de materii prime. Prin chibzuirea îndrumare dată de ocîrmuirea de stat și prin avîntul patriotic al lucrătorilor activi în cadrele ei, industria noastră chimică — în care au fost investite 9,5 miliarde lei — a înregistrat cel mai înalt ritm de dezvoltare din întreaga industrie națională: peste 21 la sută pe an.

Masa lemnoasă a fost valorificată din ce în ce mai bine prin darea în folosință a unor noi capacități de producție în industria de exploatare și prelucrare a lemnului.

Industria materialelor de construcții a înregistrat o creș-

tere de peste 4 ori și jumătate a producției ei în perioada 1950—1961. Industria celulozei și a hârtiei, ca și industria textilă, au realizat în anul 1961 producții de aproape trei ori mai mari decât cele atinse în anul 1950.

În industria alimentară producția a sporit de 2,6 ori față de aceea a anului 1950.

Dezvoltarea impetuoasă a industriei noastre a avut ca urmare crearea a numeroase noi locuri de muncă. Față de 814 mii în anul 1950, numărul salariaților activi în industrie s-a ridicat în anul 1961 la 1.358.000.

Înzestrarea întreprinderilor cu utilaj modern, ridicarea calificării celor ce muncesc în industrie și organizarea tot mai bună a muncii au dus la creșterea productivității muncii în industrie, care a ajuns să fie în 1961 de 2,3 ori mai mare decât în anul 1950.

Dezvoltarea tuturor ramurilor economiei noastre a dus la creșterea producției industriei construcțiilor de 4,1 ori în perioada 1950—1961. Suma de 5,9 miliarde lei, alocată ramurilor construcțiilor în anii 1950—1961, a fost cheltuită aproape în întregime pentru înzestrarea unităților de construcții cu utilaje și mașini de înaltă tehnicitate. Acest lucru a permis mecanizarea în măsură crescândă a muncii pe șantiere. Astfel ramura construcțiilor a dobândit treptat caracteristici de organizare și tehnicitate, continuitate și ritmicitate a producției proprii activității industriale.

Specialiștii ne informează că tocmai datorită asimilării tot mai complete a construcțiilor cu ramurile industriei se obișnuiește să se caracterizeze gradul de industrializare a unei țări și după aportul industriei și construcțiilor în venitul național. Pentru țara noastră acest aport reprezenta 35 la sută în 1938, 50 la sută în 1950 și aproape 55 la sută în anul 1961. Sporul e remarcabil și deosebit de grăitor. (Cf. Petru Năvodaru, în „Scînteia”, nr. 5604/1962, p. 2).

La constituirea venitului național, după industrie aduce cel mai mare aport agricultura. Transformarea ei socialistă s-a încheiat în primăvara anului acestuia. Acest proces complex de transformare socialistă a agriculturii noastre s-a desfășurat în condițiile creșterii continue a producției vegetale și animale. În 1961, producția globală a agriculturii noastre a fost cu o treime mai mare decât în 1938. Față de același an, producția totală de cereale a fost în 1961 cu 18,1 la sută mai mare, iar producția agricolă animală a sporit cu peste 50 la sută. Cu toate distrugerile provocate de război și de anii de secetă 1946—1947, efectivul de animale a crescut la toate speciile.

La dobândirea succeselor obținute în construcția socialistă la sate, în agricultură, hotărîtor a fost ajutorul puternic dat de stat prin mijloace mecanizate, cadre de ingineri și tehnicieni agronomi, credite și altele. Agricultura a primit în perioada 1950—1961 fonduri în valoare de 27 miliarde lei. Ele au fost folosite mai ales pentru înzestrarea agriculturii cu un parc important de tractoare și alte mașini agricole.

În anul 1938 aveam doar 4.049 tractoare. La sfîrșitul anului 1961, agricultura socialistă a Republicii Populare Romîne dispunea de aproape 52.000 tractoare fizice, 48.000 semănători mecanice, aproape 23.500 combine pentru păioase și alte mașini agricole. Comparația e concludentă — și elocventă.

Marea agricultură socialistă n-a întîrziat să-și vădească avantajele. În comparație cu gospodăriile individuale, gospodăriile agricole de stat și gospodăriile agricole colective au realizat producții sporite la hectar la grîu, porumb și alte culturi. Structura suprafețelor cultivate a suferit schimbări importante: s-au dezvoltat culturile de floarea soarelui, sfeclă de zahăr, cartofi și legume.

Prin extinderea suprafețelor cultivate cu plante de nutreț — mai ales porumb — a fost asigurată baza dezvoltării producției animale. Aceasta e sprijinită în mod deosebit prin fonduri de investiții (în unitățile de stat), avansuri și credite (în gospodăriile agricole colective). Producția de carne ((greutate vie), de lapte și ouă a crescut astfel în mod substanțial.

Prin încheierea colectivizării agriculturii au fost create condițiile cele mai prielnice pentru sporirea în ritm intens a producției vegetale și animale. Aceasta, la rîndul ei, va ridica și mai mult nivelul de trai al populației țării de la orașe și de la sate.

A sporit continuu, apoi, capacitatea transporturilor. Aproape 17 miliarde lei au fost investiți și cheltuiți pentru extinderea și modernizarea rețelei noastre feroviare și rutiere, a instalațiilor portuare. Parcul de material rulant și mijloace de transport auto a înregistrat creșteri considerabile. Tot așa productivitatea muncii lucrătorilor din această ramură. În anul 1961, numărul lucrătorilor activi în transporturi crescuse cu 64 la sută față de cel din anul 1950. Ei au transportat de 3 ori mai multe mărfuri și de 1,5 ori mai mulți călători decît în anul 1950.

O consecință de seamă a dezvoltării multilaterale a economiei noastre naționale, a creșterii continue a producției industriale și agricole a fost extinderea relațiilor noastre economice

externe. Exportul nostru a crescut și structura lui s-a îmbunătățit. S-a lărgit volumul și nomenclatura importului. De 3,5 ori a sporit între anii 1950—1961 volumul total al comerțului nostru exterior. Astăzi, avem relații comerciale cu peste 70 de țări.

A crescut apoi nivelul de trai al populației țării, ca urmare a creșterii continue și a orientării generale a economiei naționale. Progresele substanțiale obținute în ridicarea nivelului de trai obștesc se datoresc mai ales accentului pus de ocîrmuirea de stat a Republicii Populare Romîne pe industrializarea socialistă și pe dezvoltarea agriculturii colectivistice.

Între anii 1950—1961 numărul salariaților a crescut cu 64 la sută. Salariul real — adică puterea de cumpărare a salariaților — aproape s-a dublat (înregistrînd o creștere de 1,9 ori). Vânzările de mărfuri cu amănuntul au crescut de peste 3 ori atît la orașe, cît și la sate.

Grăitoare este mai ales creșterea numărului total al celor înscriși în școli și institute de învățămînt superior: de la 2,1 milioane în 1950 la 3,1 milioane în 1961. Numărul studenților a crescut cu 58 la sută — adică de la 53 de mii la 84 de mii.

Dar comparația poate fi dusă mai departe, la alte amănunte elocvente. În anul universitar 1938—1939 existau în țara noastră 16 instituții de învățămînt superior cu 33 facultăți, repartizate în 4 centre universitare. Astăzi avem — în 13 centre universitare — 46 instituții de învățămînt superior, cu 164 facultăți. De pe băncile acestor facultăți ies an de an sute și mii de ingineri și constructori, profesori și învățători, medici și geologi, economiști și artiști, cadre cu înaltă calificare care își pun pregătirea și puterea lor de muncă în slujba dezvoltării economice și culturale a Patriei.

Numărul studenților admiși în facultăți este de asemenea în continuă creștere. În anul universitar 1938 aveam doar 26.489 studenți. De peste trei ori mai mulți am avut în anul universitar 1961—1962. Numai la începutul anului universitar 1961—1962 au fost primiți în anul I aproape tot atîția studenți cîți existau în întregul învățămînt superior în anul 1938.

Răspunzînd cerințelor crescînde de cadre cu înaltă calificare pentru economia națională, au fost înființate noi institute politehnice, tehnice și agronomice. Astfel, față de cele 3 institute politehnice cu 9 facultăți și 9 secții de specializare, cîte aveam în 1938, astăzi funcționează 10 institute politehnice și tehnice superioare cu 38 facultăți și 104 secții de specializare, precum și 5 institute agronomice (în București, Timișoara, Iași, Cluj și Cra-

iova). S-au înființat secții și facultăți noi. Incepînd cu noul an universitar, secția de mașini agricole de la Institutul politehnic din București se transformă în facultate de mecanică agricolă, iar secția de horticultură de la Institutul agronomic din Iași — în facultatea de horticultură. Se înființează totodată facultate de horticultură la Institutul agronomic din Craiova și secții de mecanică agricolă la Institutele politehnice din Brașov și Cluj. La Institutul politehnic din Timișoara și Institutul de construcții din București iau ființă, de asemenea, secții de hidrotehnică agricolă, iar secțiile de zootehnie de la Institutele agronomice din Cluj și Timișoara se transformă în facultăți de medicină veterinară.

În anul 1938, în facultățile din țară existau abia 100 laboratoare. Astăzi avem peste 700 laboratoare în instituțiile noastre de învățămînt superior.

Pe lângă faptul că învățămîntul superior — ca de altfel învățămîntul de toate gradele — este complet gratuit, studenților le sînt create condiții tot mai bune de studiu și de viață, de pregătire științifică și practică. În cursul anului universitar 1961—1962 au fost bursieri 65,3 la sută din numărul total al studenților. Din anul 1950 încoace s-au construit și dat în folosință cămine studențești cu o capacitate de 20.800 de locuri și cantine unde pot lua masa 15.000 de studenți. În anul universitar încheiat, 63,1 la sută din numărul total al studenților au fost cazați în cămine și 63,8 la sută au luat masa la cantine. S-a prevăzut ca în viitorul an universitar să se mărească numărul locurilor în cămine cu peste 7.000, iar în cantine — cu peste 8.000. Studenții răspund grijii părintești pe care le-o poartă ocîrmuirea de stat, pregătindu-se temeinic pentru activitatea lor de viitor.

Pe de altă parte, a început trecerea treptată la învățămîntul obligatoriu de 8 ani. În anul școlar 1961—1962, în clasele V—VII din mediul rural învățau de 10 ori mai mulți elevi decît în anul 1938. Toți școlarii din clasele ciclurilor elementare primesc gratuit manualele trebuincioase desfășurării normale a procesului de învățămînt. Înainte-vreme, sub regimurile burghezo-moșierești, pînă și abecedarul era un lux. Într-un reportaj din anul 1933, unul dintre scriitorii noștri de renume, Acad. G. Bogza, constata cu amărăciune această stare de fapt: „...5 lei înseamnă o pîine. O pîine e o zi de viață. Cîte pîini, cîte zile de viață trebuie să smulgă din casele sărace prețul manualelor didactice? Oamenii gîndesc: tăblița — 4 pîini, Geografia — 8 pîini, Abece-darul — 7 pîini!”.

Astăzi, la sate — acolo unde dospea altădată analfabetismul, cu toate consecințele lui întunecate și costisitoare — circa 8.000 de biblioteci au peste 3 milioane de cititori asidui. Aproape 2.700.000 exemplare ziare și reviste merg astăzi numai la sate. Instalațiile cinematografice sînt de 30 de ori mai multe decît în anul 1938, iar căminele culturale și casele de citit sînt în număr de aproape 12 mii. Peste 19 mii de coruri, echipe de dansuri, brigăzi artistice și formații instrumentale sătești au luat parte la concursul pe țară al formațiilor de amatori din anul 1961.

Avîntul luat de creșterea nivelului cultural al populației sătești este o dovadă indirectă a îmbunătățirii neconținute a nivelului ei de trai. Așa ceva nu era cu puțință în vremea regimului burghezo-moșieresc. De ce oare? Deoarece — cum remarcă un document monografic al vremii — țăranul „nu se va gîndi niciodată la carte atunci cînd trupul lui e ros de foame”. Cum s-ar fi putut vorbi despre cărți, biblioteci și cititori de ziare în viața satului de odinioară, în satul ignoranței și al pelagrei, în satul înfometat și tăbărit de mizerie?

Astăzi, satele noastre cunosc, între alte, binefacerile asistenței medicale locale, ale ocrotirii reale a sănătății țăranilor. În ce privește densitatea personalului medical de specialitate și auxiliar, raportată la volumul populației țării, am întrecut țări capitaliste dezvoltate (ca Anglia, Franța, ș. a.). Numărul paturilor de asistență medicală s-a dublat în perioada 1950—1961, trecînd de la 69 de mii la 137 de mii. Cheltuielile social-culturale făcute de stat pentru învățămînt, cultură, sănătate, pensii, etc. au sporit în același interval de timp de 4,5 ori.

Se îmbunătățesc continuu condițiile de locuit. Peste 15 miliarde lei au fost investiți în perioada 1950—1961 în lucrările de gospodărie comunală și construcția de locuințe. Din acești bani, peste 10 miliarde lei au revenit pentru construcția de locuințe, iar restul pentru amenajări edilitare (canalizări, aducțiuni de apă, căldură, construcții de străzi, înzestrarea orașelor cu mijloace de transport în comun, etc.). Este grăitor faptul că în timp ce în primii trei ani ai perioadei 1950—1961 fondurile destinate gospodăriei comunale și construcțiilor de locuințe reprezentau cam 4 la sută din totalul fondurilor de investiții, în anii 1959—1961 ele reprezentau aproape 10 la sută din fondurile de investiții, considerabil mărite în ultimul timp.

Avîntul fără precedent pe care l-a luat întreaga noastră viață obștească de la 23 August 1944 încoace se datorește eroicului

nostru popor muncitor, ocîrmuirii înțelepte și destoinice a Republicii Populare Romîne, într-ajutorării frățești care caracterizează relațiile țărilor din comunitatea socialistă și, în măsură substanțială, sprijinului dezinteresat pe care ni-l dă Uniunea Sovietică. După ce ne-a ajutat prin forțele ei armate să ne eliberăm de înrobirea fascistă, Uniunea Sovietică — frate mai mare și prieten fidel — ne-a pus la dispoziție experiența ei înaintată în construirea socialismului ca să putem sîrgui fără contenire în făgașul păcii și al unei propășiri pe care țara noastră nu a mai cunoscut-o pînă acum.

Poporul nostru întîmpină a optsprezecea aniversare a zilei de 23 August 1944 — cea mai mare sărbătoare națională — cu realizări ca cele spicuite în paginile de față. În fața conștiinței sale luminate de superioare năzuințe patriotice — și în fața lumii întregi — el dă mărturie de nebiruit despre justetea drumului pe care și l-a ales pentru totdeauna acum optsprezece ani: e **mărturia faptelor**, mărturia ridicării lui din pulberea umilirilor de ieri la desfătările vieții pașnice și îmbelșugate de astăzi.

Viața de pace a poporului nostru este la înălțimea năzuințelor și putințelor de construire a unei vieți din ce în ce mai fericită, care-l însuflețesc și pe care le dovedește el. Această voință de pace este exprimată recent, în numele nostru al tuturor și în termeni clari, de către Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, în Mesajul adresat celei de-a 8-a Conferințe mondiale pentru interzicerea armei atomice și cu hidrogen, întrunită la Tokio, în august a. c.

„Calea concretă și eficientă pentru înfăptuirea aspirațiilor de pace ale întregii omeniri — spune Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej — este dezarmarea generală și totală. În-făptuirea dezarmării generale și totale ar permite, totodată, folosirea uriașelor resurse materiale și de energie umană, absorbite în prezent de cursa înarmărilor, în scopurile accelerării progresului material și cultural al întregii omeniri, pentru învingerea bolilor, a sărăciei și a foametei.

Stă în puterea popoarelor lumii, a tuturor oamenilor de bună credință, indiferent de convingerile politice sau religioase, de a determina învingerea obstacolelor pe care unele cercuri interesate le ridică în calea înfăptuirii cît mai urgente a dezarmării, pentru ca planeta noastră să nu mai cunoască ororile războiului, pentru ca tragedia suferită de poporul japonez să nu se repete nicăieri și niciodată.

Guvernul Republicii Populare Romîne, sincer atașat cauzei păcii, se pronunță cu consecvență pentru semnarea și punerea în aplicare fără întârziere a unui tratat de dezarmare generală și totală care să asigure, încă de la începutul punerii sale în aplicare, îndepărtarea pericolului războiului nuclear și stăvilirea cursei înarmărilor. Pentru atingerea acestui scop, Republica Populară Romînă va face și pe viitor tot ce-i stă în putință și își va aduce întreaga sa contribuție la triumful cauzei păcii, la crearea unei lumi fără arme și fără războaie”.

Pentru „crearea unei lumi fără arme și fără războaie” delegații țării noastre au luat parte la dezbaterile Congresului mondial pentru dezarmare generală și pace, care a avut loc în vara aceasta la Moscova. Pentru același scop nobil reprezentanții tineretului nostru s-au dus la Festivalul mondial de la Helsinki în miezul aceleiași veri, exprimînd laolaltă cu peste 18.000 de tineri din 140 de țări voința celor ce vor înfăptui mărețiile viitorului apropiat. Pentru pace și prosperitate sună sirena și duduie tractorul, îngroapă sămînța în brazdă țăranul și mînuiește mașina muncitorul, își frămîntă mintea intelectualul și zîmbește mama copilului de la sîn. Pentru pacea a toată lumea și pentru izbăvirea ei, pentru totdeauna, de ororile războaielor...

*

În cei optsprezece ani care au trecut de la eliberarea Romîniei, sub scutul legilor țării, cultele religioase din Republica Populară Romînă și-au desfășurat în condiții normale activitatea specifică de îndrumare religioasă-morală a slujitorilor și credincioșilor lor. Ele s-au bucurat tot timpul din partea ocîrmuirii de Stat de un regim echitabil. Discriminările confesionale, privilegiile rezervate unor culte agreate fie de cercurile palatine, regaliste, fie de unele oficine ale cluburilor politice atotputernice înainte de 23 August 1944, favoritismele de toate speciile au fost înlăturate. Principiul egalei îndreptățiri a cultelor religioase în fața legilor Patriei s-a înstăpînit temeinic și este aplicat cu deplină obiectivitate de ocîrmuirea de Stat.

După două veacuri și jumătate de așteptare și suferință, clerul și credincioșii greco-catolici — folosindu-se de noua situație bisericească — în toamna anului 1948, au revenit în masă la sînul de mamă al Bisericii străbune, de care i-au „deschilinit” ca să-i învrăjbească întreolaltă uneltitorii iezuito-habsburgici de la 1698—1700. Prin acest act de optimă însemnătate istorică-

bisericească a fost curmată o stare de lucruri nefirească, dăunătoare unității sufletești a poporului român din Ardeal, iar pe de altă parte, s-a întărit frontul intern al luptătorilor pentru pace și propășire.

Regimul de democrație populară al țării noastre manifestă un interes statornic față de locașurile de cult monumente istorice, arhitectonice și artistice, cheltuind sume respectabile din fondurile statului pentru restaurarea și întreținerea lor în condiții demne de valoarea ce o reprezintă ele. Pentru acest fapt, cultele religioase îi sînt sincer recunoscătoare.

Răspunzînd solicitudinii pe care ocîrmuirea de stat a R. P. Romîne o arată față de slujitorii și credincioșii Bisericii noastre, ne-am înregimentat fără șovăire, dintru tot începutul, în rîndurile luptătorilor activi pentru pace și nu am conținut a participa în acești ani de zidire nouă, cu toată tragerea de inimă, la îndeplinirea sarcinilor cetățenești de folos obștesc, la acțiunile patriotice de masă.

Biserica noastră s-a încadrat cu înțelegere creștinească și cu însuflețire pilduitoare în făgașul vieții celei noi pe care a pornit acum optsprezece ani vrednicul nostru popor muncitor, sprijinindu-i năzuințele și înfăptuirile excepționale în toată bună-vremea, cu cuvîntul și cu fapta, de pe pozițiile învățăturii noastre de credință și ale simțămintelor patriotice ce ne însuflețesc. Contribuția ei la consolidarea și înaintarea actualei așezări a vieții noastre obștești o ilustrează, între altele, faptul că mai mult de jumătate din slujitorii sfintelor altare ortodoxe romîne sînt încadrați în cele peste douăzeci de mii de comitete de luptă pentru pace din țara noastră. Toți ceilalți activează în același tărîm, făcînd din exercițiul îndatoririlor lor duhovnicești — cu tactul și înțelepciunea impuse de exigențele pastorației moderne — un factor de seamă în acțiunea de apărare și întărire a păcii. Unii dintre slujitorii noștri bisericești, în frunte cu I. P. S. și P. S. Membrii ai Sfîntului Sinod, au fost cinstiți cu ordine și medalii ale Republicii Populare Romîne pentru activitatea lor patriotică.

Contribuția preoțimii noastre la sprijinirea acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare a fost subliniată cu mulțumire de ocîrmuirea de stat, spre exemplu în telegrama adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul împlinirii vârstei de șaizeci de ani (februarie 1961). Astfel de aprecieri, venite de la ocîrmuirea noastră statală, constituie un imbold pentru noi

toți în strădaniile de participare loială și statornică la îndeplinirea îndatoririlor noastre patriotice.

Nutrind simțăminte de alipire neșovăielnică față de Patria noastră iubită, dînd ascultare creștinească destoinicei ei ocîrmuiri, respectînd fără precupețire legile ei și împărtășind cu toată convingerea năzuințele populare în spre o viață din ce în ce mai fericită, slujitorii Bisericii noastre întîmpină cea de-a 18-a aniversare a eliberării Romîniei hotărîți să continue și să dezvolte părășia lor devotată la munca de întărire și propășire a Republicii Populare Romîne. Sîntem încredințați că în chipul acesta dăm practic ascultare deplină învățăturii Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a cărei considerație pentru valoarea și demnitatea omului este deplină.

Trăiască în veci înfloritoarea noastră Patrie!

REDAȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ORTODOXIA ȘI MIȘCAREA ECUMENISTĂ

Mintuitorul a înființat Biserica Sa spre a fi adăpost pentru credincioșii Săi, care să fie „o turmă și un păstor” (Ioan 10, 16). Dar în decursul veacurilor scăderile omenеști au făcut ca prin răspunderea unuia singur să se nască diviziunile din 1054 și 1517. Îndeosebi „protestanții” evanghelici s-au separat de papalitate pentru că doreau o reformată generală de îndreptare a relor, iar în loc să păstreze unitatea bisericească măcar a lor, ei s-au divizat apoi într-un mare număr de confesiuni. Dacă papalitatea încerca să realizeze unificarea confesiunilor prin supunere directă sub ascultarea papii — precum îndeosebi se îndemneau papii în 1878, 1918, 1928 și 1954 — apoi Biserica Ortodoxă stăruia pentru „împreunarea-unitatea credinței” prin rugăciune și conștiința unității în Mintuitorul Hristos. În fața acestei evidențe — că Biserica Mintuitorului trebuie să fie una — și protestanții au încercat să-și refacă unitatea și anume prin congregarea confesiunilor apropiate și prin organizarea de alianțe ale confesiunilor locale similare. Aceasta s-a înăptuit în parte în cursul veacului XIX. Dar măsurile nu au fost suficiente, pentru că trebuia să se urmărească o unificare mai largă, în care să intre și Biserica Ortodoxă și cea Romano-catolică. Din acest gând unificator protestant s-a născut „mișcarea ecumenistă”. La invitarea ei, Patriarhia Ecumenică, precum și Bisericile Ortodoxe Rusă și Română, au răspuns în 1903 în mod favorabil, dar cu rezerva că Ortodoxia nu va fi niciodată lăcitată sau discutată și nu se vor admite nici un fel de cedări în credință.

Pentru a-și ajunge scopul, inițiatorii „Mișcării ecumeniste” organizate în 1910, au pus în frontispiciul acestei ecumenicități concepția că „Biserica Mintuitorului este constituită din cele patru ramuri creștine: catolică, ortodoxă, anglicană și protestantă, care numai împreună reprezintă adevărul revelat întreg, iar fiecare confesiune îl conține numai parțial, cînd își desfășoară activitatea în viața sa proprie. Firește că acest punct de vedere nu a fost acceptat de ortodocșii ruși și greci, care îl discută și-l contrazic oral și în scris.

Dar pentru că unificarea bisericească este o datorie a creștinilor, căci din partea lor a venit diviziunea, Patriarhia Ecumenică a lansat un apel,

în Enciclica „Koinonia ton ekklesion” = „Comuniunea bisericilor”, (ianuarie 1920), prin mitropolitul Dorotei din Brusa, în care pe baza principiului: „Iubiți-vă unii pe alții cu inima curată” (I Petru 1, 22), chema bisericile și confesiunile la colaborare și apropiere reciprocă. Recunoscând că prejudecățile vechi mai pot îngreua și, poate, inițial, și zădărnici reșacerea păcii între biserici, recomanda unele măsuri practice de apropiere, ca: încetarea prozelitismului confesional, înlăturarea ignoranței reciproce dintre confesiuni, precum și a neînțelegerilor prin cunoaștere reciprocă, prăznuirea comună a marilor sărbători creștinești, schimb de relații între singurele biserici și confesiuni, convocarea de congrese pancreștine, înțelegerea evoluției teologice a confesiunilor, respectarea reciprocă a tradițiilor, îngăduința la căsătoriile mixte și ajutorarea reciprocă caritativă. Deci bisericile și confesiunile să manifeste dorul iubirii către aproapele și întredolaltă spre realizarea dezideratului: „fiind noi credincioși adevărului, prin iubire să sporim întru toate pentru capul bisericii, care este Hristos” (Efes. 4, 15).

Această encicloică a fost primită favorabil de protestanți și cu însuflețire de ortodocși, care vedeau în ea înfățișat principiul de discuții ecumeniste, fără știrbirea Ortodoxiei. Deci ecumeniștii invită Biserica Ortodoxă să participe la lucrările ramurilor, care erau trei: Alianța mondială pentru înfrățirea popoarelor prin Biserică, Mișcarea pentru credință și organizație și Mișcarea pentru viață și faptă. Și de fapt, la ședința Alianței de la Beatenberg (Elveția), din 1920, participă delegați ortodocși greci (Mitrop. Gherman al Tiatirelor pentru Patriarhia Ecumenică, prof. Hris. Papadopoulos și H. Alivisatos pentru Biserica Greacă), apoi români (arhim. I. Scriban), și bulgari (prof. Șt. Tankov). Iar la ședința primă a mișcării pentru „credință și organizație” de la Geneva, din august 1920, participă delegați ortodocși din Patriarhiile Ecumenică, alexandrină și ierusalimiteană și din Bisericile greacă, sîrbă, bulgară, română (prof. Drăgomer Demetrescu) și rusă (de la Paris), care doresc ca discuțiile să pornească de la principiile Enciclicii patriarhale din 1920; în platforma-bazis de plecare pentru afilierea confesiunilor în Mișcarea ecumenistă să fie prevăzut principiul Treimic dumnezeiesc, să fie recunoscut ca fundamental Simbolul de credință ortodox (niceo-constantinopolitan) și să fie respectată succesiunea apostolică a episcopatului. Dar aceasta a provocat reacția protestanților presbiterieni și de variate nuanțe teologice critice.

De aceea mai multă reușită a dobîndit întrunirea delegaților la ramura pentru „viață și faptă” de la Helsingborg, din 1922, căci se baza pe principiul dragostei către aproapele și delegații ortodocși au fost constituiți într-o comisie aparte, ca în cadrul ei să-și poată expune punctele lor de vedere în mod nestingherit pentru ei, dar și pentru protestanți. Totuși,

mai ușoară era participarea delegaților ortodocși la ședințele Alianței, care nu priveau problemele în mod dogmatic și de aceea s-au putut realiza unele succese, mai ales că țările balcanice ortodoxe au fost încadrate în Regiunea balcanică a Alianței. În consecință, de reușită s-a bucurat conferința Alianței de la Copenhaga, din august 1922, urmată apoi de conferințele regionale de la Sinaia și Novi-Sad (Jugoslavia).

Impunătoare a fost atunci participarea delegaților ortodocși la congresul prim al ramurei pentru „viață și faptă” din 1925, de la Stockholm, fiind prezenți delegați din Patriarhia Ecumenică (mitrop. Gherman al Tiatirelor), din Biserica greacă (arhiep. Hris. Papadopoulos), cea română (mitrop. Nicolae Bălan), cea bulgară (mitrop. Ștefan de Sofia și prof. Șt. Tankov), din cea sîrbă (episc. Irineu din Novisad), și rusă (de la Paris). Pornind de la principiul creștinismului trăit, mișcarea și-a dat denumirea de „creștinism practic” și în consecință a tratat problemele din punct de vedere realist creștin, cu înțelegerea realităților creștine. Astfel și-a putut asigura un succes deplin, constatat de președintele mișcării, arhiep. Nathan Söderblom din Upsala (Suedia).

Alți delegați ortodocși au participat la ședința comitetului ramurei pentru „credință și organizație” de la Berna, din 1926, unde însă ortodocșii au venit cu precizări dogmatice, de care doreau să se țină neapărat seama. În astfel de condiții s-a întrunit la Lausanne, în august 1927, prima conferință generală a ramurei pentru „credință și organizație”, la care au participat delegați ortodocși din Patriarhiile Ecumenice, alexandrină, ierusalimiteană și din bisericile greacă, sîrbă, română (mitrop. Nectarie, prof. Nicolae Colan, Tr. Scorobet), bulgară, polonă, rusă (de la Paris, prof. N. Arseniev, S. Bulgakov) și gruzină. Delegații ortodocși au susținut din nou punctele de vedere exprimate în Enciclica patriarhală din 1920 și nu au acceptat nici o discuție asupra credinței ortodoxe; deci s-au retras într-o comisie separată și apoi în plen își prezentau punctul de vedere ca „al Bisericii istorice”; au aprobat numai Apelul către creștinătate, dar s-au abținut să semneze celelalte șapte rezoluții; de aceea au recomandat că dacă nu se schimbă felul acțiunilor, pe viitor va fi mai bine să se discute mai mult din punct de vedere social-moral.

În schimb s-a bucurat de succes conferința Alianței, de la Praga, cu numeroși delegați ortodocși (românii I. Mihăilescu și V. Șesan), apoi conferința teologilor ost-vest de la Novisad, din 1929, urmată de cea de la Berna, din 1930, cu delegați greci, bulgari, ruși și români (prof. V. Gheorghiu) și în fine ședințele regionale balcanice ale Alianței de la București, Sofia, Herzegovi, Ohrida, Rimnicul Vîlcii și Sofia, între 1933—1937.

În aceste împrejurări s-au ținut conferințele următoare ale celor două ramuri: ramura pentru „viață și faptă”, sau a creștinismului practic, s-a

întrunit la Oxford, în 1937, iar ramura pentru „credință și organizație” la Edinburg. Au participat delegați ortodocși din Patriarhiile Ecumenică, alexandrină, sîrbă, romină (arhim. I. Scriban, prof. V. Ispir), din Bisericele greacă, bulgară și rusă (de la Paris). Deși delegații ortodocși nu au participat la vot în probleme teologice, totuși s-a recunoscut unanim că „fără Ortodoxie nu este ecumenism” și deci protestanții s-au văzut nevoiți să-și mai revizuiască din tezele lor, propuse spre aprobare, căci nu se putea nega faptul că, în adevăr, Biserica Ortodoxă este continuatoarea vechii Biserici apostolice.

Instabilitatea acțiunilor ecumeniste însă au dus la o criză și astfel în 1938 s-a produs la Utrecht fuzionarea celor două ramuri într-un singur Consiliu ecumenist. Fiind nevoie de o platformă mai corespunzătoare întrunirii cît mai multor confesiuni, cu studierea problemelor a fost însărcinat noul Institut ecumenic de la Bossey-Elveția.

Dar izbucnirea celui al doilea război mondial, în 1939, a provocat falimentul Alianței și ramurile ecumeniste își mută sediul în America, unde se americanizează. Însă conștiința unificării creștine rămîne trează și ecoul ei se face patriarhul Serghie de la Moscova, lansînd un apel către toate bisericile ca să se unească spre binele credincioșilor lor. Propunerea a aflat aprobare și astfel se accentuează studiul atent comparativ al confesiunilor (Simbolica).

În 1945, prin ședința de la Paris, se reconstituie mișcarea ecumenistă în Europa, participînd mitrop. Gherman al Tiatirelor și prof. Șt. Țancov, iar la 20 februarie 1946 se naște „Consiliul ecumenic al bisericilor” cu sediul la Geneva și întrunînd cele trei ramuri: Alianța, Credință și Viață. În conducere ajunge și mitrop. Gherman al Tiatirelor, exarhul Patriarhiei Ecumenice, iar activitatea este îndrumată spre întrunirea primului congres al Consiliului, în 1948, la Amsterdam. Atunci Patriarhia Ecumenică îndeamnă bisericile surori să participe la lucrările ecumeniștilor, propunînd însă ca delegații ortodocși să activeze în comun, pentru ca Ortodoxia să nu fie întru nimic știrbită. De aceea, la conferința panortodoxă de la Moscova, din iulie 1948, delegații ortodocși au fost de acord să păstreze rezervă față de congresul ecumenist de la Amsterdam, la care au participat numai mitrop. Gherman al Tiatirelor, un delegat grec și doi ruși (de la Paris), care cer ca în definiția despre Mișcarea ecumenistă să fie precizată cinstirea lui Dumnezeu în Sf. Treime și să se țină seama de prevederile din Enciclica patriarhală din 1920.

Văzînd aceste poziții juste, ecumeniștii și-au dat seama că trebuie să acorde mai multă atenție Ortodoxiei și de aceea s-a ajuns la „declarația de la Toronto”, din 1950, care preciza că: Consiliul ecumenist urmărește numai realizarea contactelor dintre confesiuni; el nu este o suprabiserică

și nu fixează o doctrină proprie; nu negociază unirea bisericească; nu sprijină o anumită confesiune și nu implică abaterea unei confesiuni de la credința ei. Astfel era păstrată pentru Ortodoxie participarea ei, fără a fi angajată dogmatic, la critici sau concesiuni.

Prezența ortodocșilor la conferința ecumenistă de la Lund-Suedia, din august 1952, prin mitrop. Atenagora al Patriarhiei Ecumenice, prof. C. Florovsky și L. Zander de la Paris, fără nici un delegat al Bisericii grecești, a fost și un nou avertisment dat ecumeniștilor, care s-a repetat și cu ocazia congresului al doilea al Consiliului ecumenist de la Evanston-Chicago, din august 1954. Ortodocșii nu puteau fi de acord cu teza lui Karl Barth, că „în prezent nici o biserică nu ar putea reclama ea singură dreptul că ar poseda adevărul întreg dat de Hristos”, ci numai în întrunire ecumenică. Era deci necesar încă un cuvânt de autoritate și acesta se aștepta de la Biserica Rusă, precum s-a observat aceasta la ședințele comitetului de lucru ecumenist de la Arnoldsheim (Germania) și Golyateto (Ungaria), din 1956. De aceea episcopul anglican Bell de Chichester a reafirmat că „fără Ortodoxie nu poate fi ecumenism”.

În consecință, în 1958 se duc tratativele dintre ecumeniști și Patriarhia Rusă. Rezultatul pozitiv a fost adus la cunoștința bisericilor ortodoxe surori. Astfel Sf. Sinod al Patriarhiei Române, apoi al Patriarhiei Bulgare și al Mitropoliei Ortodoxe Polone au hotărât să-și ceară reinscrierea în Mișcarea ecumenistă. Rezultatul favorabil s-a observat la ședința comitetului ecumenist de la Rhodos, din august 1959, la care au participat aproape 40 delegați ortodocși din 9 biserici ortodoxe locale. Cu această ocazie, ecumeniștii protestanți au dat asigurări ortodocșilor că se va ține seamă de doleanțele lor, exprimate mai înainte, cu privire la precizarea „trinității divine” din Platforma-bazis, cu privire la încetarea prozelitismului și a participării ca biserică istorică. Și în adevăr, la ședințele următoare ale comitetului de lucru, ecumeniștii acordă această atenție și încep revizuirile la ședințele de la St. Andrews-Scoția, în 1959 și care au urmat apoi.

În aceste împrejurări s-a întrunit la New-Delhi, în India, între 18 noiembrie—6 decembrie 1961, Congresul al 3-lea al Consiliului ecumenist. Cu această ocazie, numărul bisericilor membre sporește de la 176 la 199, și între noii membri au fost aleși Patriarhia Rusă, cea Română și Bulgară și Mitropolia Ortodoxă Polonă. S-a primit și formula „treimnică” în platforma-bazis și Biserica Ortodoxă a fost recunoscută ca venerabilă și cu rădăcini apostolice. De aceasta s-a bucurat Prea Fericitul Patriarh Atenagora în mesajul său către congres, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, exprimându-și bucuria participării și colaborării, a mai stăruit ca Mișcarea ecumenistă să contribuie și mai concret la înfăptuirea idealurilor morale creștine care duc neapărat spre pace, liber-

tate, colaborare și înțelegere. De aceea în numele delegaților ortodocși mitropolitul Iacov din Patriarhia Ecumenică a asigurat congresul că delegații ortodocși vor participa activ la toate lucrările, fără declarații separate ca altă dată și că își vor prezenta punctele de vedere în mod constructiv, liber și frătesc spre slujirea Bisericii, căci nu discuțiile aduc unitatea dorită, ci înțelegerea reciprocă; prin urmare nu aglomerarea de confesiuni aduce unitatea bisericească, ci obligația generală ca în smerenie, dragoste și adevăr toți creștinii să se privească frățește pentru Mintuitorul Hristos. În completare, prof. N. Nissiotis, grec ortodox, de la Institutul din Bossey, a precizat că ecumenismul nu constă în denumire, ci în integrarea deplină în Hristos; de aceea Biserica Ortodoxă dorește să urmeze chemării Sf. Duh de a fi punctul central al Mișcării ecumeniste, depunând neconținut mărturia ei de calolicitate și ecumenicitate; prin urmare este vorba în ecumenism de unitate harismatică și euharistică în comunitatea milei Sfintei Treimi.

De aceea, printre cei șase președinți, primul este mitrop. Iacov, exarhul Patriarhiei Ecumenice; în comitetul executiv, din 14 membri, doi sînt ortodocși (mitrop. Iacov și arhiep. Nicodim din Moscova), iar în comitetul consultativ de 100 membri sînt 15 ortodocși (pentru Patriarhia Română, I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei).

În acest cadru congresul a emis două apeluri mondiale: unul către Creștinătatea întreagă, pentru ca în duh creștinesc să colaboreze la înțelegerea comună și la zidirea suflatească întru Hristos, iar al doilea, către guverne și popoare, cerind tuturor să contribuie din plin la pacificarea lumii, la înlăturarea frământărilor actuale, la renunțarea la arme nucleare, la înfăptuirea dezarmării și la stabilirea păcii în lume.

Astfel se observă că drumul parcurs de delegații ortodocși la Mișcarea ecumenistă, începînd de la prevederile concrete din Enciclica patriarhală „Koinonia”, din 1920, și pînă în actualitate a fost presărat cu varietate momente și străduințe corecte, pentru ca Mișcarea ecumenistă să fie în adevăr aceea ce a dorit să fie și o doresc creștinii din lume: forul comun creștin pentru înfăptuirea idealurilor creștine în lume, de colaborare și pace și între oameni bunăvoire!

Pr. Prof. M. ȘESAN

NOTE BIBLIOGRAFICE

Demetrescu Drag., Unitatea Bisericii, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXII, 1898, p. 633—646 și XXVI, 1902, p. 1201—1220.

Bălan Nicolae, În cheștiunea reunirii bisericilor, Sibiu 1909.

Ispir V. G., Raport despre conferința de la Copenhaga, Craiova 1923.

Bell G., Documents on Christian Unity, Londra 1924.

Scriban I., arhim., Chemarea Bisericii Ortodoxe în opera concentrării creștinismului, B.O.R. pe 1923, 1924 și 1925.

Beleuță I., Studii asupra creștinismului considerat ca legătură de unire între popoare, Sibiu 1924.

Scriban I., Despre congresul de la Stockholm, B.O.R. 1925, p. 583—602.

Karmiris, Orthodoxy kai protestantismos, vol. 1, Atena 1927, p. 347 ss.

Scorobet Tr., Despre conferința de la Lausanne, în „Telegraful Român”, nr. 61—67, Sibiu 1927.

Constantinescu, I., Ortodoxism și protestantism cu privire la actualitate, București 1927.

Huștiu V., Unirea bisericilor creștine din punct de vedere dogmatic, istoric și canonic, București 1930.

Mihăilescu I., Despre congresul de la Praga, B.O.R. pe 1928 și 1929.

Ghia I., Problema unirii bisericilor din punct de vedere ortodox, Craiova 1932.

Bodogae T., Ortodoxia văzută de un protestant (de Visser't Hooft, de la ecumeniști), Sibiu 1933.

Popescu V. N., Congresul mondial de la Oxford, Arad 1937.

Grumăzescu C.-Chirvasie I., Ortodoxie și protestantism, Birlad 1939.

Diulgherov D., Edinstvo na Christova Crkva, Sofia 1947.

Conferința de la Moscova din 1948, cu decizii în privința mișcării ecumeniste, referate D. Sădeanu, I. G. Coman, P. Vintilescu, în „Ortodoxia” 1, 2—3 și 4 pe 1949 și 1 și 3 pe 1950.

Rouse R.-Neyll St., History of the ecumenical Movement, Londra 1954.

Conord P., Brève histoire de l'Oecuménisme, Paris 1958.

Zander L., Vision of ecumenisme, Londra 1952 (ortodox).

Conferința ecumenistă de la Rhodos 1959, în B.O.R. 1960., p. 74—80.

Borovoi B., Problema bazeiului; traducere română în „Mitropolia Olteniei”, 1—4, 1961.

Lüpsen F., New Delhi Dokumente, Witten 1962.

Șesan M., Conferința bisericilor de la Delhi; „Telegraful Român”, nr. 9—10, 1962.

Șesan M., Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea ecumenică, „Ortodoxia” 1, 1962.

DEZARMAREA — CHEZAȘIA DE CAPETENIE A APARĂRII ȘI CONSOLIDĂRII PACII POPOARELOR

— CONGRESUL MONDIAL PENTRU DEZARMARE ȘI PACE DE LA MOSCOVA —

PRELUDIILE

Omenirea nu uită, nu trebuie lăsată să uite!... Oricît de modest ar fi locul pe care-l ocupăm în lumea aceasta, oricît am crede că soarta ei viitoare depinde prea puțin de strădaniile spre bine ale unuia sau altuia din noi, să nu uităm acest adevăr elementar: niciodată nu vom putea spune că am făcut destul, tot ce trebuie, tot ce puteam face pentru ca oamenii să nu uite, să nu fie lăsați să uite, pentru ca așa ceva să nu se mai întîmple nicicînd...

Tragedia începuse în dimineața zilei de 6 august 1945.

Din Tinian, una din insulele arhipelagului Marianelor, situată la 2.600 km de Japonia, decolase pe la orele 1,30 o formație specială a aviației americane de luptă. Ea consta din două escadrile: prima era alcătuită din trei aparate meteorologice, folosite ca avioane de recunoaștere, iar a doua din bombardiere. Unul din bombardiere — care purta numele de „Enola Gay” (Enola cea veselă) și era pilotat de colonelul aviator Paul Tibbets — transporta o bombă îngrozitoare, destinată orașului japonez Hiroșima. Bomba era poreclită cu o perversă drăgălășenie „Little Boy” (Copilașul).

Era ora 7 și 9 minute, a dimineții de luni 6 august 1945 cînd avionul meteorologic „Quinte floche” (Fulgerul drept), pilotat de maiorul aviator Claude R. Eatherly ajunsese deasupra Hiroșimei. El avea sarcina de-a aprecia condițiile bombardamentului plănuît și de-a da semnalul hotărîtor. Obiectivul îi era bine cunoscut din fotografiile făcute cu cîteva zile mai înainte, de la altitudinea de 10.000 metri, de către serviciul de contraspionaj din insula Tinian.

„Un strat ușor de nori se întindea sub avioane, dar deasupra Hiroșimei, o spărtură largă cu un diametru de 15 km lăsa să se vadă orașul în răcoarea dimineții: condiții ideale care aveau să îngăduie bombardierelor americane să zboare deasupra obiectivelor lor fără să stîrnească tirul

apărării antiaeriene. Claude Eatherly descoperea orașul închis într-o deltă cu șase brațe. Pe șosele vehiculele circulau, viața orașului se trezea. Locuitorii trăiau într-o liniște relativă: orașul lor era unul din rarele orașe din Japonia care nu avuseseră de suferit bombardamente masive.

Experimentat în meseria sa, prin misiunile și exercițiile numeroase care precedaseră „ziua cea mare”, pilotul lui Quinte floche a apreciat repede situația și a dat ordin radiotelegrafistului său Pasquale Baldassaro să transmită avionului Enola Gay următorul mesaj codificat: „...nori la înălțime mică, unu la trei zecimi; nori la înălțime mijlocie, unu la trei zecimi; nori la mare înălțime, unu la trei zecimi; excelente condiții de bombardament”. Era atunci ora 7 și 25 minute. Sentința de condamnare la moarte pentru mai bine de o sută de mii de ființe era lansată.

„Cincizeci” și una de minute mai târziu, pe când aparatele de recunoaștere erau pe calea întoarcerii, bombardierul colonelului Tibbets își lansa bomba asupra Hiroșimei. Orașul acesta fusese ales drept țintă de către Comandamentul Statelor Unite, pentru că el „cuprindea în același timp instalații militare, case în împrejurimi și clădiri în măsură să sufere la maximum efectele suflului”.

Văzînd cum se ridică spre cer monstruoasa ciupercă de fum — norul radioactiv — care a însoțit explozia, al doilea pilot de pe Enola Gay, căpitanul Robert A. Lewis a strigat: „Dumnezeule, ce am făcut”!

Trei zile mai târziu o operațiune asemănătoare se desfășura deasupra orașului Nagasaki. Mai târziu, Claude Eatherly a efectuat zborul de recunoaștere pentru a înregistra pagubele suferite de orașele distruse”. (Sylvain Dorlan, în rev. „Orizonturi”, nr. 122/1961, p. 85 urm.).

Ambele operații au fost cu desăvîrșire inutile pentru desfășurarea războiului împotriva militaristilor japonezi. Înaintarea vertiginoasă a Armatei Sovietice — fapt remarcat de specialiști — pecetluisese soarta acestora. N-a fost nevoie de masacrele de la Hiroșima și Nagasaki pentru ca militaristii japonezi să depună armele!

În vreme ce se petreceau acestea în aer, locuitorii orașului Hiroșima „trăiau într-o liniște relativă”. „Un grup de avioane a venit așa cum se întâmpla în fiecare zi. Sirenele urlau. Oamenii au coborît în adăposturi. Avioanele au plecat fără să bombardeze. S-a sunat atunci sfîrșitul alarmei. Oamenii au ieșit din adăposturi, era ora plecării de la lucru și se afla multă lume pe străzi. Atunci un avion a revenit singur și a aruncat bomba...” (spune un martor japonez. Vezi rev. „Orizonturi”, nr. 121, 1961).

„O clipă, și de pe oameni căzu îmbrăcămintea aprinsă. Flăcările le cuprinseseră mîinile, fețele, pieptul: bășicile stacojii plesneau, pielea le era zdrențuită... S-au pornit averse negre de ploaie, apoi vîntul a adus un

miros greu, înăbușitor". (Iuri Evdokimov, în: „Contemporanul”, nr. 27/1962).

Rezultatul?

A fost înspăimântător: bomba atomică americană — purtătoare a unui nume de diminutiv gingaș — omorîse dintr-o răbufnire 78.150 de oameni; alți 13.983 au dispărut fără urmă, topindu-se în vîlvătaie cu temperaturi infernale, iar 37.425 au fost răniți. (Cf. art. cit. al lui I. Evdokimov). De-atunci încoace, an de an, se prăpădesc destui dintre supraviețuitorii masacrului, doborîți de boala radiațiilor.

„Superpiloții” americani care au executat cele două bombardamente atomice, după capitularea Japoniei, au fost duși la fața locului, într-o „călătorie turistică de recompensă”, să vadă rezultatele pîrjolului fără precedent pe care-l pricinuiseră. Cîțiva ani mai tîrziu, colonelul Tibbets s-a sinucis. Maiorul Claude Eatherly și-a pierdut mințile. „Pedeapsa începe. Va trebui să plătim toți!” — așa a declarat el, la înapoierea în Statele Unite ale Americii, cînd primi pe aerodrom telegrama care-i vestea moartea mamei sale. Căpitanul Parsons, care lucrase la fabricarea primei bombe atomice, retras din armată, din știință și din viața publică, numără acum boabe de mătăni într-o mănăstire, căci se călugărise. Decorațiile și onorurile cu care i-au acoperit generalii președintelui de-atunci, Truman, nu s-au dovedit deloc elicace în materie de leuire a muștrărilor de conștiință...

Au trecut 18 ani de-atunci și omenirea nu uită, nu trebuie lăsată să uite. Partizanii păcii — al căror front crește și se întărește mereu — nu lasă omenirea să uite. Aceasta, cu atît mai vîrtos cu cît șantajul american cu bombele atomice continuă, în ciuda indignării și revoltei pe care-l stîrnește chiar și la ei acasă, în cercuri cu influență considerabilă asupra opiniei publice. Experiențele cu arme nucleare, intensificate în vară aceasta — pe care militaristii americani le fac în Oceanul Pacific și chiar în Cosmos — au consecințe incalculabile. Lucrul acesta îl spun — cu autoritatea științifică de care dispun — cele mai de seamă competențe ale omenirii zilelor noastre în materie de energie nucleară.

Congresul Mondial pentru Dezarmare Generală și Pace — care a avut loc în vara aceasta la Moscova — își trage rădăcinile de la tragedia Hiroșimei (cum pe bună dreptate afirmă Iuri Evdokimov, în art. cit.).

Dar acest congres are și obirșii mai recente. De ani de zile, omenirea constată cu amărăciune că cursa înarmărilor se accelerează și primejdia izbucnirii unui război termonuclear crește. În Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în cadrele Conferinței de la Geneva a celor 18 stat și cu alte prilejuri, Uniunea Sovietică — sprijinită ferm de țările comunității socialiste, de țările neutre, neangajate în blocuri militare și

chiar de opinia publică din țări capitaliste — a făcut propuneri constructive în scopul efectuării dezarmării generale și totale. Guvernele occidentale — și în primul rând guvernul Statelor Unite ale Americii — simulează că ar fi de acord să se efectueze dezarmarea, dar inventează fel de fel de pretexte când e vorba să se treacă la măsuri practice, astfel încît pînă acum încheierea unui acord în această direcție nu a fost cu putință. Pe de altă parte, militariștii apuseni încurajează primejdioasele manifestări revanșarde ale cercurilor neofasciste din Germania occidentală, se ocupă cu gîndul de-a înzestra Bundeswehr-ul cancelarului Adenauer cu arma nucleară și efectuează în serie experiențe cu această armă.

Omenirea zilelor noastre se pătrunde tot mai profund de convingerea că în actualele condiții de dezvoltare a tehnicii militare, nu numai amenințarea războiului, ci chiar simpla lui pregătire prezintă o primejdie directă pentru viața și sănătatea oamenilor. Așa cum s-a arătat de repetate ori din partea unor oameni care sînt nu numai prevăzători, ci și pricepuți în treburile acestea, în problemele războiului și păcii peste tot, un război nuclear poate fi dezlănțuit din eroare, dintr-un calcul greșit sau printr-un accident. „Chiar în cazul cînd nici o țară nu ar avea intenția să se dedea la o agresiune termonucleară, dezlănțuirea unui război nuclear ar rămîne în domeniul posibilului. Această primejdie crește cu repeziciune, pe măsură ce sînt perfecționate armele de exterminare în masă și mijloacele de a le transporta, pe măsură ce stocurile lor se îngrămădesc și sînt împrăștiate pe tot globul pămîntesc. În conformitate cu legea numerelor mari — afirmă experții sovietici I. Glagolev și I. Șeinin — probabilitatea matematică a unei folosiri accidentale a armei atomice, în stare să atragă după sine un război nuclear generalizat, crește proporțional cu numărul unităților acestor arme”. Cu alte cuvinte, chiar dacă nimeni nu ar vrea să-l facă, pregătirea războiului constituie un flagel. Posibilitatea dezlănțuirii unei catastrofe „crește în funcție de durata cursei înarmărilor”, după cum au remarcat eminentii academicieni sovietici N. N. Semenov și I. F. Tamm, laureați ai Premiului Nobel. (Cf. rev. „Orizonturi”, nr. 122/1961).

Încheierea unui acord în scopul înfăptuirii dezarmării generale și totale nu mai poate întîrzia fără să aducă după sine primejdii și mai mari decît cele de-acum și din alte motive. „Dacă ar fi să-i credem pe experți, mai multe țări au o tehnică și o economie îndeajuns de evoluată pentru a fi în stare să fabrice foarte curînd propriile lor arme nucleare, dacă un acord general asupra dezarmării nu este semnat între timp” — spun Glagolev și Șeinin (rev. cit. nr. 122/1961, p. 45).

Pe de altă parte, se știe — deoarece asupra acestui fapt s-a insistat mereu — că experiențele nucleare făcute pînă acum au avut ca rezultat „o modificare a radioactivității naturale a planetei noastre, la care se

adaptaseră organismele pămîntești în cursul milioanelor de ani. Această schimbare nu s-ar putea produce fără să exercite o influență dăunătoare asupra sănătății și longevității contemporanilor și mai ales asupra generațiilor viitoare. Numai această împrejurare și este cu totul suficientă pentru ca experiențele cu arme nucleare, sub orice formă s-ar face, să fie calificate drept crimă împotriva vieții și sănătății popoarelor de pe pămînt. Indesebi ideia de-a face experiențele nucleare dincolo de limitele atmosferei sau sub pămînt, propusă de Comisia americană pentru energia atomică, sprijinită de unii savanți, este în realitate un exemplu de lipsă de gîndire, cu adevărat criminală. Consecințele posibile ale exploziilor nucleare cosmice sau subterane de felul acesta neliind îndeajuns cunoscute în zilele noastre, realizarea lor ar fi în stare să provoace tulburările cele mai neașteptate și mai catastrofale în mediul geografic și biologic al planetei noastre".

Omenirea e sătulă de teorii militariste, de proveniență apuseană, care caută să găsească „justificări” cursei înarmărilor, cum este pseudo-teoria „echilibrului fricii”, sau a „factorilor de intimidare”, care pretinde că prin stocarea de arme și rachete nucleare pentru o durată nedefinită s-ar stîrni teama de represalii reciproce și în forma aceasta, izbucnirea unui război termonuclear ar fi practic evitată.

Omenirea e sătulă, apoi, de privațiunile de ordin material economic pe care i le impune cursa înarmărilor. Ea s-a convins demult și definitiv că fondurilor astronomice pe care le înghite cursa înarmărilor li se poate găsi o destinație mai pozitivă, transformîndu-le în instrument de ridicare a nivelului de trai național și universal.

De aceea, mai lucid și mai energic ca niciodată pînă acum, omenirea zilelor noastre — în numele unor considerente vitale, de optimă însemnătate morală și umanitară — cere oprirea imediată și definitivă a cursei înarmărilor și luarea primelor măsuri practice pentru realizarea unei dezarmări generale și totale, care să includă nimicirea tuturor armelor de exterminare în masă, a celor termonucleare în primul rînd. Marele Congres de la Moscova avea să fie glasul zguduitor prin care omenirea actuală să-și spună păsul ei, să-și afirme vrerile ei, să cheme la realitate pe năvăliții războiului rece.

Pentru desfășurarea lui la nivelul însemnătății de răscruce a actualei situații internaționale, s-au făcut pregătiri prealabile de amploare și de intensitate excepțională, în toate țările lumii. Unele din ele s-au izbit de opoziția declarată a guvernelor ostile oricăror manifestări pacifiste. În Statele Unite ale Americii, spre exemplu, Departamentul de Stat (Ministerul de Externe) a „sfătuit” pe cei în cauză să nu ia parte la congres. În alte țări, s-a pornit prigoană împotriva luptătorilor pentru pace. În ciuda lor, oamenii de curaj și de caracter și-au făcut datoria, așa cum le dicta

conștiința răspunderii ce o avem toți față de propriul nostru viitor și față de viitorul întregii omeniri.

În țara noastră, o mare adunare a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, care s-a desfășurat în Capitală, a luat măsurile dictate de situație pentru a se veni — pe plan intern — în sprijinul pregătirii Congresului de la Moscova și a desemnat delegația care avea să ne reprezinte la acest congres. Din delegație — care a avut ca șef pe Dl Acad. Prof. Mihail Ralea — a făcut parte și I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Ospitaliera capitală a Uniunii Sovietice a făcut pregătiri deosebite spre a-i primi pe congresiști nu numai cu inimă deschisă, dar și în condiții la nivelul însemnătății lucrărilor ce aveau să se desfășoare acolo. În casa cu numărul 20 de pe bulevardul Rojdestvenski se desfășoară cu săptămîni înainte o activitate febrilă: acolo era instalat sediul Comitetului de pregătire a Congresului. Soneriile telefoanelor zbrînzăiau fără încetare. Poșta aducea zilnic maldăre de scrisori de adeziune, din toate părțile lumii. Între ele, una venea de la savantul cunoscut în lumea întreagă, octogenarul profesor Dr. Albert Schweitzer, care conduce un spital la Lambarene-Gabon, în Africa. „Găsesc această idee (scil.: congresul) foarte justă și utilă. Congresul va avea o semnificație. El va fi foarte util. Lumea trebuie să știe că lupta continuă și se întărește, pentru crearea unei opinii publice care va face posibilă realizarea păcii”.

În ziua de 7 iulie a. c. a sosit la Moscova Profesorul John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii. În calitate sa actuală, de președinte al Comitetului mondial de pregătire a congresului, Prof. John Bernal a condus lucrările acestui comitet, pentru întocmirea programului definitiv al Congresului Mondial pentru Dezarmare generală și Pace de la Moscova.

Între timp, trenuri și avioane, vapoare și mașini au țesut căi pe pământ și în văzduh, pe mări și oceane, pentru a-i aduce la Moscova pe solii popoarelor lumii. Oamenii de convingeri politice deosebite sau chiar antagoniste, aparținînd unor religii diferite sau fără credință religioasă, ei au realizat miracolul unității de gînd și de acțiune: credincioșii ca și ateii, comuniștii ca și conservatorii, liberalii ca și social-democrații au înțeles că starea actuală de încordare în relațiile internaționale nu permite nimănui să fie indiferent, să stea deoparte, ci trebuie să acționăm cu toții pentru ca cursa înarmărilor să fie curmată și dezarmarea generală și totală să fie înfăptuită. Printre ei se aflau și personalități ale vieții publice care în trecut au stat departe de mișcarea mondială pentru pace și care participau pentru întâia dată la un congres ca acesta. Astfel, prin însași componența delegațiilor, Congresul de la Moscova avea să reflecte deplasările profunde spre pace produse în opinia publică internațională și, peste

tot, faptul că în conștiința obștească își face loc tot mai insistent și mai temeinic înțelegerea necesității de-a se înlăptui dezarmarea generală și totală.

DESFĂȘURAREA LUCRĂRILOR CONGRESULUI DE LA MOSCOVA

În dimineața zilei de luni 9 iulie a. c....

Pe străzile care duc spre Palatul Congreselor din Kremlin domnește o animație deosebită. Deasupra lor, ca niște arcuiri solemne, strălucesc panouri uriașe cu cuvinte de salut, scrise în albastru și alb, pentru solii popoarelor lumii. Porumbelul alb ca zăpada, al lui Pablo Picasso, cu aripile desfăcute, zburînd lin deasupra unui morman de arme sfărîmate, este emblema Congresului și se răsfață peste tot. În imensa sală a palatului din Kremlin, el tronează în dimensiuni uriașe, la locul de onoare, înconjurat de inscripții în diferite limbi, simbolizînd solidaritatea popoarelor în lupta pentru pace.

Congresul de la Moscova a fost convocat pe baze largi, care au permis ca la lucrările lui să participe toate organizațiile și persoanele care se pronunță pentru pace, chiar și acelea care pînă acum au considerat colaborarea cu Mișcarea mondială a partizanilor păcii ca fiind dificilă sau imposibilă. De aceea, în rîndurile celor peste 2.400 delegați din 121 de țări, care puteau fi văzuți în sala de ședințe, se aflau reprezentanți ai unor partide politice, a numeroase organizații obștești, ai diferitelor grupări și curente ideologice, preoți și slujitori ai diferitelor culte religioase, oameni din toate păturile sociale — muncitori, funcționari, comercianți, industriași. Între ei, 120 delegați reprezentau organizații de tineret din peste 35 de țări. Peste 500 de ziariști se pregăteau să transmită știri și comentarii de presă, posturilor de radio și televiziune de pretutindenea. Cu toată diversitatea de profesii, preocupări și concepții, pe participanții la Congres îi unea ideea necesității de a salva omenirea de catastrofa unui război atomic, de a înlăptui năzuința fierbinte a tuturor popoarelor: dezarmarea generală și totală. Mergînd pe drumuri diferite, după ce au reflectat îndelung, ei au ajuns la aceeași concluzie: pacea poate fi apărută și consolidată numai prin efectuarea dezarmării generale și totale. „Istoria refuză să meargă înapoi. Prețul pe care ea îl cere pentru securitate în veacul atomic este suprimarea războaielor”. Autorul acestei declarații lucide este un bancher american, James Warburg. Ca el, gîndesc mii și mii de oameni influenți din țările capitaliste, iar unii au curajul moral de-a se și pronunța în consecință, sfidînd măsurile de intimidare ce se iau împotriva apărătorilor din ce în ce mai numeroși și mai convinși ai păcii.

Congresul a fost deschis de o cunoscută fruntașă a vieții publice din Chile, Olga Poblete, secretară a Consiliului Mondial al Păcii, laureată a Premiului internațional Lenin „Pentru întărirea păcii între popoare”. DSA a prezentat congresului propunerile cu privire la componența prezidiului și a secretariatului, adoptate în unanimitate de Comitetul de pregătire a congresului. Dintre membrii delegației române au fost aleși în prezidiu: Dl Acad. Mihail Ralea, șeful delegației noastre și scriitorul Ion Pas.

În sală a început să funcționeze toată aparatura necesară bunei desfășurări a lucrărilor. Peste o sută de traducători — înafară de cei afectați pe lângă fiecare delegație în parte — lucrau de zor în cele 14 secții amenajate după numărul limbilor folosite în dezbaterile congresului.

În prima ședință plenară de lucru, prezidată de Dna Eugenie Cotton (Franța), prof. John Bernal a prezentat Raportul general.

„Lucrul cel mai important — a declarat DSA, între altele — este să se înfăptuiască dezarmarea”.

Congresul de la Moscova — a spus în continuare raportorul — dă posibilitatea să se analizeze — în cadrul unei discuții sincere — toate aspectele dezarmării: militare, politice, economice și de altă natură. Reprezentanții tuturor continentelor vor putea să ajungă aici la o înțelegere reciprocă. Scopul principal pentru care participanții la congres s-au strâns laolaltă „este dorința de a da posibilitate reprezentanților a milioane de oameni să-și exprime sincer gândurile”.

Tratatul de la Geneva cu privire la dezarmare se află într-o fază critică. Participanții la congres s-au întrunit pentru a „mobiliza eforturile oamenilor care ar putea exercita presiuni asupra guvernelor în scopul desfășurării cu succes a tratatelor de dezarmare”.

Amintind de recomandările ultimei conferințe a „mesei rotunde” de la Bruxelles, prof. John Bernal a spus că este posibil un compromis între marile puteri. Sarcina congresului este de a obține ca „acest compromis să fie găsit cât mai repede”.

În continuare, raportorul a subliniat că partizanii păcii sînt uniți printr-un țel comun: dezarmarea generală și totală. „Sarcina noastră este de a nu da posibilitate cercurilor militare să influențeze desfășurarea tratatelor cu privire la dezarmare”. Deși tratativele cu privire la încetarea experiențelor nucleare se duc de trei ani, cercurile militariste găsesc mereu pretexte pentru a continua aceste experiențe. Acum experiențele nucleare sînt efectuate de S.U.A. În legătură cu aceasta, Prof. Bernal a arătat că și Uniunea Sovietică poate reîncepe asemenea experiențe. Atunci „vor fi puține speranțe în încetarea experiențelor”.

După părerea sa, congresul avea să discute nu numai metodele dezarmării și interzicerii experiențelor, dar și cauzele încordării, care stîrnesc

cursa înarmărilor și pot provoca în orice moment un război nuclear. „Va trebui să discutăm problema Germaniei, mai ales a Berlinului occidental, iar în legătură cu ea problema securității în Europa și a zonelor libere de arma nucleară. Trebuie discutate toate metodele de slăbire a încordării în Europa și în celelalte regiuni, iar toate planurile constructive în acest domeniu, care ar putea fi elaborate de congresul nostru, trebuie să fie urmate de acțiuni”.

Numai dezarmarea totală poate salva omenirea de nenorocirile cursei înarmărilor”.

Vorbind despre dificultățile rezolvării problemei dezarmării, Prof. Bernal a arătat că în țările capitaliste unii consideră că „producția de armament este afacerea cea mai rentabilă”. În țările socialiste — a continuat vorbitorul — această problemă lipsește cu desăvârșire.

Povara „războiului rece” apasă asupra tuturor țărilor, dar ea este resimțită deosebit de acut în țările Africii și Americii Latine, etc. Problema dezarmării, nesoluționată încă, înrăutățește dezvoltarea acestor țări.

De încheiere, raportorul a spus:

Congresul nostru este un forum de tip nou, cu un caracter extrem de reprezentativ. Aici s-au adunat oameni de diferite convingeri care au hotărât să fie deasupra „războiului rece”, să-și unească eforturile și bunăvoința pentru rezolvarea sarcinii importante a dezarmării generale.

Moscova este un loc foarte potrivit pentru ținerea unor asemenea congrese, date fiind uriașele eforturi depuse de poporul sovietic în lupta pentru pacea generală. „Vrem însă ca un congres similar să aibă loc și la Washington”.

La discuțiile care au urmat în cadrele aceleiași ședințe, au luat cuvântul numeroși delegați, relevând unul sau altul din aspectele problemelor litigioase de pe arena internațională, în funcție de interesele locale și generale ale omenirii.

În cursul ședinței din dimineața zilei a doua a congresului, între alții a luat cuvântul canonicul Collins, unul din conducătorii mișcării pentru dezarmarea nucleară din Anglia. El a arătat că cursa înarmărilor nu este o cale spre securitate, ci o cale spre ruină și distrugerea omenirii. Miliioane de oameni își leagă speranțele de congresul de la Moscova. „Aceste speranțe, însă, vor fi spulberate dacă participanții la congres vor porni de la interese înguste, locale”.

În cadrele ședinței din după-amiaza zilei de marți 10 iulie a. c. — prezidată de Prof. John Bernal — a luat cuvântul Dl *Nichita Hrușciov*, președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice.

Salutat cu căldură de participanții la congres, premierul sovietic a arătat că convocarea Congresului mondial pentru dezarmare generală și pace este unul din cele mai de seamă evenimente ale epocii noastre.

Soli ai aproape tuturor popoarelor de pe planeta noastră, oameni de diferite rase și națiuni, clase și grupuri sociale, din partide diferite și cu convingeri politice diferite, adepți ai unor religii diferite precum și ateî, lăsînd la o parte tot ceea ce îi desparte, s-au adunat laolaltă pentru a examina problema cea mai imperioasă a contemporaneității — cum să se bazeze calea războiului.

Împreună cu voi, în această sală se află cu gîndul întregul popor sovietic, deoarece țelurile congresului coincid întru totul cu năzuințele sale sfînte.

Pentru a imobiliza minile criminale care se întînd spre manetele războiului termonuclear este nevoie de acțiunile cele mai energice, cele mai urgente ale celor mai largi mase populare. Succesul unirii împotriva primejdiei unui nou război mondial a tuturor popoarelor, a tuturor celor ce doresc să trăiască și să creeze, depinde în mare măsură de partizanii păcii. Trebuie să privim adevărul în față. Primejdia unui nou război mondial există. Dacă nu se vor lua măsuri hotărîte, omenirea se poate pomeni antrenată în acest război.

Pregătirile de război — a spus premierul sovietic în continuare — n-au luat niciodată proporții atît de gigantice ca în zilele noastre. Chiar și potrivit datelor oficiale, în întreaga lume se cheltuiesc anual în scopuri militare 120 miliarde dolari. În fiecare zece minute numai țările N.A.T.O. cheltuiesc pentru pregătirile de război un milion de dolari! Pe primul loc în ce privește amploarea pregătirilor militare se situează Statele Unite ale Americii. În țările din Occident primejdia înghițirii societății civile de către militarism devine o realitate.

Referindu-se la propunerea ministrului de război al S.U.A., McNamara, cuprinsă în declarația sa din 16 iunie a. c., cînd acesta a spus că se poate, pasămite, să se ajungă la un acord asupra folosirii armei nucleare numai pentru a da lovituri forțelor armate, dar nu și marilor orașe, Dl. Nichita Hrușciiov a calificat această propunere drept „monstruoasă”: Considerăm că trebuie să ajungem la o înțelegere nu asupra modului cum trebuie dus războiul nuclear, ci asupra modului cum trebuie exclusă însăși posibilitatea declanșării lui, pentru ca toate orașele, atît cele mari cît și cele mici, să rămînă întregi, pentru ca toate satele, cătunele și așezările să rămînă întregi.

Reafirmînd hotărîrea poporului și guvernului sovietic de-a promova în continuare principiile superioare ale coexistenței pașnice, premierul sovietic a declarat cu toată hotărîrea că dacă agresorii vor dezlănțui un război nuclear, în mod inevitabil ei înșiși vor arde în flăcările lui. Uniunea Sovietică va fi nevoită să le dea riposta cuvenită.

Atîta timp cît în arsenalele statelor se păstrează și sporesc stocurile

de arme ucigătoare, se intensifică și primejdia unui război. *Calea spre o pace reală este înfăptuirea dezarmării generale și totale.*

Singura doctrină a relațiilor dintre state cu orînduiri diferite, care corespunde condițiilor istorice ale secolului nostru și pe baza căreia poate fi menținută pacea este coexistența pașnică. Principiile ei le-a adoptat demult poporul sovietic și ține la ele cu consecvență, spre binele său și al tuturor popoarelor lumii.

Referindu-se la întrebarea unor oameni din Occident: „Are oare omenirea un viitor?” — premierul sovietic a spus că omenirea are un viitor și că el va fi luminos. În secolul armei nucleare, în secolul rachetelor nu se poate pune capăt pericolului unui război nuclear nimicitor fără să fie distruse mijloacele de exterminare în masă, fără să fie interzisă arma atomică. Noi sintem pentru distrugerea totală a posibilităților materiale de ducere a războiului.

Lupta pentru dezarmarea generală și totală devine o datorie primordială a tuturor forțelor iubitoare de pace, a tuturor organizațiilor și curenților naționale și internaționale care se pronunță pentru menținerea și consolidarea păcii. Dezarmarea este un imperativ al vremurilor noastre.

Esența dezarmării zace în interzicerea și distrugerea totală a armei nucleare. Numai aceasta ar rezolva radical problema securității tuturor statelor, excluzînd înșasi posibilitatea dezlănțuirii războaielor.

Statele Unite ale Americii nu doresc în general să încheie un tratat de dezarmare generală și totală care să oblige statele să-și lichideze în termene riguroși fixate mașina lor militară. Considerăm că dacă vreuna din părți ar încerca să obțină victoria ideologiei sau politiciii ei prin sporirea forțelor armate, prin amenințări cu războiul, lucrurile ar evolua, desigur, spre un război termonuclear mondial. În fața întregii lumi declarăm — a spus Dl Hrușciiov — că ne este străină politica dezlănțuirii unui război mondial pentru obținerea victoriei ideologiei comuniste. Fiecare țară din lumea socialistă și capitalistă să-și demonstreze superioritatea orînduirii sale pe tărîm pașnic! Sistemul care își va demonstra superioritatea, va pune stăpînire pe mințile oamenilor.

Referindu-se la problema germană, șeful guvernului sovietic a arătat că această problemă nu are o contingență directă cu dezarmarea, dar este strîns legată de ea. Reglementarea pașnică cu Germania și normalizarea pe această bază a situației din Berlinul occidental ar slăbi încordarea internațională și ar crea un fundament bun pentru un progres în problema dezarmării. Lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial este vital necesară.

În ce privește eliberarea popoarelor din jugul robiei colonialiste, premierul sovietic a calificat-o ca un măreț proces progresist. În nici o re-

giune a lumii nu trebuie să existe vreun popor încătușat în lanțurile coloniale; toate popoarele trebuie să fie libere! Între lupta de eliberare națională și lupta pentru dezarmare și pace există o strînsă interdependență. Lupta pentru dezarmarea generală ușurează lupta pentru independența națională. La rîndul lor, succesele mișcării de eliberare națională întăresc pacea, contribuie la intensificarea luptei pentru dezarmare.

În propunerile sovietice cu privire la dezarmarea generală și totală este vorba în primul rînd de distrugerea armamentului modern aducător de moarte. Dar acest armament nu se găsește în mîinile luptătorilor împotriva colonialismului. Dezarmarea înseamnă dezarmarea forțelor războiului, lichidarea militarismului, excluderea amestecului militar în treburile interne ale oricărei țări, lichidarea completă și definitivă a tuturor formelor de colonialism. De aceea, dezarmarea corespunde pe deplin intereselor dezvoltării continue a mișcării de eliberare națională. În condițiile unei păci trainice nimic nu poate împiedeca mersul înainte al luptei de eliberare națională a popoarelor din aceste țări, încununarea acestei lupte cu cucerirea independenței politice și economice depline. Dezarmarea ar crea condițiile necesare pentru sporirea considerabilă a ajutorului acordat tinerelor state naționale.

Omenirea poate și trebuie să trăiască fără războaie. Adevărul acesta, poporul și guvernul sovietic l-au afirmat și susținut cu consecvență, de la așezarea puterii sovietice la cîrma țării. Am luptat pentru pace și dezarmare — a spus mai departe Dl Hrușciiov — pe cînd eram încă slabi din punct de vedere militar. Luptăm pentru dezarmare și pentru pace și acum, cînd avem — o spunem direct — cel mai modern armament, pe care nu-l are nici o altă putere. Oare acest fapt nu este cea mai grăitoare dovadă că Uniunea Sovietică nu vrea război?

Înfăptuirea dezarmării generale și totale ar deveni o cotitură cu adevărat istorică în viața oamenilor — o cotitură de la epoca războaielor la epoca păcii trainice pe pămînt. Această cotitură istorică poate fi înfăptuită. Ea trebuie să fie înfăptuită! Totul depinde de masele populare, de fermitatea și hotărîrea lor.

În epoca actuală nu există inevitabilitatea fatală a războaielor. Dar, în același timp, nu există nici inevitabilitatea fatală a păcii.

În prezent, există forțe puternice, reale, care pot salvagarda pacea. Acestea sînt Uniunea Sovietică și sistemul mondial socialist, numeroase state tinere suverane, inclusiv mari puteri ca India și Indonezia. Lor li se adaugă Mișcarea mondială a partizanilor păcii, în frunte cu Consiliul mondial al păcii, diferitele organizații ale luptătorilor pentru pace, ș. a., care sînt capabile să oblige cercurile guvernante din țările occidentale să țină seama de voința popoarelor.

A sosit momentul să se treacă la acțiune! În numele vieții pe pământ, al fericirii tuturor oamenilor, în numele viitorului omenirii este necesar să se ceară cu fermitate și hotărâre interzicerea armei atomice și dezarmarea generală!

Situația din preajma furtunii impune necesitatea creării unei adevărate uniuni antirăzboinice mondiale a popoarelor care să exprime voința tuturor păturilor sociale, tuturor națiunilor din Europa, Asia, Africa, America, Oceania. Un singur țel poate determina programul și întreaga activitate a acestei uniuni, cu adevărat mondiale, a celor mai diferite forțe iubitoare de pace — a nu admite războiul termonuclear, a izola pe maniacii războiului. Forța hotărâtoare în lupta pentru dezarmare o constituie masele populare, acțiunile lor energice.

În încheiere, Dl Nichita Hrușciov a subliniat că popoarele își pun mari speranțe în lucrările acestui congres. Clopotul de alarmă al congresului să răsună în întregul Univers și să însuflețească noi zeci de milioane de oameni la luptă hotărâtă, plină de abnegație, pentru o pace trăinică pe pământ!

În continuare, participanții la congres au ascultat mesajele de răspuns adresate Comitetului internațional de pregătire a Congresului de către câțiva din șefii guvernelor țărilor membre ale Comitetului celor 18, care lucrează la Geneva. Din partea primului-ministru britanic a răspuns secretarul său personal. Președintele Statelor Unite ale Americii, Dl John Kennedy, nu a dat nici un răspuns și nu a comunicat nimic despre primirea scrisorii ce i-a fost adresată de președintele Comitetului de pregătire a Congresului. Faptul este regretabil și nu a făcut o bună impresie.

A treia zi a Congresului mondial s-a desfășurat în atmosfera unei activități intense. Spre a putea cuprinde și dezbate amănunțit diferitele aspecte ale problemei dezarmării, delegații s-au împărțit în patru comisii: 1. — Comisia nr. 1: „Dezarmarea și problemele ei politice și tehnice” (prezidată de Dl Pierre Biquard, din Franța); 2. — Comisia pentru aspectele economice ale dezarmării (prezidată de Dl Oskar Lange, din Polonia); 3. — Comisia „Dezarmarea și independența națională” (prezidată de Dl Antoine Tabet, din Liban) și 4. — Comisia pentru aspectele morale, culturale, medicale și juridice ale problemei dezarmării (prezidată de Dl Stuart Innerst, din Statele Unite ale Americii).

Discuțiile în comisii au avut tot timpul un caracter constructiv. Ele au fost îndreptate în spre căutarea căilor de acțiune coordonată a celor care, cu toate deosebirile de vederi politice, concepții ideologice și credințe religioase dintre ei, sînt uniți prin năzuința comună de a obține o pace trăinică.

Deosebit de vii și de bogate în propuneri și sugestii pozitive au fost

discuțiile purtate în Comisia nr. 1, la lucrările căreia luau parte peste o mie de delegați: deputați ai parlamentelor, oameni de știință, activiști pe tărîm social ș. a.

În cadrele subcomisiei pentru problemele experiențelor nucleare și ale colaborării în 'Cosmos, cel dintîi a luat cuvîntul Dl Acad. Prof. Horia Hulubei, membru al delegației romîne, care a arătat temeiurile încheierii neîntîrziată a unui tratat cu privire la interzicerea experiențelor nucleare.

Trei membri ai delegației romîne au luat cuvîntul în cadrele lucrărilor Comisiei pentru aspectele morale, culturale, medicale și juridice ale problemei dezarmării, comisie care înmănușea peste 400 de congresiști.

Aci, scriitorul Ion Pas, președintele Organizației internaționale de radio și televiziune, a arătat că membrii acestei organizații — țări din patru continente — se pronunță pentru răspîndirea ideilor de prietenie și colaborare între popoare și pledează pentru cauza asigurării păcii. Organizația respectivă se angajează ca și pe mai departe să promoveze ideile prieteniei și colaborării între popoare, să lupte pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale.

În aceeași comisie, Dra Maria Groza, referindu-se la problemele educării copiilor și tineretului în spiritul păcii și prieteniei între popoare, a arătat preocuparea existentă în țara noastră pentru formarea unui tineret viguros, încrezător în forțele sale, capabil să facă față problemelor multiple pe care viața i le pune în față, hotărît să lupte pentru progresul și bunăstarea omenirii. Reamintind rezoluția adoptată în unanimitate de cea de-a 15-a sesiune a Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite, la propunerea delegației guvernamentale a R. P. Romîne, privind luarea unor măsuri eficiente pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii și prieteniei între popoare, delegata romînă a cerut ca participanții la congres să depună eforturi pentru ca guvernele tuturor țărilor să acționeze în spiritul rezoluției adoptate de O.N.U. și să asigure traducerea ei în viață.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a adus congresului salutul Bisericii Ortodoxe Romîne, care condamnă războiul atomic. Oamenii trebuie să se opună din toate puterile declanșării războiului. Sînt, desigur, unele deosebiri între noi, participanții la congres — a spus I. P. Sf. Sa — dar pe toți ne unește hotărîrea neclintită de a apăra pacea.

În Comisia care se ocupă de aspectele economice ale dezarmării Dl Acad. Elie Carafoli, membru al delegației romîne, a combătut părerile acelor cercuri care văd în dezarmare un obstacol în calea dezvoltării economice. Avem convingerea nestrămutată — a spus DSa — că dezarmarea și pacea, care-i va urma în mod automat, vor aduce binefaceri incalculabile pentru întreaga omenire. A înfățișat apoi, de încheiere, posibilitățile de

utilizare în scopuri pașnice a imenselor resurse materiale cheltuite în prezent pentru înarmări.

În cadrele Comisiei întâia, care se ocupă de dezarmare și problemele ei politice și tehnice, a luat cuvîntul șeful delegației romîne, Dl Acad. Mihail Ralea, președintele Comitetului Național de Apărare a Păcii din R. P. Romînă.

„Delegația romînă salută din toată inima faptul că acest grandios congres mondial și-a propus în mod just să-și concentreze eforturile în problema dezarmării — problemă majoră a vieții internaționale. Vreau să spun că Republica Populară Romînă — țară care a participat la comitetul celor 10 și care participă în prezent la Comitetul celor 18 state pentru dezarmare — se preocupă în mod deosebit de căile pentru soluționarea acestei probleme. Împreună cu alte state iubitoare de pace, țara noastră depune eforturi pentru încheierea unui Tratat de dezarmare generală și totală, sub control internațional. Mișcarea pentru pace din țara noastră, întregul nostru popor aprobă și sprijină politica guvernului R. P. Romîne, care militează consecvent pentru dezarmarea generală și totală”.

Referindu-se la faptul că statele care la început aveau o atitudine ostilă sau rezervată față de propunerile sovietice și-au dat ulterior asentimentul la principiile fundamentale ale dezarmării generale, Dl. Acad. Mihail Ralea a spus: Dar pot oare declarațiile de principiu să ne dea satisfacție atîta vreme cît nu sînt puse în practică? În ce privește dificultățile și obstacolele survenite în cursul negocierilor de la Geneva, ca urmare a poziției puterilor occidentale despre care s-a vorbit aci, noi sîntem de părere că dacă aceste puteri se vor situa pe poziții constructive există perspectiva unor progrese reale în desfășurarea tratativelor.

Noi vrem să subliniem importanța deosebită pe care o acordăm creării zonelor dezatomizate în diferite regiuni ale lumii. Luările de poziții în cursul dezbaterilor noastre demonstrează marele progres pe care această idee l-a făcut în rîndurile opiniei publice, în rîndul a numeroase state iubitoare da pace.

Începînd încă din 1957, guvernul R. P. Romîne a formulat propuneri pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a relațiilor de înțelegere și colaborare, lipsită de arme atomice și baze pentru rachete, în interesul popoarelor din această regiune și al păcii generale. Generalizînd această idee guvernul romîn a supus examinării celei de-a 15-a sesiuni a Adunării generale a O.N.U. propunerile sale privind: „Acțiunile pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene, cu sisteme social-politice diferite”.

Propunerile guvernului romîn — așa cum au arătat în diferite ocazii reprezentanții săi cei mai autorizați — pentru transformarea regiunii bal-

canice într-o zonă a păcii, pentru încheierea unui tratat de înțelegere și securitate colectivă între țările din această parte a continentului, își păstrează deplina lor actualitate. Ele au avut un puternic ecou în opinia publică din țările balcanice.

În spiritul cunoașterii și colaborării prietenești au avut loc în ultima vreme diferite manifestări la care au participat eminente personalități ale vieții publice din țările balcanice, cum sînt întîlnirea tineretului și studenților de la București, săptămîna medicală balcanică desfășurată de asemenea la București, ș. a.

Asemenea manifestări nu trebuie oare să constituie stimulente pentru conducătorii acelor țări balcanice care manifestă încă o atitudine negativă față de inițiativele privind înțelegerile regionale între state? Principalele țări din N.A.T.O. se străduiesc să impună Greciei și Turciei o orientare periculoasă, împingînd aceste țări fără încetare pe calea cursei înarmărilor.

Noi ne adresăm în mod deosebit prietenilor din țările balcanice, chemîndu-i să depună noi eforturi comune pentru ca această regiune a Europei să devină un exemplu al posibilității de coexistență pașnică, de colaborare multilaterală între state cu sisteme social-politice diferite. Asemenea căi de colaborare sînt posibile de asemenea și în alte zone ale lumii, iar această colaborare ar putea să ușureze dezarmarea prin crearea unui climat de înțelegere.

În același sens au vorbit alți reprezentanți la congres (bulgar, jugoslav, etc.).

În dimineața zilei a patra a congresului, la ședința plenară care a avut loc în Palatul Congreselor din Kremlin, s-a dat citire răspunsurilor unor șefi de guverne ai țărilor participante în Comitetul celor 18 pentru dezarmare de la Geneva, la scrisoarea ce le-a fost adresată de Prof. John Bernal în calitatea sa de președinte al Comitetului mondial de pregătire a Congresului de la Moscova. Prezida Dna Subandrio, conducătoarea delegației indoneziene.

Primul a luat cuvîntul șeful delegației romîne, Dl Acad. M. Ralea. DSA a dat citire răspunsului Dlui Acad. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, adresat Prof. John Bernal. Participanții la congres au ascultat cu viu interes textul acestui răspuns. În el este expusă poziția clară și constructivă a țării noastre în problema vitală a lumii contemporane: dezarmarea generală și totală. Asigurarea pe care o dă guvernul R. P. Romîne că va continua să facă și în viitor tot ce-i stă în putință pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale, pentru triumful cauzei colaborării și prieteniei între popoare, a fost întîmpinată cu aplauze.

Îndată după aceea s-a dat citire răspunsului cehoslovac.

Ca și în zilele precedente — relatau corespondenții noștri de presă la congres — s-a auzit „nu o dată în rîndurile delegaților exprimîndu-se recunoștință față de șefii de guverne care au manifestat bunăvoința de a-și expune poziția în problema care preocupă întreaga omenire. Dar de ce nu toți șefii de guverne solicitați au răspuns la propunerea de a-și exprima punctul de vedere în această problemă? — se întreabă mulți delegați. Aceasta ar fi creat posibilitatea ca delegații la congres să confrunte pozițiile oficiale, să-și exprime atitudinea față de ele. Nu puțini delegați își manifestă regretul că șefii de guverne ai unor state occidentale s-au mărginit la niște răspunsuri în doi peri, iar președintele S.U.A. nici măcar n-a dat un răspuns la propunerea prof. Bernal”.

La tribună se perindă alți vorbitori, expunîndu-și opiniile în problemele examinate. Așa cum a remarcat parlamentarul englez Sydney Silverman, „*aci există o deplină libertate a cuvîntului pentru reprezentanții vederilor celor mai opuse*”. La rîndul său, cunoscutul filozof, scriitor și militant pe tărîm obștesc din Franța, Jean Paul Sartre, a caracterizat astfel lucrările acestui mare forum al popoarelor: „Congresul actual este mai reprezentativ decît întîlnirile internaționale precedente. La congres participă oameni care reprezintă diferite puncte de vedere. Unii se tem că nu se vor putea înțelege între ei. Eu am certitudinea că acești oameni de bună credință nu pot să nu obțină un acord pozitiv... Congresul acesta va fixa acordul oamenilor de diferite păreri pentru ca, înfrîngerea dificultăților, să prevină războiul”.

În ședința din după-amiaza zilei de joi 12 iulie a. c., între alții, a luat cuvîntul Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, arătînd că nu cursa înarmărilor, ci dezarmarea generală este calea împăcării tuturor popoarelor. Sanctitatea Sa a condamnat experiențele nucleare „efectuate de Statele Unite ale Americii împotriva părerii oamenilor de știință și voinței popoarelor”.

Vineri 13 iulie a. c., delegații la congres au continuat discuțiile în cadrul întîlnirilor pe profesii: parlamentari, conducători sindicali, oameni de litere, oameni de știință, primari și membri în consilii municipale din diferite țări, slujitori ai altarelor, regizori de filme și oameni de artă, medici și tineri din peste 40 de țări.

Prof. John Bernal a arătat că una dintre cele mai importante îndatoriri ale oamenilor de știință din întreaga lume este aceea de a da oamenilor noțiuni precise și cit se poate mai largi despre pericolul pe care-l atrag după sine armele nucleare, chimică și biologică. DSA a propus „să se pună în studiu problema înființării unui institut internațional care să se ocupe cu problemele științei împotriva războiului.

DI Acad. Horia Hulubei a insistat asupra necesității de-a se găsi căi

concrete pentru înfăptuirea dezarmării generale. În această privință, oamenii de știință de pretutindeni poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și unească eforturile în direcția elaborării unor mijloace care să înlesnească realizarea dezarmării.

O serie întreagă de vorbitori au condamnat poziția acelor oameni de știință din Occident — printre care atomistul american Edward Teller — care s-au pus în slujba marilor monopoluri și, sfidând rațiunea și principiile umanitare, propovăduiesc „necesitatea” războiului atomic.

Deosebit de impresionantă a fost intervenția scriitorului Jean Paul Sartre în scopul recunoașterii necesității de-a se unifica cultura mondială, eliberînd-o de sub influența războiului rece. El consideră că cultura lumii contemporane nu este amenințată numai de un război pustiitor, ci și de scindarea existentă, în virtutea căreia valorile culturale își pierd însemnătatea universală, general-umană. „Trebuie să dezarmăm cultura, să facem din ea o armă a păcii”.

Ultima zi a congresului de la Moscova, sîmbătă 14 iulie a. c., a fost rezervată ascultării rapoartelor cu privire la activitatea comisiilor.

Între alții, în numele Comisiei care s-a ocupat de consecințele economice ale dezarmării, Prof. Oskar Lange (Polonia) a prezentat o rezoluție — adoptată în unanimitate — cu privire la: „Avantajele economice ale dezarmării”. Membrii Comisiei — a spus el — au căzut de acord în unanimitate că „dezarmarea oferă largi posibilități pentru dezvoltarea tuturor țărilor”. Argumentele celor ce consideră că dezarmarea „poate duce la șomaj și depresiuni” economice în unele țări, au fost respinse în întregime. „Ca urmare a dezarmării va crește, de asemenea, puterea de cumpărare a populației datorită reducerii impozitelor”. Pe de altă parte, „dezarmarea oferă posibilități deosebit de largi dezvoltării sociale și economice a țărilor slab dezvoltate”.

Raportorul Comisiei: „Dezarmarea și problemele ei politice și tehnice”, Prof. Pierre Biquard (Franța), a arătat între altele că membrii acestei comisii s-au pronunțat cu hotărîre împotriva exploziilor nucleare efectuate de americani la mare altitudine. Pe de altă parte, comisia a subliniat importanța creării de zone denuclearizate în diferite regiuni ale lumii, ceea ce ar atenua încordarea internațională. „Acestui scop i-ar servi și încheierea unui pact de neagresiune între țările participante la Tratatul de la Varșovia și țările membre ale N.A.T.O.”.

Vorbînd despre componența participanților la congres, Prof. Viktor Cihikvadze, secretar al Congresului de la Moscova, a spus că „principala trăsătură caracteristică a congresului este caracterul lui larg reprezentativ”. *La lucrările congresului au participat 2.469 de delegați, oaspeți și observatori, soli ai nu mai puțin de 121 de țări. „Din punct de vedere nu-*

meric, acesta este cel mai mare forum dintre toate întâlnirile internaționale consacrate luptei popoarelor pentru pace — a spus vorbitorul. Trăsătura caracteristică a congresului — a continuat Prof. V. Cihikvadze — o constituie participarea unui mare număr de membri ai partidelor socialiste, social-democrate, catolice, liberale, naționaliste, burghezo-democratice, comuniste și muncitorești.¹ Dușmanii păcii n-au reușit însă să organizeze în jurul congresului un „complot al tăcerii”. Chiar și cele mai mari ziare burgheze au fost nevoite să publice materiale despre congres.

În numele Comisiei: „Aspectele morale, culturale, medicale și juridice ale problemei dezarmării”, ziaristul francez Pierre Bloch a spus că membrii acestei comisii au ajuns la concluzia că „cursa înarmărilor, care absoarbe fondurile necesare pentru construcția de școli, mijloacele de informare care sînt folosite pentru intensificarea neîncrederii, ideile rasiste care otrăvesc mințile, aduc un mare prejudiciu culturii mondiale”. Ei s-au pronunțat în unanimitate pentru dezvoltarea continuă și multilaterală a contactelor dintre oamenii de știință din toate țările și pentru schimbul cultural cel mai larg.

S-a dat apoi cuvîntul Dlui Pierre Cot (Franța), spre a citi Mesajul adresat popoarelor lumii.

1. — Revista Ilustrată „Uniunea Sovietică” (nr. 150/1962) — care apare la Moscova în 17 limbi — oferă următoarele date de amănunt asupra configurației plenului acestui mare congres pentru pace:

— Cele 121 de țări care au trimis delegați la congres, pe continente, se repartizează astfel: 25 asiatică, 25 latino-americane, 29 europene, 37 africane, etc.

— Din cei 2.469 participanți la congres 1.715 erau bărbați, iar 754 femei.

— Pe profesii: 340 savanți și profesori, 105 ziariști, 170 juriști, 123 medici, 100 scriitori, 88 artiști, 142 studenți, 57 slujitori de culte, 166 muncitori, 48 țărani, 76 comercianți, industriași și mari proprietari funciari.

— Din aceștia, peste 220 erau parlamentari.

— Au luat parte la congres, pe țări, următoarele loturi de delegați: 190 din Statele Unite ale Americii, 174 din Brazilia, 142 din Marea Britanie, 130 din India, 118 din Franța, 105 din Italia, 104 din Japonia, 101 din Uniunea Sovietică, 75 din Argentina, 54 din Canada, 53 din Mexic, 48 din R. D. Germană, 44 din Indonezia, cîte 41 din Cuba, Ungaria și din Suedia, 38 din Finlanda, 32 din Austria, 31 din Columbia, 29 din Irak, cîte 27 din Grecia și din Danemarca, 24 din Australia, 23 din Bulgaria, 21 din Senegal, 19 din Liban, 16 din Republica Arabă Unită, cîte 15 din Belgia, Venezuela și Norvegia, 14 din R. P. Chineză, 13 din Siria, cîte 12 din Țările de Jos și din Mali, cîte 11 din Uruguay, Elveția și R. D. Vietnam, cîte 10 din Mongolia, Maroc și Tunisia, etc.

— În ce privește apartenența politică au fost reprezentați la congres: social-democrați, catolici, liberali, naționaliști, burghezo-democrați, creștini, comuniști și membri ai unor partide muncitorești.

— Congresul a primit mesaje de salut de la șefi de state și de guverne din: Indonezia, Bulgaria, Guineea, Marea Britanie, Ghana, Franța, Ceylon, India, R. D. Germană, Cehoslovacia, România și Etiopia.

Aceste date statistice de amănunt arată caracterul larg reprezentativ al Congresului de la Moscova.

Revista citată înfățișează, între altele, numeroase clișee fotografice luate în sala congresului. Unul din ele prezintă prezidiul. În rîndul întii, mijloc se afla Prea Fericițul Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii.

Textul Mesajului a fost pus la vot. Din cei 2.195 de delegați, oaspeți și observatori prezenți la ședință, 2.186 au votat *pentru* textul Mesajului, 2 au votat *împotriva*, iar 7 s-au abținut. Ridicându-se în picioare, prin aplauze prelungite, congresiștii au salutat cordial unitatea realizată în convingerea profundă despre necesitatea înlăptuirii dezarmării generale. A fost acesta *momentul culminant* al istoricului forum al popoarelor lumii, desfășurat la Moscova.

În cuvîntul de închidere, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, Dl Prof. John Bernal (Anglia), a mulțumit poporului sovietic pentru cordialitate și ospitalitate. DSA a subliniat că discuțiile au fost mult mai largi decît în cadrele congreselor anterioare, deoarece aici s-au întîlnit oameni cu vederi diferite. Participanții la congres au avut posibilitatea să-și exprime în mod liber convingerile. Problemele examinate au prezentat o diversitate evidentă. Nu toate au fost analizate în egală măsură. S-a dat precădere celor privitoare la dezarmare. Vorbitorul și-a exprimat convingerea că „în viitor se va întruni un congres la care, de pildă, problemele independenței naționale vor fi cele principale.

„Am dat aci un exemplu admirabil de înțelegere reciprocă și colaborare”, — a spus Prof. Bernal. „Sper că tot așa vom lucra și în viitor”.

Astfel a luat sfîrșit — în după amiaza zilei de sîmbătă 14 iulie a. c. — acest „parlament al omenirii” (cum l-au numit mulți participanți) care a fost Congresul Mondial pentru Dezarmare și Pace de la Moscova.

Desfășurat într-o atmosferă de mare și sinceră însuflețire, de activitate asiduă, neobosită, de discuții libere și aprofundate în problemele vitale ale omenirii zilelor noastre, Congresul de la Moscova a concentrat vreme de o săptămînă atenția întregii opinii publice internaționale.

Acest lucru e explicabil. Datorită caracterului său extrem de larg și reprezentativ, precum și țelurilor nobile cărora le-a fost consacrat și rezultatelor sale consfințite în hotărîrile adoptate, Congresul de la Moscova se înscrie ca un eveniment istoric de prim rang în lupta popoarelor pentru preîntîmpinarea războiului și asigurarea unei păci trainice.

Principalul document adoptat de Congresul Mondial pentru Dezarmare Generală și Pace de la Moscova — *Mesajul către popoarele lumii* — este o chemare vibrantă la luptă pentru pace. El are următorul cuprins:

Am venit la Congresul de la Moscova din toate colțurile lumii. Sîntem de profesii diferite. Avem convingeri diferite. Timp de o săptămînă am discutat cu cea mai mare sinceritate problema primejdiei unui război nuclear care planează asupra omenirii. În cursul discuțiilor ne-am înțeles mai bine unii pe ceilalți și acum sîntem convinși că poate fi preîntîmpinată primejdia care amenință astăzi fiecare țară și fiecare popor.

Cursa înarmărilor accentuează încordarea și neîncrederea între state, iar încordarea și neîncrederea între state accelerează cursa înarmărilor. În felul acesta se creează un cerc vicios. Forța distructivă a armelor devine tot mai îngrozitoare și se aud în același timp glasuri care îndeamnă la un război preventiv.

Cu toate acestea, sîntem ferm convinși că dezarmarea este un numai vital necesară, e și posibilă. Ieri, ea a fost visul celor mai luminate minți ale omenirii. Astăzi dezarmarea a devenit o sarcină practică, pentru îndeplinirea căreia trebuie să lupte fiecare dintre noi.

Eliberarea de povara cursei înarmărilor va fi utilă tuturor:

dezarmarea va elibera fonduri care pot fi folosite pentru ridicarea nivelului de trai în toate țările;

dezarmarea va permite să se economisească fonduri care pot accelera considerabil progresul țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic;

dezarmarea va însemna lichidarea bazelor militare străine și retragerea trupelor de pe teritoriile străine, ceea ce va fi de folos popoarelor care luptă pentru independența națională.

Dezarmarea trebuie să fie generală și totală și să se efectueze sub un sever control internațional. Nu poate exista nici un fel de dezarmare fără control și nici un fel de control fără dezarmare.

Am studiat în amănunțime piedicile care stau în calea înfăptuirii dezarmării generale și totale și știm că ea va fi greu de realizat. Există oameni care se pronunță chiar și împotriva tratativelor. Unii din ei procedează așa pentru că sînt orbi și inerti, alții de dragul îmbogățirii, o a treia categorie — din tendințe militariste. Sîntem totuși convinși că toate piedicile pot fi înlăturate. În orice plan cu privire la dezarmare se pot constata anumite puncte slabe, dar avem convingerea că este mai bine să se realizeze un compromis, acceptabil pentru toți, decît să se continue cursa înarmărilor.

Experiența ne arată însă că ar fi o iluzie periculoasă să credem că dezarmarea poate veni de la sine. Nu putem să ne bîzuim numai pe diplomații și specialiștii militari care tergiversează an de an discuțiile. Numai eforturile popoarelor din toate țările îi pot sili pe oamenii de stat să găsească o soluție. Protestele izolate nu mai sînt suficiente. A venit timpul să se creeze o puternică mișcare împotriva cursei înarmărilor și a tuturor pregătirilor militare.

Dacă în ultimii 17 ani omenirea a reușit să evite grozăviile unui război nuclear, aceasta a fost posibil în primul rînd datorită eforturilor neobosite ale popoarelor care luptă pentru pace. Trebuie însă să recunoaștem în mod deschis că există încă numeroși oameni care nu participă la lupta împotriva cursei înarmărilor. Există încă numeroși oameni care nu își dau seama de pericolul acestei curse, nu înțeleg nici întreaga gravitate a acestui pericol, nici răspunderea ce le revine pentru menținerea păcii. Tuturor acestora le spunem: „Înțelegeți ce zile periculoase trăim, veniți în rîndurile celor ce luptă pentru dezarmare și pace”!

Timpul nu așteaptă! Arma termonucleară poate apărea în curînd în arsenalul a zeci de țări și perfecționarea mijloacelor de transportare a acestei arme poate face controlul imposibil.

Ne pronunțăm în mod hotărît împotriva oricăror experiențe cu bombe sau dispozitive nucleare, în primul rînd pentru că acestea amenință viața și sănătatea generațiilor actuale și viitoare și, în al doilea rînd, pentru că ele accelerează ritmul cursei înarmărilor.

Adresăm o chemare guvernelor tuturor puterilor nucleare: le cerem să ajungă fără nici un fel de întîrziere la un acord cu privire la încetarea tuturor experiențelor cu arma nucleară și să încheie un tratat cu privire la interzicerea pentru totdeauna a tuturor acestor experiențe, pretutindeni — în atmosferă, în Cosmos, sub pămînt și sub apă.

Acest acord să constituie un prim pas pe calea spre interzicerea totală și distrugerea integrală sub control riguros a armei nucleare și a tuturor mijloacelor de transportare a acestei arme.

Sarcina noastră principală și urgentă este de a obține ca guvernele să încheie un tratat cu privire la dezarmarea generală și totală sub control internațional riguros. În legătură cu aceasta trebuie să se găsească metode practice care să contribuie la încheierea rapidă și eficientă a discutării planurilor de dezarmare în curs de examinare și la încheierea cît mai grabnică a tratatului.

Forțele păcii sînt acelea care trebuie să dea exemplu în statornicirea unei mai bune înțelegeri și lichidarea neîncrederii reciproce. Credem că Congresul nostru a adus o mare contribuție la înlăptuirea acestei sarcini. Acum este necesar ca fiecare țară, fiecare organizație să găsească cele mai potrivite căi pentru a continua ceea ce noi am întreprins împreună.

Pasivitatea dăunează păcii. Depinde de noi toți ziua cînd va veni eliberarea omenirii de primejdia morții atomice. Noi, cei care dorim pacea, sîntem mulți la număr. Dacă vom acționa cu toții și dacă toți cei care acționează vor fi strînși uniți, vom putea să deschidem calea spre înlăptuirea țelului nostru comun: menținerea păcii.

14 iulie 1962

DUPĂ CONGRES

La Moscova, delegați reprezentînd toate organizațiile din Statele Unite ale Americii și din Anglia au votat, alături de partizanii păcii din toate continentele, Mesajul reprodus mai sus. Pentru prima dată, ei consideră că vor putea folosi în activitatea lor un astfel de document al unui congres inițiat de Consiliul Mondial al Păcii. În felul acesta — după cum a remarcat Prof. John Bernal — scopul a fost atins. După discuții temeinice și schimburi serioase de vederi, s-a putut ajunge la o *platformă comună* de luptă pentru dezarmarea generală și pace. Această platformă poate pătrunde în toate continentele și poate ridica la luptă viguroasă pentru dezarmare și pace toate categoriile de oameni, de toate orientările politice și de orice credință religioasă.

În Anglia, spre exemplu, cunoscutul canonic J. Collins, înapoiat de la Congresul de la Moscova, în cadrele unei conferințe de presă ținută la

Londra, a declarat că congresul a avut un succes deplin. Vorbind despre întâlnirea sa cu premierul sovietic DI Nichita Hrușciov, președintele „Mișcării pentru dezarmarea nucleară” din Anglia, canonicul Collins, a scos în evidență cuvintele șefului guvernului sovietic despre năzuința Uniunii Sovietice spre pace și dezarmare. În contrast flagrant cu aceasta este atitudinea șefilor guvernelor Angliei și Statelor Unite ale Americii — a spus canonicul Collins. Limitându-se la a transmite un scurt mesaj prin secretarul său, șeful guvernului englez, Macmillan, a făcut o „greșală fatală”. Atitudinea americanilor „a fost și mai rea”: Președintele Kennedy nici n-a catadixit să expună punctul de vedere al S.U.A.

Declarații asemănătoare au făcut și alți participanți la congres. În numeroase țări ale lumii au avut loc, apoi, întruniri în cadrele cărora lucrările și hotărârile Congresului de la Moscova au fost popularizate și valorificate cu interes și vigoare sporită. Între altele, a fost demascată și înfierată așa cum se cuvine calomnia răsuflată a cercurilor reacționare, care încercau izolarea comuniștilor prin atribuirea gratuită Mișcării mondiale pentru pace a unui caracter „partinic”. Tot mai mare este numărul acelor oameni care fără să fie comuniști, înțeleg necesitatea eforturilor comune în lupta pentru preîntâmpinarea războiului, pentru efectuarea dezarmării generale și totale, luptă în care comuniștii, clasa muncitoare peste tot — spre lauda lor și spre binele întregii lumi — au stat și vor sta mereu în frunte.

În țara noastră, delegația română la Congresul de la Moscova a făcut o dare de seamă asupra desfășurării acestui eveniment de seamă, în cadrele adunării publice care a avut loc luni 23 iulie a. c., în Capitală.

Președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, DI Acad. Mihail Ralea, după o amplă și instructivă expunere asupra lucrărilor Congresului de la Moscova, a spus că delegația română, îndeplinindu-și mandatul, a contribuit activ la dezbaterile problemelor aflate pe ordinea de zi a congresului, la examinarea în spirit constructiv a tuturor aspectelor legate de problema dezarmării generale și totale. Ea și-a adus aportul la desfășurarea cu succes a lucrărilor congresului, la apropierea și coeziunea tuturor celor care sînt atașați cauzei păcii, fără deosebire de opinii sau credințe.

Au luat cuvîntul și alți membri ai delegației țării noastre, prezentînd diferite aspecte ale lucrărilor congresului.

Într-un interviu acordat în ajunul deschiderii marelui Forum al păcii de la Moscova, DI Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, spunea:

„Sintem convinși că pe deasupra oricăror deosebiri de convingeri politice sau religioase, cu conștiința răspunderii pentru destinele omenirii, participanții la Congresul mondial pentru dezarmare vor da glas voinței arzătoare a tuturor popoarelor: pace trainică în lumea întreagă”!

Desfășurarea congresului a confirmat întru totul convingerea exprimată de Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej și împărtășită de întregul nostru popor. Aprobând pe deplin hotărârile Congresului, poporul român — alături de celelalte popoare ale țărilor socialiste frățești — va milita și de-acum înainte, cu neobosită energie și fără contenire, pentru unirea forțelor păcii într-un cît mai larg front de luptă, pînă la îndeplinirea idealului scump în-
tregii omeniri: dezarmarea generală și totală.

Congresul de la Moscova a arătat că forțele păcii sînt uriașe și cresc mereu. Prin lupta lor unită și organizată, pacea va învinge războiul.

DATORIA NOASTRĂ: UNITATE ȘI ACȚIUNE!

1. — Potrivit datelor oficiale, în întreaga lume se cheltuiesc anual în scopuri militare 120 miliarde de dolari, — fapt arătat de premierul sovietic, Dl Nichita Hrușciov, în cuvîntarea rostită la Congresul din Moscova.

Suma e fantastică.

Ce s-ar putea face astăzi cu acești bani?

Dacă suma de 120 miliarde de dolari ar fi dirijată în spre scopuri de pace — în ipoteza curmării cursei înarmărilor prin îndeplinirea dezarmării generale și totale — cu acești bani s-ar putea construi circa:

— 300 termocentrale de cît 120.000 KW fiecare;

— 100 baraje mari de proporțiile celui de la Assuan (din Republica Arabă Unită);

— 200 combinate metalurgice uriașe, ca cel de la Bhilai (India);

— 60.000 de școli;

— 12.000.000 de locuințe confortabile.

Să nu se uite, apoi, că un bombardier costă astăzi cît construcția unei uzine de cauciuc sintetic; un crucișător — cît un oraș de 16.000 case; un port-avion — cît 3.000—4.000 săli de clasă; un tanc — cît dublul sumei alocate în Statele Unite ale Americii pentru cercetările științifice consacrate înfrîngerii cancerului.

...Și cîtă nevoie este astăzi de toate echivalentele posibile ale convertirii sumelor înghițite de cursa înarmărilor în construcții pașnice!

Mijloacele de difuzare a cuvîntului oferă mereu date de specia celor de mai sus. Tocmai fiindcă am înțeles — ca preoți ai Bisericii Ortodoxe Romîne și ca cetățeni ai Republicii Populare Romîne — rostul excepțional și sensul major al Congresului de la Moscova, avem datoria de neocolit

de-a colecta cu sîrguință și atenție astfel de date comparative și a le spune oamenilor cu care avem de-aface zilnic sau întîmplător — credincioșilor Bisericii noastre în primul rînd — în formele cele mai adecvate și mai eficace pentru stîrnirea în sufletele lor a unei rîvne sporite pentru problemele păcii.

2. — Astăzi, cele mai largi cercuri ale opiniei publice cer să se efectueze dezarmarea generală și totală, cu toate consecințele practice care ar rezulta din încheierea unui acord în această problemă. Cei mai de seamă savanți ai lumii, personalități eminente ale vieții publice și obștei, parlamentari, oameni de litere și artă, slujitori ai cultelor, organizații feminine și de tineret, iau poziție împotriva înarmărilor nucleare și cer realizarea unui acord în problema dezarmării generale și totale. În condițiile creșterii curentului de opinie, în ultima vreme s-au pronunțat în favoarea ideii de dezarmare și guverne ale unor țări capitaliste. Toate acestea constituie un semn grăitor al vremii noastre, și reflectă limpede voința de pace a popoarelor.

Și această stare de lucruri trebuie reținută și împărtășită credincioșilor Bisericii noastre, oamenilor cu care venim în contact în felurite împrejurări ale vieții.

3. — Sfidînd valul din ce în ce mai impunător al opiniei publice mondiale, militaristii americani fac experiențe primejdioase cu arme nucleare pe pămînt, sub pămînt, în aer și în Cosmos. Aceste experiențe sînt profund dăunătoare condițiilor de viață omenească, animală și vegetală — și acest lucru se știe cu certitudine. Cele efectuate în Cosmos, pot avea consecințe incalculabile.

Între alții, Federația oamenilor de știință americani — din care fac parte peste 2.200 de savanți și ingineri — a dat publicității o declarație în care își exprimă dezaprobarea față de noua serie de experiențe nucleare ale S.U.A.

Și astfel de lucruri trebuie reținute și spuse mai departe, în acțiunea noastră statornică de apărare a păcii!

4. — În opinia publică internațională se constată o deplasare evidentă de concepții și atitudine în spre concepțiile și atitudinile dovedite în problemele păcii și războiului de către Mișcarea mondială a partizanilor păcii, Mișcarea creștină a păcii și alte organizații pacifiste. Noi sîntem bucuroși că țările socialiste, guvernele și popoarele lor — în frunte cu Uniunea Sovietică — sînt „veterane” în purtarea luptei pentru pace și actualitatea le dă dreptate cu tot mai multă osîrdie, recunoscînd justetea punctului lor de vedere și împrumutîndu-le mijloacele de acțiune.

Și acest adevăr trebuie reținut și spus mai departe oamenilor — credincioși sau nu — cu care viețuim laolaltă. Il vom spune fără ostentație

și fără trufie, în limbaj irenic, pozitiv, cu cuviință creștinească, întru smerenia dragostei de adevăr.

5. — „Visul de aur al omenirii”, dezarmarea și împăcarea tuturor, a fost întrezărit și sprijinit de profeți și de sfinți, iar viețuirea universală în pace, dragoste și prețuire frățească, reciprocă, este solia de căpetenie a Evangheliei Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Ca mărturisitori ai lui Hristos, mergem cot la cot cu oricine se zbate — cu cuminte zbatere — pentru așezarea pe pământ a unei vieți pașnice, îmbelșugate și fericite, nu cu cei ce se căznesc să stoarcă Sfintele Scripturi „temeiuri” imaginare în favoarea morții atomice și a pîrjolirii tuturor bunurilor agonisite de omenire prin strădaniile de milenii.

Și acest lucru trebuie să ne fie limpede! Și acest lucru trebuie să-l spunem credincioșilor pe care-i păstorim. Căci „nu tot cel ce-mi zice Doamne, Doamne va intra în împărăția cerurilor — ne asigură Hristos Mântuitorul — ci cel ce face voia Tatălui meu care este în ceruri” (Matei 7, 21).

În scrisorile pastorale ale Chiriarhilor noștri, în cărți și reviste bisericești, de repetate ori și cu temeinică luare-aminte a fost exprimat — și documentat — punctul de vedere creștinesc în problemele păcii și războiului, căruia i ne-am atașat prin înșasi intrarea noastră în cinul preoțesc. Să nu prețetăm a răsfoi și studia din nou, cu tragere de inimă și cu metodă adecvată, acest punct de vedere. Numai astfel nu vom rămîne fără cuvînt în fața credincioșilor care așteaptă de la noi și orientări creștinești în problemele vremii. Iar cuvîntul nostru va fi, în aceste condiții, temeinic, „cu sare dres” — și cu înțeles și cu efect.

Se cere acum, de la noi toți, *unitate și acțiune*. Unitari am fost și pînă acum în problemele apărării păcii. Acțiunilor noastre trebuie însă să le dăm un nou impuls — în spiritul marelui Forum al păcii de la Moscova, care a înviorat speranțele omenirii în capacitatea ei de-a feri lumea de catastrofa unui război nuclear.

În felul acesta, vom ajunge să avem pe pământ pace, între oameni bunăvoire veșnică!

REDACTIA

EXCURS EXEGETIC-FILOLOGIC NEOTESTAMENTAR PRIVITOR LA ÎNȚELESURILE POSIBILE ALE TERMENULUI

ΔΙΑΚΟΝΟΣ

De cele mai multe ori nu știm ce zăcămintе uriașе — unele mai prețioase decît altele — zac adormite de veacuri sub urmele pașilor noștri. E menirea științelor exacte să le detecteze și să indice topografic punctele cele mai favorabile pentru explorarea lor spre continua ridicare a nivelului de trai al generației actuale și al celor viitoare.

La fel se petrec lucrurile în domeniul cuvintelor — sau a unora din ele — care sînt atît de mult folosite în anumite sectoare ale activităților umane încît ele devin — la propriu — ceea ce se chiamă „termeni uzuali”.

Pentru noi, slujitorii bisericești, studiul termenului *διάκονος* — ca și acela al familiei de cuvinte căreia îi aparține ca membru marcant — este deosebit de instructiv. În succesiunea lor temporală, înțelesurile lui — cînd deprimante, cînd îmbucurătoare — oglindesc în măsură destul de satisfăcătoare însași dezvoltarea societății omenești de altădată. Pe de altă parte — și acesta este aspectul esențial cu care el intră în preocupările noastre teologice — substantivul masculin de declinare a doua *ὁ διάκονος* va ajunge să se constituie ca termen tehnic pentru designarea uneia din cele trei trepte de drept divin ale ierarhiei bisericești. Ca atare, el va fi adoptat în vocabularul religios al mai multor limbi actuale direct prin transcriere (nu prin traducere).

Cercetările de specialitate, filologice și teologice,¹ au stabilit că noțiunea de servire (slujire) era exprimată în lumea greacă antică prin mai multe verbe:

a) — *δουλεύω*, cu înțelesul de a sluji ca sclav, întru supunere deplină și necondiționată;

¹ În speță — studiul lui Herm. Wolfgang Beyer, din: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, editat de Gerhard Kittel. Vol. II, 1935, p. 81 urm.

b) — θεραπεύω exprimă voința de-a sluji, de-a purta grijă de ceva din simțăminte de deosebită considerație sau cinstire față de cel căruia i se — sau cei cărora li se — slujește. Din această pricină verbul acesta s-a dovedit curînd deosebit de indicat pentru a exprima slujirea credinciosului față de zei (în religiile politeiste) sau față de Dumnezeu (în monoteism), adică însuși cultul divin;

c) — λατρεύω exprimă în greaca profană slujirea pentru plată, „în leafă”, pentru ca în limba greacă, originală, a Noului Testament să devină vehicol preferat al ideii de îndeplinire a îndatoririlor cultice, religioase;

d) — λειτουργέω indică slujirea publică, oficială a poporului, a societății organizate, a obștei, a statului; în LXX (Septuaginta) înseamnă a sta în slujba templului, iar în creștinism — a sta în slujba Bisericii lui Hristos;

e) — υπηρετέω are înțelesul fundamental de a vîsli, a trage la lopeți (mai ales la galere). Ca prestare de servicii, verbul acesta indică în mod deosebit de pregnant raportul celui ce slujește față de „domnul” sau „stăpînul” antic, căruia îi slujește;

f) — διακονέω stă, în ce privește însemnarea, mai aproape de υπηρετέω decît de oricare altul din celelalte verbe luate în considerare aci. Mai vădit decît „sinonimele” sale aproximative, διακονέω exprimă ideea de slujire prietenească, din dragoste față de aproapele, săvîrșirea de opere de caritate.

În greaca profană a epocilor homerice, attică, elenistică și bizantină διακονεῖν însemnează fie a servi la masă, fie a îngriji de subzistență (lucru care în antichitate era socotit a fi de resortul femeilor), fie a servi în înțelesul cel mai cuprinzător.

În concepția greco-romană antică a servi era socotită ca o îndeletnicire inferioară, vrednică de sclavi, nu de oamenii „liberi”. „A stăpîni și nu a sluji este demn de un bărbat” — se spunea sub forma de dicton. „Cum ar putea fi fericit un bărbat care trebuie să slujească altuia”? — se întreabă sofistul antic. Insuși „divinul” Plato vede în cel ce slujește un lingușitor (poate nu e greșit să folosim corespondentul mai aspru: lingău) vrednic de dispreț.

O singură specie de slujire scăpa de sub pleasna oprobiului cu care lumea greco-romană — vîrfurile ei, în primul rînd — biciuia starea de „slujitor” sau acțiunea de „servire”: cînd se slujea statului. Servicii statului antic aduceau negustorii, comerțanții, zilerii (lucrătorii cu ziua) și, firește, oamenii de stat în

cel mai superior înțeles al cuvîntului, demnitariei. Menirea lor de căpetenie consta în creșterea de cetățeni vrednici pentru viața obștească, pentru πολιτεία; deci, era una de ordin educativ. „Grecul vede țelul vieții omenеști în dezvoltarea perfectă a propriei personalități”.² Din această pricină, pentru el era exclus să conceapă posibilitatea sau eventualitatea de-a sluji altuia. Să nu uităm că ne aflăm într-o epocă și o „lume” ale cărei elite conducătoare disprețuiau valoarea și demnitatea omului de rînd, din gîloată, munca — și cu deosebire pe cea manuală — o socoteau caznă nevrednică de omul „liber”, iar atelierul — un loc în care acesta n-avea ce căuta dacă voia să-și păstreze intactă virtutea.³

Excepție de la regulă făcea întrucîtva iudaismul: el nu vedea în slujire ceva nedemn de om.

Este semnificativ faptul că LXX nu utilizează niciodată verbul διακονεῖν. Corespondentele vocabularului iudaic sînt redată în grecește fie prin δουλεῖν (cînd au înțeles de slujire profană), fie prin λειτουργεῖν și λατρεύειν (cînd au înțeles cultic, religios).

Iosif Flaviu, în schimb, folosește verbul διακονεῖν cu întreitul înțeles de: a servi la masă, a servi în înțelesul de-a da ascultare unei dispoziții, sau pe acela de a îndeplini servicii sacerdotale.

În textele inspirate ale Noului Testament termenii din familia de cuvinte a lui διακονεῖν pierd orice aparență de înțeles peiorativ sau îndoielnic. Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos vede în slujire atitudinea, ținuta sau îndeletnicirea care-l ridică pe omul credincios la rangul de ucenic al său.⁴ Ea capătă astfel înțelesul major de dovedire prin fapte a dragostei de aproapele. Pornind în chip critic de la stările de lucruri din vremea petrecerii Sale în trup omenesc — cînd clasele conducătoare stăpîneau și exploatau masele — Mîntuitorul spusese Sfinților Săi Apostoli: „Dar între voi nu va fi așa, ci care va vrea să fie mai mare între voi, să vă fie slujitor (διάκονος) și care va vrea să fie între voi întîi să fie tuturor slujitor (δοῦλος); că și Fiul Omului n-a venit ca să i se slujească (διακονηθῆναι), ci ca să slujească el (διακονῆσαι) și să-și dea sufletul rîscumpărare pentru mulți” (Marcu 10, 43—45; cf. și paralela din Matei 20, 26—28 unde apar aceiași termeni pentru designarea slujirii apropielului sau obștei).

² St. cit., p. 82.

³ Amănunte în studiul meu: Un muncitor manual: Sfîntul Apostol Pavel; în: Biserica și problemele vremii. Sibiu 1947, p. 54.

⁴ Cf. Beyer; St. cit., p. 83.

Înțelesurile substantivului *διάκονος* — căci are mai multe — se încadrează total în perspectiva nouă, înaintată, din care Evanghelia lui Hristos, doctrina Bisericii Lui peste tot, vede valoarea și demnitatea omului, prețuiește munca și pe muncitor, ridică la rang de îndatorire, virtute și act de eroism moral slujirea dezinteresată a aproapei.

Marile dicționare teologice ale originalului Noului Testament⁵ identifică următoarele înțelesuri ale substantivului *διάκονος*:

1. — slujitor la mese (ca la nunta din Cana Galileii; cf. Ioan 2, 5. 9);

2. — slujitorul unui stăpîn (ca cel din parabola nunții fiului de împărat; cf. Matei 22, 13). În acest sens, credinciosul creștin este slujitor al lui Hristos (ca în Ioan 12, 26). Ca atare, el are menirea de-a sluji și celorlalți oameni (cf. Marcu 9, 35; 10, 43; Matei 20, 26; 23, 11);

3. — în înțeles figurat, *διάκονος* poate fi slujitor spre bine sau spre rău al unei puteri spirituale (netrupească putere). Există astfel, în concepția paulină — creștină peste tot — slujitori ai Satanei (ca în II Cor. 11, 15), slujitori ai păcatului (ca în Gal. 2, 17), slujitori ai tăierii-împrejur (ca în Rom. 15, 8); dar și slujitori ai dreptății (ca în II Cor. 11, 15), slujitori ai Evangheliei lui Hristos (ca în Ef. 3, 6—7; Col. 1, 23) și slujitori ai Noului Legământ (Testament, ca în II Cor. 3, 6);

4. — ca „diacon al Evangheliei”, Sfântul Apostol Pavel se socotește „slujitor (diacon) al lui Hristos” (cf. II Cor. 11, 23) și „slujitor (diacon) al lui Dumnezeu” în înțelesul cu totul special de ostenitor și pătimitor pentru slujirea sa divină (cf. II Cor. 6, 3 urm.).⁶

5. — Epafra din Colose este „slujitor al lui Hristos” (cf. Col. 1, 7), iar strădalnicul curier paulin Tihic este „credincios slujitor în Domnul” (cf. Ef. 6, 21; Col. 4, 7). După unele manuscrise străvechi, și Sfântul Timotei apare în I Tes. 3, 2 ca „slujitor al lui Dumnezeu” (așa: în Alef-Sinaiticus, A-Alexandrinus, ș. a.).

6. — Însași autoritatea de stat, necreștină, romană, a vremii aceleia, în exercitarea menirii ei, este considerată de Sfântul Apostol Pavel ca „slujitoare (*διάκονος*) a lui Dumnezeu” (cf. Rom.

⁵ În frunte cu cel al lui G. Kittel și soții, citat mai sus.

⁶ De cele mai multe ori, Sfântul Apostol Pavel se autodefiniște cu termenul *δοῦλος* (ca în Rom. 1, 1; Tit 1, 1; ș. a.), care exprimă și mai puternic faptul că prin convertire și slujire devotată el a devenit oarecum „proprietatea lui Hristos”. Cf. Beyer: St. cit., p. 89.

13, 4), deoarece o considera ca fiind de Dumnezeu instituită spre a menține ordinea în societate, în lume;

7. — în înțelesul mai larg al cuvîntului, însuși Sfîntul Apostol Pavel se consideră „slujitor” (diacon, *διάκονος*) al Bisericii lui Hristos (cf. Col. 1, 25) și la fel îl socotește pe Apollo alexandrinul (cf. I Cor. 3, 5) — așadar, prin asimilare, pe oricare alt vestitor al Evangheliei mîntuirii.

8. — Deosebit de toate acestea este înțelesul de „slujitor” purtător al gradului ierarhic bisericesc de diacon.

Acest înțeles al termenului *διάκονος* apare — după opinia specialiștilor — în toate acele texte neotestamentare în care Vulgata traduce pe *διάκονος* cu „diaconus” (și nu cu „minister”); spre exemplu, în Fil. 1, 1; I Tim. 3, 8. 12.⁷

Din faptul că în Fil. 1, 1 și în I Tim. 3, 1 urm. diaconii sînt aduși în legătură cu episcopii, s-ar putea deduce că diaconii stăteau în slujba comunității bisericești, dar, ca atare, și la dispoziția permanentă a episcopilor. Explicația aceasta poate să rămîna valabilă și în cazul cînd vedem — și putem să vedem — în „episcopii” din textele citate pe „episcopii-presviteri” ai veacului apostolesc — deci pe purtătorii harului împărtășit prin hirotonia treptei a doua ierarhice — și nu episcopi în înțelesul post-ignatian al expresiei.⁸

Cînd apar diaconii ca membri ai ierarhiei bisericești pe scena Bisericii creștine a veacului apostolesc?

F. Ap. cap. 6 ne încredințează că instituirea lor — prin alegere și hirotonire — s-a săvîrșit curînd după Cincizecime; mai precis — înainte de convertirea lui Saul din Tars, care este datată cam în jurul anului 36. Imprejurările alegerii și hirotonirii lor, Sfîntul Luca le relatează succint, dar deslușit — ca tot ceea ce scrie acest inspirat și înzestrat istoriograf neotestamentar.

Credincioșii Bisericii-Mame din Ierusalim erau recrutați întru început atît dintre băștinașii palestinieni cît și dintre evreii eleniști. Prin aceștia din urmă se înțeleg constant acei evrei care viețuind o vreme înafara hotarelor Palestinei — adică în „îm-

⁷ Cf. Beyer: *St. cit.*, p. 89.

⁸ Amănunte la Iustin Moiescu: *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*. Craiova 1955, p. 15 urm. — în romînește, fundamental pentru problema respectivă. Să se vadă și lucrarea mea: *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit*. Introducere, text și comentariu. Sibiu 1947, p. 43 urm.

prăștiere" (diaspora) — vorbeau grecește și împrumutau anumite deprinderi de la popoarele politeiste în mijlocul cărora și-au petrecut o parte din viață, sau cu care au avut contacte vremelnice. Aceștia erau nemulțumiți de felul în care se făcea împărțea zilnică a prinoaselor din casa de obște, văduvele și orfanii proveniți din rîndurile lor fiind neglijăți și nedreptățiți la repartiție.

Plîngerea lor a fost cercetată de Sfinții Apostoli. Ei au aflat-o întemeiată. Ispravnicii casei de obște — recrutați desigur dintre iudei ierusalimiteni convertiți la Hristos — sau îi favorizau realmente pe ai lor, sau nu reușeau să împace pe toată lumea, dat fiind numărul crescînd al credincioșilor.

Spre a se curma acest neajuns care vătămă pilduitoarea unire a cugetelor și dragostea frățească ce domnea în sînul Bisericii, Sfinții Apostoli au întrunit pe credincioși în adunare obștească și le-au făcut propunerea de-a alege șapte bărbați plini de Duhul Sfînt, pricepuți în treburile gospodărești, cunoscuți și stimați îndeobște ca oameni dreți și așezați mai presus de pasiuni și prejudecăți vătămătoare bunei armonii ce trebuie să domnească între mărturisitorii lui Iisus Mîntuitorul. În forma aceasta, Sfinții Apostoli puteau să se ocupe netulburați de esențialul misiunii lor: propovăduirea cuvîntului Evangheliei.

A fost o propunere înțeleaptă și un act de tact pastoral.

Credincioșii aveau latitudinea să reglementeze ei înșiși această chestiune și să-și ia răspunderea pentru asigurarea unei repartizări satisfăcătoare, după dreptate, a daniilor. Sfinții Apostoli își rezervau dreptul de-a confirma pe noii aleși.

Textul **B** (lung, reprezentat de Codex D Bezae Cantabrigiensis, din veacul VI) al cărții Faptele Apostolilor lasă să se înțeleagă că ar fi existat și pînă atunci astfel de slujitori ai meselor obștești, dar aceștia se pare că erau aleși exclusiv dintre credincioșii creștini localnici, erau așadar iudei ierusalimiteni. Nu e exclus, apoi, ca ei să fi săvîrșit în cadrele comunității bisericesti și alte servicii obștești. „Tinerii” (οἱ νεώτεροι sau νεανίσκοι) care au îndepărtat din casa pedepsirii cadavrele soților ipocriți Anania și Safira (cf. F. Ap. 5, 1 urm.) s-ar putea să fi fost precursorii diaconilor aleși și instituiți cu acest prilej (dar fără să fi avut hirotonire).

O bună parte dintre cei șase diaconi trebuie să fi fost în mod cert de obîrșie iudei eleniști — Sfîntul Ștefan în primul rînd — iar unul, Sfîntul Nicolae, era păgîn convertit la iudaism și apoi

încreștinat ca prozelit iudeu.⁹ În forma aceasta, erau menajate susceptibilitățile lesne de înțelese — și justificate — ale celor din latura iudeilor eleniști.

După alegere, cei șapte diaconi au fost hirotoniți de către Sfinții Apostoli, cu rugăciunile de împărtășire a darurilor Duhului Sfânt, corespunzătoare slujirii pe care o aveau ei de îndeplinit.

Ușurați de grijile gospodărești, Sfinții Apostoli și-au dedicat toate puterile lor propovăduirii Evangheliei.

Numărul credincioșilor sporea prin noi convertiri. Sfântul Luca deține informația că în rîndurile lor au intrat — pentru înția oară — chiar și sacerdoți ai iudeilor, în număr mare. Pînă acum, aceștia s-au dovedit refractari Evangheliei lui Hristos.

Despre Sfinții Diaconi Ștefan și Filip se va mai vorbi în capitolele următoare ale cărții Faptele Apostolilor. Activitatea celorlalți nu este înregistrată. Motivul? Încercăm să-l indicăm în cele ce urmează.

Insușirile de istoriograf antic creștin ale Sfântului Evanghelist Luca au fost nu o dată — și pe drept — subliniate și apreciate deosebit de favorabil. După ce a înzestrat Biserica veacului apostolesc cu o istorie a vieții și activității Fiului lui Dumnezeu întrupat — întocmită pe bază de cercetări proprii, minuțioase și atente — Sfântul ucenic paulin Luca a purces a alcătui, în continuare, a doua și ultima sa „carte” istorică. În aceasta — fără a avea intenția de-a o epuiza — înfățișează activitatea unora dintre Apostolii Domnului și a cîtorva dintre învățăceii lor, în perioada imediat următoare înălțării la cer a Mîntuitorului, pînă la anul 63.

Din cî t înregistrează — ca și din c e e a c e înregistrează — se întrevește intenția lui nemărturisită de-a **exemplifica** mai curînd această activitate decît de-a o expune complet, fie chiar și mai sumar. E ca și cînd l-ar lăsa pe cititor să tragă concluzia, din propriu îndemn, că ceea ce se spune despre unul sau alful dintre sfinții ostenitori în tărîmul bisericesc creștin, exceptînd datele de amănunt, este valabil și pentru ceilalți, tratați mai sumar sau trecuți cu vederea cu totul.

9 După cum reiese din scrierile Sfântului Părinte bisericesc Irineu, episcopul Lugdunului (Lyon, în Franța de azi; † 202) și ale apologetului Tertullian (veacul II), ereticii nicolaïți din Efes și Pergam (despre care se vorbește în Apoc. 2, 6. 15) și-ar fi luat, abuziv, numele de la Sfîntul diacon Nicolae, care a dezvoltat o activitate rodnică în cetatea sa de obîrșie. Antiohia Siriei.

Nu putem împărtăși presupunerea — vînturată ca ceva de sine-înțeles și în tratate teologice și-n manuale pentru studenții în teologie — că cei despre care Sfîntul Luca n-a scris, n-ar fi avut activitate proprie deosebită, sau că Sfîntului Luca i-ar fi lipsit date verificate asupra activității lor. Insași tehnica alcătuirii cărții Faptele Apostolilor sugerează ideea că ea este o carte istorică bisericească de caracter exemplificator, că intenția autorului ei inspirat n-a fost aceea de-a epuiza materialul pe care l-ar fi putut valorifica înglobîndu-l în lucrarea sa.¹⁰ Pericopele — puține și sumare — în care se vorbește despre primii diaconi ai Bisericii creștine stau mărturie în această privință. Și din acest punct de vedere, reexaminarea lor pentru scopuri de studiu preoțesc este oportună și folositoare oricînd pentru slujitorii bisericești de astăzi.

Cei șapte diaconi — Sfinții: Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena și Nicolae — sînt precursorii direcți, cu hirotonie, ai slujitorilor bisericești din treapta ierarhică a zilelor noastre.

*

Paralel cu îndeplinirea îndatoririlor legate de slujirea sa gospodărească, caritativă, Sfîntul „întîi între diaconi” (arhidiacon, căpetenie a diaconilor) Ștefan desfășura o acțiune rodnică de propovăduire a Evangheliei, împreună cu săvîrșirea de minuni și „semne mari”. Harul dumnezeiesc, revărsat cu îmbelșugare asupra lui, îl umplea de tărie duhovnicească. Tînăra Biserică creștină a cîștigat în el un suflet dogorit de pasiunea cuminte a crucii, fierbinte și luminat în credință, iscusit în cuvînt, profund și definitiv alipit de Hristos, pe care-l mărturisea fără șovăire ca Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Mesia întrupat și Mîntuitorul tuturor sufletelor credincioase.

Înainte de convertire, Sfîntul arhidiacon Ștefan a urmat cu certitudine vreuna din renumitele școli rabinice ale vremii. E ceea ce rezultă fără putință de îndoială din faptul că cunoaște cu deamănuntul istoria religioasă a poporului iudeu și posedă aptitudini speciale de „învățător de Lege” (rab, *νομοδιδάσκαλος*). Cuvîntarea rostită în fața Sinedriului și înregistrată atent de Sfîntul Luca e mărturie. Convertirea i-a deschis zărilor interpretării „în duh și adevăr” a orînduirilor mesianice ale Vechiului Legămînt, încredințîndu-l de caracterul tranzitoriu al acestora.

¹⁰ E un punct de vedere care aparține pe deplin autorului acestui studiu.

Predica sa creștină era viguroasă, îndrăzneată și plină de conținut. Ea a stîrnit împotriviri și a pricinuit enervare în rîndurile iudeilor eleniști din Ierusalim, ale căror sinagogi numeroase Sfîntul arhidiacon Ștefan le cerceta ades, luînd cuvîntul, cum făceau și Sfinții Apostoli.

Talmudul spune că evreii eleniști ar fi avut în Ierusalim 480 de sinagogi și case de învățătură. Cifra este vădit exagerată. Fapt istoric este că existau numeroase sinagogi înființate și susținute financiarmente de iudeii proveniți din diferite regiuni ale uriașului imperiu roman de-atunci. Sfîntul Luca amintește cîteva cu numele: a Libertinilor (iudei deportați de generalul roman Pompejus, la anul 63 î. Hr.; înapoiati la Ierusalim după ce au fost eliberați din sclăvie), a Cirinenilor (din Cirenaica, regiune centrală a Africii de Nord, care avea un sfert din populație de obîrșie evreiască), a Alexandrinilor (două cincimi din locuitorii prosperei „regine a Nilului”, cum era numită încîntătoarea cetate, erau evrei) și a celor din Cilicia și Asia (proconsulară, cu capitala Efes).

Din rîndurile acestor compatrioți ai săi — poate, chiar colegi de școală rabinică — s-au ridicat adversarii Sfîntului Arhidiacon Ștefan. Ca unii care au lăsat toate ale lor, agonisite în diaspora, ca să-și petreacă restul vieții la Ierusalim, leagănul monoteismului iudaic, este lesne de înțeles cît trebuie să-i fi durut francheța cu care Sfîntul Ștefan propovăduia că a trecut „umbra” Legii mozaice și „darul a venit” prin Iisus Hristos.

Au încercat să-i stea împotrivă pe calea discuțiilor în contradictoriu, dar nici unul nu se putea măsura cu el în cuvînt. Grăia ca un înțelept insuflat de Duhul Sfînt.

În furia lor neputincioasă i-au azvîrlit acuza — deosebit de gravă, dacă se adeverea — că a grăit cuvînte de hulă împotriva lui Moise și a lui Dumnezeu (F. Ap. 7, 11); sau, într-o formulare paralelă: împotriva Legii mozaice și a templului din Ierusalim (v. 13).

O astfel de crimă Sfîntul Ștefan n-a săvîrșit.

Calomnia a prins. Gloata asmuțată asupra lui, ca toți ceilalți locuitori ai Ierusalimului, s-a dovedit deosebit de sensibilă pe chestiuni de natura aceasta. Năvălind asupra Sfîntului Arhidiacon Ștefan împreună cu cărturarii și bătrînii poporului, l-au tîrît înaintea Sinedriului ca să dea socoteală de „fărădelegea sa.

În cursul dezbaterilor, martori anume instruiți în acest scop — de aceea Sfîntul Luca îi califică de „mincinoși” (v. 13) — au

repetat acuza precursorilor lor din procesul Mîntuitorului, cu aceeași neîndemînare ca și aceia. (Să se compare F. Ap. 7, 14 cu Matei 26, 61; Marcu 14, 58; vezi și explicația acestei declarații în Ioan 2, 21).

Pe un vinovat, povara unei atît de grele învinuiri l-ar fi strivit prin perspectivele negre ce i le deschidea în ce privește consecințele ei. Sfîntul Ștefan a ascultat-o fără să se tulbure cîtuși de puțin întru cele dinăuntru ale sale. Dimpotrivă, chipul lui răsfrîngea lumina lină care învăluie obrazele îngerești. În iconografia creștină. Ii era inima curată și bucuria de-a suferi ocară pentru Domnul îi era desăvîrșită.

Sinedriștii au observat cu mirare acest lucru. Careva din ei, mai apropiat de cercurile creștinești, avea s-o spună cîndva Sfîntului Luca sau altcuiva dintre cei ce aveau să-i servească de surse informative, documentare, la întocmirea cărții istorice Faptele Apostolilor.

De obicei, vinovații tîrîți în fața supremei instanțe judecătorești ierusalimitene aveau în privire întunecările spaimei de moarte; unii, chiar viforele remușcărilor. Pentru a doua oară — înțîiul fusese Nazarineanul răstignit între doi tîlhari — sinedriștii aveau în fața lor un acuzat care fără să-și îndoiaie grumazul sub povara conștiinței vinovăției, îndrepta asupra lor privirea senină a celui ce era gata să le ierte înverșunarea ucigașă.

I s-a dat cuvîntul ca să se dezvinovățească. A vorbit îndelung, cumpănit, documentat. Nu s-a apărut pe sine. Cuvîntarea lui este pe de-a-ntregul o caldă și răzbătătoare pledoarie a cauzei lui Iisus Nazarineanul. Inseși cuvintele cu care s-a adresat — cordial și respectuos — membrilor înaltului sobor iudaic sînt o mărturie a liniștei lăuntrice ce-l stăpînea: „Bărbați, frați și părinți...”. Nici o fărîmă de dispreț sau mînie față de cei ce l-au tîrît fără vină la judecată: continua să-i socotească de frați ai lui, căci a înțeles din învățătura Mîntuitorului ce datorește ucenicul Lui vrăjmașilor săi. Pe de altă parte — desăvîrșită considerație față de judecători: Erau părinții lui prin funcțiunea conducătoare pe care o dețineau și o exercitau în mijlocul poporului iudeu. **Dacă astfel îi cinstea pe slujitorii Legii, cum ar fi putut defăima el Legea și pe Moise?** Dacă cerceta sinagogile compatrioților săi din diaspora, cum ar fi fost el în stare să hulească templul și pe Dumnezeu cel viu și adevărat carele se preamărea prin acesta?

Toată atitudinea Sfîntului Ștefan dezmente învinuirile ce i se aduceau. Dar el nu cerșea mila celor ce n-o puteau da...

Voia să le deschidă ochii asupra luminii care strălucea din mormîntul aflat a treia zi deșert, să destrame bezna în care stăruiau cu atîta opacă îndărătnicie. Atîta tot!

A mînecat în acest scop de la realități cunoscute mai ales de către căpeteniile iudaice și dragi oricărui închinător al lui Iahve. Toată istoria religioasă de pînă atunci a poporului iudeu n-a fost altceva decît o vestire prelungă a minunatelor împliniri care s-au petrecut acum sub ochii pîrîșilor săi. Că ei nu au înțeles tîlcul acestei istorii religioase stă mărturie răul tratament la care au fost supuși de Dumnezeu grăitorii profeți. (Ieremia și Amos au fost crîncen persecutați de contemporanii și consîngenii lor, iar pe Sfîntul prooroc Isaia l-au tăiat în două cu fereștrăul). Dar înaintașii pîrîșilor Sfîntului Ștefan aveau oarecum o scuză: Ei refuzau să creadă în făgăduința mesianică. Urmașii lor, cei de-acum, care se războiau cu el, n-o mai aveau: Ei au apucat sorocul împlinirii făgăduinței. Tăgăduind pe Hristos-Mesia, ei se puneau de-a curmezișul planurilor lui Dumnezeu față de lume, respingînd binecuvîntările hărăzite lor în primul rînd.

Departate de a-l defăima, Sfîntul Ștefan afirmă că Legea și templul și-au pierdut însemnătatea — mai precis actualitatea — prin Hristos. Aceasta este teama centrală a cuvîntării-pledoarie ținută de el în fața Sinedriului. Argumentele invocate în sprijinul ei sînt de netăgăduit.

Intr-adevăr, în **prima perioadă** a istoriei lor religioase — aceea a **patriarhilor** (cf. F. Ap. 7, 2—16) — iudeii credincioși s-au împărtășit constant de ocrotirea lui Iahve, deși n-aveau atunci nici patrie stătătoare, nici templu și nici Legea mozaică. Aceasta însemnează că harul lui Dumnezeu nu este în funcție de ele.

În **perioada mozaică** (cf. 7, 17—43) iudeii au primit Legea. Rostul ei a fost arătat limpede de Moise: Să-i pregătească pentru a-l primi și a-l asculta pe proorocul pe care Dumnezeu avea să-l ridice din sînul lor, din seminția lor, adică pe Mesia. Pe acesta îl propovăduiește și acuzatul Ștefan. Cum poate fi învinuit, dar, de defăimarea lui Moise, el, cel ce-i repetă cu fidelitate învățătura mesianică?

În **perioada post-mozaică** (cf. 7, 44—50) a luat ființă templul, în împrejurările cunoscute din cărțile istorice ale Vechiului Testament. El era o copie a cortului mărturie, pe care iudeii credincioși l-au purtat în pustie. Pe acesta l-a făcut Moise, după asemănarea a ceea ce a văzut cînd i s-a arătat Dumnezeu în rugul

din Muntele Sinai. Acesta este într-adevăr sfânt, pe cînd valoarea religioasă a templului ierusalimitean e relativă. Dumnezeu n-a cerut construirea templului. A îngăduit-o numai, făcînd o concesie regelui păstor și psalmist David. Explicațiile date în acest sens de prooroci sînt suficiente și concludente: Dumnezeu — care a făcut toate cele ce există — nu locuiește în sălaș făcut de mîini omenești (cf. Isaia 66, 1 urm.).

Din aceste mărturii ale trecutului, contemporanii Sfîntului Ștefan n-au tras învățămintele cuvenite. Apărînd cu înverșunare instituțiile perimate ale Vechiului Legămînt, ei se împotriveau fără să vrea desăvîrșirii acestuia; slujind „literei care ucide”, nesocoteau „Duhul care face viu”; trufindu-se cu Legea, luptau împotriva Celui ce este „plinirea Legii”.

Partea finală a cuvîntării (cf. 7, 51—53) se transformă într-un sever rechizitoriu împotriva învîrtoșării iudeilor față de Evanghelia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Se simte duduind în cuvintele acestui mare martor al începuturilor istoriei creștinismului convingerea fermă care-l va însufleți ulterior pe Sfîntul Apostol Pavel în aprinsele și deseale sale dispute cu iudeii legalisti: Tăierea-împrejur folosește, dacă ții (respecti) Legea (lui Moise), dacă este întregită de „tăierea-împrejur a inimii”, cea săvîrșită „în Duh”, iar nu „în slovă” (cf. Rom. 2, 28—29). Altminteri, cum se exprimă Sfîntul Ștefan, iudeii neconvertiți stau „împotriva Duhului Sfînt”, fiind „netăiați împrejur la inimă (simțire) și la urechi” (la înțelegere, la pricepere), ca și părinții lor, care l-au răstignit pe Mîntuitorul Hristos (cf. 7, 51).

Acuzatul — cu delicateță fermă — își învinuia judecătorii de călcare a Legii mozaice — și anume, cu dovezi care nu sufereau dezmințire. Aceștia „crăpau de ciudă” și „scrișneau din dinți” împotriva lui, după cum rezultă din relatarea lucanică.

Teofania de vederea căreia s-a învrednicit a se împărtăși Sfîntul Ștefan în acel moment, fusese picătura care a umplut paharul. „Cerul s-a dat înlături ca o carte de piele pe care o faci sul” (Apocalipsă 6, 14) și ceea ce i s-a descoperit, a tălmăcit întru neputința slovei și pîrșilor și judecătorilor săi: Vedea pe Dumnezeu învăluit întru lumina cea neapusă și de-a dreapta Sa pe Iisus Hristos. Domnul era „stînd” — nu șezînd, cum spune de obicei Scriptura — ca și cînd era gata fie să-i vină într-ajutor, fie să-i deschidă brațele cu bucuria Stăpînului ceresc din parabola evanghelică, ce-și întîmpină slujitorul bun și credincios care a cîștigat raiul.

Aveau acum dovada că într-adevăr „hulește”. Astupându-și urechile ca să nu pătrundă în scoica lor oroarea vreunei noi blasfemii, au năvălit asupra lui — și sinedriștii, și gloata — și tîrîndu-l afară din cetate, l-au ucis cu pietre.

A „adormit” senin, liniștit, împăcat, cu fața îndreptată spre cer. Purta în pupilele vederii trupești imaginea teofaniei de care s-a învrednicit a se împărtăși, iar în suflet — dorința aprinsă de-a i se fi îngăduit să odihnească în preajma Domnului său, pe care l-a mărturisit în viață și l-a urmat întru nădejdea vieții de veci. Ca și El, Sfîntul Ștefan avea pe buze cuvînt de iertare pentru ucigașii săi. Intr-o supremă opintire a ultimelor sale puteri istovite de chinurile lapidării, l-a rostit desigur destul de tare ca să fie auzit. Ecourile lui — asurzite de răcnete gloatei întăritate și mai mult de vederea sîngelui vărsat — au răzbătut pînă la urechile lui Saul din Tars. Amintirea lor avea să-i sfîșie inima abia mai tîrziu. Deocamdată, tînarul slujbaș sinedrial păzea solemn hainele „martorilor”, să nu pună mîna cîneva pe ele în învîlmășeală (cf. 7, 58b). Era satisfăcut Saul că „renegatul” și „hulitorul” și-a luat plata „nesocotitei” sale atitudini față de așezămintele religioase care constituiau gloria lui Israil (cf. F. Ap. 8, 1 urm.).

*

Două lucruri rămîn încă să fie clarificate în legătură cu sfîrșitul mucenicesc al întîiului diacon și martir al creștinătății: execuția în sine (desfășurarea ei) și posibilitatea săvîrșirii ei în condițiile politice și juridice existente atunci în Palestina.

1. — Asupra desfășurării execuției posedăm amănunte abundente. Uciderea cu pietre (lapidarea) era o pedeapsă înspăimîntătoare prin cruzimea ei.

Dus la locul execuției — care era situat înafara zidurilor cetății — condamnatul era urcat pe un eșafod (podiu) de două ori mai înalt decît statura normală a unui om. După ce i se sfîșiau veșmintele de pe corp, unul din delegații sinedriali însărcinați cu aducerea la îndeplinire a sentinței — (căci aceștia erau „martorii” amintiți în 7, 58) — îl precipita pe osîndit de pe marginea eșafodului așa fel încît să se prăbușească cu fața în sus. Al doilea „martor” (delegat sinedrial), care aștepta jos, îi aplica osînditului o puternică lovitură de piatră (bolovan) în dreptul inimii. Dacă nu sucomba imediat, mulțimea furioasă isprăvea ceea ce începuse omul Legii, acoperindu-l pe nenorocit cu un morman de pietre. Ca să poată izbi mai cu sete, neîmpiedecați de

veșmintele (mantiile) largi ce le purtau orientalii, „martorii” și le dădeau în grija unui om de încredere. De astă dată, Saul din Tars a fost cel ce îndeplinea acest oficiu, desigur ca angajat în slujba Sinedriului.

2. — Cu privire la dată, este de observat că lapidarea Sfântului arhidiacon Ștefan nu s-a putut produce înainte de anul 36 al erei noastre. Din cele ce ni le spune aci Sfântul Luca, rezultă că execuția a avut caracterul unui linșaj (cum i s-ar spune cu termenul de rigoare de astăzi).

Se știe că orice sentință de condamnare la pedeapsa capitală, pronunțată de Sinedriul ierusalimitean, devenea executorie abia după ce era confirmată de șeful administrației romane din Palestina. Pilat din Pont, complet defavorabil iudeilor, ar fi intervenit prompt în cazul de față, bucuros că găsește un pretext spre a trece prin ascuțișul paloșelor romane gloata lipsită de considerație față de autoritatea cezarului și ordinea imperiului roman.

Cedînd repetatelor plîngerii ale iudeilor — ale căror ecouri au ajuns pînă la Roma — guvernatorul (proconsulul) roman al Siriei, Vitellius (35—39 d. Hr.) l-a destituit în anul 36 pe subalternul său din Palestina, procuratorul Pilat din Pont, trimițîndu-l la Roma să se justifice în fața cezarului de învinuirile pe care i le aduceau neînduplecării săi supuși de pînă atunci.

Incurajați de această izbîndă, iudeii n-au mai ținut seamă de legile romane în cazul de față. Știau că Vitellius, care le era favorabil, va închide ochii asupra acestui abuz de putere, renunțînd să recurgă la represalii cu atît mai vîrtos cu cît își putea justifica oricînd alitudinea — dacă ar fi fost tras la răspundere cu motivarea că înlocuitorul lui Pilat încă nu fusese designat sau nu intrase încă în funcțiune, iar el era departe de Palestina, tocmai la Antiohia Siriei, unde-și avea reședința proconsulară.

Amănuntul privitor la data executării Sfântului Ștefan prezintă însemnătate deosebită pentru cronologia Noului Testament, fiind unul din punctele ei de sprijin.

Sfântul Luca notează că oameni evlavioși au ridicat rămășițele pămîntești ale Sfântului arhidiacon Ștefan, înhumîndu-le cu cuvenita înguire asupra gropii, după datîna riguros respectată la iudei, chiar cînd era vorba de un străin de „legea” lor. Dacă acești oameni evlavioși erau creștini, sau nu, e cu neputință de știut. Autorul celei de-a cincia cărți istorice a Noului Testament nu precizează (în 8, 2 unde ar fi fost locul s-o facă). Fapt este că iudeii, cum am anticipat — deși atît de exclusiviști în alte

privește — nu lăsau neîngropate peste noapte nici cadavrele străinilor lipsiți de identitate.

Biserica noastră Ortodoxă Răsăriteană prăznuiește pomenirea protomartirului ei, Sfântul arhidiacon Ștefan, în ziua de 27 decembrie (a treia zi de Crăciun) a fiecărui an.

*

Lapidarea Sfântului Ștefan a constituit semnalul începerii unei persecuții aprige împotriva Bisericii-Mame din Ierusalim. Probabil că cei urmăriți cu mai multă înverșunare erau creștinii recrutați dintre evreii eleniști. Sfântul Luca spune că „toți” s-au risipit prin ținuturile Iudeei și ale Samariei, înafară de Sfinții Apostoli. Prin aceasta, nu vrea să spună că absolut toți creștinii din Ierusalim ar fi părăsit cetatea. În acest caz, dacă am atribui expresiei citate un înțeles exclusiv, n-am mai înțelege textul din 8, 3 unde se spune că Saul găsea încă destule victime pentru a-și potoli înverșunarea împotriva creștinilor din Ierusalim.

*

Al doilea diacon a cărei activitate misionară este încrestată la răboj de către Sfântul Evanghelist Luca este Sfântul Filip. Înregistrarea respectivă se află în F. Ap. 8, 4—25.

Creștinii plecați din Ierusalim în urma situației grele care s-a creat prin lapidarea Sfântului Ștefan s-au transformat în tot alți propovăduitori voluntari ai Evangheliei lui Hristos în localitățile în care și-au aflat adăpost.

Între cei plecați din Ierusalim se afla și Sfântul diacon Filip. Propovăduirea sa în cetatea Samaria — care-și schimbase de curînd numele în Sebaste (Augusta), în cinstea primului împărat roman — a fost încununată de succes, deși terenul nu era cu desăvîrșire prielnic înșămîntării cuvîntului Evangheliei. Samaritenii — care duceau o viață cu totul izolată de aceea a celorlalți locuitori ai Palestinei — s-au molipsit de credințe deșarte, politeiste, împrumutate din păgînism. Aceste credințe deșarte purtau numele generic de „gnosticism” și aveau cele mai felurite concepții religioase-filozofice, împreunate cu practici pseudo-religioase tenebroase.

Trăsătura comună a curenților gnostice era tendința lor de-a soluționa problema răului cu ajutorul dualismului. Ca apariție istorică, gnosticismul este anterior erei creștine. Germenii lui zac în religiile de mistere și în sistemele filozofice ale Greciei, Persiei, Indiei, Chinei, Egiptului și Feniciei. Platon și Zoroastru, Vedele și literatura religioasă budhistă, Filon din Alexandria,

neoplatonicii și cabala iudaică au destule elemente caracteristice acestui „proteu cu mii de forme”, cum a fost caracterizat nimerit gnosticismul de un teolog contemporan.

Simon Magul, despre care e vorba în pericopa ce ne preocupă, este întâiul gnostic înfruntat și înfrînt de propovăduitorii Evangheliei creștine. Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, cunoscutul apologet creștin din veacul II († 165), originar din Samaria, ne informează că Simon Magul se trăgea din Gitta, o cetate a acelei provincii palestinienne.

Inițiat în tainele magiei (vrăjitoriei, fermecătoriei) — care era una din plăgile societății antice, cu deosebire a celei orientale — șarlatanul acesta înșela bunacredința a oamenilor simpli, storcîndu-le nu numai admirația plină de temere în care erau învăluiți de obicei oamenii dubioși, ci și banii din pungă. Samaritenii erau convinși că acest netrebnic este înșasi întruchiparea unor forțe suprafirești. Ca să se facă interesant, temut și respectat, Simon Magul și-a dat un nume răsunător: „Puterea lui Dumnezeu cea mare” (ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη), după obiceiul gnostic, ceea ce ar fi înșasi încorporarea căpeteniei cetelor îngerești. Numirea e specific gnostică.

Propovăduirea și faptele minunate săvîrșite prin Sfîntul diacon Ștefan i-au smuls pe deslui samariteni de sub influența nefastă a acestui sinistru „pater omnium haereticorum” (tafă al tuturor ereticilor), cum îl numește pe Simon Magul Sfîntul Părinte bisericesc Irineu, episcopul Lugdunului († 202). În cele din urmă, Simon Magul însuși a crezut în Hristos și s-a botezat.

Dar convertirea lui n-a fost sinceră. Ceea ce-l uimea pe el erau minunile săvîrșite prin Sfîntul diacon Filip. Șarlatanul vedea în ele, ca gnostic incorigibil ce fusese și rămăsese și după convertire, un grad mai înalt de inițiere în „dominarea” puterilor suprafirești decît cel la care ajunsese el prin vrăjile ce le făcea. De aceea, cînd Sfinții Apostoli Petru și Ioan au fost trimiși de Soborul Apostolesc din Ierusalim în Samaria, ca să-și pună mîinile peste cei botezați de către Sfîntul diacon Filip și să le împărtășească darurile Duhului Sfînt, Simon Magul n-a mai stat la îndoială: puterea aceasta — își zicea — trebuia s-o dobîndească și el. În acest scop, și-a sunat punga în fața celor doi Apostoli, încredințat fiind că folosește argumentul cel mai convingător ca să-și ajungă scopul. Prin această ofertă murdară s-a dat de gol. Sfîntul Apostol Petru, indignat, l-a înfruntat ca pe un argat al Satanei, cu cuvinte care amintesc de urgisirea unora ca aceștia de către Legea lui Moise (cf. Deut. 18, 9—12;

29, 18; ş. a.). „Darul lui Dumnezeu nu se agoniseşte cu bani” (8, 20). Pentru dobândirea lui trebuie întâi de toate inimă dreaptă, neprihănită — adică tocmai ceea ce-i lipsea şarlatanului acestuia.

Apăsător de povara muştrării necruţătoare — dar meritată — ce i-a fost făcută, Simon s-a căit cu amar şi i-a rugat pe Sfinţii Apostoli să mijlocească înaintea lui Dumnezeu iertarea fărădelegilor lui.

Fapta lui Simon Magul i-a creat acestuia o tristă reputaţie în rîndurile creştinilor. Din pricina ei, traficul cu cele sfinte este înfierat în Biserica lui Hristos cu infamantul calificativ de „simonie”.

O scriere apocrifă din veacul II — a cărei origine gnostică a fost definitiv stabilită — susţine că Simon Magul s-ar fi dus la Roma şi şi-ar fi continuat acolo îndelîncirile vrăjitoresci, făcînd mult rău creştinilor din capitala imperiului. Sfîntul Apostol Petru ar fi primit poruncă de Sus — spune aceeaşi apocrifă tendenţioasă — să meargă la Roma şi să-l combată. Valoarea istorică documentară a acestei scrieri este nulă, aşa că şi acest episod trebuie socotit ca ţinînd de domeniul legendei.¹¹

Pentru dreapta şi completa înţelegere a acestei pericope trebuie să se ţină seama de următoarele amănunte:

a) — Convertirea samaritenilor deschidea calea propovăduirii Evangheliei lui Hristos înafara iudaismului legalist;

b) — Soborul Apostolesc a întâmpinat cu simpatie această lărgire a spaţiului de înrîurire a religiei creştine şi a luat măsuri pentru definitivarea noilor acte de convertire la Hristos;

c) — Trimiterea de la Ierusalim în Samaria a Sfinţilor Apostoli Petru şi Ioan ca să împărtăşească celor convertiţi şi botezaţi de către Sfîntul diacon Filip darurile Duhului Sfînt dovedeşte că conducerea Bisericii o exercitau toţi Apostolii, în sobor — nu numai unul din ei. De era altfel, ar fi cutezat ei să poruncească lui Petru să se deplaseze în Samaria? Nu! Sau mergea el de bunăvoie — şi atunci Sfîntul Luca spunea acest lucru — sau delega el pe cineva, pe cine voia, ceea ce de asemenea ni se spunea de către autorul inspirat al cărţii Faptele Apostolilor.

Filip diaconul i-a aşezat în comuniune cu Hristos pe cei convertiţi, botezîndu-i. Împărtăşirea darurilor Duhului Sfînt era de competenţa treptelor ierarhice superioare. Biserica creştină păs-

¹¹ Am tratat pe larg această problemă în studiul meu: Episcopatul roman al Sfîntului Apostol Petru în lumina Noului Testament; în rev. „Ortodoxia”, Bucureşti, an I, nr. 4, 1949, p. 116 urm.

trează pînă astăzi această rînduială în administrarea Taine Sfîntului Mir: îl pregătesc și îl sfințesc episcopii, în sobor, iar preoții îi pecetluiesc cu el pe cei botezați.

Lucrarea pornită de Filip diaconul în Samaria a fost extinsă de Sfînții Apostoli Petru și Ioan, care au binevestit în toate localitățile așezate pe ruta ce ducea la Ierusalim.

Mînat de porunca Domnului pe calea pustie ce cobora de la Ierusalim la Gaza — vechiu port filistean la Marea Mediterană — Sfîntul diacon Filip a întîlnit pe un nobil străin de „neamul” iudeilor. Acesta, așezat comod în căruța sa, citea cu glas tare din prooroci (în grecește, după versiunea alexandrină a Vechiului Testament, sau Septuaginta). Venea de la Ierusalim, unde fusese în pelerinaj.

Străinul era un personaj de seamă, curtean influent al reginei Candachia a Etiopiei — („Candachia” era nume comun pentru toate reginele Egiptului) — și ministru de finanțe (vis-tiernic) al acelei țări. Legăturile sale profesionale cu iudeii din Alexandria Egiptului l-au adus în contact cu credința religioasă monoteistă a acestora. Ar fi îmbrățișat bucuros Legea mozaică, dar aceasta oprea pe eunuci să devină membri ai poporului ales (cf. Deut. 23, 1: „Scopitul și famenul să nu intre în obștea Domnului”).

Sfîntul diacon Filip s-a apropiat de el și l-a întrebat dacă înțelege ceea ce citește? Binevoitor și sincer, străinul i-a răspuns: „Cum voi putea (înțelege) de nu mă va călăuzi cineva”? (8, 31), adică cineva competent în tâlcuirea corectă a Scripturilor. „Aceasta mai-nainte știind că orice proorocie a Scripturii nu se tâlcuiește după cum îl taie capul pe fiecare, pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit, mînați fiind de Duhul Sfînt” — spune Sfîntul Apostol Petru (II Petru 1, 21). Pentru dreapta explicare a Scripturii trebuie — după cum ne învață același dumnezeiesc Apostol — cel puțin două însușiri: știință și tărie duhovnicească (cf. II Petru 3, 16). Orice știutor de carte poate citi Sfînta Scriptură, dar nu oricine poate pătrunde adevăratul înțeles al spuselor ei „cu anevoie” de înțeles (loc. cit.). Lipsa îndoitei pregătiri cărturărești și duhovnicești duce la explicarea greșită, la „răstălmăcirea” cuvîntului lui Dumnezeu inspirat — iar aceasta, la pierzania sufletească.

Demnitarul credincios din Etiopia a înțeles din instinct acest adevăr nesocotit cu o vinovată ușurătate de toți acei credincioși care vor să se facă dascăli lor înșile în materie de credință, pretinzând și altora să-i socotească a fi ceea ce nu sînt.

Bucuros de tovărășie plăcută și de învățătură nouă, eunucul l-a poftit de Sfîntul Filip să ia loc lîngă el, în căruță.

Indiș — căci acesta se pare a fi fost numele lui, după o tradiție veche — citea textul mesianic din Isaia 53, 7 urm. Nici nu se putea găsi un mai potrivit text de mîncare decît acesta, pentru predica de care avea nevoie acest sincer cinstitor al Legii și al proorocilor. Sfîntul diacon Filip i l-a tîlcuit cu pricepere, îndemnare și căldură creștinească. Luminat, Indiș și-a exprimat dorința de-a deveni creștin, credincios al acestui Iisus blînd, puternic și de o ființă cu Dumnezeu.

De astă dată — credință în Hristos avînd și mărturisind-o cu toată osîrdia — în calea dorinței lui nu mai stătea nici o opreliște ca aceea care l-a împiedecat oarecînd să devină prozelit iudeu. Oprind căruța lîngă o apă, Sfîntul diacon Filip l-a botezat în numele Preasfintei Treimi.

Indată ce s-a săvîrșit încorporarea lui Indiș în obștea mărturisitorilor lui Hristos, Duhul Domnului l-a „răpit” pe Sfîntul Filip din fața lui, ducîndu-l tocmai la Azot — cetate filisteană situată la 36 km Nord de Gaza — binevestind acolo și în toate cetățile aflate pe drumul care ducea la Cezareia Palestinei, unde avea să se statornicească definitiv (cf. F. Ap. 21, 28 urm.).

Incredințat astfel că Dumnezeu i-a scos în cale pe unul din trimișii Săi, Indiș a purces mai departe, bucuros de pasul pe care l-a făcut.

Înapoiat în patria sa, Indiș a propovăduit pe Hristos și concetățenilor săi, reușind să convertească și să boteze — cum spune o legendă pioasă — chiar și pe regina Etiopiei.¹²

Exprimam mai sus presupunerea că Sfîntul Luca a alcătuit în a doua carte a sa către Teofil o lucrare de exemplificare.

Pentru ilustrarea activității diaconești, prezentarea extensivă a activității finale a Sfîntului Ștefan era inevitabilă: în „so-

¹² Partea exegetică privitoare la activitatea primilor diaconi am întocmit-o consultînd cunoscutele comentarii la F. Ap. alcătuite de: Sfîntul Ioan Hrisostom, Teofilact, B. Weiss (1893), Knabenbauer (1900), R. Knopf (1906), A. Steinmann (1934), A. Brassac (1911), E. Jacquier (1926), Gustav Hoennicke (1913) ș. a.

borul” diaconesc el era figura cea mai marcantă, întâiul diacon, primus inter pares, *αρχιδιάκονος*. După el, în înșiruirea din F. Ap. 6, 5 venea la rând Sfântul Filip. Sfântul Luca a înregistrat episoade din activitatea sa misionară arătând cum ar fi lucrat altul aflându-se în locul lui, în situații ca cele întâlnite de el. Apoi, a trecut la altă specie de activități apostolești sau ucenicești...

Meșteșugul istoriografic al Sfântului Luca este fără îndoială evident și de calitate. Se vede și din felul în care își arhitectura materialele cu care lucra. Maniera de prezentare a activității primilor diaconi e mărturie. Nu unica și nici cea mai expresivă...

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

NAȘTEREA IDEII PAPALE

Convocarea conciliului de la Vatican, pentru octombrie 1962, de către papa Ioan XXIII, pune din nou problema Creștinismului diferențiat în urma schismei din 1054 și a reformei din 1517. Aceasta necesită cunoașterea problemei papale, care constă din trei momente și anume că: Sf. Apostol Petru ar fi avut primatul între Apostoli, că acest primat l-ar fi transmis episcopului Romei și că în această calitate episcopul roman ar avea drept la stăpânirea lumii întregi, ca „vicar” al lui Hristos pe pământ.

Cu această tematică se ocupă, în generalități, cercetările următoare și cele viitoare. În bibliografia de la finea lucrării vor fi citate lucrările mai noi și autorul va mai fi citat în cursul lucrării.

I. EPISCOPIA ROMANĂ

Comunitatea creștină din Roma a fost înființată de unii iudei din diaspora, care au participat la Paștile iudaice de la Ierusalim din anul 30 d. Hr., când Iisus Hristos, cel răstignit, a înviat din mormânt, și apoi s-au împărtășit de creștinism din ziua Rusalilor, a pogorîrii Duhului Sfânt în urma cuvîntării Sf. Apostol Petru (Fapte II, 10s). Dar opoziția iudeilor rigoriști și vigilența romană aduc expulzarea iudeilor din Roma, de împ. Claudiu în anul 50. De aceea, pentru a le întări moralul, Sf. Apostol Pavel le promite de la Corint, în 58, să vină într-acolo, unde încă nu predicase nici un apostol (Romani 1, 13 și 15; 15, 20). Aceasta se realizează apoi în prima și a doua captivitate din anii 62 și 66 (Marcu).

Dar Roma, „urbs aeterna” antică, se îmbrăca în aureola dragostei pentru Hristos în timpul primei persecuții a lui Nero, când suferă și episcopul roman Lin, ucenicul Sf. Apostol Pavel (2 Tim. 4, 21). Urmașul său, ep. Clement Romanul, vrînd să-i îmbărbăteze pe Corinteni, le adresează în 97 o epistolă, precizînd

că „Hristos este al celor smeriți, nu al celor ce se înalță cu îngîmfare peste turma sa (cap. 16); dar Apostolii au cunoscut de la Hristos că va fi ceartă pentru vrednicia episcopală și de aceea au așezat succesiunea apostolică (cap. 44), prin care toți sînt una și la fel”. Clement este și primul autor care amintește de venirea Ap. Petru la Roma, alături de Ap. Pavel (Giet).

Plin de respect pentru jertfirea întru Hristos. Sf. Ignățiu al Antiohiei scrie în 1103 către Romani, lăudînd Roma ca înaintestătătoare în dragoste, pentru că acolo se sîngera pentru legea lui Hristos, iar în epistola către Smirneni, în cap. 8, îndeamnă: să ascultați de episcop precum Iisus Hristos a ascultat de Tatăl, căci unde apare episcopul, acolo să se adune și credincioșii, deoarece unde este Hristos Iisus acolo este și Biserica Sa catolică, aducătoare de mîntuire. Autoritatea Romei mai sporește și prin referatul Sf. Iustin Mărtirul (—167) că la Roma ar fi venit însuși Sf. Ap. Petru, ca să-l combată pe Simon Magu. Dar ep. Dionisie al Corintului nu trage nici o concluzie jurisdicțională de pe urma acestui fapt, ci menționează că sînt egale scaunele episcopale de la Roma și Corint (Migne PG 20, 210).

De aceea subliniază Sf. Irineu din Lugdun (—202) în cartea sa: *Adversus haereses* (MiPG 7, cap. III, 3, 1s) că unitatea se menține în episcopat și de aceea să fie menținută legătura apusenilor cu Roma, unde biserica a fost înființată prin martiriul apostolilor Petru și Pavel și prin activitatea episcopilor Lin și Clement. Acest îndemn (Botte) nu însemna deja existența unei supuneri către Roma. Aceasta se constată și de la africanul Fl. Tertullian (—222) care în sensul spiritului practic roman considera Biserica drept o instituție de mîntuire, în care episcopul îndeplinește un rol covîrșitor și el zice: „Cercetați bisericile apostolești; îți este mai aproape Achaia? Ai Corintul; dacă nu ești departe de Macedonia, ai Filipi și Tesalonicul; dacă poți merge în Asia, ai Efesul, iar dacă ești în vecinătatea Italiei, ai Roma, de unde și noi avem la îndemîna autoritatea” (De praescript. haereticorum 36, 1—3, MiPL 1). Deci toate bisericile apostolice păstrează în măsură egală ce au primit de la Apostoli, Apostolii de la Hristos și Hristos de la Dumnezeu (cap. 21). De aceea el îl ironizează pe Calist al Romei dacă nu vrea să fie „episcopus episcoporum” cînd ia atitudine provocatoare în baza citatului de la Matei 16, 18: „Tu ești Petru” ca și ep. Victor care voia să comande în privința serbării Paștilor (Alexe, Lupșa).

La fel se pronunță Sf. Ciprian Africanul (—258) cînd arată

că unitatea Bisericii se reflectă în corpul unitar al episcopatului; fiecare episcop deține în parte și în mod solidar puterea sa bisericească — episcopatus unus est, a cuius in singulis pars tenetur (De unitate eccles. V). Un primat în persoana unui singur ierarh este de-a dreptul aroganță care strică unitatea Bisericii, deoarece toți Apostolii erau de aceeași onoare și putere cu Petru, care se bucura doar de onoarea unui „primus inter pares” (De unil. eccl. 3, 4 și epistolele 43, 61). De aceea mitropolitul din Carthagina, ca primas totius Africae, se considera egal cu cel roman și-i refuza dreptul de a-și impune părerea în chestiunea celor căzuți, la sinodul african din 256. (Koch, Mălin), afirmînd — ca și ep. Firmilian al Cesareei și Dionisie al Alexandriei — că aceasta nu se cuvine în Biserică (Fuchs).

Totuși numirea Sf. Ap. Petru ca patron deosebit corespundea impresiei psihologice, căci era cel mai bătrîn între Apostoli, dovedise o exaltare tinerească și credință întru Hristos, a manifestat și multă slîngăcie omenească pînă la lepădare și totuși era plin de umilință, precum zice către sutașul Corneliu, care îngenunchiase în fața lui: „Scoală-te și eu sînt om” (Fapte 10, 26).

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

II. TRADIȚIA PETRINA

De stima deosebită pentru Sf. Ap. Petru încearcă să profite episcopii romani, doritori de „cheile raiului” (Mat. 16, 19), în contra decadentei morale ivite printre credincioși din cauza cultului zeitelor Isis și Kybele și a zeului Mithras, în statul roman. Pentru aceasta se amplifică tradiția romană despre Sf. Ap. Petru ca un corifeu „fortissimus et maximus inter Apostolos”, care a organizat biserica din Antiohia și apoi a venit la Roma să o păstorească timp de 25 de ani, cum o înregistrează ca primul Eusebiu al Cesareei (—340), în cronica sa (II, 2058), pe anul 44.

Dar autoritatea bisericească a Romei se întărește prin can. 6 de la primul Sinod Ecumenic de la Nicea, din 325, ajungînd în fruntea scaunelor episcopale cele din Alexandria, Roma și Antiohia; Roma îndeplinea atunci rolul de mijlocitoare pentru episcopatul din Apus a unității bisericești în organizație și învățătură. Ea sporește cînd Constantin cel Mare muță capitala la Bizanț, în 330 și episcopul rămîne ca reprezentant pentru Apus. De aceea episcopul se va muta la Vatican, zice-se, pe locul unde ar fi fost răstignit Sf. Ap. Petru (Lemerle). Cronograful Liberialian din 354 precizează că Sf. Ap. Petru a fost chiar primul episcop al Romei, ca să o păstorească timp de 25 de ani și că a

murit martir, alături de Sf. Ap. Pavel, în persecuția lui Neron; în scaun îi urmează apoi Lin, Clement, Clet și ceilalți. Același lucru îl susține pe la 370 și Optatus din Mileve, zicînd că „Petru era căpetenia tuturor Apostolilor” și împotriva lui Donat afirmă că biserica romană păstrează singură unitatea, încît e schismatic și păcătos acela care stabilește contra acestei catedre o alta. (De schismate Donati, MiPL 11, 947s.) Deci textul exprimă o atitudine și nu o realitate universal recunoscută.

Mai pedant este [Fer. Ieronim (—420), secretarul ep. Damasus și nereușit candidat la tronul roman în 384] Impresionat de decretul împ. Grațian — care dispune în 378 înfișetarea episcopului roman în Galia și Italia și în 379 renunță la titlul de Pontifex Maximus — el crede să îmbogățească cu aceasta sediul roman, numindu-l „sedes Petri”, pe care „piatră e zidită Biserica” (Epist. 15, 2), și de aceea amplifică legenda română că: Petru a fost [princeps apostolorum] că a venit la Roma după un timp de episcopat în Antiohia ca să-l combată pe Simon Magul și că a păstorit-o timp de 25 ani, inaugurînd și un șir de episcopi care beneficiază de întreaga moștenire lăsată de titlul și atribuțiunile Sf. Ap. Petru (De viris illustr. I, MiPL 23, 607s.). (Totuși el precizează că acest episcopat petrin nu este „juris divini”, ci a fost creat prin o lege bisericească de către comunitățile creștine, spre a împiedeca destrămarea Bisericii] (Coment. la Tit I, 5), deoarece în principiu, ori unde ar fi episcopul — la Roma, la Constantinopole, la Alexandria sau la Tane — el are același dar cu același sacerdoțiu, pentru că toți episcopii sînt urmașii Apostolilor (Epist. 41, 3). Prin urmare, deși afirmă că episcopul roman este urmașul Sf. Ap. Petru, totuși nu face din aceasta vreun motiv de primat bisericesc, [recunoscînd că „Tu ești Petru” se referă la credința tare în Hristos și nicidecum la Petru] (MiPL 38, 479).

[Prioritatea onorifică, potrivit obiceiului, o respectă și Sinodul II Ecumenic din 381, care dispune în can. 3 ca înșirarea onorifică să cuprindă la locul prim Roma veche, urmată de Roma cea Nouă-Constantinopole, păzitoarea Ortodoxiei bisericești, care era pe atunci apărută și în Apus și în Răsărit (Șesan).]

[Fer. Augustin africanul (—430) respinge la fel de categoric ideia unui primat jurisdicțional, afirmînd în sensul Sf. Ciprian că numai sinodul general al episcopilor are autoritate supremă în materie dogmatică și disciplinară] De aceea el este străin de gîndul unui primat roman, deși Sf. Ap. Petru este și pentru el

exponentul tipic al Apostolilor și Roma „o catedră apostolică” în „qua semper viguit principatus” (Epist. 43), încît două sinoade la Roma în privința pelagiană contează pentru încheierea disputei — Cauza finita est (Sermo 131). Și totuși sinodul de la Cartagina, din 397, respinge intervenția episcopului de la Roma pentru dreptul de apel în probleme disciplinare. Deci și fer. Augustin stă solid pe baza principiului despre centralismul sinodal, afirmînd că „extra ecclesiam salus non est” (Bapt. IV, 17). Deci numai participarea la Biserică, pe care o numește „catholica”, este aducătoare de mîntuire și nicidecum Roma sau episcopul ei cu toate tradițiile petrine. Pentru a fi deci mai expresiv, fer. Augustin este acela care folosește din grecește cuvîntul „catholica” în Simbolul de credință Niceo-Constantinopolitan, unde înaintașii săi puseseră: universalis sau generalis (MiPG 28, 1595s). Dar contemporanul său spaniol Pacian din Barcelona pune în cadrul noțiunii principiul ascultării, definind astfel: christianus nomen et catholicus cognomen, qui catholicus idem iusti obediens (MiPL 13, 1055). Deci sub noțiunea de „catholic” el înțelege ascultare de un organ bisericesc și nicidecum universalitatea Bisericii.]

Și biserica din Mediolan/ducea o viață independentă de episcopul roman, pe vremea Sf. Ambrosiu (—397), care stătea pe același punct de vedere ca Sf. Ciprian, crezînd în egalitatea tuturor episcopilor din cadrul episcopatului unitar. Chiar dacă recunoaște Biserica romană drept căpetenie a lumii romane (Epist. 11, 4) și recunoaște că Biserica este acolo unde este Petru, totuși precizează că primatul lui Petru este din mărturisire și credință și nicidecum din onoare sau jurisdicție (De încarnat. IV, 32). De aceea și metropola din Aquileia își ținea sinoade locale proprii, ca și metropola din Lugdun, legată de tradițiile Sf. Irineu, a Sf. Ilariu din Pictaviu, a Sf. Martin din Tours și a Sf. Ioan Cassian, opusă Romei și mereu în ceartă cu alte centre mitropolitane ca Arelate și Vienne, care își țineau sinoade locale proprii. Nici tradițiile spaniole, legate de Osiu al Cordobei, de Prudentiu și sinoade de la Elvira și Toledo, cu ereticul propriu Priscilian, nu erau de altă concepție decît de autonomie locală (Hejler). La fel și biserica britanică își lega autonomia de tradițiile lui Iosif din Arimateia.

Astfel această multiplă autonomie bisericească apuseană dezmente vreun centralism roman de la început, fiind susținută și de forme de cult propriu, ca: liturghia latină africană, legată

de Itala și opusă pînă în veacul IV liturghiei grecești, folosită încă la Roma (Klauser); apoi liturghia ambrosiană din Mediolan, cea mozarabică din Spania și cea galicană, care se bazează pe texte grecești și cuprind invocarea Sf. Duh pentru prefacerea darurilor — Epicleza — iar în cea ambrosiană lipsește pomenirea Sf. Lin și Clet, episcopi romani; pe cînd molitfelnicul aquilean vădea influența Liturghiei Sf. Vasile, ca și liturghia britanică. Este abia intervenția lui Augustin că prin cuvînt se face taină: *accedit verbum ad elementum et fuit sacramentum* (Burmester, Strommel).

Aceste autonomii locale nu erau pe placul Romei și de aceea episcopii romani se folosesc de împărțirea imperiului, în 395, ca să se declare patriarhi ai întregului Apus și să realizeze aceasta prin misiune la popoare. În aceste împrejurări convertirile oficiale la creștinism vor purta în sine și caracter politic de relație față de Roma (Senmoir).

Apoi episcopul Romei recurge și la măsuri concrete ca să-și asigure un primat apusean. Astfel ep. Inocențiu I (—417) susține această jurisdicție prin romanizarea liturghiilor locale și a cultului, impunînd în multe locuri cîte un vicar al său și cerînd dreptul de apel la Roma; el chiar pretinde drepturile în Iliric, la Salonic (Șesan). Unii apuseni (Marini) vor să vadă în apelul Sf. Ioan Gură de Aur către el chiar un gest de recunoaștere a primatului, deși Sf. Ioan adresase asemenea epistole și altor Țesarhi. Salvînd apoi Roma de atacul lui Alaric, Inocențiu exclama în 416, către ep. Decențiu din Eugubiu, că Sf. Ap. Petru și urmașii săi în scaun au stabilit autoritatea lor în întreaga Italie, Galia, Spania, Africa și Sicilia, cu insulele învecinate (MiPL 20, col. 463ss, 469s, 552) și astfel, prin „*proprio motu*”, el și Bonifaciu I își extînd jurisdicția în Apus, pe baza deciziei can. 6 de la Niceia și vor avea gusturi să și-o întindă și spre Răsărit. Dar de aceste imixtiuni se ferește atît ep. Zosim din Torino (Savio), cît și fer. Augustin, care la sinoadele de la Cartagina, din 418 și 426, respinge pretențiile romane, arătînd că preținsele canoane de la Niceia în sprijinul dreptului de apel către Roma au fost de fapt date la Sardica, în 343, cu rostul întru totul special și local.

Dar ep. Celestin al Romei caută să exploateze schisma lui Nestoriu, adresîndu-se cu autoritate către ep. Ciril al Alexandriei, deși acesta sesizase nu numai Roma, ci și Antiohia, Berhœa, Ierusalimul, Salonicul și alte centre bisericești în vederea unor măsuri comune (MiPG 77, 21). La Sinodul III Ecumenic

din 431 Sf. Ciril reprezenta și punctul de vedere roman pînă la sosirea delegaților romani, îndeplinind astfel un mandat pentru Biserica întreagă (Palakis). Iar contra centralismului roman din Africa de Nord vandalii susțineau în 439 metropola din Cartagina.

III. PRIMATUL PETRIN

Atunci episcopul Leon I cel Mare al Romei (—461) — profită de slăbiciunea împ. apusean Valentinian III — în 445 declară că sediul apostolic roman, legat de primatul lui Petru, îi dă dreptul de jurisdicție peste întregul Apus și împăratul i-o aprobă în Novela 17. Apoi Roma scapă de opoziția britanică din cauza invaziei anglo-saxone din 450 și reușește să se impună față de Suevi și Burgunzi și Leon apără cetatea de huni și vandali. În aceste împrejurări favorabile, ep. Leon I se încrede în citatul de la Matei: „Tu ești Petru”, considerîndu-se singur vizat de aceste cuvinte și își accentuează drepturile pe baza primatului Sf. Petru (Epist. 10, 14. 104). Astfel mai zice că: prin „principele Apostolilor”, Sf. Petru, biserica Romei stăpînește asupra tuturor bisericilor de pe fața întregului pămînt, începînd cu scaunele petrine de la Roma, Alexandria și Antiohia, precum ar fi confirmat-o Sinodul Niceian prin can. 6 (Epist. 65, 2 la Mansi VI, 74), pentru că puterea Sf. Ap. Petru s-ar continua exclusiv în „sedes Romana”, încît chiar și un urmaș nevrednic în scaun nu-i poate altera acestui tron autoritatea sa tradițională (Sermo III, 3, 4). Totuși, el recunoaște că dreptul la convocarea sinoadelor și de a numi pe președinți aparține numai împăratului (Epist. 29, 33, 34). De aceea își delegează un apocrisiarh pe lîngă patriarhul din Constantinopole. Dar la Sinodul IV Ecumenic, din 451, epistola sa dogmatică nu a fost acceptată din autoritatea autorului ei, ci după ce a fost cercetată pentru ortodoxia ei (Mansi VI, 1097s). Insuși Leon recunoaște către episcopii galici că epistola sa nu are valoare doctrinală decît numai după ce va fi întărită și de ceilalți episcopi. Deși nimic nu dovedește primatul roman la acest sinod al ortodoxiei, în care se depun toate silințele „pentru binele Bisericii ortodoxe”, totuși mai tîrziu unii au crezut în această recunoaștere (Brinktrine, Klinkenberg, Ludwig), chiar dacă Leon I protestează contra can. 28 despre „pentarhia patriarhală” tocmai pentru faptul că nu-i acorda nici un primat, ci numai pe cel de onoare, ca „primus inter pares”.

Ep. Simplicius are bucuria să vadă în 476 căderea Impe-

riului din Apus și astfel să se poată considera singura forță unificatoare apuseană, încît în adevăr „toate drumurile să meargă spre Roma”, deși cronologia se mai orienta, pînă în 752, după împărații bizantini. Totuși Constantinopole îi numea pe toți apusenii „barbari” și de aceea Roma ripostează, folosind chiar tradițiile antice pentru a-și întări importanța proprie și deci va apela și la tradițiile imperiale romane păgîne, primind totodată și caracter de instituție juridică lumească, în care episcopul roman devine un „pontifex imperator”, care ca monarh se înconjoară cu mai mulți „cardinali”.

De aceea ep. Felix II (—492) se angajează în disputa acachiană contra patriarhului bizantin, iar ep. Gelasiu (—496) năzuiește să realizeze un deplin „primatus jurisdictionis” față de Răsărit, cerînd împ. Anastasiu al Bizanțului să i se supună (MiPL 51, 42). Iar față de apuseni impune „missa romană” ca expresie a unității în jurul Romei și în canonul sfinților intră mai ales cei romani. Astfel reușește să se impună lui Clovis al francilor (—511), formulînd cu ocazia încreștinării acestuia teoria despre „dubla autoritate” a Bisericii și Statului în lume, ambele derivînd de la Dumnezeu; el recunoștea împăratului „potestas” imperială, și sieși își rezerva „auctoritas” spirituală, fără însă a urmări în mod efectiv impunerea vreunui primat universal (Dvornik, Knabe, Borovoi, Feine, Baar).

Ep. Symmah se bazează pe „Constitutum Silvestri”, formulat de diaconul Ennodiu din Pavia, în 501, că „sedes prima a nemine iudicatur”, că episcopul roman va fi judecat numai de Dumnezeu și de-altfel de nimeni (MiPL 63, 200b), și de a se impune în Apus cu autoritate nouă; totuși îi mai scăpau de sub jurisdicție Africa și Aquileia. Astfel tradiția petrină a fer. Ieronim se dovedea foarte utilă, pentru ca „cathedra Petri” să-și impună autoritatea peste întregul „patrimoniu S. Petri”, așa ca primatul onorific să fie transformat pe baza primatului petrin într-un primat jurisdicțional al episcopului roman.

Ep. Hormisda (—523), ca să încheie schisma acachiană și să mențină „ortodoxia”, avizează unilateral — în virtutea exegezei forțate de la Matei 16, 18, că numai la Roma se păstrează credința nealterată. Dar patriarhul Ioan II a răspuns că și Bizanțul se razimă pe aceeași autoritate, pentru că Mîntuitorul a spus cuvintele către toți și cele două scaune episcopale sînt egale (Huillier, Stephanidis). La fel răspunde și monahul scit Ioan Maxențiu, colaborator al patr. Leonțiu din Bizanț, în: Ad epistolam Hormisdæ responsio (MiPG 86, 75ss).

Citatul tipic „tu es Petrus”, invocat pentru primat, are însă o altă interpretare patristică; astfel 17 părinți bisericești văd în Petru — piatra, adică simbolul tăriei; 8 părinți, ca Origen, Tertullian, Ambrosiu, Augustin, văd sub piatră totalitatea apostolilor; 44 de părinți, ca Sf. Ioan Gură de Aur, Ambrosiu, înțeleg sub piatră credința fermă în Hristos, iar alți 16 părinți văd în piatră pe însuși Mântuitorul; numai Ennodiu și Hormisda vedeau în citat un primat petrin (Moreton).

Că autoritatea scaunului roman era abia în desfășurare, aceasta se observă și din faptul că persoana episcopului roman nu era socotită sacrosanctă, ci era tratată ca a unui muritor de rind. Astfel regele ostrogot Teodoric (—526), suspectînd pe ep. roman Ioan I de politică opoziționistă, pentru că l-a încoronat la Bizanț, în 526, pe împ. Justin I și a recunoscut că Biserica constantinopolitană are baze apostolice de la Sf. Ap. Andrei, dispune aruncarea lui în închisoare și condamnă la moarte pe filozoful Boetiu. De aceea primatul petrin este din nou accentuat (în: Liber pontificalis din 530), că: Sf. Ap. Petru este „princeps apostolorum”, că a păstorit 7 ani la Antiohia, apoi a venit la Roma ca să-l combată de Simon Magul și păstorește aici 25 de ani; hirotonește întru urmași pe episcopii Lin, Clet și Clement, predîndu-le întreaga autoritate, adică „cathedram vel ecclesiam”, precum i-a fost dată de la Domnul Hristos (MiPL 127, 1003). Acest text devine oficial și este sprijinit și cu unele apocrife, ca: Actus Petri cum Simone, Martyrium S. Petri, pe baze mai vechi, în care intră și episodul cu „quo vadis Domine” și moartea sa martirică la 29 iunie 67. Cine mai putea atunci să creadă că lucrurile nu sînt așa precum erau înfățișate?

Reușind între timp, împ. Justinian I (—565) să restabilească puterea imperiului peste Italia de Nord, unde era creiat exarhatul Ravennei, peste o parte din Spania vizigotă și în nordul Africii vandale, patr. Minas din Constantinopol își ia titlul de „patriarh ecumenic”, adică al lui „orbis terrarum” vechi, numit la bizantini „ekumene”, fără însă ca prin aceasta să fie atins vreun drept din cadrul pentarhiei patriarhale. Astfel împăratul recunoaște — prin novelele din 534 și cea 131 din 545 — că „papa veteris Romae primus omnium sacerdotum sit”, dar „beatissimus arhiepiscopus Constantinopolis, novae Romae, post s. apostolicam sedem veteris Romae secundum locum habeat”, după decizia Sinodului IV Ecumenic. Totuși această precizare suna extrem de plăcut la Roma, pentru că putea fi exploatată în scopuri

propriu, mai întâi spre definirea patriarhiei apusene. De aceea împăratul este taxat ca „fiu prea supus” al episcopului roman, deși Vigiliu suferă un eșec greu prin oscilația sa în legătură cu Sinodul V Ecumenic din 553 în privința celor „3 capite”, din care cauză i se opun episcopii spanioli, franci și ilirici (Stan, Gafton).

IV. PREROGATIVE PĂPALE

Avînd încă nevoie de întărire din partea împăratului bizantin, ep. Pelagiu I al Romei (—561) caută să se impună față de Africa, Italia de Nord și Galia, care tot mai rezistau, iar Pelagiu II (—590) se razimă pe un text interpolat despre primat la Sf. Ciprian, pe cînd monahismul latin începe să fie organizat de Benedict din Nursia pe alte baze decît răsăritene.

Expresie unei concepții noi îi dă ep. Grigorie cel Mare (—604), care pare convins de principiul că Sf. Ap. Petru a avut grija întregii Biserici, dispunînd de întreaga autoritate (Epist. 5) — și de aceea episcopul Romei este capul credinței (Epist. 13), încît scaunul roman transmite drepturile sale Bisericii întregi (Epist. 3). Și totuși, el încă nu se considera episcop universal, pentru că se supune celor 4 sinoade ecumenice ca celor 4 sf. Evanghelii (MiPL 75, 89), față de care nu poate exista nici o opoziție sau obiecție, nici măcar din partea episcopului roman. Grigorie refuză ideia unui singur patriarh în fruntea Bisericii și de aceea combate titlul de „patriarh ecumenic” al colegului său de la Bizanț pentru că o astfel de primatie ar constitui un pericol pentru Biserică din cauza posibilității de orgolii personale. Totuși declară Biserica din Constantinopole supusă sedii apostolic roman, ca să poată supune Galia și Britania (MiPL 75, 95) și se numește cu umilință: papa, adică părinte al părinților și „servus servorum Dei”, și „consul Dei” (MiPL 75, 169s). Dar recunoaște împăratului supremația, ca unul ce reprezintă ideia imperiului și a universalismului creștin; astfel papa însuși sprijinea cezaropapismul împăratului (Guette, Fischer). Apoi impunea missa romană celor locale, în corectura lui Gelasiu și în canonul sfinților romani include pe Lin și Clet, care lipseau încă. Apoi admite „purgatoriul” întîlnit la Ambrosiu după Origen și probabil și „filioque” întîlnit la Augustin, Fulgențiu și Leon, după formularea sinodului din Toledo la propunerea ep. Pastor (Surma, Rodzianko). Jurisdicția caută să o lărgască prin mi-

siune în Spania, și în Britania, numind acolo vicari ai săi. Deci toate le făcea pentru gloria mai mare a Romei papale. În 602 se pare că a cerut împăratului uzurpator Focas de la Bizanț să-i acorde drepturi supreme în Biserică, pe baza tradiției petrine și al faptului încoronării din 526, precum mai târziu o face papa Bonifaciu III către același împărat, în 607, după referatul lui Aymon din Francia (MiPL 139, 770), ca sedes romana să fie capul tuturor bisericilor, pentru că biserica constantinopolitană se numește prima în toate bisericile — ut sedem romanae apostol. ecclesiae caput esse omnium ecclesiarum statuerat, quia ecclesia constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum scribebat. Era deci un motiv de orgoliu personal. Dar nu era acceptat nici în Apus, astfel că misionarul Columban din Britania îl muștră pe papa Bonifaciu IV să nu altereze credința, cum a făcut-o Vigiliu, ca să evite pe viitor lecții din partea unor tineri față de venerabilul scaun apostolic roman. Despre vreun primat roman nu avea cunoștință nici arhiep. Isidor din Sevilla, autorul colecției canonice „Hispanica”, dar care acceptă filioque și face definiția sumară a catolicității și a ortodoxiei (MiPL 82, 268s). Abia invazia arabă în Spania, din 711, scapă Roma de acest concurent dîrz.

Deci Roma intensifică acțiunile misionare la alemani, bavarezi, elvețieni, britanicii anglo-saxoni, turingi, frizi și germani, ca pe toți să-i supună papei, atotputernic în Apus.

Deși papa Onoriu (—638) se străduiește pentru „credința ortodoxă și unitatea catolică” (Mansi XI, 538s), totuși el înclină spre monotelism și va fi condamnat la Sinodul VI Ecumenic din 680, fapt care dovedește lipsa de infailibilitate a scaunului roman, iar lui Martin I i se impută de la Bizanț folosirea adausului filioque, deși la sinodul de la Lateran din 649 s-a precizat în can. 20 că va fi lovit de anatema oricine compune documente apocrife și se îndepărtează de adevăr. Din opoziție, împ. Constant II admite în 666 ca episcopul din Ravenna să se bucure de autocefalie față de Roma. Iată deci răspunsuri la orgoliul-roman. Dar eclipsa se mărește cînd în 687 se află chiar trei candidați la tronul roman, Teodor, Pascal și Sergiu, fapt care nu servește papalității în ochii credincioșilor. În fine, sinodul cvinisext din 692 reafirmă în can. 36 principiul pentarhiei patriarhale și critică unele uzuri latinești, fapt pentru care papa Sergiu Sirianul refuză să recunoască aceste canoane. Era o vreme în care, în veacul VII, s-au perindat pe tronul papal chiar 20 de episcopi.

Autoritatea scăzuse și de aceea papa Leon II acceptase condamnarea lui Onoriu, socotit pompos ca și alții „universalis papa urbis Romae”. Astfel spori influență bizantină încât din 13 papi pînă la mijlocul veacului VIII, 11 erau de origine orientală (5 sirieni, 4 greci, 3 sicilieni și 1 dalmatin).

Papii încearcă să scape de această influență și de aceea papa Zaharia este ultimul care își ia întărirea de la Bizanț și se îndreaptă spre francii merovingieni, încît papa Ștefan II încheie chiar un tratat cu Pipin cel Scurt al francilor și acesta îi cedează Longobardia, din care papa își face prima bază a statului papal, în 754, ca prima piatră a „patrimoniului Sf. Petru” stăpînit direct de papa. Pentru întărirea acestei stăpîniri se plăsmuiește decretul „Donațiunea lui Constantin”, că la plecarea spre Bizanț, în 330, împ. Constantin ar fi dat ep. roman Silvestru aceste regiuni spre administrare, fiind botezat de acesta, după referatul greșit al lui Liber Pontificalis (MiPL 127, 1511). Astfel se răzbună Roma pentru „zmulgerea” Italiei de Sud și a Siciliei de împ. Leon III pentru neacceptarea tezelor iconoclaste. Distanțarea, deci, se tot adîncește. De aceea papa Ștefan II se încoronează singur după tip bizantin (Eichmann, Griffe, Deer).

În această atmosferă papa Leon III (—816), cuprins de papocrație imperială, își creiază chiar un imperiu, prin încoronarea lui Carol cel Mare al francilor, la 25 dec. 800, ca împărat roman, cu misiunea să dobîndească și imperiul bizantin prin căsătoria cu împ. văduvă Irina. Deși împ. Carol nu era de acord, prin el începe papa să devină un factor politic important european. De aceea îl gratifică pe Carol cu epitete gratuite ca „orthodoxus rex” și „adiutor apostolicae sedis”, adică „sabia papalității”. Răspunsul vine pe teren teologic. Carol impune alcătuirea colecției: Libri carolini în 790 cu caracter iconoclast moderat și fiind constrîns de Donațiune, în 804, răspunde la sinodul de la Aachen, din 807, prin impunerea adaosului filioque la simbol. Papa răspunde prin gravarea acestui simbol fără filioque, ca garanție a religiei ortodoxe și impune ritul latin la franci. Începe să se nască o „fides catholica” cu unele deosebiri față de ortodoxia tradițională și în Apus.

În fața noilor împrejurări, împ. Lothar I al imperiului romano-franc dispune, prin „Constitutio romana” din 824, că alegerea canonică a papii va depinde de alegătorii romani și cel reușit va fi hirotonit episcop numai în prezența delegaților imperiali; în ce privește imperiul, numai acel principe va fi consi-

derat suveranul legal, pe care papa îl va unge la Roma ca împărat și el va fi obligat să-l apere pe papă de toți dușmanii din afară și dinăuntru. Astfel se stabilea noua relație dintre imperiu și sacerdoțiu, care însă va genera în viitor mari frământări și lupte în epoca feudală.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

NOTE BIBLIOGRAFICE

- Haller J., *Das Papsttum*, 5 vol., Stuttgart 1950/3.
 Mirbt C., *Quellen zur Geschichte des Papsttums*, ed. VI, Tübingen 1955.
 Altaner B., *Patrologie*, ed. IV, Freiburg 1955.
 Institutul biblic al Patriarhiei Române, *Istoria bisericească universală*, Manual, vol. 1, București 1956.
 Marcu Gr., *Episcopatul roman al Sf. Ap. Petru*, „Ortodoxia” 4, București 1949.
 Idem, „Locțiitorul” Fiului, „Mitropolia Ardealului” 11/12 1957.
 Giet St., *Le témoignage de Clément sur la venue à Rome de S. Pierre*, „Revue des sciences relig.” 2 Strasbourg 1955, p. 123s.
 Botte B., *A propos de l'Adversus haereses de S. Irene*, chap. III, 3, 2, „Irenikon” 30, 1957, p. 156s.
 Alexe Șt., *Acte de autoritate ale episcopului Romei*, „Mitropolia Moldovei” 9/12 Iași 1959, p. 566ss.
 Koch H., *Cyprian und der röm. Primat*, Lipsa 1910.
 Fuchs H., *Der geistige Widerstand gegen Rom*, Berlin 1938.
 Mălin N., Sf. Ciprian nu recunoaște ep. Romei prerogativa primatului, „Studii Teologice” 3, 1930.
 Lupșa Șt., *Primatul Sf. Ap. Petru în primele trei veacuri*, Iași 1942.
 Lemerle P., *Les persecutions et le tombeau de S. Pierre*, *Revue archéol.* 38, 1951, p. 147s.
 Șesan M., *Papalitatea și Ortodoxia*, „Ortodoxia” 2/3, 1949.
 Idem, *Ortodoxia și catolicitatea*, „Ortodoxia” 1, 1951.
 Șesan M., *Din istoricul noțiunii de Ortodoxie*, „Mitropolia Ardealului” 1/2, 1956, p. 63s.
 Idem, *Despre Ortodoxie și Catolicitate*, „Ortodoxia” 2, 1961.
 Simon P., *Augustinus, geistiges Profil*, Paderborn 1954.
 Heiler Fr., *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, München 1941.
 Klauser Th., *Der Übergang der röm. Kirche von der griech. zur lateinischen Liturgiesprache*, *Miscelanea Mercati*, Roma 1946, p. 467s.
 Braniște E., *Liturghiile romano-catolice în comparație cu cele ortodoxe*, „Ortodoxia” 1, 1957.
 Strommel E., *Studien zur Epiklese*, Bonn 1950.
 Burmester K., *The Epiclesis*; Volumul omagial al Bibliotecii Alexandrine, 1953, p. 277s.
 Șesan M., *Problema Iliricului bisericesc*, „Mitropolia Ardealului” 11/12, 1959.
 Idem, *Iliricul între Roma și Bizanț*, „Mitropolia Ardealului” 3/4, 1960.
 Şenmoir A., *La papauté et les missions*, Paris, 1953.
 Marini M., *Il primato di s. Pietro in s. Giovanni Chrisostomo*, ed. II, 1920.
 Palakis P., *O aghiós Kyrillos ke i enoti ekklesias*, „Ortodoxia” 23, Atena 1948, p. 15ss.
 Savio C., *Il papa Zosimo, il concilio di Torino e le origini del primato pontificio*, 1930.

- Brinktrine J., Das Konzil von Chalkedon und der Primat des röm. Bischofs, „Theologie und Glaube“ 41, 1951.
- Klinkenberg H., Papsttum und Reichskirche bei Leon, „Revista Fundației Savigny“ 38, 1951, p. 47ss.
- Ludwig J., Die Primatsworte Math. 16, 18, Münster 1952.
- Knabe L., Die gelasianische Zweigewalttheorie, Lipsca 1936.
- Feine H., Kirchliche Rechtsgeschichte, 1, Weimar 1950.
- Dvornik Fr., Pope Gelasius and Emperor Anastase I, „Byzantinische Zeitschrift“ 44, 1951.
- Baar A., Die kirchl. Lehre der Translatio Imperii romani, Roma 1956.
- Borovoi V., Collectio Avellana, „Bogoslovskie trudă“ 1, Moscova 1959, p. 111s.
- Huillier P., Tu es Petrus, „Messager orthodox rus“ 28, Paris 1957, p. 497s.
- Moreton H., Rome et l'Eglise primitive, Paris 1938, p. 57s.
- Stephanidis B., I is Konstantinopolin metabasis tu Romes Ioannu I., „Epeteris hetair. byzant, spudon“ 24, Atena 1954, p. 22s.
- Stan L., Imp. Justinian, Sinodul V Ecumenic și papalitatea, „Studii Teologice“ 5/6, 1953.
- Gaflon L., Acte de autoritate imperială în sprijinul primatului papal, „Studii Teologice“ 5/6, 1955.
- Idem, Teoria papală a celor 3 scaune episcopale, „Ortodoxia“ 3, 1955, p. 378s.
- Guetté Vl., La papauté moderne condamnée par le pape Grégoire le Grand, Paris 1861.
- Volkov A., Otchod Vatikana ot osnov christianstva, „Jurnalul Patriarhiei din Moscova“ 1/2, 1951.
- Fischer E., Gregor der Grosse und Byzanz, „Savigny Stiftung“, revista juridică 36, 1950, p. 15—144.
- Rodzianko V., Filioque in Patristik, „Studia patristica“ II, Berlin 1957.
- Surma D., Ucenie o cistiliște (purgator), „Pravoslavna Măsl.“ 3, Praga 1958, p. 1143s.
- Deer J., Der Ursprung der Kaiserkrone, Berna 1950.
- Schramm P., Die Anerkennung Karls als Kaiser, „Historische Zeitschrift“ 172, 1951, p. 448s.
- Eichmann Ed., Weihe und Krönung des Papstes im Mittelalter, München 1951.
- Griffe E., Aux origines de l'Etat pontifical, Donation de Constantin, „Bullet. de litterature ecclesiastique“ 53, 1952, p. 216s.
- Gericke W., Wann entstand die Konstantinische Schenkung, „Zeitschrift der Savignystiftung“ 74, 1957, p. 1—88.
- Haendler G., Epochen karolingischer Theologie, Libri Carolini, Berlin 1958.

SATUL LUI GHEORGHE LAZĂR

Cap. I.: GEOGRAFIE, ARHEOLOGIE, TOPONIMIE ȘI ISTORIE
PÎNĂ LA 1400

Avrigul e pe malul stîng al Oltului și pe ambele maluri ale pîrîului Valea Avrigului, izvorît la cale de 5 ore în sudul său, în munții Gîrbova, Budeslava, Surul, Găvan și Tătaru. Pîrîul, după ce ia alte 3 pîraie în munți, în fața Avrigului se bifurcă, un ram trece prin Avrig și se varsă în Olt, altul, cu Valea Gresiilor, la cale de 15 minute mai jos. Hotare: N. Săcădate, E. Porumbacul de jos, SV Racovița, NV Brad.¹ Spre Sud Muntenia.

Că acest loc a fost locuit de mii de ani într-una, dovedesc arheologia și toponimia, deși nu avem încă nici un studiu arheologic, nici vreunul toponimic asupra Avrigului.

În privința arheologică pînă de curînd² nu se cunoșteau la Avrig decît descoperirile lui Iuliu Marțian:³ Resturile unei cetăți de pămînt din epoca simbiozei slavo-romîne (sec. V—X al erei noastre) la locul numit „Cetățuie”, în hotarul Avrigului. Monumentul dovedea îndeajuns că Avrigul a avut locuitori și înainte de a veni în Ardeal sașii și ungurii. Mai ales că în imediata vecinătate, la Racovița, la locul numit „Cetate”, consemna Marțian ruinele descoperite înainte de el ale unei cetăți mai mari de pămînt din aceeași epocă,⁴ între Brad și Cașolț, multe antichități romane și preromane, la nord-est de Boița urmele unui castru roman, etc.⁵

1 Ign. Lenk von Treuenfeld: „Siebenbürgens Geographisches Lexikon“, Wien 1839, p. 78 și 334. Cu adausele valabile numai la 1839: Parohie ortodoxă afiliată parohiei unite din Brad și celei catolice din Porumbacul de jos; poștă în Brad, la 45 minute cale pe jos.

2 M. Roșka: Repertoriul arheologic al Transilvaniei. Cluj 1942, p. 85.

3 I. Marțian: Repertoriu arheologic pentru Ardeal. Bistrița 1920, p. 7, nr. 34.

4 Circumvalație dublă, concentrică, cu circonferințele 200 și 500 m.

5 Repertoriile Marțian și Roșka. E probabil că Roșka a menținut interpretarea dată de Marțian „Cetățuiei” Avrigului numai fiindcă nu-i parvenise încă a lui Horedt, din „Südostforschungen“, Leipzig, dec. 1941, după care ea ar fi ruina unei

Azi repertoriul arheologic al muzeului din Sibiu are încă 4 descoperiri arheologice din hotarul Avrigului, între care și o se cure de 4.000 de ani, a căror descriere se va publica în curînd.

După aceea se va putea stabili mai sigur și toponimia Avrigului, ipotezele de pînă acum fiind încă parte greșite, parte neprijinite pe suficient material documentar.

Gustav Kisch în „Archiv des Vereins”, Sibiu 1929, p. 111, afirma că numele Avrig vine din limba romînă de azi: La Avrig trage a frig, deci din „a frig” și-au numit romînii satul Avrig. Teoria aceasta are tot atîta valoare, cît a lui N. Densușianu (Dacia Preistorică), că numele get Zalmoxis vine din expresia romînească „zeul moș”.

M. Orend, în „Archiv des Vereins” 1927, p. 244,⁶ era de părerea, că numele Avrig l-au dat sașii, din „Frick, Kosenam zu Fried- (Kisch, V. W., S. 78) und das A ist dem Name sekundär hinzugefügt. Magy. Felek ist entstanden aus Freck”. După această teorie pro-sasă, Frick ar fi numele dintîi al Avrigului, nume de alintare pentru Fried- (rich). Dar numele săsesc al Avrigului apare întîi cu A-, numai posterior în forma ciuntită prin omiterea lui A de la început, ca Fryk, apoi Frick, în sfîrșit Freck. Pretenția că A s-ar fi adaus ulterior, e contrară documentelor, și nu e răzimată pe nimic; că adaosul e secundar, nu explică adăugarea lui. Primul nume maghiar al Avrigului, Ebrek și Ebrek (1370 și 1413) e format tot din forma cu A la început, cum l-au folosit totdeauna romînii: Avrig.

Ca romînii să fi transformat în limba lor numele săsesc de Africa al Avrigului în Avrig, e imposibilitate filologică, precum e și transformarea lui „a frig” în Avrig: limba are tendința de a muia pe b în v, pe v în f, nu invers.

Orend a cules din „Urkundenbuch” primele apariții în documente săsești și maghiare ale numelui satului natal al lui Gh. Lazăr. Apar ca deformări evidente ale numelui romînesc Avrig: Sașii îl pomenesc mai întîi în 1364 ca Affrica, în 1375 tot Affrica, în 1379 Africa, în 1380 și 1387 Affrica; ungurii în 1370 Ebrek, în 1413 Ebrek.

cetăți de pază a graniței de sudost a regatului maghiar, de pe la 1200, mai vechi decît separarea hotarelor Racovitei și Avrigului, căci e chiar la despărțirea lor din nord. Temeiul datării Horedt e, că deși ruinele nu conțin piatră sau cărămidă, într-un loc au urmă de tencuială. Inchid curte de 30 pe 60 m. Altitudinea (dealului): 864 m. — N. Lupu și M. Macrea în 1955 n-au găsit pretinsa urmă de tencuială, nici altă urmă care să permită atribuirea cetății de pămînt epocii feudale.

6 Si (Keintzel, Schulerus) Hofstädter: Siebenb.-sächsische Wörterbuch, Sibiu 1926, p. 461.

În 1802 încă, scribul liceului sășesc din Sibiu a scris în registrul lui numele satului elevului Gh. Lazăr: Africa, apoi a tras peste Africa și a corectat: Freck.

Sașii au transformat numele Avrig, găsit de ei aici, cu satul, la venirea lor, în numele continentului, pe care îl știau din geografie domnii sau popii lor, căci popor sășesc numai târziu și puțin s-a așezat în acest sat cu un picior în Muntenia. Înlocuirea numelui românesc de sat cu nume savant de continent dădea loc glumei intelectualilor sași: Pleci din Sibiu spre ost, ajungi în vest (Veștem, nemțește Westen), apoi îndată în Africa.⁷

Fără existența dinainte a numelui românesc, deci și a satului românesc, n-ar fi ajuns sașii a-i da nume atât de curios în 1364, iar Ebregul ungarilor e evident maghiarizarea, în pronunțare numai, a Avrigului românesc. De unde e numele românesc? De la strămoșii românilor!

O teză de doctorat a unui sas recunoștea originea numelui într-un cuvânt de forma probabilă abrig.⁸ Îi căuta însemnare în limba cumană, unde un cuvânt mult diferit, abramak, înseamnă apărare.⁹ Cercetători de mare autoritate, ca Tomaschek, Hașdeu, Pîrvan, îndrumă spre rădăcina comună cu a numelor de Avrit din Dobrogea și Abrud din Munții Apuseni, care ar fi de găsit în cuvântul trac avrut=mal înalt.¹⁰

Peste populația băștinașă străveche, care a dat nume Avrigului, a venit în anul 107 al erei noastre stăpînirea romană.

Șoseaua romană urca pe lîngă Olt de la Arutela=Jiblea prin Praetorio=Racovița (numele slavo-romîn îi vine de la racii rîului său),¹¹ Pons Vetus=Rîul Vadului, Caput Stenarum=Boița-Caşolt (cu morminte dace din secolul II al erei noastre), Cedomia=Sibiu-Gușterița, Salisfodium=Ocna (cu exploatare romană și ban de la Onoriu, 410), Sacidava=Apold, spre a intra pe la Oarda-Vinț în șoseaua imperială Ulpia-Apulum=Grădiște-Alba Iulia.¹²

Din perioada întunecată, ce urmă stăpînirii romane, doar arheologia ne arată continuitatea vieții băștinașilor și a celor

7 Pr. I. Plattner: Istoria Veștemului, în „Tageblatt“, Sibiu, nr. 16430—1928.

8 W. Scheiner: Die Ortsnamen im mittleren Theile des südlichen Siebenbürgens. Leipzig 1926, p. 53: Etym. als Grundform ist etwa „Abrig...“.

9 Id. după Codex Cumanicus, ed. G. Kuun, Bp. 1886, 250: „Abramak“=defensio.

10 N. Drăganu: Românii în veacurile IX—XIV. Ac. R. 1933, p. 486.

11 I. Marțian, o. c.

12 Ac. R.P.R.: „Istoria României“, I, 1960, p. 405. Id.: „Din istoria Transilvaniei“, I, 1960, p. 34, etc.

veniți peste ei în aceste locuri, prin cetățile de pământ caracteristice simbiozei slavo-române, prin ceramică slavă, morminte, monete, etc.¹³

Lipsa de știri istorice în acest ținut se prelungește și după expansiunea spre răsărit a regatului maghiar sub regii sfinți Ștefan, 997—1038, și Ladislau, 1077—1095, expansiune care în acest ținut pătrundea abia după colonizarea sașilor.

Primele expansiuni au fost reacții la năvăliri din răsărit.

A regelui Ștefan s-a mărginit la linia Ineu-Meseș, unde își așază grănicerii secui prin 1003, și la anexarea Banatului în 1032, scutind de dijma catolică pe secui ca grăniceri, pe români ca ortodocși. Invaziile din 1068 și 1092 în cîmpia Tisei ale unor oști de „bessi (poporul lui Nichita de Remesiana), uzi și cumani”, conduși de Osul și Copolcior, provocară întinderea regatului maghiar de Ladislau în 1092 pînă la Alba Iulia, unde aduse episcopie catolică, în Straja vecină grăniceri secui, iarăși scutind de dijma catolică alături de secui și pe români, dar și iobăgind Bisericii catolice ca moșieră feudală pe unii români, iobăgire legalizată de urmașul său, Coloman, rege al Ungariei (polietnice), nu al ungarilor, ca el.

Pentru a se extinde și mai spre răsărit în secolele XII și XIII (1148—1224) regatul maghiar coloniză ca pionieri ai săi pînă în Carpați sași pribegiți de foamete și de asupriri din Flandra, Alsacia-Lorena, Saxonia, etc., dîndu-le „pămîntul crăiesc” luat de la români, terram exemptam de Balaccis. În 1191 le făcu în Sibiu capitlu cu prepozitură coordonată episcopiei din Alba Iulia, în 1224 le reglementă darea pămîntului crăiesc, Martinszins, plătită la 11 XI.¹⁴

Romîinii, cu cneji din epoca slavo-romînă, plăteau dare mai ușoară, a 50-a parte din sporul anual de oi, capre și porci, și descensus, dare endemică a coborîrii între ei a stăpînului feudal cuceritor, regele. După reglementarea dării lor, de Sînmărtin, din toate produsele, sașii au tins a o lua și de la romîinii de pe pămîntul crăiesc și a întinde acest pămînt și asupra satelor romînești.

¹³ Repertoriul arheologic al muzeului sibian.

¹⁴ Ac. R.P.R.: „Documente, veacurile XI—XIII, C.”: „Transilvania”, I, 1951, p. 200. Zimmermann: „Urkundenbuch”, I, Sibiu 1892, p. 27. Hurmuzaki: „Documente”, I, 1887, p. 80. Ac. R.P.R.: „Din Ist. Trans.”, I, 1960, p. 74. Lupșa: „Catolicismul și Romîinii”, 1929, p. 16, 34, 47; „Ist. Bis. Romîne”, I, Buc. 1957, p. 122—125.

Stăpînirea aceasta, regalo-săsească, în marginea dinspre Țara Romînească, la Avrig, tîrziu a pătruns și foarte precar.

Romînii din ținutul Sibiului apar în documente regale în 1210, 1222, 1224, 1288, etc.,¹⁵ în listele dijmelor papale, păstrate din anii 1333—43 și din pămîntul crăiesc, însă, Avrigul nu apare, deși ele au consemnat toate localitățile în care a fost măcar un singur catolic (sas sau ungur).¹⁶

Era totuși sat mare, deci vechi, în sept. 1346, cînd ținea ședință în el capitlul sibian, pentru a respinge, de pe teren neutru, pretenția plebanului din Șelimbăr la dijmele din Cîsnădie.¹⁷

În Avrig atunci nu exista încă plebanie, parohie sau filie săsească. Era însă la culme tensiunea între regele Ungariei, care din 1359 scria în diplomele sale că romînii sînt dușmanii nr. 1 ai săi și ai reprezentanților săi feudali în Ardeal, și între voievodul Țării Romînești.

În 5 ian. 1365 regele declară război¹⁸ domnului romîn, stăpîn și în Ardeal pe ținuturile Făgăraș-Săliște. Războiul dură peste 4 ani și se sfîrșește cu biruința domnului romîn, care păstrează ținuturile ardeleni și făcu mitropolie și pentru ele, dar acest război, de mare importanță pentru istoria romînă, a servit ca imbold pentru rege, a întări pe sași și a slăbi pe romîni la granița spre dușmanul temut.

În 1365—66, cu permisiunea regelui,¹⁹ se colonizară 20 de familii romînești, aduse și din Săliște, poate și din Avrig,²⁰ în hotarul Clujului, pe atunci încă (și după aceea două secole) oraș săsesc, întemeind satul Feleac, pe munte numit și înainte Felek.²¹

În 28 iunie 1366 regele împuternicea pe nobilii ardeleni să stîrpească și nimicească pe răufăcătorii de orice neam, și mai ales pe romîni, pentru că ei sufăr zi de zi nesfîrșite neajunsuri

15 Lupaș I.: *Réalités hist.*, Buc. 1938, p. 43ss.; Lupaș, Dragomir și a.: *Contribuții la trecutul romînilor de pe pămîntul crăiesc*, Sibiu 1913, p. XVI.

16 Theiner A.: „*Vetera Monum. Hungariae*”, Roma 1860.

17 Zimmermann și c.: „*Urkundenbuch*”, II, Sibiu 1897, p. 216.

18 Lupaș I.: *Ist. romînilor*, Sibiu 1944, p. 130; Giurescu I., 1942, p. 406, etc.

19 Jakab E., *Kolozsvár tört.*, I, Buda 1870, *Oklevéltár*, doc. XXXIII (reprodus URKB. II nr. 888, *Hurm. I-2*, nr. CV): în 28 ian. 1357 scria regele că în baza unui hrisov anterior al său s-a întemeiat Feleacul.

20 „*Mitropolia Ardealului*”, Sibiu, 1-1958, p. 76, 78, 86; „*Unirea*”, Blaj 1897, p. 227, etc.

21 Jakab, doc. XXXII, 1 iulie 1366. Numele nu are altă legătură cu al Avrigului, decît influențarea ungarilor de a traduce pe la 1700 Freck (nume inexistent în 1366) în Felek.

de la românii ardeleni și de la starea și obiceiurile lor dezordonate.²²

Tot atunci românii din Sînpetrul Bistriței protestau că nu admit să le ia sașii venetici moșiile stăpînite de o mie de ani, din vremea hunilor.²³ Poate astfel de neajunsuri sufereau și nobilii.

În 10 X 1366 regele însărcină pe vicevoievodul Ardealului să separe din feuda sălișteană a lui Vlaicu-Vodă cîteva sate pentru nobilii Ion Tompa de Aciliu și Ion de Cîsnădie și-l numea pe Tompa comite al munților spre Țara Romînească. Vicevoievodul execută cu capitlul din Alba Iulia în 20 XI rehotărnicirea, punînd semne de hotar, care-i lăsa domnului român numai Săliștea, Galeșul, Valea, Căcova și Sibielul, luîndu-i Orlatul, Săcelul, Tilișca, Aciliul.²⁴

Vlaicu ripostă în 1367 prin invazie care arse mănăstirea catolică din Tălmaci, peste Racovița de Avrîg.²⁵

Regele îi sili pe sași pînă în 1370 a zidi ca obstacol la astfel de năvăliri fortăreața Landskrone la Turnu-Roșu²⁶ și-i sprijini să se întindă și în satele romînești, dinspre granița dușmană.

Așa se înfig și în Avrîg sașii după războiul din 1365—69.

În 1379 arhiepiscopul Ungariei da o misiune domnilor din Sibiu, cîrmuitori și plebani ai bisericilor din Cîsnădie și Avrîg; în 1380 la adunarea scaunului sibian pentru aplanarea certei dintre Vurpăr și Roșia Săsească participau și sașii din Avrîg: judele (villicus) Heyncze Theye și croitorul Iekyl.²⁷

Că treaba n-a mers fără opoziție sîngeroasă din partea romînilor, ilustra împăcarea lor cu sașii în Cristian, 13 ian. 1383, în care juzii sași ai scaunului Sibiu se plîng că românii din jurul lor le-au făcut nenumărate rele și daune: furturi, incendii, jafuri, ucideri, dar la cererea lor și la sfatul episcopului Ardealului, Goblin, noul stăpîn al satelor luate de la Vlaicu-Vodă, se împacă cu ei sub condițiile: Vladimir și toți ceilalți romîni, de sub castru vor plăti despăgubirea muntenilor uciși de sașii din Cristian, ca femeia Drusa²⁸ și cel înrudit cu Dobrin, și a oricărui român uciși

22 Hurm. I-2, 1890, p. 120, nr. LXXXIV. Lupșa: Catolicismul, 1929, p. 25. Pascu: Bobilna, Buc. 1957, p. 71. Regele contra Munteniei în 1359: Hurm. I-2, p. 60, nr. XLIII, etc.

23 Hurm. I-2, p. 112—118, nr. LXXXI.

24 I. Moga: „Marginea“..., în „Omăgiu Lupșa“, Buc. 1943, p. 571—78. URKB. II, nr. 877.

25 Bunea: Incercare, Ac. R. 1912, p. 220—21, Hurm. I-2, p. 149, nr. CXIII.

26 Hurm.: I-2, p. 154, nr. CXVIII.

27 URKB. II, p. 507, 530.

28 Am întîlnit familia Drusan între Sibiu și Copșa.

de cristăneni, care în schimb iartă pagubele și uciderile ce le-au făcut romînii. Romînii nu-și vor mai paște vitele în terenurile sașilor, decît cu permisiunea acestora; vor păzi munții de la Tălmaci pînă la Săliște, fără a purta arc decît la nevoie, și se învoiesc a fi arși dacă vor găzdui răufăcători, vor pune foc sau vor amenința a pune, sau vor fura.²⁹

Actul acesta arată unitatea romînilor pe cele două versante ale Carpaților, în apărarea drepturilor contra penetrației săsești, protejate de regele maghiar. Chiar dacă romînii de sub castru sînt numai cei din Orlat (ungurește Văralja, Subcetate), obligația de a păzi munții pînă la Tălmaci, arată că în luptă erau angajați romînii pînă la acei munți, în alianță cu cei de peste munți.

După învoiala-capitulare din 1383 apare Avrigul sub jurisdicția scaunului săsesc al Sibiului, care în ian. 1387 prin comitele său și prin juzii din Brad și din Roșia Săsească aplană cearta pentru hotar între Avrig și Săcădate (Affrica și Czeclat): De unde Olful și-a părăsit albia și pînă unde o reia, el cu ambele maluri e al Avrigului. De acolo pînă la Brad e al Săcădatului, cu teritoriul de sub el. Piscinile din afara Oltului sînt 2/3 ale Săcădatului, 1/3 ale Avrigului.³⁰

Cap. II.: AVRIGUL ÎN SECOLUL XV—XVI

În veacul XV continuă întărirea în drepturi și putere a sașilor și a nobililor venetici care atrăgeau în casta lor privilegiată bogătașii neamurilor conlocuitoare în Ardeal. Întărirea se potentează mai vîrtos după coaliția lor contra poporului băstinaș în 1437, aprobată de rege și înnoită în 1459, 1506 și de multe ori pînă în 1848.

Regele în 1453 dăruia sașilor scaunul Tălmaciului și cetățile Tălmaci, Lotrioara și Turnu-Roșu, cu dările lor; în 1458 interzicea fuga locuitorilor din pămîntul crăiesc în comitatele nobililor, în 1468 pașterea vitelor romînilor din Țara Oltului și Almașului (Făgăraș-Săliște) în pămînturile sașilor; în 1469 po-

29 URKB. II, p. 565. Pascu, o. c., p. 73. Iorga: Ist. r. III, Buc. 1937, p. 197. Moga: o. c., p. 595—6 (castrul e cetatea Šalgó, a Sibiului). Din partea romînilor castrului, prezenți iscălesc: Vladimir, Ciuca, Peril(ă), Șerban, Neagul cel mare, Șerb, Banciu cel roșu și cel negru, Toma și Oldamar Straw. Sibieni: Cindea cnezul (de Rășinari), Ludu, Neagul cel bogat, Radul cel negru, David, Stan Beștea, Dragomir Bobeș și Drăghici. Dintre romînii soției comitelui Csnădiei (după Moga stăpîna Orlatului și a Săcelului): Teodor, Iuba și popa Cristea cu fiul Radul.

30 URKB. II, p. 607—8.

runcea ca sași să-i cruce pe românii dintre ei, în 1483 ca Țara Oltului să asculte de sași, în 1493 ca românii din sate săsești să nu plătească darea românească, cincizecimea, ci darea săsească și dijma.³¹

Ultimul ordin, care îi sărăcea pe români și îi îmbogățea pe sași, va fi fost inovație doar în privința dijmei catolice de la români; censul săsesc li se va fi luat și înainte românilor din sate cu sași, încă exagerat cu părtinire, cum dau de bănuț ordinele din 1458 și 1469. Dovada o avem în 1468 în censul plătit de Avrigh (Frik) și în bani românești și în sume prea mari, ca să fi fost numai de la puținii săi sași: 5 febr. 29 fl. aur și în aspri 5 fl. aur; 12 febr. 7 fl. aur și în aspri 2; 18 febr. 11 fl. aur și în aspri 12 fl. aur (din care 800 dinari noi) și 1218 aspri și dinari.³² Banii turcești din Țara Românească dovedeau și unitatea economică peste granița artificială din culmea Carpaților, și că censul săsesc se lua în Avrigh și de la români și înainte de ordinul regal din 1493.

Ordinul adăugînd și dijma catolică de la români pe pămîntul crăiesc, unde s-a și luat pînă în 1848, în alte ținuturi înnoindu-se și în 1495 scutirea din 1003 și 1092 a românilor ca ortodocși, a provocat opoziția românilor, cei din Avrigh și din Brad sprijinindu-și-o pe solidaritatea cu ei a făgărășenilor, romînime compactă, organizată și în legături strînse cu Țara Românească. În 21 X 1495 Sibiul trimise sol la Făgăraș în cauza celor din Brad și din Avrigh (Frick).³³ Regele dădu multe ordine în 1495—6 voievodului Ardealului, să-i apere pe sași de români.³⁴ Voievodul introduse regimul moșieresc din comitatele nobililor și la sași; îi împuternici să considere satele românești ca moșii sau pertinențe, în jurul Sibiului ca pertinențe ale Sibiului, care lua dare de pertinență din 1494, de la ordinul regal din 1493 (Quellen, p. 182).

În toamna 1497 Bradul și Avrighul (Frikh) plăteau Sibiului dare ca pertinențiae civitatis alături de Rășinari (dăruit Sibiului în 1467 de rege),³⁵ Bungard, Moh, Veștem, Săcădate și Roșia (acaparate fără donație regală).³⁶ Nu era iobăgire, ca în comitate, căci lemn de construcție cumpăra tot atunci pe bani Sibiul de la avrigeni (Frik) și brădeni.³⁷ Totuși, adausă la cens și dijmă,

31 Arhiva din Sibiu, reg. 7, nr. 141, 189, 195, 283, 295, 423—5, 543, 563.

32 „Quellen zur Geschichte Siebenbürgens“, I, Sibiu 1880, p. 16 și 27.

33 Id., p. 195.

34 Arhiva din Sibiu, reg. 7, nr. 576, 590, 622, 630.

35 Id., nr. 653.

36 „Quellen“, p. 235.

37 Id., p. 257.

noua dare, de pertinențe, împovăra satele și pe locuitori îi reducea la stare economică mai proastă decît a iobagilor nobililor, încît sașii în 1499 trebuiră să interzică prin rege emigrarea romînilor lor în comitate.³⁸ (Dărilor de la romîni la Sibiu încep de pe la 1380, dar neclar).³⁹

Era rivalitate între cele două membre prime ale coaliției exploatoare; nobilii și sașii. Regele ordonase în 1496, ca voievodul nobililor să-i apere pe sași, dar jurisdicție peste ei să nu aibă.

Prin 1500 episcopia de Alba Iulia, instrument al domniei nobililor, era ocupată de un sas. Acesta rugă pe rege să-i dăruiască episcopiei muntele romînilor avrigeni, Surul.

Credea sasul că prin parvenirea sa în fruntea instituției nobilești ea devenise săsească, încît voia s-o împrăștiarească în pămîntul crăiesc, al sașilor? Sau mai degrabă voia numai pe romîni, prada comună a ambelor tagme exploatoare, să-i exproprieze, ca și Goblin în 1383?

Printr-un hrisov din 1501, găsit de prof. Ghibu în 1942 în original la romîni avrigeni, regele Vladislav II îi răspundea că nu-i poate da asemenea act de danie, decît dacă îi va prezenta documente vrednice de crezare, că muntele a fost al episcopiei în trecut, căci altfel ar nemulțumi populația avrigeană, care îl folosește din vremi imemoriale și afirmă că a fost totdeauna al ei.⁴⁰

Continua însă stoarcerea pe loc, de care se apărau sătenii băștinași cum puteau: În 1503 ordona regele pedepsirea romînilor care ard satele sașilor sibieni, și ca Țara Oltului să fie supusă sașilor.⁴¹

38 Arhiva, reg. 7, nr. 639, 640.

39 Pe la 1380 notau socoțile Sibiului 38 fl. și 1 și 1/2 fl. de la romîni (QU., p. 1); pe la 1400 procent de 1200 dinari de la „romîni noștri” (=răsinăreni) pentru taxa impusă lor anul trecut, 500 dinari restanță din censul lor și 2700 dinari dați de orășeni pentru ei, ei neavînd bani (p. 3). După acestea lipsesc socoțile și romîni din ele pînă în 1468, după dăruirea Rășinarilor de rege Sibiului, dar atunci ia Sibiul cens (nu dare de pertinențe) de la Avrîg, Brad, Săcădate, Veștem Cașolt, Burgard, Rășinari, în 1492 și de la satele săliștene (p. 132). În 1494 apar pertinențele, cu Săcădate (plătind prin cnez, ungurii separat), dar fără Brad și Avrîg (p. 182), care apar numai în 1497 (p. 235): cu 6 și 5,50 fl. dare de pertinență. — În 1494 vizitînd regele Sibiul, îi plătiră și satele descens: Săliștea 11 cași, Veștemul 11 pui, Racovița 80 dinari, din Săcădate ungurii 15 găleți ovăs, 17 pui, 8 optimi de vadră de unt, Bradul pești de 1 fl., dar pe bani; Avrîgul nu apare în socoți cu nimic (p. 141—45). În noiembrie 1497 a făcut descensum majestatis regiae pe pămîntul crăiesc armata voievodului Moldovei, Ștefan cel Mare. A primit de la judele sibian cadouri de 35 fl., 22 dinari (p. 251).

40 Că bine l-au informat pe craiul „Dobje” sfetnicii care-l conduceau, a dovedit răscoala din 1751 a romînilor avrigeni pentru muntele lor strămoșesc.

41 Arhiva din Sibiu, reg. 7, nr. 16 și 25.

În 1506 regele înnoia Unio Trium Nationum;⁴² sașii sibieni luau măsuri pentru consolidarea stăpînirii lor asupra Avrighului:

În 3 V și în 8 X 1506 trimiși ai Sibiului limitau relațiile avrigenilor cu făgărășenii. (Vinul consumat cu acele ocazii îl plătea în 12 apr. 1507). În toamna 1506 cumpăra lemne de foc de la avrigeni.

Măsură mai importantă pentru săsirea Avrighului lua în 1506 prin zidirea unei biserici săsești în Avrig, mai solidă decît cea administrată de popii din Sibiu în 1379. Îmbogățirea prin cens și dijmă de la romîni le-o permitea acum, iar pentru asigurarea acestor venituri aveau nevoie de un post stabil, reprezentanță pe loc a lor în satul mărginaș și refractar.

Le zidiră deci jupînii bănoși din Sibiu „săracilor sași din Freck” bazilică de piatră, cu turn de apărare, pe loc înalt în mijlocul satului, în 1506. În 1507 îi trimiteau bisericii potîr (pîxidem), iar turnului ei în 30 iulie 1507, „din ordinul domnilor”, 50 kg praf de pușcă pro conservatione pauperum Saxonum ad Freck.⁴³ Pe urmă încă 50 kg în același an (Plattner în „Tageblatt”, 16.393-1928).

Dare de pertinențe nu înregistrau socoțile Sibiului în 1507 decît de la Rășinari, Turnișor și Săcădate. De la avrigeni nu, ci în două rînduri le plăteau domnii sibieni, odată 15 fl. pentru lemne și pietre de moară, altădată 5 fl. pentru lemne.⁴⁴ În 1509 trimiteau soldați spre Freck, să prindă hoți, afirmativ munteni. Au prins un țigan (egipcium) făgărășan.⁴⁵ Tot atunci plătea Sibiul un fl. pentru facerea unei luntri mijlocii, care să servească

42 Id., nr. 76.

43 „Quellen”, p. 430, 435, 441, 448, 478, 483. — Halaváts Gy.: Biserica din epoca romanică din Avrig, în „Archeologiai Értésítő”, XXXIII, Bp. 1913, p. 4—7, îi atribuia sacristia gotică unei reparații după distrugerea de turci în secolul XVI, suprimarea navelor laterale altei reparații, din 1777—1804, de cînd își are clopotele. Urmele apsidei semicirculare, mai la est de cea patrată de azi, ușa spre sud a acesteia, nava centrală, turnul, poarta romanică în fațada lui, la vest, cu statui de îngeri pe capitellurile plate ale stîlpilor, care susțin arcuri rotunde, le data din „jumătatea întîi a sec. XIII”. (Pentru învechirea „dreptului istoric al „celor trei națiuni”?).

44 Quellen, p. 485, 489. Veștemul nu e în Quellen, totuși Plattner (l. c.) afirmă că a plătit 16 fl. în 1507. În 1508 nu. În 1509 a plătit și Bradul 6 fl., Avrighul nu. — În 25 febr. 1507 la cererea sibienilor trimitea voievodul Ardealului pe românul renegat Caspar de Machkaș cu forțe să înfrice pe românii incendiatori (Qu., p. 462).

45 Altfel țiganii, atestați în regiunea Sibiului din aceeași vechime cu sașii și foarte des în documentele lor, erau folosiți pentru torturarea și executarea romînilor delincvenți. În 1503 plătea Sibiul 1 fl. pentru spînzurarea a 3 romîni. În aprilie 1507 prin călăi țigani ardea și trăgea în țepă niște romîni, cheltuială 3 fl. 52 cr. În 1509 doi domni trimiși la Păuca să extermine un ucigaș de sași, primesc cîte un fl., țiganul care l-a decapitat 50 dinari. Pentru arderea ciungului Lupea, țiganii primesc 20 dinari, lemnele au costat 30. „Quellen”, p. 362, 477, 513—14, 534.

la comunicații în Avrig pe vremea inundațiilor.⁴⁶ În 1593 dădea „după vechiul obicei” 40 de șine de fier (4 fl.) pentru luntrea nouă ce o făceau avrigenii în ajutorul morii (Plattner, l. c.).

Innăbușirea răscoalei țăranilor, care în 1514 au întors contra exploatarelor lor armele date ca să-i apere de turci și în-năsprirea verböcziană a exploatareii a fost urmată la 12 ani de desființarea Ungariei. În luptele ce au urmat pentru tronul ei, mai mult titlu de acum, sașii cîștigă putere alături de nobilii refugiați din Ungaria, devastată de oști turcești și nemțești, în Ardealul mai ferit, speculînd rivalitatea dintre regele neamț din Viena și regele nobililor din Ardeal. Mai ales regele din Viena spori drepturile sașilor, pe atașarea cărora, ca a unora de un neam cu el, se putea bizui.

Regele din Viena, Ferdinand, în 25 ian. 1541, promitea menținerea uniei celor trei „națiuni” și angajarea din ele a funcționarilor în Ardeal.⁴⁷ Incurajat, Sibiul își făcu în acel an statut prevăzînd și venitul dării din oile și porcii romînilor din Avrig.⁴⁸

În 28 iunie 1544 Ferdinand îi asigura pe sași de favoruri,⁴⁹ în 10 XI 1544 le cerea în schimb credincioșia față de el.⁵⁰ Folosirea de sibieni a favorurilor pentru a-și potența exploatarea romînilor avrigeni și a înmulți sașii în Avrig, cu toată înarmarea cu arme de foc a turnului din Avrig, întîmpina rezistență atît de viguroasă, încît în anul 1545 Constitutiones Civitatis Cibiniensis intuitu extraneorum mercatorum, item Affricanorum Valachorum inteziceau mergerea în Țara Romînească a vreunui prieten comerciant fără știrea și permisiunea superiorității sibiene, iar în Avrig (Frik) să nu rămînă decît 15 (corectat: 14) case, celelalte să plece de acolo.⁵¹ Cedau jupînii și în pretinderea dărilor de la pertinențe: În 13 iunie 1554 scuteau prin rege de impozite satele lor romînești din jurul Sibiului.⁵²

În 1552—56 conscriseră austrieii toate localitățile Ardealului, cu gospodăriile lor. În 1556 plecară învinși cu ajutor din Principatele Romîne de candidatul nobililor, rege numai cu titlul și numai pînă în 1571, apoi principe. Din 1569 lua un sfert din

46 „Quellen”, p. 514.

47 Arhiva din Sibiu, reg. 7, nr. 384.

48 G. Müller: Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im siebenbürger Sachsenlande. Sibiu, 1912, p. 122.

49 Arhiva din Sibiu, r. 7, nr. 430, 431.

50 Id., nr. 444.

51 Id., nr. 485. (Hurm. XV, p. 439).

52 Id., nr. c. 750.

dijma bisericească, menținută de sași și după luteranizarea lor în sinodul din Mediaș, 1545. Participarea principelui la venitul dijmei asigura perceperea ei și în sate ca Avrighul.

Din 1548 lua Sibiul dare și din venitul morii din Avrigh, pentru fondul său de mile.⁵³

În 1582 primi Avrighul statute de la domnii sibieni:

„Noi, Ion Vaida jude, Albert Huet comite și tot sfatul Sibiu-lui, facem cunoscut că, după ce am primit dese plângeri pentru viața sălbatică și neordonată a sașilor și românilor din Avrigh (Freck), am încredințat pe Blaj Weiss, judele scaunului de aici, și pe juratul Seb. Szompali, să le poruncească a părăsi obiceiurile rele și viața neordonată și spre menținerea păcii comune să așeze legi și satute bune și le-am prezentat următoarele articole:

1. Toți locuitorii comunei Avrigh să evite, sub pedeapsă corporală, orice relații cu nobilii și cu iobagii aceloră; să nu-i găzduiască, să nu le vîndă fîn sau vite, să nu le primească vitele în pășune. Nici stîină să nu se facă în hotar fără aprobarea judeului și a întregului sfat al Avrighului, ca să nu vie străini ca povară pe băștinașii care înainte au trăit în comun.

2. Cine își mărită fata cu un om din pămîntul nobililor, să fie alungat din sat. Nimeni din pămîntul nobililor să nu fie admis în sat.

3. Cine va lipsi de la biserică în sărbătoare anunțată din amvon de parohul sas sau de cel român, va plăti amendă o marcă de argint, din care 3/4 va fi a judecătorului din Sibiu, 1/4 a comunei Avrigh.

4. Nimeni, sub pedeapsă corporală, nu are voie să clădească mai în afară de cît se întinde azi Avrighul, numai în curțile existente. Excepție poate admite numai sfatul sibian. Dacă admite sfatul avrigean, va fi pedepsit de cel sibian.

5. Fiind în Avrigh două națiuni, germană și romînă, dacă se va ivi nevoia unei zidiri pentru biserică, școală, casă parohială, au s-o zidească în comun ambele națiuni, românii suportînd jumătate. Dacă refuză, amendă o marcă de argint.

6. Toți să se judece la sfatul Avrighului. Apel la Sibiu se admite numai contra amenzii mai mari de 1 fl.

7. Dascălul să tragă clopotul la 8 seara în sîmbete și sărbători, ca tinerii să meargă acasă; care n-ar merge, amendă o marcă. Dascălul va fi angajat cu aprobarea parohului. Va locui în școală.

⁵³ Müller, o. c., p. 123.

8. Judele să nu tolereze nici o casă de joc, altfel va fi amendat cu o marcă.

9. Avrigenii sub amendă de 40 fl. să nu aleagă jude nou la Crăciun pînă nu dă socoteală cel vechi, de venite și cheltuieli, înaintea senatului de 16 sași, 16 romîni. Cînd se alege jude sas, românii aleg liber dintre ei doi jurați (tras peste DOI cu linie de anulare și scris deasupra: UN), care să-i servească, și judele sas să-și aleagă la fel doi pe lîngă sine, dintre sași.

10. Deoarece avrigenii de mult au dreptul ca dintre romîni (ei fiind străini și oaspeți primiți a locui în Avrig) să-și pună păstori, Stüder și paznici, acest obicei să se mențină. Plata să le-o dea sas și romîn la fel. Și cei ce nu-și dau vitele în turma comună, ci țin turme aparte, vor plăti pe păstorul comun.

11. Fiindcă sfatul sibian toată vremea are multă osteneală și bătaie de cap cu avrigenii, de aceea românii să-i arate recunoștință, ajutîndu-l a-și face fin cînd va avea nevoie.

Aceste articole copiate le-am aprobat ca juste pentru vecie.

13 X. 1582, Isac Hendel, notar jurat sibian”.⁵⁴

În aceeași zi a dat sfatul sibian articole similare și romînilor și ungarilor din Săcădate.⁵⁵ Acolo lipsește articolul 10, care arată tendențiozitatea pro-săsească a articolelor Avrigului. La Săcădate nefiind în joc sașii în privința „dreptului istoric”, nu se pronunță jupînii legiuitori, cine e băstinaș și cine e venetic. românii sau ungurii. Argumentarea lor istorică e însă bileamică: Românii sînt venetici, noi, fiindcă din vechime ei au monopolul păstoritului în Avrig!

Sașii care în 1506 trebuiau ajutați cu turn și arme de foc spre a putea prinde loc în Avrig — acum pot dicta, căci „unio” a învins, dar cu preponderanța membrului ei dintîi, nobilii, care au cîștigat lupta pentru șeful statului, încît articolele Avrigului încep cu combaterea primejdiei ce o prezenta acea preponderanță pentru stăpînirea sașilor în pămîntul crăiesc.

În fața ei articolul 1 îi admite băstinașii în Avrig pe romîni, art. 5 îi admite chiar națiune. Art. 2 era uitat în 1793, cînd tatăl lui Gh. Lazăr își aduse ginere din Paloșul Sighișorii. Art. 4 voia să stăvilească înmulțirea romînilor în Avrig, art. 5 să-i exploateze pentru cheltuielile clădirilor săsești, pentru care și așa contribuiau prin dijmă. Corectura din art. 9 trădează ten-

⁵⁴ Arhiva din Sibiu, reg. 7, nr. 1197.

⁵⁵ Id., nr. 1196.

dința articolelor de a restrânge drepturile românilor și de a înmulți pe ale sașilor. Expresia: „Cînd se alege jude sas” arată că se putea alege și român, dar cazul alegerii judeului român nu-l dezbat articolele săsești, fiind ceva nedorit făuritorilor lor. Corectura la Săcădate lipsește: doi jurați aleg românii cînd nu e român judele, căci Săcădatul nu-l împărțeau cu sași românii. Articolul „istoric”, 10, la Săcădate lipsește cu totul, din același motiv.

Există și acolo articolul final (11), apelul la prestații benevole pentru stăpînii feudali, solicitate ca schimb pentru contraservicii, nu ca o confirmare a iobăgiei vechi a românilor, cum l-a prezentat Müller, provocînd combaterea istoricilor români, reușită cu toate că nu aveau la dispoziție arhiva, păzită de ei, chiar de Müller.⁵⁶

Lung proces al evoluției sociale, ale cărei legi inexorabile le-a descoperit marxismul, a trebuit să treacă pînă ce anul 1848 a adus o relaxare a nedreptății sociale a sistemului cu marca 1437, iar anul 1944 răsturnarea lui fundamentală. Trecutul acesta însă, și încă două secole scurse în același cadru pînă la Horia a contribuit la revoluționarismul avrigenilor și al marelui avrigean Gh. Lazăr.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Prot. Dr. ȘT. LUPȘA

⁵⁶ Pușcariu, Preda, Borcia, Lupaș, Mateiu și Dragomir: Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul crăiesc. Sibiu 1913, p. LXIII—IV. Articolele Săcădatului îl obligau să macine la moara din Avrig a sfatului sibian. Articolul final îl trecea în indice arhiva sibiană ca obligație la robote iobăgești. Istoria Avrigului în sec. XVI se mai cere completată din conscripțiile anilor 1552—56 și 1595—1605, dar găsirea lor în arhivă, ca și a celei din 1733, o așteptăm.

NOUTĂȚI DIN ISTORIA RELIGIILOR

Descoperirea de noi vestigii religioase în Micene. În lucrarea „Ancient Mycenae. The Capital City of Agamemnon”, Londra 1957, VIII+201 p. și 87 figuri pe planșe, dl George E. Mylonas ne prezintă rezultatele ultimelor săpături arheologice de la Micene și cele mai recente puncte de vedere în privința vechilor descoperiri. Pentru a ne da seama ce importanță are lucrarea aceasta pentru istoria religiilor, este de ajuns să spunem că dintre cele șase capitole ale ei, trei se întitulează astfel: Cap. IV, Case și morminte în afara cetății; cap. V, Cercul A de morminte; cap. VI, Cercul B de morminte.

Dintre descoperirile făcute aici în ultimii ani, cel mai important complex este fără îndoială noul cerc de morminte-put, numite cercul B. Autorul lucrării a fost unul din conducătorii cercetărilor din cuprinsul acestui cerc, care a fost descoperit în 1951 și săpat în 1952—1954. Până acum nu s-au publicat despre aceste descoperiri decît unele dări de seamă preliminară, în unele periodice mai puțin accesibile. Așa fiind, prezentarea lor destul de detaliată în cap. VI al lucrării este de cel mai mare interes și pentru cercetătorii din domeniul istoriei religiilor.

Spre deosebire de alți autori, dl Mylonas fixează celebrul „tezaur al lui Atreu” pe la circa 1250 î.e.n., adică într-o perioadă înaintată a Helladicului Tîrziu III, și așa-numitul mormînt al Clitemnestrei puțin mai tîrziu, și anume pe la 1255 î.e.n., acesta fiind, în tot cazul, posterior Cercului B de morminte, din care s-a distrus o anumită porțiune cu prilejul construirii mormîntului cu cupolă.

Noul cerc de morminte de la Micene este situat în afara incintei citadelei. Descoperirile din cadrul lui nu-s tot atît de spectaculoase ca descoperirile cele mai vechi făcute în acest important centru al lumii protogrecești de Schliemann. Cu toate acestea, ele sînt deosebit de importante din punct de vedere științific

și prin faptul că cercetarea lor s-a făcut cu respectarea strictă a tuturor cerințelor tehnicii moderne de săpături.

Zidul de înconjur al Cercului B de morminte este situat la circa 130 m spre vest de vestita „Poartă a leilor”, și anume la 10 m vest de bolta cupolei mormântului Clitemnestrei. El s-a păstrat numai în parte, întrucît o bună parte din el s-a distrus în Helladicul Tîrziu III, cînd s-a construit mormîntul Clitemnestrei. Construit după tehnica ciclopică, este lat de 1,55 m și înalt de 1,20 m. Fragmentele ceramice (cenușii și negre) găsite în jurul zidului și chiar în el sînt tipice minylene din Helladicul Mijlociu și cu pictură mată, fapt care dovedește că acest cerc de morminte a fost construit în perioada tîrzie a Helladicului Mijlociu.

În interiorul cercului s-au descoperit 24 de morminte, dintre care numai 14 pot fi socotite ca adevărate morminte-put. Deasupra unora se aflau încă **in situ** fragmente de stele de piatră, dintre care unele cu scene figurate (de exemplu, un taur atacînd un vînător). În general, gropile săpate în stîncă sînt mari (3,90/2,95 m și 3 m adîncime); fundul lor era acoperit cu pietriș de rîu. În multe cazuri, pe laturile gropilor erau construite ziduri, unele din cărămizi neare. În unele cazuri, la circa 80 cm de fund, groapa era îngustă în așa fel, încît pe marginea ei să rămînă la aceeași adîncime un fel de prispă pe care se fixau grinzi de lemn, iar pe acestea se așezau lespezi plate de piatră, ca acoperiș.

Morții nu erau acoperiți cu pămînt. Ei erau așezați în groapă pe spate, și anume într-o poziție mai mult sau mai puțin întinsă și cu picioarele puțin îndoite. În mormintele mici, unii erau așezați în poziție chircită.

Cîte odată se îngropa un singur ins într-un mormînt. În cele mai multe cazuri, s-au găsit resturile a doi-trei inși, iar într-un singur caz scheletele a patru inși. În jurul trupurilor, erau așezate ofrandele. În mormintele ce cuprindeau mai multe schelete, oasele celor ce au fost îngropați mai înainte erau de multe ori împinse la o latură sau adunate grămadă într-un colț, iar ofrandele anterioare erau împrăștiate. Faptul acesta este apreciat ca unul ce ar dovedi că nu poate fi vorba despre un adevărat cult al morților. Uneori, vasele-ofrande aparținînd înmormîntării mai vechi erau scoase din groapă și așezate pe acoperișul mormîntului; alteori, erau sparte și amestecate cu pămîntul ce umplea partea superioară a gropii (deasupra acoperișului mormîntului). Nu s-a găsit nici o urmă de incinerație sau de îmbălsămare, precum nici resturi de cosciuge de lemn. Morții erau așezați pe pietrișul din fundul gropii iar uneori pe blăni de animale.

După ce se desfășura ceremonia funerară, vasul de libații era probabil spart deasupra mormîntului. Oasele animalelor consumate cu prilejul ospățului funerar erau adunate pe mormînt, iar peste ele se strîngea pămînt în forma unei movilițe de 30—50 cm, deasupra căreia era înfiptă o stelă sau puse alte pietre indicatoare. În cazul cînd se făceau înmormîntări secundare, acestea erau înlăturate, acoperișul mormîntului era spart și mortul introdus în groapă. După ce se așezau ofrandele în jurul lui, mormîntul era închis din nou și urma apoi aceeași ceremonie ca și prima dată.

Nu s-au găsit dovezi că femeile ar fi fost îngropate întotdeauna separat. Din contră, s-au găsit schelete de femeie și de bărbat în aceleași morminte. Cu toate acestea, se pare că se confirmă vechea părere în sensul că stelele nedecorate erau așezate deasupra mormintelor de femei.

Ofrandele cele mai obișnuite sînt vasele de lut, pe cînd cupele de aur și de argint sînt rare. Sînt foarte frecvente armele, dintre care săbiile aparțin celor două tipuri cunoscute din mormintele primului cerc.

Din faptul că mormîntul cu cupolă și dromos (numit al Clitemnestrei) a stricat în parte cercul B, cercetătorii trag concluzia că această zonă nu a fost considerată ulterior o zonă sacră.

Cu toate că mormintele acetui ring nu pot fi atribuite nici unuia dintre personajele legendelor grecești, este sigur că ele sînt ale membrilor clasei conducătoare, poate chiar ale familiei regale. Bărbații înmormîntați aici erau voinici, unii avînd o înălțime de peste 1,80 m. Morții îngropați în aceste morminte sînt greci descendenți din vechii indoeuropeni veniți în Grecia la începutul epocii mijlocii a bronzului (Helladic Mijlociu, circa 1900 î.e.n.).

După părerea d-lui Mylonas, o datare definitivă și precisă a mormintelor din noul ring descoperit la Micene nu se va putea face decît după studierea detaliată a tuturor obiectelor descoperite în ele. Cu toate acestea, se poate afirma ca un fapt probabil că mormintele din cercul B sînt în general ceva mai vechi decît cele din ringul săpat de Schliemann, așezate de obicei între 1580—1500 î.e.n. De unde ar rezulta că cele mai vechi morminte din cercul B ar trebui plasate în a doua jumătate a Helladicului Mijlociu, în secolul al XVII, iar ultimele înmormîntări din acest cerc pot fi socotite contemporane cu cercul A. O datare mai precisă nu se poate face. Dl Mylonas crede ca probabil că un anu-

mit timp ambele cercuri au fost folosite concomitent. După părerea d-sale, cele două cercuri ar putea aparține la două ramuri ale familiei regale. Această opinie și-o întemeiază pe considerentul că succesiunea la tron se făcea nu din tată în fiu, ci domnia trecea de la frate mai mare la frate mai mic și apoi la fiul fratelui mai mare. Chiar și din Iliada se vede că Atreu nu a fost urmat la tron de Agamemnon, ci de fratele său Thyeste și numai după moartea acestuia Agamemnon a devenit basileus. Dar oricum ar fi, mormintele din ambele cercuri aparțin familiilor conducătoare de la Micene din secolele al XVII-lea și al XVI-lea î.e.n.

Poate că lucrarea d-lui Mylonas cuprinde și alte date privind religia decât cele pe care le-am putut desprinde din recenzia pe care i-o face dl Vladimir Dumitrescu (în „Studii și cercetări de istorie veche”, anul XII, nr. 1/1961, p. 160—162). De asemenea, este probabil că publicarea în detalii a tuturor rezultatelor săpăturilor de la cercul B de morminte vor completa și preciza mai bine cunoștințele noastre despre religia democrației militare din Micene.

Vechi urme religioase în Malta. În cele mai multe dintre marile insule ale Mediteranei, s-au descoperit monumente arheologice de o valoare excepțională pentru cunoașterea vechilor culturi și civilizații ale „mării interioare”. Între acestea, arhipelagul maltez, deși are o suprafață redusă, rivalizează în multe privințe cu cele mai vestite dintre insulele Mediteranei. Templele și hipogeele sale cu totul originale, precum și sculpturile de mare valoare artistică, fac din Malta un important centru arheologic.

Noua sinteză a arheologului englez J. D. Evans: Malta, Londra, 1959, 255 p., 35 figuri în text și 96 figuri pe planșe (în colecția „Ancient Peoples and Places”) ne dă o studiere și clasificare sistematică a tuturor monumentelor arheologice de aici.

Din recenzia pe care i-o face dl Vladimir Dumitrescu în revista „Studii și cercetări de istorie veche”, anul XII, nr. 1/19-61, p. 157—160, desprindem următoarele date privind religia:

Din neoliticul maltez datează cele mai vechi monumente megalitice și morminte săpate în stîncă. Mai apoi apar celelalte temple cu trei încăperi dispuse ca o frunză de trifoi, urmate de templele cu două rînduri de încăperi și adevăratele temple-complexe. Din ultima fază a acestor construcții monumentale sînt și hipogeele, pe care autorul le datează pe la 1600—1500 î.e.n. După

epoca acestor construcții urmează epoca bronzului, care se caracterizează în prima fază prin cimitire de incinerare și prin dolmeni.

Cît privește marile construcții monumentale-megalitice, acestea au fost considerate uneori greșit ca monumente funerare, deoarece — cu o singură excepție, și anume cea de la Tarxien, explicabilă prin folosirea ulterioară a templelor ca loc pentru depunerea resturilor funerare — ele erau temple destinate cultului morților. Așa s-ar explica faptul că unele dintre cele mai vechi imită forma mormintelor colective săpate în stîncă. Autorul este de părere că la început primele temple au putut să fie chiar morminte, dar în curînd s-a renunțat la folosirea lor în acest scop.

La Tarxien și în alte locuri, pe unele blocuri de piatră și altare sînt săpate motive spiralice. Tot aici s-a găsit partea inferioară a unei statui monumentale, precum și nenumărate statuete de piatră și obeze reprezentînd divinitatea malteză a fertilității. Marile temple și complexele de temple vor fi fost construite de-a lungul unei perioade de cîteva generații, adăugîndu-se mereu cîte ceva la construcția inițială. După părerea autorului, atît templele cît și mormintele săpate în stîncă și hipogeele din Malta reprezintă creații locale, evolute treptat și nu se datoresc unei influențe din afară.

Mormintele colective și cultul strămoșilor sugerează prezența la maltezii neolitici a unei organizații sociale pe bază de familii mari sau „clanuri”. Poate că cel mult preoții să fi constituit o „clasă puternică” în ultima fază. Dar acest lucru nu pare posibil, dacă ținem seamă de stadiul de dezvoltare al acestei comunități. Din contră, importanța femeii în religie — ca preoteasă, și eventual, ca zeiță a fertilității — nu implică neapărat o organizație matriarhală.

Noii veniți după încetarea acestei strălucite culturi, incinerau morții și foloseau chiar templul de la Tarxien ca cimitir.

După arheologul sicilian Bernabó Brea, originea culturii cimitirelor de incinerare (Tarxien) ar trebui căutată în culturile Helladicului Mijlociu din Pelopenes, astfel încît cultura megalitică finală a Maltei, care o precede pe cea a cimitirelor de incinerare, trebuie considerată dispărută pe la 1650 î.e.n., și nu pe la 1.400, cum opinează Evans.

Două mărturii despre concepția religioasă tracă. În studiul Liliei Botoucharova cu titlul „Plaques votives thraces de l'époque

romaine", publicat în „Latomus”, XIX, 1, 1960, p. 125—129, pl. XIII, 1—3, sînt prezentate două fragmente de plăci votive de marmură dedicate cavalerului trac, provenite din cartierul de sud al oraşului Plovdiv, din Bulgaria.

Primul fragment, constînd din jumătatea inferioară a unei plăci, reprezintă în refief calul mergînd spre dreapta şi piciorul drept al cavalerului. În partea inferioară a cadrului are o inscripţie închinată de către tracul Kotnos zeului Pluto. Identificarea zeului trac cu zeul Pluto fără atribute speciale — primul monument de acest gen din Tracia — este considerată de autore ca dovedind două lucruri: a) caracterul chthonian al cavalerului trac, protector al fertilităţii şi al abundenţei; b) momentul sincretismului religios al concepţiilor autohtonilor cu religia romană.

Al doilea fragment, constînd din partea superioară a unei plăci votive, reprezintă pe eroul trac tricefal, acoliţii săi, două adoratoare, bustul zeului Sol şi Luna, iar pe marginea cadrului o inscripţie ştearsă. Analogia acestui fragment „traco-mitriac” cu un alt monument, descoperit în alt cartier al oraşului Plovdiv, arată că eroul trac nu era figurat numai sub forma zeului Pluto, ci şi sub aceea a Cerberului.

Autoarea apreciază că cele două plăci votive constituie dovezi concrete în legătură cu puternica tradiţie a populaţiei autohtone şi stau în directă legătură cu concepţiile religioase populare ale tracilor de la Philipolis (Plovdiv) în epoca romană. (După recenzia publicată de dl Ion Berciu în revista „Studii şi cercetări de istorie veche”, anul XII, nr. 1/1961, p. 170).

Cîteva vestigii orientale de interes religios. Sub titlul „Antiquités syriennes”, dl Henri Seyring publică în „Syria”, t. XXXVI, 1-2, 159, p. 38—89, mai multe date despre unele vestigii din trecut. Între acestea, unele privesc vestigii de interes religios ca: „divinităţi din Sidon” (p. 48—56); trei „bractee funerare” — mici foi de aur romboidale, cu decor în relief, care erau folosite pentru a acoperi ochii şi gura defunctului (p. 57—58); 25 monede din Decapolis, care au pe ele — între alte reprezentări — temple şi diferite zeităţi.

O discuţie deosebită comportă nişte vase mici, sferoidale, cu pereţii groşi, avînd fundul ascuţit şi gîtul de forma unei ciupercuţe, perforată vertical, care se întîlnesc în mare număr prin aşezările arabe şi prin muzeele din Orient. Un astfel de vas în-

treg s-a găsit și în țara noastră, și anume la Dinogetia-Garvăn. Destinația lor încă nu este pe deplin cunoscută.

Singura ipoteză admisă de autor, cu privire la întrebuințarea acestor vase, este cea preconizată mai întâi de W. L. Hildburgh, după care ele îndeplineau funcția de eolipyle. Vitruviu (I, 6, 2) descrie eolipylele sau mingile lui Eol (etimologic= poarta lui Eol, zeul vînturilor) ca pe niște recipiente mai mult sau mai puțin sferice și cu un orificiu foarte strîmt. Umplute pe jumătate cu apă și așezate în vatră, prin fierbere ele produc și aruncă un vapor puternic asupra flăcării pe care o ațită. Încă în plin ev mediu, se mai folosea din cînd în cînd un astfel de procedeu. Actualmente acest procedeu este folosit în Himalaya, unde vasele sînt de aramă. Autorul studiului în discuție susține, cu mai multă convingere decît Hildburgh, că chiar dacă aceste vase au primit cu timpul și altă întrebuințare, inițial ele au avut rostul de a fi suflătoare în foc. Rămîne ca această ipoteză să fie confirmată de cercetările viitoare. (După recenzia d-lui I. Barnea din revista „Studii și cercetări de istorie veche”, anul XII, nr. 1/1961, p. 174—175).

Aspecte de la Abu-Simbel și o problemă de stringență necesitate. Sub titlul atrăgător „Le Versailles de la Nubie”, dl René Bourgeron publică, în „l'Humanité Dimanche”, Nr. 689 din 5 noiembrie 1961, p. 8 și 4, un reportaj exclusiv privind comorile de artă religioasă veche de la Abu-Simbel din Nubia. În cele ce urmează, redăm ceea ce ni se pare mai vrednic de reținut din relațiile d-sale.

Redînd cîteva aspecte ale cadrului de natură care găzduiește aceste comori, dl R. Bourgeron ne informează în stil autentic de reportaj: „Pe vechiul Nil unde soarele născocеște la sculare ca și la culcare culori de necrezut, proiectorul nostru sondează tenebrele. Noaptea cade repede sub tropice. Cerul cunoaște aici o puritate fără egal.

Luntrea merge oblic spre o faleză care iese la suprafață din întunecime. La picioare, se pare că-s cîteva acaciasmimoze, și nisip. Acest nisip care lunecă de pe platou și-și desfășoară talazurile sale prin deșertul libic și al Saharei pînă la îndepărtatul Atlantic”.

Trece apoi la subiectul propriu-zis al reportajului, subliniind: „Această faleză poartă un nume fabulos pe care milioane de oameni îl cunosc acum: **Abu-Simbel**. În aceste locuri, încărcate de

istorie, pe marea rută fluvială care ducea la îmbelșugata Africa neagră, marele Ramses a clădit pentru eternitate". Punînd în relief primejdia ce amenință aceste comori, dl R. Bourgeron continuă: „Cel puțin se crede acest lucru. Căci azi primejdia vine de la Nil, izvorul a toată viața în aceste pămînturi ale setei unde temperatura atinge în vară pînă la 50 grade la umbră. Nilul care nu era decît un luciul la picioarele coloșilor de la Abu-Simbel amenință azi să-i înghită. La 360 km mai la vale, la porțile infernului nubian, Egiptul modern, cu ajutorul Uniunii Sovietice, construiește piramida sa, barajul înalt de la Assuan, a cărui necesitate se înscrie în cifre: pămînturi arabile sporite pe jumătate, producție anuală de 12 miliarde de kw/oră. Din ce în ce mai numeroși, turiștii — ...cu sacul în spate — merg în pelerinaj în țară. Ei vor admira, cît mai e încă vreme, aceste monumente care sînt unele din marile monumente ale omenirii în marș spre progres”.

Cît privește mai îndeaproape aceste monumente, dl Bourgeron ne informează mai întîi în partea reportajului ce poartă titlul „Printre zei, egali săi”, spunînd: „privesc lumina slabă a proiecteurului care, la o sută de metri, ascultă cele patru statui colosale ale lui Ramses II șezînd, cu mîinile pe genunchi, păzind poarta sanctuarului. Ca și cînd ai lumina o casă cu șase etaje cu o lampă de buzunar! Giganții au 20 m înălțime, fruntea fiecăruia dintre ei măsoară 0 m. 59, nasul 0 m 98, ochiul 0 m 84 și lărgimea acestor fețe impasibile de gresie roză atinge, de la ureche la alta, 4 m 17! Aici, acum 3.200 de ani, în cursul unei domnii deosebit de lungi (de la 1.300 la 1.233 î.e.n.), Ramses II a luat loc, încă fiind viu (încă în timpul vieții sale), printre zei, egali săi”.

Apoi reporterul francez continuă astfel: „Am făcut o minunată vizită în plină noapte la Versailles-ul Nubiei. La 20 metri de aici, micul templu închinat lui Neferiti, marea soție regală, abia se ghicește. Dar marele-templu va renaște pentru noi la viață: un cablu electric legat de luntre va realiza acest miracol. În umbră, gardienii se agită. Ei sînt obișnuți cu pelerini nocturni și, de îndată ce-s preveniți, fac voluntar, urcați pe asinii lor, în briza proaspătă a serii, cei cîțiva kilometri care despart cele două temple de satul lor”.

Despre sanctuarul Soarelui care răsare, se spune în reportaj: „Parcimonioase ampule electrice nu ajung să pună în valoare toate frumusețile acestei minuni a minunilor. Trecută fațada cu poarta principală, se pătrunde într-o sală vastă subterană de 300

metri pătrați. Să ne imaginăm un fel de catedrală împărțită în trei nave și susținută de stâlpi patruunghiulari enormi. În aleea centrală, opt statui uriașe ale lui Osiris, căruia Ramses îi împrumută trăsăturile sale, conduc în Sfînta Sfîntelor.

Toate faptele de arme ale marelui faraon sînt gravate aici în piatră, de la pămînt pînă la plafon, unde planează vulturii embleme ale Egiptului de Sus. În acest clar-obscur sffșietor retrăiești bătălia de la Kadesh, oraș sirian de pe marginile lui Oronte. În această vreme, Ramses cucerindu-l se războia împotriva hitiților. Dușmanul atacase prin surprindere și armata fu salvată de derută prin bravura căpeteniei sale. Cel puțin, textul afirmă acest lucru. Faraonul, pe carul său de luptă, conduce asaltul, cu hățurile legate în jurul taliei. El ține un arc întins și îndreaptă săgeata asupra dușmanului. Mai departe, un cioban o ia la fugă cu turmele sale din aceste locuri de măcel. Și mai departe, prizonieri se supun învîgătorului lor”.

Di Bourgeron își continuă relatările sale sub titlul: „În fiecare dimineață zeii salută soarele”, subliniind: „În sanctuar se apreciază cel mai bine geniul arhitecților și inginerilor admirabili care au realizat această capodoperă în afară de serie”. Apoi trece la amănunte în legătură cu valoarea acestui templu și cu zeii cărora este dedicat: „Aici tronează, învîrtoșiți pentru eternitate, adevărații stăpîni ai locurilor: Ptah, zeul infernului, Amon, zeul de la Theba, Ramses al II-lea și Re-Harakté, zeul soarelui care răsare. Lor le este închinat acest templu, despre care s-a putut spune că este analog, atît în proporțiile sale cît și în forma sa, unui monument care ar fi nu săpat în munte, ci edificat în plin aer liber”.

Despre iscusința constructorilor, se mai spune: „Nimic n-a fost lăsat la întîmplare. Nu numai constructorii au ales în chip admirabil poziția lor, ci ei au ales printre toate fazele pe aceea care prezervează munca lor de vătămările timpului. Ei știau că porozitatea acestei gresii și omogenitatea ei nu vor pune în primădie locașul subteran al idolilor. Ei au trebuit nu numai să rezolve toate aceste probleme, ci au făcut și mai mult: **au voit ca în fiecare dimineață zeii să salute soarele.** Și pentru aceasta au conceput templul lor în așa fel, încît razele soarelui ce se ridică, pătrunzînd pînă în fundul sanctuarului la 63 metri adîncime, luminează un scurt moment pe Amon, apoi pe Ramses, apoi pe Re-Harakté. Singur Ptah rămîne în umbră: este zeul infernului. Acesta este un moment de neuitat”.

Pe lângă ansamblul de la Abu-Simbel, este amenințat și cel din insula Philae: „Există — spune autorul reportajului — o altă minunăție puțin comună care este amenințată: Philae, insula sfântă a zeiței Isis. Insula pe care cei vechi o numeau „perla Egiptului”. Este un oraș al templelor”.

După ce prezintă, în felul arătat mai sus, câteva aspecte ale tezaurului de la Abu-Simbel, autorul trece la o chestiune de strictă actualitate, pe care o prezintă sub titlul: „O salvare de la naufragiu unică în lume”. Este vorba despre campania mondială întreprinsă de U.N.E.S.C.O. pentru a salva tezaurul din Nubia: „În timp ce expedițiile arheologice se succed făcînd săpături, relevînd inscripții, etc., un plan de bătaie a fost pus la punct. El prevede deplasarea a 23 temple, dintre care cele de la Abu-Simbel constituie partea cea mai mare a acestor scăpări de la naufragiu unice în istorie”.

După studierea mai multor proiecte, experții internaționali au reținut pe cel prezentat de arhitectul arheolog italian Piero Gazzola, despre care dl Bourgeron spune: „Este un proiect de o mare îndrăzneală”.

Prezentînd în continuare laturile principale, ingeniozitatea, delicatețea și greutatea giganticelor lucrări împreunate cu această măreață inițiativă, dl Bourgeron încheie această parte cu cuvintele: „Astfel de proiect extraordinar este acela pe care oamenii l-au întocmit pentru a salva Versailles-ul Nubiei”.

Partea ultimă a reportajului poartă titlul: „Acum ori niciodată” și pledează stăruitor pentru salvarea comorilor de artă în discuție: „Dar salvarea Philae-ei și a Abu-Simbelului nu-s decît proiecte... Pentru a le realiza, lipsește încă esențialul: banul”. Planul necesită cheltuieli colosale. După ce își exprimă părerea că consiliul executiv U.N.E.S.C.O., întrunit în săptămîna următoare publicării reportajului, va propune celor 102 țări membre să contribuie la realizarea acestei mari campanii, autorul adaugă: „În tot cazul trebuie să se facă repede. Trebuie să se procedeze de la începutul lui 1962 cu primele lucrări...”. Pentru Abu-Simbel, „sîntem de astăzi în fața alegerii: acum ori niciodată”.

Cele câteva reproduceri care însoțesc textul reportajului, sporesc și mai mult curiozitatea și interesul cititorului în legătură cu acest prețios tezaur.

Ultimele statui monumentale din Oceania. Către sfîrșitul anului 1961 au fost expuse o seamă de statui monumentale, de stîlpi și de vîrfuri de colibă din Noua Guinee și din Noile He-

bride în Galeria Jeanne Boucher din Paris. Sub titlul: „Sculpturi monumentale din Oceania”, dl Georges Boudaille prezintă, în rev. „Les Lettres françaises”, No. 907 — 28 dec.=3 jan. 1962, p. 11), acest surprinzător ansamblu de sculpturi în felul următor: „Rareori se încearcă un astfel de șoc, o atare emoție ca cea din fața ansamblului de sculpturi monumentale din Oceania prezentat cu mult gust de Galeria Jeanne Boucher.

De îndată ce intri pe ușă, crezi că pătrunzi într-o pădure de „totemuri”. De la toată înălțimea lor, și ce înălțime (de la 2 m la 3,50 m în medie), figuri de strămoși vă contemplă. Acestea sînt figuri (fețe) enorme, austere, nu amenințătoare, dar neliniștitoare, încărcate de mister. Ochii lor de scoici sau simplu sculptați, vă străpung cu priviri care au fixitatea răpitoarelor nocturne. Lungul nas acvilin stă deasupra unei guri cărnose care adeseori scoate limba. Bărbia se prelungește și se repetă într-o serie de vagi descrescături. Uneori corpul este indicat într-o porție (scară) mai mică decît capul.

Acestea sînt stîlpi de casă proveniți de la Sepikul de Mijloc, din Noua Guinee și mai precis din regiunea Black Water River. Aceste coloane sculptate susțineau „Casele bărbaților” sau „Casele spiritelor”, colibe de proporții vaste în care inițiații păstrau statuia strămoșului clasic, măști, etc. Dar satele în care se găsesc ele au fost abandonate de la sosirea albilor.

A doua sală ne oferă o serie de capete impresionante în expresia și stilizarea lor ca și prin materia organică ciudată în care sînt tăiate, rădăcină de ferigă arborescentă. Aceste capete, așezate în vîrfurile caselor, erau paratrăznete magice în cele vreo patruzeci de insule și ostrovuri care formează Noile Hebride. Cea mai mare parte provin de la Mallicollo și de la Ambryn.

Fiecare din aceste fețe este recreată în mod foarte simplu cu reliefuri de forme geografice, pătrate, ronduri, arcuri de cerc și ajung cu toate acestea la o intensitate dramatică excepțională. Este inutil a cunoaște credințele acelor care le-au cioplit pentru a fi mișcat de prezența lor, puterea și indiferența lor superbă”.

Cu drept cuvînt mai subliniază dl Boudaille că o astfel de expoziție este foarte importantă și constituie o raritate. Căci nu încapă nici o îndoială că avem de a face aici cu ultimul ansamblu de acest fel care poate fi realizat. Nu vom revedea niciodată ceva asemănător. Aceasta întrucît indigenii au abandonat satele respective, unii dintre ei refugiindu-se spre vîrfurile munților, iar alții resemnîndu-se să accepte civilizația albilor. În conse-

cință, colibele cad în ruină, prețioasele piese sculpturale sînt împrăștiate, iar satele sînt distruse. Pe lîngă toate acestea, misionarii au făcut ca statuile să fie aruncate în lacuri. Astfel, una din piesele cele mai valoroase ce au fost expuse în galeria mai sus numită, este o statuie salvată în anul 1929 de Jacques Viot prin pescuirea ei în lacul Santani.

Data fiind această situație, dl Boudaille are toate motivele să se întrebe: „Cine va mai avea curajul și energia de a înfrunța marșuri lungi în mărăciunișul cu greutate, atît de supărătoare și care împiedică atît de mult trecerea, oricît de prețioase ar fi ele?“, adică aceste piese.

Nu putem decît regreta faptul că monumentalele piese sculpturale expuse în Galeria Jeanne Boucher de la Paris, sînt ultimele de această dimensiune care se pot aduce din Oceania.

Urme ale religiei recent descoperite în Dalmația. În lucrarea cu privire la așezarea neolitică foarte întinsă de la Danilo-Bitinj din Dalmația, și anume Josip Korosek: „Neolitika naseobina u Danilu Bitinju“, vol. I (text) 216 p., vol. II, CXIV pl., Zagreb 1958, ed. Academiei Jugoslave de Științe și Arte (în limba croată, cu rezumat în limba engleză), publicată de dl prof. Iosif Korosek de la Universitatea din Ljubljana, se arată între altele că în această așezare — deși nu s-a putut identifica încă locul necropolei — s-au descoperit și trei morminte de copii, toate cu schelete chiruite și fără inventar funerar. De asemenea, s-au descoperit aici vase fragmentare cu patru picioare, decorate numai cu incizii și care sînt socotite „vase de cult“. De altfel, în ce privește cultul, în afară de aceste vase nu s-a găsit aproape nici un fel de obiect. Este destul de ciudată lipsa completă a statuetelor în această așezare care are atîtea elemente comune cu cultura Butmir, în cadrul căreia numărul statuetelor umane și animale este impresionant. Prezența cîtorva **phalloi** și lipsa statuetelor feminine îl determină pe prof. Korosek să creadă că triburile culturilor Danilo adora divinitatea masculină. Cu privire la această părere, specialistul nostru în materie dl Vladimir Dumitrescu observă: „ceea ce ... nouă nu ni se pare probabil, ținînd seamă de stadiul de dezvoltare al societății și de tot ceea ce cunoaștem în toată Peninsula Balcanică și în regiunile învecinate în epoca neolitică“. (După informațiile desprinse din recenzia asupra lucrării respective, publicată de dl Vladimir Dumitrescu în revista „Studii și cercetări de istorie veche“, anul XII, nr. 1/1961, p. 155—157).

O recentă soluție în problema engolpioanelor rusești. Cunoscuta cercetătoare sovietică G. F. Korzuhina publică, în „Vizantiiskii Vremeniik”, tomul XIV, 1958, p. 129—137+4 planșe, un articol ce aduce unele date extrem de interesante: Despre monumentele „artei chersoniene” în Rusia.

Autoarea se ridică împotriva teoriei lui N. P. Kondakov, care preconiza totala dependență culturală față de Bizanț a vechii Rusii și pretindea că influența culturii bizantine s-ar fi exercitat mai ales în arhitectură, pictură și meseriile artistice, precum și că un rol deosebit în propagarea culturii bizantine în Rusia l-a desfășurat Chersonesul, puternic și vechi centru cultural al Bizanțului în Crimeia. Autorul acestei teorii considera drept produse ale artei chersoniene mai toate obiectele de artă religioasă sau laică ce s-au găsit pe teritoriul vechilor orașe rusești și le-a numit „obiecte ale artei chersoniene”. Cît privește anumite tipuri de cruci engolpioane, descoperite la Chersones, Kondakov le pune pe seama grecilor, care ar fi produs astfel de obiecte pentru a le exporta în țările rusești.

Luînd în cercetare numai una din categoriile de „obiecte ale artei chersoniene”, și anume engolpioanele sau crucile relicvarium, cercetătoarea Korzuhina se ocupă în mod deosebit de originea, rolul și căile de răspîndire ale lor. Dînsa arată că engolpioanele aveau o funcție dublă: cea de bază era legată de cultul religios și consta în păstrarea de relicve sfinte, iar cea de-a doua consta în rolul unui obiect de podoabă, personal.

Părerea lui Kondakov și a altor cercetători că crucile engolpioane sînt produse ale artei bizantine, a fost infirmată prin descoperirea la Kiev și în alte părți a unor ateliere locale, destinate să producă diferite obiecte de cult religios sau de podoabă, inclusiv engolpioane.

Pe baza acestui fapt, s-a părăsit definitiv teza despre originea bizantină a acestor obiecte și s-a emis punctul de vedere al originii locale — vechi rusească a acestora.

Pentru a sprijini acest punct de vedere, autoarea arată că crucile engolpioane de tip bizantin se deosebesc de cele rusești printr-o formă diferită, prin schematismul reprezentărilor și prin inscripțiile cu litere grecești.

Cît privește engolpioanele de tip rusesc, producerea lor a durat mai multe secole. Astăzi se cunoaște o mare varietate de asemenea obiecte, atît în ce privește mărimea, forma, motivul decorativ și turnarea.

Vechea artă rusească a turnării imaginilor în relief a început în veacul al XI-lea și a continuat până în secolul al XIII-lea. Spre sfârșitul secolului XII și începutul secolului XIII, imaginile și ornamentele engolpioanelor sînt mai puțin clare din cauza nevoii de-a fi produse mai rapid.

Comparînd engolpioanele de factură veche rusească cu cele bizantine, autoarea ajunge la concluzia că în acest domeniu nu poate fi vorba de nici o influență chersoneană. Aceasta cu atît mai mult, cu cît în secolul X influența culturală a acestui oraș a fost înlăturată pentru totdeauna.

Cercetătoarea Korzuhina afirmă teza că vechea cultură a Rusiei kievene n-a putut fi influențată de cultura Chersonesului. În sprijinul acestei teze, aduce faptul că în Rusia nu s-au găsit engolpioane de proveniență chersoniană, precum și că chiar în Chersones s-au descoperit obiecte rusești, în special engolpioane, care prezintă analogii cu descoperirile de pe Niprul mijlociu. Pe acestea autoarea le așează în secolele XII—XIII. Ele sînt de tip vechi rusec, și anume produse ale atelierelor locale din Rusia kiveană, de unde le-au adus rușii care locuiau în Chersones.

În felul acesta, cercetătoarea sovietică Korzuhina a dovedit în mod clar că engolpioanele rusești nu sînt de proveniență chersoniană, așa cum s-a susținut ani de-a rîndul, ci-s de origine locală-vechi rusească. (După recenzia d-lui Dan Gh. Teodor din revista „Studii și cercetări de istorie veche”, anul XII, nr. 1/1961, p. 175—178).

✧ Cîteva descoperiri recente de la noi privind religia. La rubrica „Cronică” a revistei „Studii și cercetări de istorie veche”, publicată de Institutul de arheologie de pe lîngă Academia Republicii Populare Romîne, nr. 1/1961, dl Dorin Popescu prezintă pe scurt săpăturile arheologice din Republica Populară Romînă de-a lungul anului 1960 și rezultatele lor.

Aceste săpături arheologice recente au scos, între altele, la lumină și un bogat material cu privire la religie. Astfel, pe lîngă descoperirea a o mulțime de cimitire și morminte, este de menționat faptul că la Grădiștea Muncelului (raionul Orăștie, regiunea Hunedoara) săpăturile au continuat la pavajul de andezit care reprezintă „soarele”, dezvelindu-se substrucția alcătuită din două șiruri de blocuri. De asemenea, s-au reluat săpăturile de la Basarabi (raionul Medgidia, regiunea Dobrogea) la monumentele descoperite în cariera de piatră. În fața intrării în bisericuța ce datează din anul 992, care a fost descoperită în anul

1957, și anume la o adâncime de 8,5 m, s-a găsit stînca de cretă cioplită în trepte și terase, rezultat al exploatării masivului în secolele IX—X. Totodată s-au dezvelit în întregime unele încăperi identificate mai înainte și s-a precizat că una din ele îndeplinea funcția de capelă funerară. S-au descoperit alte galerii și încă o bisericuță cioplită tot în masivul de cretă. S-au mai găsit, de asemenea, noi grafite, cu conținut religios sau profan. Este de menționat și faptul că la Căldăraru (Cernica, or. București) s-au executat săpături pe malul lacului Cernica, care au scos la iveală biserica mănăstirii Iezerul. În pronaos s-au găsit șase morminte, între care cavoul care conținea osemintele vornicesei Chiajna, a doua soție a marelui vornic Cernica, care a întemeiat această mănăstire la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Datorită acestor săpături, s-a putut localiza mănăstirea Iezerul, distrusă în secolul al XVIII-lea, a cărei amintire se pierduse.

O seamă de date privind cultul lui Mithra în Transilvania.

În arhiva filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Romîne se găsește și moștenirea literară a familiei Josika. O parte din această moștenire cuprinde schimbul de scrisori dintre Rozália Csáki, soția lui Janos Josika, și renumitul arheolog francez Félix Lajard în legătură cu dezgropări făcute în prima jumătate a veacului al XIX-lea pe teritoriul Transilvaniei.

Pe mai sus numitul arheolog îl interesa mai ales descoperirile de natură să constituie indicii în legătură cu cultul zeului Mithra, asupra căruia făcuse mai multe comunicări la Academia Franceză. Unele dintre aceste descoperiri valoroase din ținutul vechiului Apulum și o serie de alte descoperiri cunoscute încă de mai înainte, au fost deja descrise în chip minuțios de către Rozália Csáki pe seama lui Lajard. De aceea, ea intră în legătură cu colecționari transilvani contemporani ca Ludwig Neugeboren, fostul custode al Muzeului Brukenthal din Sibiu, și episcopul catolic din Alba Iulia, Franz Xaver Hene.

Lajard publică după aceea, în anul 1840, la Paris o lucrare sub titlul „Memoire sur deux bas-reliefs mithriaques qui ont été découverts en Transilvanie” (132 p.+6 hărți) pentru care îi oferă dovezile Rozália Csáki.

Primul dintre cele două monumente, cu care se ocupă Lajard în această lucrare, se găsește în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu (Inv. Nr. 7162). În lucrarea lui Lajard, monumentul acesta e prezentat în tabela I, Nr. I. Locul de proveniență al monumentului este, după Lajard, Sarmisegetuza, iar după Mommsen și Cumont, Apulum.

Al doilea monument (Lajard, tabela I, Nr. 2) se găsește în colecțiile Muzeului regional din Alba Iulia.

Ambele monumente reprezintă lupta cu taurul.

Acestea sînt datele socotite în prealabil necesare de către dl Nicolae Lupu, actualul director al Muzeului Brukenthal din Sibiu, care prezintă scrisorile adresate de Félix Lajard către Rozália Csáki în perioada anilor 1829—1842, privind aceste relieuri ardelenesti ce stau în legătură cu cultul mithriac. Lucrul acesta îl face d-sa în „Forschungen zur Volks-und Landeskunde, Nr. 3/1960, p. 165—171, și anume la rubrica „Numismatische Mitteilungen”, sub titlul „Ein Briefwechsel aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts über einige archäologische Denkmäler in Siebenbürgen”, adică „O corespondență din prima jumătate a veacului al 19-lea cu privire la unele monumente arheologice din Transilvania”.

„Scrisorile Rozáliei Csáki (1828—1843) — subliniază cu drept cuvînt dl Nicolae Lupu — în care comunică cercetătorului francez date despre cîteva descoperiri vechi din Transilvania, ar fi — fără îndoială — și mai însemnate pentru noi decît scrisorile îndreptate către ea. Însă, durere, acestea lipsesc, cu excepția unei singure scrisori păstrată incomplet în concept” (p. 166). După cum rezultă și din cele de mai sus, cele 15 piese ale corespondenței Csáki-Lajard, care se desfășoară într-un interval de timp de 15 ani, păstrate în arhiva filialei din Cluj, formează fără îndoială numai o parte a acestei corespondențe. După cum ne încredințează dl Nicolae Lupu, acest fapt se deduce din conținutul unor scrisori (vezi p. 166).

În virtutea scopului pe care-l urmărește prin această prezentare, dl Nicolae Lupu publică încă două scrisori, pe care Rozália Csáki le-a primit de la arheologul Ludwig Neugeboren. De asemenea, este necesar a fi reținut amănuntul important că încă Cumont a arătat (vol. I, bibliografie) greșelile generale ale lui Lajard în lămurirea cultului lui Mithra, care constau în faptul că dă explicații fantastice, adeseori cu totul greșite (vezi p. 166, nota subl. 1).

Scopul prezentării d-lui Nicolae Lupu se desprinde din însăși mărturisirea pe care o face dînsul, arătînd că la baza acestei întreprinderi stă „presupunerea că aceste scrisori sînt de interes pentru oamenii noștri de știință, care se ocupă cu istoria cercetării arheologice din patria noastră” (p. 166). De aceea, d-sa

și publică, la anexă, în extras, mai ales acele scrisori, care cuprind relatări despre descoperiri arheologice.

Cu satisfacție constatăm aici că această corespondență cuprinde în adevăr bogate și importante informații privind cultul zeului Mithra în Transilvania și în alte părți, precum și cu privire la alte descoperiri și cercetări arheologice de la noi. Este aproape de prisos să spunem că aceste relatări prezintă și un considerabil interes religios.

În cele de mai jos, înfățișăm cuprinsul acestei corespondențe, în laturile sale care ni s-au părut vrednice de reținut, prin redarea pasajelor celor mai însemnate și mai edificatoare.

13 martie 1829 — Lajard către Roz. Csáki: aceasta i-a procurat „desenele („șapte desene”, Lupu, p. 167) ... cîtorva monumente mithriace din Transilvania” (Lupu, p. 166). Dintre acestea, pe două cu deosebire le va publica în lucrarea sa, întrucît completează „colecția ... tuturor monumentelor mithriace care prezintă un interes special” (Lupu, p. 167).

12 mai 1829 — Lajard către Roz. Csáki: aceasta îi trimite două statuete de ipsos ale unui monument de bronz, care a fost găsit în aceleași mine de aur unde s-a descoperit felul de măciucă ale cărei desene dv. ați binevoit mai înainte să faceți să-mi parvină”. La nota subl. 2 de la p. 167, dl Lupu observă: după cum rezultă din scrisoarea următoare, aceste obiecte au fost găsite într-o grotă (galerie de mină) de lângă Tg. Mureș. De fapt, în scrisoarea din 28 noiembrie 1830, Lajard mulțumește Roz. Csáki pentru „noile statuete de ipsos ... ale măciucii de bronz care a fost găsită într-o grotă aproape de Maros Vásárhely” (Lupu, p. 167). Despre semnificația monumentului de bronz, Lajard opinează în scrisoare: „El oferă, dacă nu mă înșel, o compoziție care se raportează la cultul lui Jupiter și al Soarelui; și m-a întărit în ideea în care eram că măciuca de bronz găsită în aceeași localitate aparținea de asemenea unui cult asemănător” (Lupu, p. 167).

Totodată o roagă — pentru a putea reda în lucrare „figuri bune ale măciucii în chestiune” — „s-o muleze și a-mi trimite două imagini (figuri) de bronz” (Lupu, p. 167).

28 octombrie 1830 — Lajard către Roz. Csáki: pomenește, între altele, despre „desenul ce reprezintă cele patru fețe ale unui monument în formă de capitel care a fost descoperit în ruinele de la Sarmisegethusa” (Lupu, p. 168).

25 martie 1837 — Lajard către Roz. Csáki: rezultă că aceasta i-a trimis (în 22 februarie 1835) „figurile ... unui bronz

frumos reprezentînd amorul deasupra berbecului lui Venus". De asemenea, pomeneste aici despre „cele două principale bazo-reliefuri care au fost descoperite în Transilvania” (Lupu, p. 168).

12 februarie 1838 — Lajard către Roz. Csáki: vorbește despre „mai multe bazo-reliefuri mithriace care au fost descoperite în Transilvania”, precum și despre „importanța lor și raritatea lor”. La acestea, dl Lupu adaugă nota 3 de la p. 168: Este vorba despre cîteva reprezentări ale lui Mithras petrogenitus; una din acestea se găsește în posesia Muzeului Brukenthal (Inv. Nr. 7275) și vine din „Transilvania”. Totodată subliniază colaborarea Rozáliei Csáki în felul următor: „am primit și primesc în fiecare an, comunicări interesante” (Lupu, p. 168). De asemenea, vorbește despre „Cele patru desene care mi-au parvenit în 18 septembrie din urmă”. Își exprimă regretul că n-a primit mai multe indicații asupra acestor desene: „...și mă fac să regret că nu le-am găsit însoțite de nici o notă detaliată care putea să mă facă să cunosc locul, epoca și circumstanțele speciale ale acestei ultime descoperiri” (Lupu, p. 168). Apoi arată că totuși și-a făcut o părere despre vestigiile în discuție, după indicațiile primite de la d-na Csáki: „După aceste indicații, ar trebuie să cred că cele 4 monumente provin dintr-un Mithraeum sau dintr-un edificiu care a fost recent descoperit” (Lupu, p. 168).

Tot în această scrisoare Lajard vorbește despre „monumentul No. 4, care îmi pare să fie nu un bazo-relief, ci o sculptură în relief și al cărei desen spălat cu cerneală de China îmi pare greu de înțeles” (Lupu, 168). Cu privire la acest monument, arheologul din Sibiu, J. L. Neugeboren, se pronunță astfel în scrisoare către Roz. Csáki din 15 aprilie 1840: „În ce privește monumentul amintit în scrisoarea lui Lajard din 12 februarie 1838 sub No. 4, — a cărui masă se deosebește de aceea a fragmentelor induse sub No. 1 și 2 prin aceea, că ea este o marmoră albă fin granuloasă, foarte densă și tare, pe cînd acelea sînt din un calcar ordinar (calcar din scoici) de țărîe mai mică, — învătatul domn anticar a presupus corect, că acesta nu este un bazo-relief, ci o sculptură în relief și îmi explic neclaritatea desenului trimis lui prin aceea, că desenatorul, care nu poseda nici o cunoștință în mitologia lui Mithra, nu știa ce trebuia să facă din figura destul de grosolană. Figura este o bucată cu piedestalul și coapsa nerupte, ci figura apare ca din piedestal, pe care nu-s aplecat să-l socotesc o stîncă, crescut pînă aproape de coapsă și aceasta cu un șarpe încolăcit în jurul ei. Acest obiect este mai

deslușit reliefat în desenul trimis de la mine, care în totalitatea lui este poate nedeplin. Brațul cel drept este rupt începînd de la cot, iar în cel stîng figura ține o făclie” (Lupu, p. 170).

Arheologul sibian se referă la faptul că Lajard zice, în scrisoarea din 12 februarie 1838, către Roz. Csáki: „Căci nu ghicesc dacă figura este realmente legată de pedestal, sau dacă după ce a fost găsită cu coapsele sfărîmate, ea a fost pusă recent pe pedestalul în chestiune. După desen s-ar putea crede chiar că coapsa stîngă singură a fost ruptă și că gamba și piciorul care aparține coapsei drepte sînt ascunse în interiorul pedestalului. În acest caz, aceasta ar fi o așezare bizară din care nici un alt monument nu oferă exemplu și pe care nu mi-ași putea-o explica” (Lupu, p. 169).

15 februarie 1840 — arheologul J. L. Neugebauer din Sibiu către Roz. Csáki: vorbește despre „resturile antice referitoare la cultul Mithra ce se găsesc în Muzeul Baron v. Brukenthal”; de asemenea, vorbește în legătură cu acestea despre „placa mare de piatră ornamentată cu sculptură din față și din spate” (Lupu, p. 169). Tot din această scrisoare sînt de reținut o seamă de informații privind „celelalte antichități din piatră mai mari” relative la Mithra: „Marele Mithra mutilat se găsește ca vigneta de titlu în disertația lui Bartali: *De ortu et occasu imperii Romanorum in Dacia*; — Hekate cea modelată în trei feluri este descrisă și ilustrată în *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, Jahrgang 1823; — prezentarea complicată a întregului cult al lui Mithra, care se găsește în a patra cameră a bibliotecii, este explicată și desenată la p. 15 a volumului 24 din *Wiener Jahrbücher der Literatur*” (Lupu, p. 169).

15 aprilie 1840 — arheologul J. L. Neugeboren din Sibiu către Roz. Csáki: acesta îi comunică faptul că i s-a înmînat lucrarea lui Lajard despre cultul lui Mithra. Apoi urmează a referire la „fragmente ale unor monumente ale lui Mithra, pe care le posedă Muzeul B. v. Brukenthal” (Lupu, p. 169). Despre locul în care au fost descoperite aceste monumente, arheologul sibian spune: „În ce privește locul, în care au fost găsite aceste piese, nu pot da chiar nimic precis; acestea se găsesc deja de mulți ani în muzeu, însă despre locul de găsim al acestora nu-i notat nici un rînd. E probabil că ele au fost găsite în ruinele coloniei romane Apulum (azi Máros Porta), unde s-au și găsit ce-i drept mai multe dedicații referitoare la divinitatea Mithra și care se

găsesc azi parțial la Calsburg (Alba Iulia) — sau în Varhely printre ruinele de la Ulpia Trajana” (Lupu, p. 169).

Despre obiectul de la Karlsburg (Alba Iulia), Neugeboren spune următoarele în această scrisoare:: „O figură bărbătească ce se ascunde pînă aproape de șold în pedestaltul ei și de asemenea înconjurată de un șarpe, al cărei cap însă integral și brațele aproape cu totul sînt sfărîmate, se găsește în Alba Iulia în Institutul Bathyanic, după cum referează răposatul abate Henne în ale sale *Beiträgen zur dazischen Geschichte*. Fiindcă n-am văzut eu însumi figura, mă abțin de la orice apreciere asupra ei. Locul de găsimire nu este indicat” (Lupu, p. 170).

Din aceeași scrisoare, rezultă următoarele: d-na Csáki l-a rugat pe Neugeboren să studieze lucrarea lui Lajard despre cultul lui Mithra, precum și să cerceteze dacă mai sînt alte urme despre acest cult în Transilvania. De asemenea, mai rezultă că Lajard a trimis — prin d-na Csáki — un exemplar din lucrarea sa despre cultul lui Mithra, episcopului catolic de Alba Iulia Henne. D-na Csáki l-a rugat pe Neugeboren s-o transmită la destinație. Aceasta îi comunică, acum, adică prin scrisoarea din 15 aprilie 1840, că respectivul a murit, precum și rugămîntea de a transmite lui Lajard ca acest exemplar să-l dedice Muzeului Bruken-thal (vezi Lupu, p. 170).

6 februarie 1841 — Lajard către Roz. Csáki: mulțumește pentru desenele trimise în 28 martie 1840, despre care subliniază: „aceste desene nu reproduc nici un monument mithriac pe care eu să-l cunosc deja prin comunicările pe care ea (d-na Csáki) a binevoit să mi le facă sau să mi le procure” (Lupu, p. 170). Și anume, este vorba despre „bazo-relieful cu două fețe pe care Directorul bibliotecii din Hermannstadt a crezut că trebuie să-l adauge, sub cele două No. 1, la celelalte desene și care nu aparțin la cultul lui Mithra”. Cît privește „desenele pe care el le-a așezat sub No. 2, 3, 4 și 5”, acestea „vor avea pentru mine avantajul de a-mi da mijlocul de a rectifica, în cîteva părți, pe acelea pe care le-am primit ale monumentelor mithriace pe care le prezintă” (Lupu, p. 170).

Din aceeași scrisoare, mai rezultă „obstacolele care se opun conservării monumentelor dezgropate din pămîntul Transilvaniei de către țărani sau muncitori” (Lupu, p. 171), precum și dorința lui Lajard de a-și îmbogăți colecția de desene „cu noi monumente mithriace, rămase îngropate în pămîntul vechii Dacii” (Lupu, p. 171). De asemenea, reținem amănuntul: „al meu foarte

lung Memoriu. despre două bazo-reliefuri mithriace descoperite în Transilvania a avut o a doua ediție", „care a apărut „în tomul XIV al culegerii de Memorii a Academiei și a primit câteva corecturi și câteva adăugiri" (Lupu, p. 171).

2 martie 1842 — Lajard către Roz. Csáki: din ea rezultă mai întâi că prin scrisoarea din 6 februarie d-na Csáki îi face cunoscut „descoperirea care a fost făcută a unei a treia mese de circ printre documentele bibliotecii din Alba-Iulia" (Lupu, p. 171). Profesorul Massmann a comentat într-un chip deosebit de savant primele două (mese de circ) într-o lucrare prezentată la Academia regală de inscripții. În scrisoarea d-nei Csáki din 6 februarie, aceasta îi vorbește „despre desenul unei pietre găsită la începutul lunii noiembrie din urmă, în ruinele de la Sarmisegethusa" (Lupu, p. 171), dar Lajard adaugă, imediat după ce vorbește despre acest fapt: „nu știu dacă o scrisoare în care dv. mă veți fi întreținut cu privire la această epocă, s-a rătăcit sau nu" (Lupu, p. 171).

Din singura scrisoare, pe care o avem în concept nedatată și neisprăvit, a Rozáliei Csáki către Lajard desprindem următoarele: îi trimite un nou desen lui Lajard, despre care spune: „este sculptat din două părți, nu văd aici nici bonetă frigiană și nici un alt semn, care ar putea să aibă un oarecare raport cu figurile monumentelor mithriace" (Lupu, p. 171). „Descoperirile din apropiere, și asupra ruinelor vechii Sarmisegetusa sînt zilnic scoase la lumină fie prin sapă, fie prin plugul țăranilor care cultivă acest pămînt clasic; cea mai mare parte care este de marmură se găsește îndată transformată în var, servește la a construi sau spori bordeie mizerabile, (și) numai din întîmplare se ajunge a le salva de aceste mîini distructive. Mozaicul aci alăturat este ultima descoperire remarcabilă" (Lupu, p. 171).

O privire retrospectivă și de ansamblu asupra conținutului mai de seamă al corespondenței prezentate de dl Nicolae Lupu îndreptățește concluzia: această corespondență cuprinde nu numai o seamă de date prețioase cu privire la cultul lui Mithra în Transilvania, ci și informații privind alte lucruri fie de interes religios fie de însemnătate pentru istoria cercetărilor arheologice pe pămîntul patriei noastre.

Nu sînt fără folos și însemnătate nici unele indicații bibliografice, pe care le putem reține din prezentarea d-lui Lupu, și anume: 1. Joseph Hammer: *Mémoire sur le culte de Mithra, son origine, sa nature et ses mystères*, Paris 1833. 2. Fr. Cumont:

Textes et monuments figurés relatifs au mystères de Mithra, Brüssel, vol. II, 1899. La p. 308, Nr. 192, Fig. 167, prezintă monumentul în legătură cu cultul lui Mithra din Muzeul Bruken-thal din Sibiu. La p. 310, Nr. 192 bis., Fig. 168, este prezentat cel de-al doilea monument în legătură cu cultul lui Mithra în Transilvania. 3. J. F. Neugebauer: Dazien aus den Überresten des klassischen Alterthums mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen, Kronstadt 1851. La p. 38—39, prezintă monumentul în legătură cu cultul lui Mithra aflător în colecția Muzeului Bruken-thal din Sibiu. 4. Franz Xaver Henne: Beyträge zur dazischen Geschichte, Hermannstadt 1836, în care se ocupă și de câteva monumente ale cultului lui Mithra. 5. Tot același publică, în „Siebenbürger Boten” din 1 august 1803, un articol intitulat „Die Ruinen am Muncseler Gebirge in Gredistje”.

Savanții sovietici au descifrat complet manuscrisele Maya. Am scris în două rânduri despre munca asiduă și iscusită a savanților sovietici pentru a descifra scrierea Maya. („Un important succes al științei sovietice: descifrarea unor manuscrise Maya cu ajutorul mașinii electronice”, în revista aceasta, anul VI, nr. 1—3, ianuarie-martie 1961, p. 95—96; „Cum au descifrat savanții sovietici manuscrisele Maya”, ibidem, anul VI, nr. 4—6, aprilie-iunie 1961, p. 281—287). Pe când săvârșeam acest lucru, munca harnică a savanților nu era încă încununată de un succes deplin.

Cu o deosebită satisfacție am luat cunoștință despre faptul că ei au izbutit să descifreze complet manuscrisele Maya. O notiță scurtă din „Gazeta Literară”, anul VIII, nr. 45, din 2 noiembrie 1961, p. 8, spune următoarele: „Vestitele manuscrise Maya din Dresda și Madrid, care au constituit obiectul unor îndelungate și infructuoase cercetări, au fost recent descifrate integral de un grup de specialiști sovietici. Manuscrisele, vechi de câteva secole, vor fi cuprinse în 3 volume a căror editare e în curs de pregătire. Primul volum conține textele hieroglifice și o traducere în limbile spaniolă și rusă, al doilea, un catalog al hieroglifelor și al treilea, metodele matematice pentru descifrarea acestei scrieri”.

Cu bucuria de a putea constata succesul deplin al acestei munci de o deosebită însemnătate științifică și culturală, mai notăm aici că încă în planul tematic al Editurii Academiei de Științe a U.R.S.S. pe anul trecut (1961) era prevăzută publicarea cărții d-lui I. V. Knorozov, unul din savanții grupului de specialiști care

au lucrat la descifrarea respectivelor manuscrise, cu titlul: „Scrierea indienilor Maya”. În această carte prezintă noua metodă prin care s-a ajuns la descifrarea completă a acestor manuscrise. (Cf. Lihtenstein E.: Publicațiile Academiei de Științe a U.R.S.S. pe anul 1961, în Buletin de informare științifică, nr. 12/1961, p. 12). Nu știm dacă acest volum a apărut deja sau a rămas să constituie volumul al III-lea în complexul de volume amintit mai sus.

Așteptăm cu nerăbdare apariția acestor trei volume, fiind deplin convinși că descifrarea completă a scrierii indienilor Maya deschide în fața științei vaste posibilități de studiere a istoriei și culturii vechii societăți a Americii pînă la cucerirea acesteia de Spania, inclusiv a religiei acesteia.

Pr. Dr. CORNELIU SIRBU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LEGEA ROMÎNILOR (jus valachorum) ȘI LEGISLAȚIA DE STAT DIN TRANSILVANIA ÎN EPOCA VOIEVODATULUI ȘI PRINCIPATULUI

Retragerea romanilor înseamnă și începutul descompunerii orînduirii sclavagiste pe teritoriul Daciei. Noile forțe de producție creiază noi relații de producție și fac posibilă trecerea la o nouă orînduire social-politică, feudalismul. Relațiile de producție feudale cer cu necesitate fixarea unor noi reguli de conviețuire socială, care să reglementeze viața socială sub toate aspectele. Aceste reguli prin uz îndelungat devin „obicei”, reguli de drept, adică „lege”.

În condițiile feudalismului timpuriu, pe acest teritoriu al Daciei de altă dată, s-a plămădit poporul român, s-a dezvoltat și a trăit neînterupt, ducînd o viață social-politică organizată după obiceiuri juridice proprii, după legi specifice născute din condițiile în care trăia. Acest drept, aceste legi și obiceiuri juridice primesc numele de drept (jus), lege (lex), sau obicei (consuetudo) al romînilor (valachorum, olachorum).

Odată cu întemeierea statelor centralizate romînești, regulile fixate pe cale de obicei au fost sancționate de către puterea de stat. Ele au devenit „legea țării”, adică „reguli juridice care exprimă voința clasei boierești, ridicată la rangul de lege și garantată prin forța de constrîngere a întregului aparat de stat”.¹ „Legea țării” este deci produsul bazei economice feudale romînești și servește la consolidarea ei și la întărirea pozițiilor economice ale boierimii. Ea este socotită ca un drept „vechi”, un obicei „din bătrîni” (starzacon). Ea s-a format în condițiile relațiilor feudale pe teritoriul patriei noastre, este o „lege romînească”, un

¹ Cernea Emil, Curs de Istoria Statului și Dreptului Republicii Populare Romîne, vol. I, (pînă la 1848), Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1961, p. 173.

„drept al românilor”, un „obicei al pământului” adică al „țării românești”.

În condițiile specifice ale fărâmițării feudale în care se găseau țările românești, de o parte și de alta a Carpaților, această lege nu s-a codificat. Ea a rămas nescrisă și pentru faptul, că în această formă corespundea intereselor boierimii în faza când ea era puternică și nu exista încă o putere de stat centralizată. În starea aceasta, în contact cu popoarele migratorii, legea țării a putut fi influențată de regulile juridice ale acestora, cum și ea, cu siugranță a influențat aceste legi. Acest fapt istoric natural, de împrumut de legi la popoare care conviețuiesc și se găsesc în același stadiu de dezvoltare, avînd aceeași bază economică, nu îndreptățește istoriografia burgheză de a confunda aceste influențe cu însăși originea dreptului nostru.

Nesocotind explicația științifică a formării vechiului drept, juriștii și istoricii burghezi au căutat originile dreptului românesc, fie în dreptul roman,² fie în dreptul popoarelor slave,³ fie la popoarele trace,⁴ fie renunțînd la o explicare a originii întregului drept, au atribuit un rol preponderent, fie influenței bizantine,⁵ fie influenței ungaro-germane, în ceea ce privește originea celor mai multe din instituțiile vechiului nostru drept. Toate aceste teorii burgheze au însemnat „negarea contribuției poporului român la formarea propriului său drept”.⁶ Ele sînt false și neștiințifice și demască poziția de clasă a susținătorilor lor.⁷

„Legea țării” sau dreptul nescris a fost un produs al poporului român format în condițiile social-economice ale feudalismului și cuprindea reguli juridice care reglementau viața social-politică a românilor sub toate aspectele și de pretutindenea.

Nicolae Bălcescu arată sfera largă a acestor raporturi reglementate de „legea țării”, susținînd că: „obiceiul pământului a ținut multă vreme locul și de constituție politică și de condică civilă și criminală”.⁸ (17.)

Istoricii și juriștii burghezi au restrîns mult sfera de aplicare a obiceiului. Particularismele însă, variabile de la o regiune la alta, n-au stingherit cu nimic caracterul unitar al obiceiului,

2 Teză susținută de: B. P. Hașdeu, Tocilescu, V. Pirvan și Șt. Longinescu.

3 Teză susținută de: I. Bogdan, D. Onciul și Xenopol.

4 Teză susținută de: I. Andreșescu și N. Iorga.

5 Teză susținută de: I. Peretz, Șt. Berechet și G. Fotino.

6 Cernea E., o. c., p. 177.

7 Idem, p. 178.

8 Idem, ibidem.

care exprimă voința unitară a clasei boierești. Obiceiul cuprindea „reguli generale cu privire la întreaga viață juridică a societății feudale din primele veacuri ale existenței țărilor române”.⁹ El reglementa, cum a arătat și Nicolae Bălcescu, raporturile de drept de stat, de drept civil și de drept penal, inclusiv cele de drept procesual civil și penal, și constituie un sistem de drept specific feudal, unitar prin principiile esențiale ce le cuprindea și prin diversitatea unor ramuri de drept deplin conturate.

Existența acestui drept la români este atestată de dovezi scrise atât interne cât și străine din perioada când el a fost în vigoare. Documentele latine emenate de cancelariile maghiare constată existența unui „*jus valachicum*” sau „*lex olachorum*”, la populația românească din Transilvania. Documentele polone și slave, în general, numesc acest drept „*voloschi zakon*”, „*zakon vlaschi*”. Hrisoavele domnești, scrise în limba slavonă numesc acest drept „*obicei*”, „*zakon sau pravo*”, iar cele scrise în limba română „*obiceiul pământului*”, „*pământ*” în sens de „*țară*”, traducând termenul slavon de „*zemlia*”, sau „*legea țării*”.¹⁰

Dovada existenței și aplicării obiceiului se poate face numai examinând principalele instituții juridice reglementate de el. Din documentele vremii reiese că de acest drept erau reglementate în întregime raporturile de vasalitate, atât pe plan internațional,¹¹ cât și pe plan intern,¹² ca și regulile privind domnia,¹³ dreptul de proprietate,¹⁴ raporturile scoiale dintre boieri și țărani.¹⁵ În numele acestei legi se efectua justiția feudală,¹⁶ se re-

9 Idem, p. 179.

10 Hanga Vladimir, *Istoria Statului și Dreptului R.P.R.*, I, ed. II, 1956, Cluj, p. 279—282; Cernea E., o. c., p. 171.

11 După „obiceiul — pod obiciaem — hotărit” Ștefan cel Mare jură credință regelui Cazimir al Poloniei (1462) și tot după „vechile obiceiuri — postarem obiciaem”, regele polon se obligă să ajute pe moldoveni. Chiar ceremonialul închinării se face „după datina” lui Ștefan. Vezi: Longinescu Șt., *Istoria Dreptului românesc*, 1908, p. 70.

12 În interior, obiceiul prevedea aceleași îndatoriri de slujbă și ajutor din partea boierilor față de domn, iar din partea acestuia protecție „milă”. Vezi: Documente Veac. XIV—XV, A., vol. I, nr. 145; ibidem nr. 171; citat la Cernea E. o. c., p. 180, nr. 3.

13 În Transilvania voievozii se alegeau „după obicei”. Când acest obicei a fost încălcat de regele maghiar care voia să numească românilor maramureșeni un voievod la 1364, aceștia se răscoală și-și apără vechiul lor drept. Vezi: Mihaly, *Diplome maramureșene*, p. 55; citat de: Cernea E., o. c., p. 182, n. 2.

14 Vezi Cernea E. o. c., p. 183—189.

15 Boierii se bucurau de toate drepturile și privilegiile, pe când țăranii erau iobăgiți și legați de glie, lipsiți de orice drept politic, și îndatorați la dijme și munci.

16 Vezi: Cernea E., o. c., p. 195.

glementau raporturile de familie, viața civilă, succesiunea,¹⁷ dreptul penal, ca și toată procedura civilă și penală,¹⁸ cu un cuvânt întreaga viață socială feudală.¹⁹

Se pune problema, dacă această unitate a dreptului cutumiar, dovedită pentru început s-a păstrat la românii care au locuit pe diferitele teritorii și au viețuit în diferite forme de stat, cum a fost Transilvania, supusă regatului maghiar și suzeranității turcești și habsburgice. Se pune problema, dacă a existat un drept cutumiar comun tuturor teritoriilor locuite de români și la toți românii.²⁰

Pentru Țara Românească și Moldova, state feudale românești, problema unui drept cutumiar unitar este pe deplin înțeleasă și dovedită de condițiile social-politice identice de dezvoltare. Unitatea de concepție juridică dintre cele două țări românești, este desăvârșită.

Și în Transilvania românii și-au păstrat multă vreme organizarea politico-socială proprie — cnezatul și voievodatul, și s-au dezvoltat în condiții de permanente legături economice, politice, culturale și mai ales religioase cu românii de peste Carpați. Documentele vremii arată că regii unguri, cucerind în etape Transilvania, „țara de dincolo de pădure”, au aflat acolo o viață social-politică organizată la populația băștinașe românească, pe care au fost siliți să o respecte și să o recunoască. Ori de câte ori au încercat stăpînitorii să frîgă vechile obiceiuri locale, au provocat răzvrătirea acestei populații, ca de exemplu la 1364, cînd populația românească din Maramureș, s-a răzvrătit împotriva încercării statului maghiar de a i se numi un voievod, împotriva dreptului său bazat pe obicei (consuetus) de a și-l alege în mod liber.²¹ Documentele cancelariilor maghiare menționează în repetate rînduri, că regii maghiari au fost siliți să respecte și să recunoască felul de organizare specific al românilor, care trăiau sub cnejii și voievozii lor, și să întărească prin lege starea de fapt, fie „titulo perpetuo”, fie „nostro durante placito”. Regii maghiari au recunoscut deci acest „jus valachicum”, „jus valachiae”, „ritum valachiae”, „lex olachorum”, acest drept popular

17 Obiceiul cunoaște ambele forme de succesiune: testamentară și ab intestat. Vezi: Documente, veacul XIII—XV. B., nr. 189.

18 Vezi la: Cernea E., o. c., p. 226—247.

19 Hanga VI., o. c. p. 305; Cernea E., o. c., p. 179—247.

20 Iorga N., *Anciens documents de droit romain avec un preface contenant l'histoire du droit coutumier roumain*, I, Paris-București, 1930.

21 Mihaly, *Diplome maramureșene*, p. 51, citat de Cernea E., o. c., p. 182.

romînesc considerat ca o „lex antiqua et approbata”. Deseori romînii transilvăneni, în fața instanțelor de judecată străine invocau vechile lor drepturi în baza vechiului obicei moștenit din străbuni și cereau să li se respecte acest drept apucat din bătrîni.

Cu toată stăpînirea străină, romînii transilvăneni și-au păstrat obiceiurile lor juridice, și mărturie stau zeci și sute de documente ieșite din cancelariile maghiare.

Din analiza conținutului acestui drept cutumiar romînesc păstrat de romînii transilvăneni, constatăm că are același conținut cu dreptul țărilor romînești de dincolo de Carpați. Rezultă deci că avem de a face cu un drept cutumiar romînesc unitar, la baza căruia stă o concepție juridică unitară, izvorîită din condițiile social-economice și politice identice de trai în care s-a format și s-a dezvoltat poporul romîn de o parte și de alta a Carpaților. Acelaș conținut îl are „lex olahorum”, „jus valachicum”, „jus et consuetudo valachorum” pe care îl menționează documentele maghiare ca existînd la romînii din Transilvania, ca și acel „voloskiem-pravem”²² din documentele polone, sau aceea „lege veche” (starzacon), „zacon Vlahon”, „zacon Vlascom” (legea valahilor) constatată de un hrisov al lui Ștefan Dușan din 1348 sau „obiceiul pămîntului” sau „legea țării” din hrisoavele domnitorilor munteni și moldoveni.

Putem trage deci concluzia, că romînii, fie că trăiau în Țara Romînească și Moldova, țări feudale romînești, fie că trăiau sub stăpîniri politice străine, cum a fost stăpînirea regilor maghiari, au avut un drept unitar, un drept cutumiar comun tuturor romînilor.

În Transilvania cnezatele și voievodatele romînești, ca cele din Maramureș, Făgăraș, Amlaș, Banat, etc., au trăit tot timpul sub puterea unui „jus valachicum”.

Nerespectarea acestui drept valah de către domnii feudali, a fost totdeauna printre principalele cauze ale nesfîrșitelor războaie țărănești ca cea din Țara Oltului (1434), din Țara Hațegului (1435), sau cea de proporții generale din 1437 de la Bobîlna.

Nu erau străini romînii transilvăneni nici de acel „jus ecclesiasticum” sau „canonicum” după care era organizată biserica

²² Mototolescu D., *Jus valachicum în Polonia*, București 1916, citat de: Fotino G., o. c., p. 15.

lor străbună ortodoxă.²³ Boierii romîni și apoi statul feudal românesc s-au sprijinit pe forța spirituală a Bisericii ortodoxe și i-au recunoscut regulile ei de organizare, dîndu-le caracter de lege de stat, fapt ce a determinat și o influențare a dreptului cutumiar, care ia un oarecare colorit religios, specific de altfel orînduirii feudale. Acest drept era comun ortodocșilor și unitar în conținutul și formă sa. În special, în Transilvania, acest drept a fost bine cunoscut de stavropighia Patriarhiei din Constantinopol, mănăstirea Peri, al cărui stareț avea drepturi episcopale din anul 1391 și era organizată după acest drept. Acest drept comun cu al romînilor de peste munți, organizați în biserici episcopale și mitropolii canonice, care își trimiteau de multe ori și în Transilvania episcopi să organizeze biserica din feudele lor în baza aceluiași drept canonic, venea să întărească unitatea de concepție a spiritului juridic transilvănean și să opună rezistență luptei deschise de feudalismul maghiar și catolic.²⁴

Cucerirea treptată a „țării de dincolo de pădure” de către regii maghiari, a făcut posibilă și necesară introducerea de noi reglementări juridice, asemănătoare cu cele din regat atît în ce privește organizarea noului stat cît și în ce privesc drepturile nobilimii feudale. Noile obiceiuri au întîmpinat rezistența celor vechi existente la nobilimea locală.

Cu timpul, în scopul întăririi puterii centrale, regii au fixat în scris reglementările lor juridice. Așa apar în Ungaria, valabile și pentru Transilvania, primele decrete regale, ca decretul regelui Andrei al II-lea (1222), privitor la privilegiile nobilimii (Bula de Aur), întărit ulterior de regele Bela al IV-lea (1267) și Andrei al III-lea (1290); decretul regelui Carol Robert privitor la organizarea financiară; decretul regelui Ludovic I referitor la organizarea armatei pe principiul banderilor, la obligațiile iobagilor (1351) și la unele probleme de procedură judiciară (1366). Regii Ștefan I, Andrei I, și Ladislau cel Sfînt, au dat și ei decrete, reglementînd pe baza dreptului canonic viața bisericii catolice.

În fața iureșului răscoalei iobagilor, nobilimea din Transilvania, strînsă în congregații, a adoptat și ea uneori importante

23 Vezi rolul Bisericii ortodoxe în statul feudal românesc la Cernea E., o. c., p. 138—140.

24 Fruma I., *Spiritul juridic ardelean*, Sibiu 1944, p. 9.

reguli juridice ca acel act din 16 septembrie 1437 de la Căpîlna, — „*unio trium nationum*” —, în baza căruia rolul conducător în stat i s-a recunoscut numai nobilimii maghiare, patriciatului săsesc și micii nobilimi secuiești, cele trei „națiuni”. Prin acest act juridic, mica nobilime românească a fost exclusă de la conducerea statului, deși stăpînea și ea teritorii importante în Maramureș, Făgăraș, Hațeg și alte regiuni de graniță.

În scopul centralizării statului maghiar, Matei Corvin încearcă o codificare a tuturor legilor scrise și nescrise în acel „*decretum maius*” (1486). Cea mai importantă codificare, care a rămas în vigoare pînă la 1848 ca și „*unio trium nationum*”, a fost cea făcută la porunca regelui Vladislav al III-lea, de juristul Ștefan Verböczy (1514), care s-a scris „cu sînge de iobag”, cum spune tradiția, deoarece consfințind drepturile nobilimii, în numele ei s-a înăbușit în sînge răscoala lui Gheorghe Doja.

Codificări numai pentru Transilvania, în epoca voievodatului, nu s-au făcut. Se codifică însă pentru unele subdiviziuni ale teritoriului Transilvaniei, cum sînt acele „Statute ale Țării Făgărașului”²⁵ pe seama nobilimii romîne, și „Statutele municipale săsești”.²⁶

Nu mult după pierderea luptei de la Mohaci (29 august 1526) și îndată după constituirea pașalîcului de la Buda (1541), nobilimea maghiară întrunită în Dietă la Turda, la 22 martie 1542, proclamă Transilvania pricipat vasal și tributar turcilor. În această situație rămîne pînă la eșecul turcilor la asediul Vienei (1683), după care trece sub dominație habsburgică (1687).

Înainte chiar de a declara principatul, ca nouă formă de stat, Dieta întrunită la Sighișoara, la 29 august 1540, a statuat ca Transilvania să se conducă după legi proprii. Vechile obiceiuri sînt însă păstrate cu sfințenie. Din vechile legi rămîn ca un ade-vărat îndreptar cele cuprinse în Codul de legi al lui Verböczy.

Numărul mare de legi votate de Dietele transilvănene, s-au încorporat sub principii Rákoczy, între anii 1540 și 1653,²⁷ sub

²⁵ Vezi textul Statutelor la: Meteș Șt., *Viața agrară, economică a romînilor din Ardeal și Ungaria, Documente contemporane*, I, 1508—1820, București 1921, p. 243—248; și la: Spulber C. A., *Latina juridică, clasică și medievală*, 1930, p. 147—152.

²⁶ Cernea E., o. c., p. 158.

²⁷ La 27 august 1640 Gheorghe Rákoczy, principele Transilvaniei, scrie Si-bienilor să-i caute și trimită articole de legi pentru corpul de legi proiectat. Vezi: documentul nr. 85 la: Lupaș I., *Documente istorice transilvane*, vol. I, (1599—1699), Cluj 1940, p. 202—203.

denumirea de: „Approbatæ constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eisdem annexarum”. Legile din 1654 pînă la sfîrșitul epocii principatului, au fost coordonate de către principele M. Apafi într-o altă colecție intitulată: „Compilatae constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eisdem annexarum”. Împreună ele formează o colecție unică denumită prescurtat: „Approbatæ et compilatae constitutiones” și privesc: dreptul canonic, organizarea de stat, privilegiile feudaților, procedura de judecată și diverse probleme administrative.

În general această legislație garanta drepturile nobilimii prevăzute principal în „unio trium nationum” și era îndreptată împotriva țărănimii aservite. În aceste legi țărani romîni erau socotiți „tolerați”, „suferiți”, „pro tempore usque beneplacitum principum et regnicolarum”.

Legile feudaților maghiari au fost respectate și de Mihai Viteazul, și el domn feudal. În Dieta din 1600, la dorința voievodului romîn, stăpîn al Transilvaniei, se recunosc însă și unele drepturi de pășunat pe seama romînilor din satele ungurești și săsești, drepturi admise numai pentru a face pe placul voievodului romîn stăpîn.

St. Bethlen, la 18 februarie 1583, aprobă „Statutele sașilor” care reglementau obligațiile contractuale sub formă de privilegii ca și Diploma Andreiană din 1224.

La 1696 apare Corpus Juris Hungarici, colecție publicată de Martin Szentivanyi, care cuprinde decretele regilor unguri de la întemeierea statului feudal pînă la data publicării.

Întreaga legislație a principatului, legislație a celor trei „națiuni” privilegiate și a celor patru religii recepte, deși îndreptată în general împotriva iobăgimii, era în mod special îndreptată împotriva romînilor, care constituiau în fapt marea masă a iobagilor din Transilvania. Cu toate acestea, ea n-a putut să șteargă viața juridică a romînilor, consolidată și practică după obiceiurile străvechi. Vechiul obicei romînesc nu s-a pierdut. Aplicarea lui devine însă aproape imposibilă. Cneji și voievozii romîni dispar fie prin înrobirea lor, fie prin aservire.

Se petrece acum un fenomen specific pentru poporul romîn iobăgit din Transilvania. Pierzîndu-și conducătorii politici — cneji și voievozii — poporului romîn nu-i rămîne decît o singură instituție cu caracter național, Biserica ortodoxă. În jurul acesteia, poporul romîn din Transilvania și-a concentrat și toată viața lui juridică.

Preoții români, iobagi și ei, dar reprezentanți ai comunităților de credincioși, aleși de comunitate după vechiul obicei, devin acum și organizatorii și conducătorii întregii vieți juridice. Ei primesc de acum și atribuții jurisdicționale pe lângă cele administrative bisericești. Nu numai divorțurile, ci întreaga viață juridică se popularizează de acum în jurul Bisericii ortodoxe. Preotul devine pe lângă păstor sufletească și îndrumător al vieții juridice și politice a țărănimii iobage românești.

Organizarea politică a românilor era pierdută și interzisă prin puterea legilor feudalismului maghiar, dar în cadrele Bisericii ortodoxe poporul român s-a putut organiza și și-a dus viața sa juridică și religioasă într-o simbioză naturală.

Unirea în jurul Bisericii ortodoxe strămoșești a făcut imposibilă convertirea românilor la catolicism sau la calvinism.

Popa judecător înconjurat de bătrânii satului ținea vie „legea românească” și judeca după „dreptatea românească”, care era nu numai dreaptă ci și „sfântă”, adică românească și bisericească. Lupta pentru sfânta dreptate românească a devenit un adevărat ideal al românilor, care rezemați pe biserică, luptau și pentru libertate socială și națională. În felul acesta în jurul Bisericii ortodoxe din Transilvania s-au strâns uniți toți românii, ținând vie viața juridică românească.

Această concepție juridică era alimentată mereu de peste munți de frații organizați în state centralizate românești și în biserici organizate pe baza aceluiași principii.²⁸

Respectarea „sfintelor rînduiri” a fost și un sprijin în rezistență a românilor forțați să se unească fie cu biserica calvină sau luterană, fie cu cea catolică. În actul Unirii de la 1700 românii condiționează aceasta cu obligația ca să li se respecte în continuare „vechea lege”.

*

În concluzie putem spune că dreptul consuetudinar românesc a fost un drept unitar și comun tuturor românilor și că acesta, prin caracterul său unitar, a contribuit la formarea unitară a poporului român de pe întreg teritoriul locuit de acest popor, indiferent de granițele politice în care trăia despărțit.

IOAN N. FLOCA

²⁸ Fruma I., o. c., p. 15—19.

CU PRIVIRE LA ILUSTRAȚIA ÎN PREDICĂ

Cel ce vrea să transmită cuiva o părere, o veste, o învățătură, are grijă s-o facă de-așa manieră ca să fie cît mai bine înțeles de către ascultători. Desigur pentru ca înțelegerea să aibă loc e necesar ca și ascultătorii să aibă fondul apercceptiv corespunzător, precum și bunăvoința de a asculta ceea ce li se transmite. Dar și mai necesar e ca vorbitorul să se folosească în expunerea sa, de toate mijloacele de care dispune pentru a se face înțeles, cît mai ușor, cît mai bine și de către toți ascultătorii. Preocuparea aceasta de a se face înțeles o are orice om care, intenționat sau întîmplător, leagă cu cineva, firul unui dialog, scrie un articol, studiu, carte, ține o conferință, etc. Și, firește, trebuie s-o aibă și predicatorul. Ce-ar spune credincioșii despre preotul căruia nu i-ar păsa dacă predicile îi sînt înțelese sau nu? Ce rost ar avea toată truda lui de-a închea și rosti cuviincios o predică, dacă ea ar aluneca pe lîngă mintea ascultătorilor și ar rămîne fără priză asupra lor? Despre Sf. Ioan Gură de Aur se povestește că după ce rostise o predică lungă și întocmită cu tot meșteșugul cel retoricesc, la ieșirea din biserică îl întîmpină o credincioasă bătrînă și-i spune: „Ai vorbit frumos, părinte, dar eu n-am înțeles nimic!”. Din clipa aceea Sfîntul luă hotărîrea de-a vorbi totdeauna pe înțelesul tuturor. Și hotărîrea și-a respectat-o cu strictețe tot restul vieții sale.

Așadar, preotul predicator e obligat să nu se abată nici cu o iotă de la regula de a-și întocmi predicile, ca fond și, ca formă, pe înțelesul parohienilor.

Ce stă la baza unei asemenea obligații?

Mai întîi convingerea fermă că oficiul profetic — predicatorial constituie o activitate necesară pentru mîntuirea credincioșilor. Fără credință nu este cu putință mîntuirea. Adică fără cunoașterea și asimilarea ca temeiuri de viață, a învățăturilor descoperite, nu este cu putință a intra în legătură cu Dumnezeu,

izvorul mîntuirii. Credința însă ia ființă în sufletul ascultătorilor; prin mijlocirea predicii. „Credința, spune Sf. Apostol Pavel, vine din predica auzită” (Rom. 10, 17). Din predica auzită, adică din predica înțeleasă, asimilată. O predică neînțeleasă e o predică în calea credinței și deci a mîntuirii. Iată de ce predicatorul conștient de importanța predicii în procesul mîntuirii păstoriților, e obligat să respecte cu strictețe, în cuvîntările lui, principiul accesibilității.

Il obligă la aceasta, în al doilea rînd, constatarea că credincioșii sînt, de regulă, amestecați și diferiți ca vîrstă, ca posibilități de percepere și asimilare. Unii sînt de un nivel mai ridicat, alții — mai scăzut. Unii sînt înzestrați cu o mai mare putere de pătrundere, alții sînt mai puțin ageri. Urmarea practică? Unii credincioși se încadrează mai ușor în atmosfera de idei și sentimente a predicii, alții înțeleg mai greu și nu pot ține pasul cu expunerea cuvîntării. Unii ca aceștia neînțelegînd întorsăturile de fraze, termenii abstracți, expresiile neobișnuite, se desprind de firul predicii și rămîn în afara puterilor ei de înrîurire. Cînd credinciosul citește o predică, o mai scoate cumva la capăt chiar cînd aceasta e mai greoaie. Căci el poate întrerupe lectura pînă ce-și lămurește nedumeririle consultînd un dicționar sau un cunoscător. Dar cînd **ascultă** predica, o predică plină de abstracții, el nu mai are cum ieși din încurcătură. Ar trebui să fie lîngă el cineva care să-i dea repede lămuririle necesare, căci predica nu stă pe loc. Dar de obicei așa ceva nu-i posibil. Și apoi chiar dacă s-ar găsi cineva dispus să facă lucrul acesta, de unde siguranța că lămuririle date sînt tocmai cele corecte? Incît nu rămîne altceva de făcut decît ca preotul predicator să-și îndrepte atenția și interesul asupra efortului de-a imprima propovăduirii sale dinamica vie a expunerilor limpezi, plastice, intuitive. Predicatorul trebuie să știe că o predică neînțeleasă chiar și numai de un singur ascultător este o predică nereușită. Calitatea unei predici se judecă nu după cum este ea în sine, ci prin raportarea ei la ascultători. Se poate ca o predică, judecată în sine, să fie bună sau chiar foarte bună, dar raportată la ascultători să fie slabă, necorespunzătoare. Predica bună e aceea care dă ascultătorilor învățătura de credință și viață în chipul cel mai accesibil minții, inimii și voinței lor.

Întrebarea care se pune acum e următoarea: Care sînt mijloacele de ilustrare în predică?

Amintim în primul rînd istorisirile și descrierile.

†Descrierile se referă la realități care subzistă spațial împreună și în permanență sau pentru un oarecare timp. Istorisirile se referă la evenimente, la fapte care se succed înlănțuindu-se într-un tot unitar. S-ar părea că termenul **descriere** ar putea fi folosit și cînd e vorba de prezentarea evenimentelor. De pildă cînd am înfățișa aspectele de ansamblu ale unei lupte, am face descriere, iar cînd am prezenta desfășurarea luptei am face istorisire. În sens strict însă descrierea se referă la lucruri, iar istorisirea la evenimente, la fapte (Schott: *Theorie der Beredsamkeit*, II, Leipzig, p. 254).

— Se știe că întîmplările, faptele sînt ascultate cu deosebit interes de către credincioși. Faptele prin însăși natura lor au caracter concret, intuitiv și de aceea sînt ușor percepute și păstrate de ascultători.

O învățătură ilustrată cu o istorisire și o învățătură expusă abstract sînt două lucruri deosebite. Cea dintîi va fi ascultată cu mai mult interes, va fi primită mai cu plăcere, va fi păstrată mai durabil. Cealaltă — învățătura expusă abstract — va avea o mult mai slabă priză asupra ascultătorilor. Lipsite de tangențe cu realitățile vii, expunerile abstracte nu stimulează și nu întrețin atenția ascultătorilor. Nu izbutesc sau izbutesc într-o măsură prea mică să facă receptivi pe ascultători față de cele ce li se transmit.

Istorisirile vor fi luate în primul rînd din Sf. Scriptură. Din Scriptură se iau cu precădere, temele propovăduirii, de acolo se cuvine să se ia și materialul ilustrativ. Istorisirile biblice slujesc mai bine scopul propovăduirii care este acela de a trezi la credincioși o viață plină de evlavie. Prin mijlocirea lor se poate crea mai repede acea stare de receptivitate duhovnicească prielnică înțelegerii și asimilării învățaturii dumnezeiești. Istorisirile biblice determină o integrare mai spontană a ascultătorilor în ambianța și ritmul interior al predicii.

Incadrată în desfășurarea cuvîntării bisericești, istorisirea biblică intensifică lumina acesteia, îi sporește forța, îi amplifică eficiența. Faptul se explică mai întîi prin caracterul concret, variat, colorat, plin de dinamism al acestor istorisiri. Dar se explică și prin aceea că materialul ilustrativ biblic participă oarecum și el la dimensiunea fundamentală a Scripturii, care este inspirația dumnezeiască. Prin înarticulararea lor în predici, istorisirile biblice revarsă și asupra acestora ceva din măreția și autoritatea contextului inspirat din care sînt desprinse.

Iată, de exemplu, istorisirea despre Cain și Abel. Cu câtă forță nu reliefează ea ravagiile catastrofale ale invidiei... Când Cain și-a dat seama că Abel posedă unele virtuți pe care el nu le are, s-a întristat. Normal ar fi fost să se bucure căci Abel îi era frate. Să se bucure și să se străduiască a-l ajunge din urmă. Cain însă îi puse gând rău — „și fața lui era posomorită”. Șarpele invidiei îi mușcă inima și un gest zvicnit îi trădă hotărîrea criminală. Soarta lui Abel era pecetluită. „Cain a zis către Abel: Să ieșim la câmp!” Iar când erau ei în câmpie, Cain s-a aruncat asupra lui Abel, fratele său, și l-a omorît. Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain: „Unde e fratele tău?”. Iar el a răspuns: „Nu știu! Au doară eu sînt păzitorul fratelui meu?” (Gen. 4, 2—9).

Istorisirea e scurtă. Dar tocmai scurtimea ei îi sporește puterea de impresionare, iar forma dialogată îi conferă o notă de răscolitor dramatism. Cu greu s-ar putea găsi o altă istorisire din Scriptură, capabilă să ilustreze mai cu putere păcatul de moarte al invidiei.

Valorificînd această istorisire într-una din predicile lui, Ilie Miniati spune: „După ce s-a arătat vrăjmașul lui Dumnezeu plin de ură și după ce a văzut că nu se poate război cu El, a pornit lupta contra omului... A picurat în inima lui Cain otrava zavistiei, înarmîndu-i mîinile contra lui Abel, fratele său, și a stropit pămîntul cu sînge omenesc... Diavolul ... ardea de dor ... să vadă pe fiu murind înaintea tatălui... Auzise el că Dumnezeu hotărîse moartea omului ... dar nu vedea ceasul și dorea să vadă lucrul acesta. Nu vroia să aștepte să moară mai întîi părintele Adam, apoi fiul. Turba de mînie și de ură și-i plăcea să vadă contrariul, adică pe fiu murind înaintea tatălui, și nu cu moarte naturală, ci silnică. Cel puțin dacă ar fi murit din mîna altuia, nu din a fratelui său. Ba însuși fratele său l-a omorît...”. („Despre zavistie în: Predicile și panegiricile lui Ilie Miniatis, traducere românească, vol. II, București 1944, p. 83—84). În tîlcuirea lui Miniati, invidia ni se înfățișează sporită în intensitatea ei: prin fondul de răutate din inima lui Cain; prin lucrarea subterană a duhului celui rău; prin contrastul dintre răutatea lui Cain și bunătatea lui Abel; prin durerea pricinuită tatălui care trebuie să suporte priveliștea înfiorătoare a morții înainte de vreme a fiului. Aît ca izvoare din care-și trage ființa cît și ca urmări indivia e cutremurătoare. Cu greu s-ar putea găsi printre istorisirile biblice, repetăm, o alta, care să poată ilustra mai bine puterea înțunecată și distructivă a invidiei.

Dar cîte alte învățături nu pot fi ilustrate cu istorisiri scripturistice... Iată, de pildă, învățătura că neînțelegerile dintre credincioși trebuie să fie rezolvate pe cale pașnică, poate fi ilustrată foarte bine cu istorisirea despre felul cum Avram și Lot au rezolvat o neînțelegere ivită între ei. Anume, la un moment dat relațiile dintre cei doi ajung a fi încordate, din pricină că nu le încăpeau turmele în pămîntul în care se aflau. Avram avea vite multe, dar Lot avea și el oi, vite mari și corturi. Și pămîntul acela nu-i mai încăpea să stea împreună. Cearta părea inevitabilă. Atunci a zis Avram către Lot: „Să nu fie sfadă între mine și tine... Iată, nu e oare tot pămîntul înaintea ta? Despărțește-te dar de mine! Și de vei apuca tu la stînga, eu voi apuca la dreapta; iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stînga” (Gen. 13, 1—19). Așadar, nu mînie. Nu amenințări. Nu uneltiri ale unuia împotriva celuilalt. În calitatea lor de oameni credincioși Avram și Lot s-au străduit și au izbutit să înlăture diferendul dintre ei prin bunăvoință reciprocă, prin punerea prieteniei și a păcii mai presus de ambiția de a-și impune prin forță punctul de vedere.

O mare putere de sensibilizare a învățăturii privind ascultarea credinciosului față de Dumnezeu e cuprinsă în istorisirea despre jertfa lui Avram (Gen. 22). Incadrarea episodului într-o predică despre credință poate înduioșa profund pe ascultători și poate introduce în circuitul vieții lor de evlavie, remarcabile forțe. De asemenea, istorisirea despre turnul Babel reliefează puternic ideea că ori de cîte ori credincioșii se adună în numele altor scopuri decît cele ce decurg din credința lor curată, Dumnezeu nu le binecuvintează munca, nu-i sprijină, ci îi împrăștie (Gen. 11).

Dar întîmplarea cu Neeman sirianul? Cît de plastic nu ne prezintă aceasta unele din condițiile preliminare ale înaintării pe căile credinței (IV R. 5).

Iată și istorisirea despre purtarea preotului din Madian față de Moise cel prigonit și silit să umble în pribegie.

Amenințat de furia lui Faraon, pentru că luase apărarea co-naționalilor săi exploatați crunt, Moise trebui să ia drumul pribegiei. Străin și singur, nesigur de viață, umbla rătăcind încocoace și încolo pînă ce ajunsese în ținutul Madianului. Printr-o întîmplare află de el preotul ținutului aceluia. „Pentru ce ați părăsit omul?” zise preotul către fiicele sale care-i aduseseră vestea despre sosirea pribeagului. „Chemați-l pe om aici și să mănînce pîine” (Ex. 2, 20). Istorisirea exprimă concentrat atitudinea pe care trebuie s-o aibă credincioșii față de om și mai ales

față de omul prigonit și asuprit. Omul asuprit trebuie sprijinit pentru simplul fapt că e om. Iar cînd un asemenea om mai e și luptător contra prigonitorilor și exploatatorilor, cu atît mai mult trebuie sprijinit.

Răsfoind la întîmplare alte pagini ale Sf. Scripturi dăm, de exemplu, de istorisiri ca aceea cu Ahab și Nabot. Ahab era regele Samariei. Nabot — un om sărac și necăjit. Întîmplarea a făcut ca Nabot să aibă un petec de vie lîngă curtea lui Ahab. „Și a grăit Ahab către Nabot: Să-mi dai mie via ta...”. Dar Nabot n-a vroit. „Și a venit Ahab acasă trist și amărît... Atunci a intrat Izabela, femeia lui, la el și i-a zis: „...Fii cu voie bună că via lui Nabot ți-o dau eu”. Și în adevăr, prin viclenii, minciuni și uneltiri diabolice, Izabela determină judecarea și uciderea lui Nabot (III R. 21). Istorisirea nu poate fi ascultată fără să producă adîncă indignare și revoltă împotriva lăcomiei și nedreptății, a asupririi și exploatării. A oricărei exploatări.

Dar cîte alte istorisiri nu pot fi valorificate în scopul sensibilizării, ilustrării învățăturilor propovăduite... De pildă mărînimia poate fi ilustrată prin atitudinea lui David față de Saul; prietenia poate fi ilustrată prin istorisirea legăturilor dintre David și Ionatan (I R. 19); căința adîncă prin atitudinea ninivite-
nilor (Iona 3), etc.

Vechiul Testament este așadar un bogat izvor de istorisiri utilizabile ca material omiletic ilustrativ. Dar Noul Testament e un izvor și mai bogat de fapte și materiale concrete vrednice de a fi folosite în scopul de a da contur tangibil învățăturilor duhovnicești. Aici vin în considerare în primul rînd viața și faptele Mîntuitorului. Acestea își au semnificația lor dogmatică, soteriologică, de sine stătătoare, dar pot fi folosite și ca istorisiri ilustrative în predici. De exemplu, Nașterea Mîntuitorului ilustrează învățătura că Dumnezeu nu rămîne departe de credincioși. Nu-i părăsește nici pe ei, nici lumea în care trăiesc, ci se apropie de ei, găsind în acest scop cea mai potrivită cale: aceea a îmbrăcării chipului omenesc. Aceeași istorisire poate ilustra învățătura despre atitudinea pozitivă a credincioșilor față de lume, față de materie, etc.⁷⁷ O pildă măreață pentru ilustrarea învățaturii despre atitudinea credinciosului față de solicitările răului, față de puterea lui de atracție, ne este dată de istorisirea privind ispitirea Mîntuitorului în ținutul Carantaniei. De trei ori ispititorul își îndreaptă atacurile sale asupra lui Iisus și de trei ori e respins prompt și cu neînduplecată fermitate. Nici cea mai mică ezitare,

nici o scînteie de intenție de a intra în dialog cu ispititorul, ci imediată luare de atitudine de respingere a atacului. E o lecție de înaltă strategie duhovnicească pe care Iisus ne-o dă nouă credincioșilor, în materie de luptă contra ispitelor. Atitudinea combativă în fața răului, rugăciunea, interiorizarea, postul, meditația, iată atîtea învățături care pot fi ilustrate cu istorisirea despre ispitirea Mîntuitorului.

Datoria de a ne ruga pentru a ne lămuri și întări puterile sufletești în vederea slujirii tot mai eficiente a semenilor, poate fi ilustrată prin istorisirile în care ne este înfățișată viața Mîntuitorului — am zice, în doi timpi: interiorizare, rugăciune — mergerea în mijlocul credincioșilor în scopul slujirii lor.

— Stăpînirea de sine în orice împrejurări grele își găsește o vie ilustrare, între altele, în felul cum Mîntuitorul a știut să se comporte într-una din situațiile cele mai primejdioase din viața Sa. Aflîndu-se în Nazaret, Iisus Hristos a ținut o cuvîntare care i-a umplut de mînie pe ascultători. Și năpustindu-se asupra Lui, au pus mîna pe El, „l-au scos afară din oraș și l-au dus pînă în sprînceana muntelui, pe care era zidit orașul lor (Nazaret), ca să-l arunce în prăpastie”. Dar Iisus nu și-a pierdut compătul. Nu s-a lăsat copleșit de frică. N-a nceput să se lamenteze. Primejdia morții iminente nu l-a tulburat cîtuși de puțin. Deplin stăpîn pe Sine, s-a lăsat dus pînă „în sprînceana muntelui” de unde urma să fie aruncat în prăpastie. Fața, privirile, întreaga ținută a Mîntuitorului iradiară atîta tărie, atîta neobișnuită liniște, un calm atît de dominator, că toți cei din jurul Lui simțiră cum în inimi, revolta și mînia făcură loc uimirii și admirației. Apoi se dădură la o parte și „El ...trecînd prin mijlocul lor s-a dus de acolo” (Lc. 4, 16—30).

Pentru ilustrarea smereniei cu greu ar putea fi găsită o istorisire mai plină de lumină și forță ca scena în care Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, spală picioarele Ucenicilor Săi. „Și cînd a fost Cina ... Iisus ... s-a sculat de la Cină, s-a dezbrăcat de haine și luînd un ștergar, s-a încins. După aceea a turnat apă în vasul de spălat și a început să spele picioarele ucenicilor și să le șteargă cu ștergarul cu care era încins... Iară după ce a spălat picioarele ucenicilor și și-a luat veșmintele s-au pus iar la masă și a vorbit către ei: „Înțelegeți voi ce v-am făcut eu?... Dacă eu, Domnul și Învățătorul, v-am spălat picioarele, și voi sînteți datori ca să spălați picioarele unul altuia. Căci v-am dat vouă pildă ca să faceți și voi precum v-am făcut eu” (Ioan 13, 2—15). Istorisirea e, pentru credincioși, de o măreție inegalabilă. Dum-

nezeu se pleacă și slujește propriei Sale creaturi, spre a-i face mai accesibilă învățătura că cei ce sînt în frunte, cei ce au o mai mare răspundere între credincioși, sînt datori să se smerească lucrînd dezinteresat pentru ridicarea celorlalți.

Am indicat numai cîteva din istorisirile evanghelice care pot sluji ca material ilustrativ în predici, dar ele sînt mult mai numeroase și valorificarea lor de către predicatori în scopul arătat constituie o obligație principală a lor.

Istorisirile biblice se cuvine să le folosim în forma lor consacrată de textele sfinte. Ne obligă la aceasta întîi respectul față de munca sfinților autori, iar pe de altă parte convingerea că textele dumnezeieștilor Scripturi participă la o ordine mai înaltă care le conferă particulare puteri de impresionare. În cazul cînd redăm istorisirile într-o formă mai liberă, cu unele adaosuri subiective e necesar să fim cu mare băgare de seamă ca asemenea adaosuri să nu atingă cu nimic spiritul și linia doctrinară a textului biblic al istorisirilor.

Întrebarea care ni se îmbie acum e următoarea:

Putem folosi în predici, ca material ilustrativ, și alte istorisiri decît cele biblice? Nu numai că putem, dar chiar sîntem obligați să facem aceasta. Cum să nu folosim de exemplu, istorisiri din viața sfinților? Care virtute creștinească nu poate fi ilustrată cu fapte și atitudini din viața sfinților? Răbdarea, credința, caritatea, puritatea sufletească și trupească, stăpînirea de sine, smerenia, slujirea dezinteresată a semenilor pot fi înfățișate în chip intuitiv credincioșilor de azi, prin folosirea materialului ilustrativ pe care bogatul tezaur al vieții sfinților ni-l pune la îndemînă. Iată cîteva istorisiri din viețile sfinților, care pot fi folosite pentru ilustrarea carității, a iubirii jertfelnice față de semenii. „Îvindu-se lepra la Constantinopole, pe vremea împăratului Constanție, acesta dădu ordin ca toți cei atinși de acea grozavă boală să fie aruncați în mare. Sfîntul (Zotic) care era un fel de prefect al orașului, împrumută de la împărat o sumă mare de bani, sub pretext că-i va aduce în schimb pietre scumpe; dar cu banii el răscumpără pe toți leproșii ce urmau să fie înnecați, îi trecu dincolo de Bosfor și făcu o vastă leprozerie de care îngrija el însuși. Aflînd cum a fost păcălit, împăratul porunci (ca Zotic) să fie legat de cozile a doi catîri sălbateci, și tîrît pînă ce n-a mai rămas nici o fărîmă din trupul său” (Sinaxar 31 dec.).

Un alt exemplu de sprijinire pînă la martiraj a celor săraci ni-l oferă Sf. Filofteia (7 dec.). „Din pruncie la fapta bună a milosteniei deprinzîndu-se, cu hainele sale pre cei goli i-a îm-

brăcat, și pîntecele flămînde ale săracilor le-a săturat” (Minei, dec., p. 107). Toate încercările mamei sale vitrege și ale tatălui său de a o opri de la faptele ei de caritate n-au dat rezultat. Într-o zi tatăl prinzînd-o și văzînd cum împarte la săraci bucate, a uitat de „dragostea părintească ... și fiind în mare aprindere, a zvîrlit într-însa cu barda cea plugărească și lovind-o a ucis-o (Minei, dec., p. 115; Sinaxar).

Dîndu-și seama că ridicarea celor de jos nu se poate realiza numai prin acte de caritate sporadică unii sfinți n-au ezitat să se ridice contra oligarhiei exploatare. Așa a făcut de exemplu, Sf. Ilie, ridicîndu-se contra regelui Ahab; Sf. Ioan Botezătorul — contra regelui Irod Antipa; Sf. Vasile cel Mare — contra bogaților din vremea sa; Sf. Ioan Gură de Aur — contra lăcomiei împărătesei Eudoxia; Sf. Ambrozie al Mediolanului — contra împăratului Teodosie cel Mare, etc. Din viețile acestor sfinți și ale altora pot fi luate multe istorisiri pentru ilustrarea datoriei credincioșilor de a lupta contra nedreptăților sociale și pentru instaurarea unei vieți mai drepte.

Dar materialul ilustrativ poate fi luat nu numai din sfera vieții bisericești, ci și din cîmpul larg al vieții omenești. Asemenea material se cuvine să fie folosit cu atît mai mult cu cît folosirea prea deasă a materialului biblic și bisericesc poate duce la oarecare monotonie și prin aceasta la o scădere a interesului ascultătorilor față de predică. Incadrate în predici, istorisirile extrabisericești aduc prin noutatea lor, variație și înviorare stimulînd prin aceasta atenția și receptivitatea ascultătorilor.

Un îndemn în plus în direcția folosirii istorisirilor extrabisericești ca material ilustrativ ni-l dă și constatarea că unii credincioși ezită a se inspira în viața lor, din viața sfinților, sub motivul că aceștia ar fi situați pe un plan prea ridicat, aproape inaccesibil lor, credincioșilor de rînd. În asemenea împrejurare folosirea unor exemple din viața obișnuită e binevenită, împlinind ea rostul unei punți de trecere de la virtutea firească la aceea mai greu de îndeplinit a vieții creștine.

E de la sine înțeles că istorisirile extrabisericești nu vor fi folosite decît cu respectarea anumitor condiții. De exemplu, nu vor fi folosite decît istorisiri potrivite cu caracterul religios al propovăduirii; nu vor fi folosite istorisiri care provoacă ilaritate, sau care ating sentimentele de bunăcuviință și de evlavie ale credincioșilor. De asemenea nu vor fi utilizate istorisiri care cer de la credincioși cunoștințe prea dezvoltate. Să nu se folosească

apoi prea des unele și aceleași istorisiri. Solicitarea prea deasă a aceluiași material îi scade puterea de impresionare asupra ascultătorilor. Dacă totuși folosim de mai multe ori aceleași istorisiri, apoi sîntem obligați să le prezentăm într-un chip nou, să le valorificăm sub alte și alte aspecte.

Materialul ilustrativ să fie așadar, variat. Să fim însă cu băgare de seamă în ce privește dozarea lui. Să nu-l folosim în mod exagerat. El e de mare importanță în contextul predicii dar să nu-l supraapreciem. Pedagogia ne spune că „atunci cînd lecția este supra încărcată de material intuitiv, atenția elevilor poate fi distrasă de la ideea principală a lecției”. ((Ogorodnicov-Simbirev: Pedagogia, București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1952, p. 97). Același lucru se poate întîmpla și în cazul unei predici supraîncărcate cu material intuitiv. Intercalarea prea multor istorisiri într-o cuvîntare bisericească poate duce la înnăbușirea predicii însăși. Nu se mai poate ști precis ce e învățătură scripturistică și ce nu. Mulțimea istorisirilor înnecă textul sau pericopa biblică. Ascultătorii nu mai pot urmări cu destulă siguranță linia interioară, firul unitar al predicii. Atrăși de istorisiri ei își concentrează atenția asupra acestora nu asupra fondului propriu-zis al cuvîntării. Folosirea exagerată a istorisirilor poate forma la credincioși deprinderea primejdioasă ca, din predici, ei să nu urmărească și să nu rețină decît istorisirile.

Dar excesul de istorisiri în predici poate avea și alte urmări. De pildă, ascultătorii și-ar putea pune, la un moment dat, întrebarea: Dacă istorisirile cuprind învățături așa de frumoase, de ce să ni se mai dea ele, învățăturile, din Scriptură? De ce să nu ni se dea numai din istorisiri și exemple luate din viața largă a oamenilor?

Așadar, să fim cu grijă mare la folosirea istorisirilor ilustrative. Să nu fie încadrate în contextul predicii decît în măsura în care pot deschide mai bine ochii ascultătorilor asupra învățaturii scripturistice. Să știm păstra totdeauna istorisirilor în predică un loc subordonat învățaturii transmise prin textul scripturistic.

E locul să amintim și faptul că materialul ilustrativ omiletic nu trebuie să cuprindă totdeauna fapte petrecute aieveja. El poate cuprinde și întîmplări imaginate dar care, totuși, să lase impresia că ar fi putut avea loc și în realitate. E vorba de povestiri. Alături de istorisiri, povestirile își aduc contribuția lor importantă în direcția concretizării învățăturilor propovăduite. Și se poate spune că prin caracterul lor de creații libere ele, povestirile, pre-

zintă față de istorisiri, avantajul formal că sînt mai bine înche-gate și de aceea sînt prețuite mult de predicatori.

De unde să se ia povestirile? Ar fi să și le creieze predica-torul singur. Dar așa ceva nu e lucru ușor. De aceea e recoman-dabil să se apeleze la oameni versați în asemenea îndeletnicire.

O altă întrebare care se pune acum este aceasta: E îngă-duit ca în predici, să fie folosite și fabule, ca material intuitiv?

Omileți vestiți răspund negativ la această întrebare. De exemplu Georg Christian Bartels e împotriva fabulei în predică pentru următoarele motive:

1. Fabula e limitată ca sferă de priză și ca putere de înrîu-rire. „Fabula face intuitivă o învățătură ca lege naturală într-un caz particular al marii ordini a naturii” (Specielle Homiletik, Braunschweig, p. 39—40).

2. Fabula își ia conținutul din sfera imposibilului și impro-babilului ca una care prezintă animale și lucruri lucrînd și vor-bind ca oamenii.

3. Fabula ne poate da reguli de înțelepciune practică, ea nu ne poate promova în direcția moralității și religiozității. Marile virtuți care duc la biruirea patimilor nu le putem învăța prin mijlocirea animalelor.

4. Fabula, cu toate că nu-i lipsește oarecare gravitate, se-riozitate, totuși nu exclude gluma, satira, căci scopul ei este nu numai să învețe dar să și întrețină în chip plăcut, să învese-lească. Glumele însă nu au ce căuta în predici. (Ibid., p. 41—42).

Ioseph Jungmann e contra folosirii fabulei în predică pe de o parte pentru că Mîntuitorul însuși nu le-a folosit, iar pe de alta pentru că nu se potrivesc cu demnitatea cuvîntului dumnezeiesc și cu poziția credincioșilor în cadrul Revelației. Jungmann se aso-ciază întru totul lui Alban Stolz care zice: „Că Berthold de Re-gensburg († 1272), cel mai mare predicator al evului mediu n.n.) a avut o sensibilitate fină pentru ceea ce e spre zidirea cre-dincioșilor și pentru ceea ce nu se potrivește prediciei creștine, se vede și de acolo că s-a ferit de a se folosi de fabule. Și în acest punct el urmează metodei dumnezeiescului Învățător. Deși folo-sește foarte multe asemănări, parabole și istorisiri, Domnul nu intercalează niciodată vreo fabulă. Scriptura însăși le evită. Acolo unde în V. Testament întîlnim o fabulă (Jud. 9, 8—15), în aceasta nu-s introduse animale ci plante, iar tema lămurită nu se referă la religie și moralitate, ci la o chestiune practică. Prin aceasta s-a arătat că autorii Sf. Scripturi au ocolit fabula nu din

neștiință, ci pentru că ei au socotit-o improprie pentru lămurirea adevărilor de ordin religios creștin”. (Alban Stolz „Die Popularität des Kanzelredners”. Öster. Vierteljahresschrift für kath. Theologie, 1865, 125, cit. la Jungmann, op. cit., p. 332). În V. Testament mai întâlnim fabule și la IV R. 14, 9 și II Paralip. 25, 18. Dar și despre acestea se poate spune ceea ce Stolz a observat în legătură cu fabula de la Jud. 9, 8—15. Jungmann adaugă că prezența fabulei în V. T. nu poate justifica folosirea ei de către predicatori, nu numai pentru motivul indicat de Stolz că, adică, fabula de la Judecători 9, 8—15 vizează lucruri de dincolo de sfera religios-morală, dar și mai ales pentru că fabula în chestiune nu e opera autorului inspirat sau a unui profet, ci e încadrată simplu într-un referat istoric (Jungmann: Op. cit., p. 332. Nota).

Cu toate acestea unii predicatori — și nu dintre cei de a doua mână, au folosit fabula — e adevărat că foarte rar, dar au folosit-o. De exemplu, Ilie Miniati utilizează într-una din predicile sale următoarea fabulă: „Un cerb, lipsit de un ochi, păștea odată pe țărmul mării. Și se gîdea cerbul în sinea lui: Am aici într-o parte uscatul, și-n cealaltă, marea. Cu ochiul cel sănătos trebuie să stau în partea dinspre uscat, ca să văd cînd vor veni vînătorii; din partea mării nu mă tem, aci pot să stau cu ochiul cel stins de vedere. Iată însă că prin partea locului trecură niște pescari cu luntrea, văzură cerbul, aruncară cu sulita și-l... uciseră.

Vai mie, zise cerbul dîndu-și duhul, de unde credeam și mă temeam că-mi vine moarte, nu mi-a venit, ci mi-a venit tocmai de unde nu credeam, și nu m-am păzit” (Predicile și panegiricile lui Ilie Miniatis, traducere romînească. București 1944, p. 170). Prin această fabulă marele cuvîntător bisericesc vrea să ilustreze învățătura că, nefiind sigur de ceasul sfîrșitului, credinciosul nu trebuie să tot amîne mărturisirea păcatelor. Să se căiască fără întîrziere și să-și îndrepteze viața căci nu poate ști cînd și de unde îi poate veni sfîrșitul.

Vom zice, deci, împreună cu Ilarie Teodorescu: „Fabulele în cuvîntările bisericești se pot folosi foarte rar, iar dacă sînt cunoscutе ascultătorilor, atunci numai se va aminti de ele” (Îndrumări omiletice, București, 1923, p. 104).

Am vorbit pînă acum despre istorisiri și povestiri. Există însă și alte mijloace care pot fi folosite pentru ilustrarea învățăturilor în predici. Amintim dintre acestea: individualizarea, comparația, alegoria, contrastul.

† Individualizarea constă în concretizarea unor învățături abstracte prin reliefarea aspectelor particulare ale acestora. De exemplu: Mîntuitorul în loc să spună: „Sîntem datori să rezistăm ispitei!” — zice: „Dacă ochiul tău cel drept te smintește pe tine, scoate-l și-l aruncă de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decît tot trupul tău să fie aruncat în Gheenă. Și dacă mîna ta cea dreaptă te smintește pe tine, taie-o și arunc-o de la tine...” (Mt. 5, 29—30). De asemenea Domnul nu enunță în abstract principiul: „Credinciosului nu-i e îngăduit să jure!”. Ci spune concret: „Să nu vă jurați nicidecum nici pe cer ... nici pe pămînt ... nici pe Ierusalim ... nici pe capul tău să nu te juri...” (Mt. 5, 33—36). Alte exemple: Ideia virtuții creștine nu poate fi făcută accesibilă credincioșilor în măsura cuvenită, decît punînd în lumină diferitele forme concrete ale acesteia. În loc de a explica virtutea prin expuneri abstracte, ne folosim de individualizare, adică în locul conceptului general despre virtuțile particulare: bunătatea, blîndețea, cumpătarea, puritatea inimii, smerenia, înțelepciunea, bărbăția, iubirea frățească.

Ideia de patimă le-o putem face mai bine înțeleasă credincioșilor, vorbindu-le nu în abstract, ci prezentîndu-le forme concrete de patimi în felurite ipostaze pe care le îmbracă la unii sau alții din cei ce se lasă stăpîniți de ele. În loc să dăm definiția conceptului de patimă vom proceda mult mai bine dacă vom descrie mînia, lăcomia, pizma, filarghiria, etc. —

Vrînd s-arate care sînt cauzele păcatului, Sf. Ioan Gură de Aur nu procedează teoretic, ci ia o serie de păcate concrete, așa cum le surprinde el în viața credincioșilor, le analizează și arată că izvorul aceloră este în negrija noastră, în slăbiciunea, lipsa noastră de voință, etc. Iată de pildă uciderea. Este oare în firea noastră vreun impuls spre ucidere? Nicidecum. Dimpotrivă, Dumnezeu a pus în firea noastră sentimentul dragostei față de semenii. Cel ce ucide săvîrșește ceva contra firii. Tot așa adulterul, minciuna, insolența, mînia, cupiditatea n-au temei în firea noastră ci în voința noastră liberă, în lipsa noastră de judecată, etc. (Ad. Ephes., Hom., II).

Cînd vorbește despre pocăință Sf. Ioan nu rămîne la explicații abstracte, ci desface conceptul în părțile lui concrete ușor accesibile ascultătorilor. Căința, zice marele predicator, înseamnă a-ți mărturisi păcatele ca David; a plînge pentru ele ca Ahab; a te smeri din pricina lor ca vameșul; a ajuta pe cei ce au nevoie, de aceasta. (Predici despre pocăință și despre Sf. Vavila, trad. Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938, p. 13—22).

Dacă ne-am propune să lămurim conceptul de înțelepciune, n-am realiza, pentru credincioși, prea mare lucru dacă le-am concentra efortul în spre definirea scolastică a conceptului și în direcția fixării locului acestei virtuți în ansamblul celorlalte. Credincioșii vor înțelege însă mult mai bine ce e înțelepciunea dacă o vom desface în părțile ei și dacă o vom prezenta așa cum e practică ea de către unii sau alții în diversele împrejurări grele ale vieții lor.

Propoziția generală: „Cetățenii sînt datori să-și subordoneze interesele lor față de acelea ale colectivității”, poate fi concretizată prin desfacerea ei în noțiuni individuale. În locul expresiei: „Cetățenii sînt datori, etc.”, zicem: miniștrii, militarii, savanții, literații, muncitorii din fabrici și uzine, colectiviștii sînt datori, etc.

Individualizarea servește nu numai la concretizarea învățăturilor, dar ajută la lărgirea și îmbogățirea tematicii predicatoriale. Dacă preotul și-ar orienta predicile pe linia expunerilor abstracte, teoretice, ar putea ajunge la un moment dat în situația de a se vedea nevoit să-și reia de la capăt repertoriul omiletic. De exemplu, dacă s-ar limita să vorbească despre virtute numai teoretic, în câteva predici ar termina cu ea, dar cînd privește virtutea în formele ei particulare, în purtătorii și în relațiile mereu schimbate ale vieții, tematica virtuții devine, practic, nelimitată. (Reichenberger: Pastoral-Anweisung, III, 1, Wien, p. 58—59).

De mare utilitate în materie de ilustrare a învățăturilor propovăduite sînt **asemănările și comparațiile**.

Asemănarea constă în aducerea obiectului despre care vorbim în apropierea altuia cu care coincide în unul sau mai multe puncte. Scopul urmărit este ca prin însușirile unuia să scoatem la iveală în chip mai luminos, mai clar și mai puternic, însușirile celuilalt.

Asemănarea în sens strict o avem atunci cînd obiectele puse în prezență aparțin aceleiași ordine de existență și în cadrul ordinei respective, aparțin aceleiași trepte de existență. De exemplu, cele trupești să fie puse în asemănare cu elemente de aceeași natură: cele sufletești, cu cele de ordin sufletesc, cele din regnul vegetal, animal, să fie asemănate cu elemente din același regn.

Sf. Scriptură folosește des asemănarea ca material intuitiv. Mîntuitorul, pe credinciosul care nu primește mustrarea fratelui, îl aseamănă cu un „vameș” (Mt. 18, 17). Aici sînt puși alături credinciosul refractar la sfaturile bune ale fraților și vameșul

cunoscut pentru înșelătoriile și abaterile lui de la rînduiri iu-birii de semenii. Ambii: credinciosul și vameșul, aparțin aceleiași ordine de existență, ambii sînt oameni. Ei se deosebesc unul de altul, dar au și trăsături comune: ambii sînt refractari rînduiri-lor dragostei frățești. Aproximînd pe credinciosul refractar la sfaturile frățești, de vameșul înșelător, egoist și fără respect față de semenii, Mîntuitorul ne face să înțelegem și mai bine răutatea, egoismul, încăpăținarea credinciosului renitent. În lumina rău-tății vameșului vedem mai bine răutatea credinciosului refractar la îndemnurile de îndreptare.

Pe fariseii îi aseamănă cu nebunii și orbii (Mt. 23, 19); pe cei ce vor să intre în împărăția cerurilor îi aseamănă cu pruncii (Mt. 18, 3; Mc. 10, 15; Lc. 18, 17), etc.

La rîndul lor Sf. Părinți folosesc masiv asemănarea ca mijloc ilustrativ. Sf. Ioan Gură de Aur de pildă, aproape tot la a treia propoziție folosește o asemănare. (Jungmann-Gatterer: Op. cit., p. 150).

Indicăm aici cîteva exemple: „Cel ce umblă după plăceri se aseamănă cu omul care ar vrea să umple un butoi cu fundul găurit”. (Ad. Ephes., Hom. 12, 1); avarul e asemănat cu un idololatriu (Ibid., Hom. 17, 2). Cei ce fac jurăminte unii împotriva altora sînt asemenați cu copiii care trăgînd în direcții opuse de-o frînghie, cad toți pe spate pentru că frînghia se rupe. „Căci precum copiii, cînd trag ... de-o frînghie putredă, în două părți protivnice, cad toți pe spate pentru că se rupe frînghia la mijloc și se rănesc, tot așa și cei ce fac unul împotriva altuia jurăminte ce se bat cap în cap, cînd jurămîntul e rupt de sila împrejurărilor, amîndoi cad în prăpastia călcării de jurămînt...”. (Predicile despre Statui, trad. Bezdechi, II, R. Vilcea, 1937, p. 62—63).

Bîrfitorii sînt asemenați cu cei ce scormonesc murdăria. „Dacă cineva scormonește murdăria cînd treci tu, nu-l ocărăști și batjocorești? Fă tot astfel și cu bîrfitorii. Căci putoarea ce iese din murdăria scormonită nu supără atîta pielea creierului celor care o simt cît tulbură și mîhnește sufletele ascultătorilor scormonirea păcatelor străine...”. (Predicile despre Statui I, 85—86).

Preotul e asemănat cu o mamă iubitoare. „După cum mama, cînd își vede fiul chinuit de friguri, stînd lîngă cel cuprins de călduri și gata să se înăbușe, îi spune plîngînd bolnavului: O, fiul meu, dacă aș putea să iau eu frigurile și să trag la mine fierbințeala ta! tot așa spun și eu: O, de ar fi cu putință prin străduința

mea să izbîndesc, pentru voi toți!". (Predicile despre Statui, II, R. Vlcea, 1937, p. 57), etc.

Cînd asemănarea se face între obiecte care, în cadrul aceleiași ordine, aparțin unor trepte diferite de existență, sau care aparțin unor planuri diferite, avem analogia. Cîtim, de exemplu, la Isaia (1, 29—31; 30, 13—14): „Ei, cei ce s-au abătut de la legea lui Iahve vor fi rușinați pentru dumbrăvile sfinte pe care le-au îndrăgit și se vor roși la față din pricina grădinilor pe care le-au ales. Fi-vor ca un stejar ale cărui frunze cad și ca o grădină fără nici un strop de apă. Cel puternic va fi ca niște cîlți și fapta lui ca o scînteie. Una va aprinde pe cealaltă și nimenea nu va putea să-i stingă”. „De aceea nelegiuirea aceasta va fi pentru voi ca spărtura unui zid înalt care dintr-odată și pe neașteptate se prăbușește; ca un vas de lut, care așa este spart și zdrobit fără milă, încît cioburile nu se mai află măcar niciunul cu care să iei foc din vatră sau să scoți apă din fîntînă”. În locul prim (1, 29—31), Isaia aseamănă pe călcătorii de lege cu un stejar desfrunzit și cu o grădină uscată. În versetele 13—14 din cap. 30, el aseamănă călcarea legii lui Iahve cu o spărtură făcută în zidul de apărare. Asemănările acestea aparțin ordinei vizibile, dar obiectele lor nu sînt situate pe aceeași treaptă. Călcătorii de lege sînt realități tangibile, empirice, și tot așa stejarul desfrunzit, dar cei dintîi aparțin regnului uman, iar cel din urmă regnului vegetal. Astfel de asemănări se cheamă analogii. Dar apropierea dintre zidul prăbușit și vasul sfărîmat este o asemănare în sens strict întrucît și zidul și vasul aparțin aceleiași ordine de existență.

Analogie avem și atunci cînd asemănarea se face între un obiect din sfera vizibilului și între altul din sfera invizibilului.

Exemple de astfel de analogii avem în elementele materiale alese de Mîntuitorul la instituirea Sf. Taine. Astfel la instituirea Sf. Euharistii Domnul a ales pîinea și vinul ca materii foarte potrivite pentru reprezentarea și transmiterea trupului și sîngelui Său, ca hrană duhovnicească. Analogia dintre pîine și vin ca elemente de bază ale vieții naturale, pe de o parte, și dintre trupul și sîngele Domnului ca hrană duhovnicească pe de alta, e evidentă. De asemenea e evidentă analogia, paralelismul dintre apa care spală murdăria trupului, și Taina Botezului care spală înținăciunea sufletului. Așadar, între împlinirea externă a Sf. Taine și între efectul lor invizibil dar real, este paralelismul, analogia cea mai corespunzătoare.

Faptul că Duhul Sfînt se pogoară sub forma unor limbi de foc deasupra Apostolilor, iar la Botezul Domnului, sub forma

unui porumbel; faptul că Dumnezeu își descopere prezența Sa, lui Ilie, sub forma unei adieri de vînt line (III R. 19, 12); înfățișarea Mîntuitorului sub chipul mielului (Apoc. 5. 6), toate acestea își au temeiul în analogia dintre aceste lucruri vizibile: limbile de foc, porumbelul, adierea de vînt, mielul, pe de o parte, și dintre activitățile persoanelor divine pe de alta. (Jungmann-Gatterer, p. 148).

➤ Desprindem dintr-una din cuvîntările Mîntuitorului, alegoria aceasta: „Eu sînt vița cea adevărată și tatăl meu lucrătorul. Orice mlădiță care nu aduce roadă întru mine: el o dă la o parte și orice mlădiță care aduce roadă el o curățește, ca și mai multă roadă să aducă. Acum voi sînteți curați pentru cuvîntul pe care vi l-am spus: Rămîneți întru mine și eu întru voi. Precum mlădița nu poate aduce roadă de la sine, dacă nu va rămîne în viță, tot așa și voi, dacă nu rămîneți întru mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cine rămîne întru mine și eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 1—5). Prin această icoană credincioșii sînt puși în situația de a înțelege mai bine legătura organică dintre ei și dintre Mîntuitorul, sînt puși în condiția de a-și da mai bine seama despre necesitatea pentru mîntuire a dumnezeiescului Har. Precum mlădițele își trag puterea din butucul viței tot așa credincioșii, ca membri ai trupului tainic al Mîntuitorului, își primesc puterile duhovnicești de la acesta. ➤

➤ Importanța asemănărilor ca mijloc de ilustrare a învățăturilor revelate este evidentă. Fără utilizarea unor asemenea mijloace, aspecte esențiale ale Revelației ar rămîne nereliefate, nevalorificate, necunoscute. Căci rostul asemănărilor nu este atît acela de a înfrumuseța predicile cît mai ales acela de a lămurii prin sensibilizare învățăturile tratate. ➤

Pentru a-și împlini această funcție, asemănarea trebuie să fie ușor și deplin înțeleasă de către ascultători. Condițiile cerute în acest scop sînt următoarele: obiectul prin care vrem să concretizăm învățătura să fie bine cunoscut ascultătorilor. Punctul în care obiectele asemănate se potrivesc să fie ușor înțeles de credincioși. Cînd socotește necesar, predicatorul să nu ezite a veni cu scurte explicații. ➤ De pildă, cînd Mîntuitorul aseamănă împărăția cerurilor, adică Harul Său, cu comoara ascunsă în țarină sau cu mîrgăritarul de mare preț, El știe că ascultătorii cunosc bine, au o idee clară despre ceea ce este o comoară și ceea ce este un mîrgăritar. Punctul de potrivire dintre comoară

și mărgăritar pe de o parte, și Harul mîntuitor pe de alta, este de asemenea ușor de perceput. Precum comoara și mărgăritarul nu-s lucruri obișnuite, ci sînt lucruri de neobișnuită valoare, tot așa Harul dumnezeiesc, este pentru credincioși un bun de valoare maximă. Lumina lucrurilor cunoscute: comoară-mărgăritar se răsfrînge și asupra realității necunoscute a Harului, apropiind-o de conștiința și inima credincioșilor. După cum comoara și mărgăritarul sînt valori rîvnite și căutate, tot așa Harul sfințitor să fie rîvnit și căutat de către credincioși. —

O altă condiție pe care trebuie s-o împlinească asemănarea: să fie potrivită cu caracterul dumnezeiesc al învățaturii pe care vrea s-o concretizeze. De exemplu, pentru a sensibiliza apropierea dintre credincios și Dumnezeu, nu poate fi folosită expresia: „La Cina cea de taină Iisus Hristos a băut în sănătatea noastră”. Nu merge nici asemănarea căinței cu un pieptene, cum face, de exemplu, predicatorul pe care-l citează Jungmann (Op. cit., p. 151): „Iubiții mei, nu vreau să vă sperii... Voi aveți o teamă ascunsă de spovedanie, ca față de un lucru greu și înfricoșător. De aceea n-am să o asemăn cu o lopată, ci cu un instrument mai delicat și anume cu un pieptene.. Un pieptene este și Spovedania și anume un pieptene foarte frumos. Da, iubiții mei, Spovedania este un pieptene de fildeș... Pieptenele acesta curăță rîia păcatelor, înlătură muștrările de conștiință”, etc. Predica are caracter practic, dar icoana nu e potrivită cu demnitatea cuvîntului dumnezeiesc.

Prin mijloacele de sensibilizare a învățaturii scripturistice se numără și **comparația**.

Ca și asemănarea, comparația relevă valoarea învățaturii prin raportare la alte materii asemănătoare. Se deosebește însă de prima prin aceea că în timp ce asemănarea urmărește să reliefeze mai ales un raport calitativ, comparația țintește să reliefeze un raport cantitativ. De exemplu, proorocul Ieremia pentru a arăta cît de mare păcat și-au atras asupra lor credincioșii din Ierusalim, compară păcatul acestora cu al sodomiților. „Păcatul fiicei poporului meu a fost mai mare decît fărădelegea Sodomei, prăbușită într-o clipă nu de mînă omenească” (Plîngerii 4, 6). Același mijloc îl folosește Mîntuitorul pentru a sublinia mărimea păcatului săvîrșit de credincioșii care își închid sufletele față de învățatura Lui. Vai ție Chorazine, vai ție Betsaido, că dacă în Tir și în Sidon s-ar fi făcut semnele ce s-au făcut întru voi, de mult, în sac și în cenușă s-ar fi pocăit. Dar zic vouă: Tirului și

Sidonului le va fi mai ușor, în ziua judecății, decît vouă. Și tu Capernaume: N-ai fost înălțat pînă la cer? Pînă la iad te vei pogorî. Căci în Sodoma de s-ar fi făcut minunile ce s-au făcut în tine, ar fi rămas pînă astăzi. Dar zic vouă că pămîntului Sodomei îi va fi mai ușor în ziua judecății decît ție” (Mt. 11, 21—24).

— Ce vrea să spună Mîntuitorul aici? El vrea să arate credincioșilor din Chorazin, Betsaida și Capernaum, cît de grav este păcatul lor pentru că își închid sufletele față de învățătura cea izbăvitoare a Evangheliei. În acest scop Domnul pune în comparație viața credincioșilor din cele trei orășele, cu aceea a credincioșilor din Sodoma, Tir și Sidon. Cum a fost păcatul acestora din urmă? A fost neobișnuit de greu. Pedepsa? A fost și ea exemplară. Cum este păcatul credincioșilor din orășelele de pe malul Ghenizaretului? E mult mai greu decît al celor cu care sînt puși în comparație. De ce? Pentru că aceia, sodomii și ceilalți, dacă ar fi avut ocazie să asculte învățăturile evanghelice, s-ar fi căit și s-ar fi îndreptat, pe cîtă vreme cei din Chorazin, Betsaida și Capernaum refuză să facă acest lucru.

Aceasta e o comparație de la mic la mare. Se folosesc însă și comparații de la mare la mic. De exemplu, într-o predică, Sf. Ioan Gură de Aur compară pe penitentul obișnuit cu Sf. Apostol Petru care, după ce s-a lepădat de Domnul, s-a căit cu amar. Dacă pentru un păcat așa de mare, Petru, căindu-se, a primit iertare, cu atît mai mult credinciosul simplu poate primi, prin căință, iertare de păcatele sale. „Peiu Apostolul și prietenul lui Hristos a săvîrșit un păcat foarte mare, lepădîndu-se de Domnul. Eu nu spun aceasta pentru a-l învinovăți, cum este drept, ci spre a te îndemna pe tine la pocăință. El se lepădă de Domnul lumii și Mîntuitorul tuturor, însă plîngînd cu amar și-a șters vina căci după aceea i se încredințează cheile împărăției cerurilor. Dacă lacrimile lui Petru au șters o vină așa de mare, cum se poate ca tu, dacă vei plînge, să nu-ți ștergi păcatul? Domnul cere de la tine o mică osteneală și în schimb îți dă ceva mare. Varsă lacrimi și El îți va da iertare; căiește-te și El îți va șterge păcatele. Dă ceva neînsemnat pentru ca să-ți dea ceva ceresc”. (Sf. Ioan Gură de Aur: De poenit., Hom. III, cit. la V. Mitrofanovici: Omiletică, 1875, p. 315—316).

Dar pentru a o concretiza, învățătura o putem pune alături nu numai de fapte și lucruri care se aseamănă, ci și alături de obiecte opuse. În acest caz vorbim de **contrast**. Folosim contrastul

cînd vrem să punem mai viu în lumină bunătatea sau răutatea unei fapte, a unei intenții, a unui procedeu. Calitățile sau defectele unui obiect ies mai bine în lumină cînd îl privim în raport cu opusul lui. Frumusețea virtuții o percepem mai clar, mai puternic cînd o comparăm cu păcatul și invers urîciunea și virulența păcatului le înțelegem mai bine cînd îl punem alături de virtute.

Valoarea mare a sănătății o înțelegem mai bine cînd o privim în contrast cu boala; binefacerile păcii le prețuim mai bine cînd le comparăm cu grozăviile și urmările catastrofale ale războiului; conștiința curată primește un mai bun relief cînd aducem lîngă ea pilda unei conștiințe încărcate; discreția e mai luminoasă alăturată de umbrele limbuției, etc.

Așadar, contrastul e la locul lui mai ales în predicile morale, unde, prin folosirea conceptelor opuse, putem sensibiliza mai bine fie frumusețea virtuții, fie urîciunea viciului, sau a păcatului. Dar contrastul aduce bune servicii și acolo unde e vorba de relevarea însușirilor lui Dumnezeu, precum și a însușirilor sufletului nostru.

Sf. Scriptură valorifică contrastul tocmai pentru puterea lui de a ilustra practic și popular, învățăturile. De pildă, pentru a arăta urmările păcatului. Scriptura compară pe Adam cel de după cădere, cu Adam cel dinainte de cădere; pe David ni-l înfățișează în cele două ipostase: înainte și după alunecare; asemenea și pe Baltasar, etc.

Mîntuitorul ne e înfățișat în toată complexitatea vieții Lui plină de contraste. Ne e înfățișat: ca Dumnezeu și om; ca ființă înzestrată cu puteri neobișnuite, dar și cu slăbiciuni omenești; ca Adam cel nou față de Adam cel vechi; ca răstignit și înviat, etc.

Iată un pasaj dintr-o predică a Sf. Grigorie Nisanul, de unde se vede ce mare binefacere este pacea în raport cu războiul: „Pentru oameni, dintre lucrurile după care aleargă atîta, ce poate fi mai dulce decît o viață pașnică? Pe oricare dintre lucrurile plăcute în viață l-ai numi, ca să fie plăcut, e nevoie de pace. Dacă ar fi prezente în fața ta toate cîte în viață au valoare, adică bunuri, sănătate, soție, copii, casă, familie, parcuri, baie, palestre... dacă toate acestea ar fi prezente, dar ar lipsi pacea, ce folos de ele? Așadar, pacea este plăcută pentru cei ce îi sînt părtași, ea îndulcind toate cele ce au preț în viață...”. (Sf. Grigorie Nisanul: Fericiți făcătorii de pace...).

Sf. Ioan Gură de Aur subliniază preeminența muncii în contrast cu lenea spunînd: „Să nu ne rușinăm de meserii și nici să nu considerăm munca rușine, ci lenea și lipsa de ocupație. Căci dacă lenea ar fi un lucru bun, pămîntul ar face atunci să crească toate fără semănătură și fără arătură. Dar nimic nu se produce în felul acesta...”.

În timp ce munca ne aduce tot binele, lenea dă naștere la toate relele: „Dumnezeu ... a stabilit lege pentru oameni să pună boii la plug, să tragă plugul și să taie brazde, să arunce sămînța, să îngrijească de vița de vie și de pomi și de semințe, ca încordată îndeletnicire cu munca să îndepărteze de la orice răutate mintea celor ce lucrează”. De aici au intrat în viață toate relele: din fuga de muncă, din lene. (In Acta Ap. Hom. 35, 3).

Munca i-a fost dată omului nu spre pedeapsă, ci spre îndreptare și învățătură. „Cînd Adam ducea o viață fără muncă, a fost dat afară din Paradis; cînd Pavel ducea o viață plină de muncă și de trudă, zicînd: „săvîrșind în muncă și trudă și ziua și noaptea” (2 Cor. 11, 27), atunci a fost răpit în Paradis... Deci să nu ponegrim munca, să nu ne lepădăm de osteneală. Căci chiar înainte de a ajunge în împărăția cerurilor, ne alegem de pe urma ei cu această mare răsplată, că adică din ea însăși căpătăm desfătare; și nu numai desfătare, dar și ceea ce e cu mult mai presus ca desfătarea: sănătatea cea mai curată”. (Predicile despre Statui, 61—62).

Să nu se exagereze în folosirea contrastului ca material ilustrativ. Abuzul de antiteze constituie semnul sigur al lipsei de gust și al superficialității. (N. Scheiniger: Grundzüge der Beredsamkeit, Fr. i. Br., 1863, p. 172).

✚ De o mare, de o covîrșitoare valoare pentru ilustrarea învățăturilor propovăduite este exemplul și anume exemplul direct, al propovăduitorului. Se înțelege, exemplele istorice își au valoarea lor. Dar pilda directă nu poate fi prin nimic înlocuită. Dovada? Se știe că în predică accentul cade pe elementul practic, pe punerea credincioșilor în condiția de a-și asimila învățătura în așa fel ca aceasta să poată deveni motive voluntare. Dar pentru ca învățătura primită de credincioși să devină motive de acțiune e necesar ca ea să fie asimilată nu numai mintal, ci și afectiv și volițional.

Puterile afective ale ascultătorilor sînt puse în lucrare și prin exemple istorisite, dar lucrul acesta se realizează în mai mare măsură prin folosirea exemplului direct. În timp ce exemplul is-

torisit face apel la imaginație și reprezentare, exemplul direct e perceput pe cale de intuiție. Și se știe că, față de reprezentare, intuiția exercită o mai mare înrîurire asupra voinței. —

În al doilea rînd, învățătura ilustrată prin exemple directe influențează în mai mare măsură asupra inimii, asupra afectivității ascultătorilor. Sentimentele sînt o putere mare în viața credincioșilor și a le valorifica în scopul îndrumării practice a acestora constituie o obligație principală a predicatorului. Între mijloacele prin care preotul poate influența sentimentele și, prin acestea, voința ascultătorilor, exemplele directe ocupă loc de frunte.

Pe de altă parte, preotul transmite credincioșilor o învățatură care vine cu pretenția că poate transforma profund viața celor ce și-o asimilează. Insușirea aceasta a învățăturilor evanghelice, ascultătorii o pot înțelege și din exemple istorisite, dar mult mai ușor o pot înțelege din intuirea unor exemple directe și-n primul rînd din intuirea pildei personale a preotului predicator. De aici obligația pentru preot de a duce o viață care să constituie o ilustrare zilnică a puterii înnoitoare a învățăturilor transmise din amvon. Viața sa proprie trăită, continuu și firesc, la nivelul sau cît mai aproape de nivelul învățăturilor Mîntuitorului, iată cea mai bună formă de ilustrare de care se poate servi preotul în predicile sale. Desigur, pentru ilustrarea învățăturilor propovăduite trebuie să ne folosim mereu de istorisiri biblice, bisericești, extrabisericești, de povestiri, individualizări, comparații, etc. Dar să nu uităm nici o clipă că mai eficientă decît toate acestea este ilustrarea prin exemple directe, și în primul rînd prin exemplul personal servit nu periodic, ci continuu și cu naturalețe, credincioșilor.

Mai mult decît toate celelalte mijloace de ilustrare omiletică, exemplul direct determină la credincioși sentimentul viu că și ei pot pune în practică învățăturile ce li se transmit.

Și dacă prin orice predică se urmărește înduplecarea voinței credincioșilor de a acționa la nivelul învățăturilor propovăduite, putem înțelege că folosirea exemplului personal ca mijloc de ilustrație omiletică se impune cu necesitate maximă. —

Pr. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

INTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI CU PRIVIRE LA ÎNMORMINTAREA PREOȚILOR

P. C. Preot Emilian Pascu, din parohia Vama, raionul Oaș, regiunea Maramureș, mi-a trimis următoarea scrisoare:

P. C. Părinte Profesor,

Fiind preot nu prea în vîrstă și neavînd ocazie pînă acum să iau parte la înmormîntarea unui preot, îndrăznesc acum să vă cer unele lămuriri în legătură cu serviciul înmormîntării preoților și în special cu modul de așezare a trupului preotului în mormînt.

Dar mai întîi să vă relatez pe scurt motivul acestei lămuriri pe care o cer de la P. C. Voastră.

Nu de mult, într-o parohie vecină a murit un preot, la înmormîntarea căruia am luat parte mai mulți preoți. Ajunși la casa parohială unde se afla trupul decedatului preot, am discutat mai întîi despre felul cum vom face serviciul. După mai multe discuții am ajuns la înțelegere și serviciul a fost făcut. Totuși eu sînt nedumerit, nu atît la punctul 1 ce va urma, ci în special la punctul 2 din prezenta scrisoare.

1. Mai întîi s-a purtat discuție pe marginea veșmintelor cu care se îmbracă preoții prezenți la astfel de cazuri. Unii, au susținut că trebuie să ne îmbrăcăm cu toate veșmintele, adică: a) stihar, epitrahil, briu, minecuțe și felon; alții au susținut că trebuie să ne îmbrăcăm numai cu: b) epitrahil și felon. Tipicul din Molitvelnic nu precizează acest lucru și de aceea apelez la P. C. Voastră a mă lămurii: cum este bine și corect a se îmbrăca preoții care săvîrșesc serviciul înmormîntării unui preot — cu toate veșmintele (pct. 1, al. a), sau numai cu parte din ele (pct. 1, al. b)?

2. Și acum punctul principal, să zic așa, la care sînt mai nelămurit. Este vorba de felul cum trebuie așezat în mormînt trupul preotului decedat. Tot atunci, la această înmormîntare, s-a ivit și această discuție, și au existat diferite păreri, bazată fiecare pe anumite documente și anume:

a) Unii au susținut că trupul preotului decedat trebuie așezat în groapă *cu capul la Răsărit*, adică invers decît ceilalți credincioși mireni, care se așează cu capul la Apus. Aceasta pentru că — ziceau ei — atunci cînd va fi învierea, preotul se va ridica din mormînt cu fața către credincioși și credincioșii cu fața spre el, așa cum a stat și în biserică atunci cînd a fost viu și a făcut slujbă în fața credincioșilor, în altar, și așa trebuie să privească și la înviere credincioșii în fața lui.

b) Alții au susținut că trebuie să se îngroape ca și mireni, *cu capul la Apus*, fiindcă la înviere și preotul, cînd se va ridica, trebuie să fie cu

fața către Mîntuitorul, care va veni de la Răsărit, deci, ca și credincioșii, iar el în fruntea credincioșilor și ei în spatele lui, îl vor urma, ca să întîmpine pe Mîntuitorul. Deci care este adevărul și cum trebuie să se facă în astfel de cazuri?

Preotul pe care noi l-am înmormîntat a fost așezat lîngă un alt preot, decedat acum aproape 20 de ani și care preot fusese înmormîntat, după cum susțineau unii dintre noi, greșit, cu capul la Apus.

Și atunci, unul este așezat cu capul la Apus, celălalt cu capul la Răsărit, deși amîndoi au fost preoți. Cum comentează acum credincioșii din parohie aceste cazuri? De ce primul preot, mort acum 20 de ani, a fost înmormîntat cu capul la Apus și acesta de acum cu capul la Răsărit?

Vă rog nu vă supărați și cînd aveți puțin timp liber, comunicați-mi și mie lămuririle în cauză, care vor fi bine venite nu numai pentru mine, ci și pentru ceilalți colegi din protopopiat și mai ales pentru cei care am luat parte la această înmormîntare și vom mai avea poate ocazia să luăm parte și la alte înmormîntări de preoți.

Cu deosebit respect, vă mulțumesc anticipat pentru bună voință.

Pr. Emilian Pascu

Răspuns la întrebările puse:

I. ÎMBRĂCAREA PREOTULUI LA SERVICIUL ÎNMORMINTĂRII

În ce privește îmbrăcarea preoților cu veșmintele bisericești, la săvîrșirea oricărei înmormîntări în general și la înmormîntarea preoților în special, manualele noastre de Liturgică și cărțile de cult nu precizează suficient de amănunțit lucrurile. De aceea sîntem obligați să cunoaștem mai întîi dispozițiile referitoare la îmbrăcarea preoților cu prilejul săvîrșirii Sf. Taîne, spre a ne putea da apoi seama de veșmintele care trebuie îmbrăcate cu prilejul săvîrșirii sfintelor euhologii.

a) Singura informare precisă și amănunțită, care se face în privința îmbrăcării preoților cu veșminte bisericești, este cea din rînduiala Sf. Euharistii, adică aceea care se referă la săvîrșirea Sf. Liturghii. Între lucrurile socotite indispensabile pentru săvîrșirea Sf. Liturghii se enumără și veșmintele bisericești și anume: stiharul, mînecuțele, epitrahilul, brîul și felonul. Precizarea aceasta cît se poate de clară și amănunțită o găsim atît în manualele de Liturgică,¹ cît și în toate Liturghierele ortodoxe,² în cadrul lămuririlor care se dau cu referire la rînduiala dumnezeieștii Proskomidii. Aici găsim totodată și rugăciunile care tre-

1 Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. Teodor Tarnavski. Liturgica Bisericii dreptcredincioase răsăritene. 1909, p. 230—234 și 459; Dr. Badea Cireșanu, Tezaurul liturgic. Tom. III, p. 164—168.

2 A se vedea de ex.: Dumnezeieștile Liturghii Sibiu 1902, p. 53—58.

buie făcute o dată cu îmbrăcarea acestor veșminte liturgice. Deci, la săvârșirea Sf. Liturghii trebuie îmbrăcate toate veșmintele liturgice.

b) Rînduiei lui propriu-zis a Sfîntului Botez îi premerge rugăciunea facerii oglașenicului, adică a catehumenului. La săvârșirea acestei rugăciuni preotul trebuie să fie îmbrăcat cu epitrahilul.

Povăturile de la începutul rînduiei Sfîntului Botez spun: „Intrînd preotul în Biserică se îmbracă în sfită (felon), punînd și rucavițe (mînecețe) în mîini...”³ Deci, la săvârșirea tainei Sfîntului Botez preotul este îmbrăcat cu epitrahil, felon și mînecețe.⁴ Credem că la săvârșirea acestei taine se impun mînecețele din punct de vedere practic. Se știe că rînduiala Sfîntului Botez pretinde preotului să îndeplinească anumite lucrări practice, ca de ex.: afundarea catehumenului în apă, închinarea lui la sfintele icoane, miruirea, tunderea părului, etc. Mînecețele au avantajul că adună și strîng mînecele largi ale reverendei, dînd în felul acesta posibilitate ca preotul să opereze cu mîinile neîmpiedecat de reverendă.

Taina Mir-ungerii se face în mod obișnuit împreună cu taina Sfîntului Botez. Deci la săvârșirea acestei taine preotul este îmbrăcat ca și la taina Botezului.

c) Rînduiala tainei Mărturisirii prevede la începutul ei următoarele povături: „Duhovnice! Venind către tine cei ce vor să se mărturisească, să chemi cîte unul, iar nu cîte doi sau mai mulți, și stînd tu înaintea icoanei Stăpînului Hristos, **îmbrăcat în toate veșmintele preotești**, măcar de ar fi și lucru în grabă, **fără epitrahil și felon** să nu îndrăznești a mărturisi”.⁵ Urmează deci că la săvârșirea tainei Mărturisirii preotul trebuie să fie îmbrăcat cel puțin cu epitrahil și felon.⁶

Cînd preotul împărtășește pe credincioșii bolnavi prin casele lor, înainte de împărtășire trebuie neapărat să-i mărturisească. În aceste cazuri împărtășirea credincioșilor se face fiind preotul îmbrăcat numai în epitrahil și felon.

d) Cărțile noastre de cult prevăd la rînduiala logodnei următoarele lămuriri: „După dumnezeiasca Liturghie, preotul gătind tetrapodul (sau masa) în mijlocul bisericii, pune crucea și

3 Aghiazmatar, București 1914, p. 23.

4 Dr. Petre Procopovici, *Ritualistica*, Oradea 1936, p. 120—121.

5 Aghiazmatar, op. cit., p. 149 și Dr. Petre Procopovici, op. cit., p. 125.

6 Dr. Petre Procopovici, op. cit., p. 125—126.

Sf. Evanghelie..."⁷ și face logodna, după care în mod obișnuit urmează Cununia. În cazul de față, adică imediat după Liturghie, preotul este îmbrăcat cu toate veșmintele liturgice. De aceea nu se mai face nici un fel de precizare, presupunându-se că în mod natural el rămîne cu aceleași odăjdii și face logodna și Cununia.

Dacă logodna și Cununia nu se fac imediat după Sf. Liturghie, ci se fac mai târziu, preotul îmbracă, la logodnă, epitrahilul, iar cînd începe slujba Cununii îmbracă și felonul.⁸

e) La începutul rînduiei Sfîntului Maslu găsim, între altele, următoarele lămuriri: „Apoi adunîndu-se șapte preoți, sau trei numai, luînd epitrahilul se îmbracă cu feloane, iar cel dintîi preot face obișnuitul început, zicînd: „Binecuvîntat...”⁹ Deci, pentru săvîrșirea tainei Sfîntului Maslu preoții se îmbracă cu epitrahil și felon.¹⁰ În consecință, la săvîrșirea sfintelor taine sînt necesare următoarele veșminte: la taina Sfîntului Botez, epitrahil, felon și mînecețe; la fel și la taina Mir-ungerii; la taina Sfintei Mărturisiri, epitrahil și felon; la taina Sfintei Împărtășiri, toate veșmintele liturgice; la taina Nunții, epitrahil și felon; la taina Sfîntului Maslu, epitrahil și felon.

În urma sondajelor făcute am constatat că prescripțiile de mai sus sînt respectate în întregime aproape în toate regiunile țării, în toate parohiile ortodoxe romîne.

Dacă pentru săvîrșirea Sfintelor Taine se pretinde, după cum am văzut, îmbrăcarea preotului — în majoritatea cazurilor — numai cu epitrahil și felon, atunci e ușor de înțeles că pentru săvîrșirea sfintelor euhologii, care sînt mai puțin importante decît Sfintele Taine, nu se poate pretinde o îmbrăcare mai bogată, mai completă a preotului, decît la săvîrșirea Sfintelor Taine.

Înmormîntarea nu este o taină, este o euhologie. Deci, pentru săvîrșirea ei, nu se pretind veșminte liturgice mai multe decît pentru săvîrșirea Sfintelor Taine. „Preotul, îmbrăcat cu epitrahil și felon, cu crucea și cu lumînarea în mîna stîngă și cu tîmțierul în dreapta”¹¹ săvîrșeste slujba înmormîntării. Cărțile noastre de cult, adică Euhoghiul (Molîtvelnicul) și Aghiasmatarul, prevăd la începutul rînduiei înmormîntării preoților de mir următoarele povățuiri: „Preoții merg de se îmbracă cu odăjdiile lor, și

7 Aghiazmatar, op. cit., p. 43—48.

8 Dr. Petre Procopovici, op. cit., p. 132—133.

9 Aghiazmatar, op. cit., p. 112.

10 Dr. Petre Procopovici, op. cit., p. 133.

11 Idem, p. 158.

cel mai mare zice: „Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru...”¹² După cum vedem, în cuvintele de mai sus lucrurile nu sînt suficient de precizate.

Ceea ce n-au precizat, însă, cărțile de cult a precizat practica vieții și anume: înmormîntările se fac, pretutindeni, îmbrăcîndu-se preoții cu epitrahil și felon. Nici la înmormîntarea preoților nu se pretinde în această privință nimic mai mult decît la înmormîntarea mirenilor. De altfel se știe că atîtea înmormîntări de preoți și chiar arhieriei — de patriarhi, mitropoliți și episcopi — s-au făcut fiind preoții îmbrăcați numai cu epitrahil și felon.¹³

Dacă, eventual, în unele părți ale lumii creștine ortodoxe se mai păstrează uzul îmbrăcării preoților în toate veșmintele liturgice pentru săvîrșirea înmormîntării, aceasta este o reminiscență din timpurile cînd slujba înmormîntării era precedată totdeauna de Sf. Liturghie. În asemenea cazuri, în chip logic și natural, preoții care au săvîrșit Sf. Liturghie continuau slujba înmormîntării cu aceleași veșminte de la Liturghie. În asemenea cazuri preoții erau îmbrăcați cu toate odăjdiile bisericești spre a săvîrși Sf. Liturghie și nu în mod special pentru a săvîrși slujba înmormîntării. Despre o asemenea practică veche și despre faptul că în unele părți ale lumii creștine ortodoxe Liturghia premerge și astăzi slujbei înmormîntării, avem mărturii pozitive, ca de ex.:

„În timpul expunerii răposatului se serba în vechime și Sf. Liturghie, practică despre care Fer. Augustin vorbește ca despre un uz general. La Sf. Liturghie aduceau creștinii jertfe sau daruri de pîine, pe care Sf. Ioan Gură de Aur le privește ca eleimozină, prin care se onorează răposatul.¹⁴ Aceste jertfe deveniră din secolul IV regulă. Așijderea se făcea Sf. Liturghie cu prilejul înmormîntării. În „Constituțiile Apostolice” creștinii sînt invitați să aducă pentru frații lor adormiți întru Domnul sacrificiul euharistic în biserică și în cîmîtire.¹⁵ Acestei datine, adică de a pune în legătură cu înmormîntarea și serbarea Sf. Liturghii urmează unii creștini și în ziua de astăzi, cu toate că aceasta nu este prescris în chip hotărît. Ei o fac aceasta, căci săvîrșirea Sf. Liturghii nu e numai un act, prin care se preamărește serbarea, ci ea e și un act de folos pentru mîntuirea sufletelor celor răposati”¹⁶

12 Molitvelnic. Sibiu, 1874, p. 266.

13 Așa a fost b. o. cazul la înmormîntarea mitropolitului Ardealului Dr. Nicolae Bălan în anul 1955.

14 Ioan Hrisostomul, Omil. 61. Migne, PGT LIX, 348.

15 Constituțiile Apostolești, L. VI, c. 30. Migne PGT I, p. 988.

16 Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. Teodor Tarnavski, op. cit., p. 810.

Din tot ceea ce am arătat pînă acum se desprinde concluzia că pentru săvîrșirea slujbei înmormîntării preotul trebuie să fie îmbrăcat cu epitrahil și felon. Acest fel de a se îmbrăca este obligatoriu chiar și la înmormîntarea preoților și a călugărilor. De altfel, sînt cunoscute cele două principii călăuzitoare în privința îmbrăcării preoților pentru săvîrșirea sfintelor slujbe, și anume:

1. Nici un fel de slujbă religioasă, oficială, nu se poate săvîrși în biserică, sau înafara bisericii, fără ca preotul să fie îmbrăcat cu epitrahilul.

2. Dacă rînduiala slujbei, ce urmează a fi săvîrșită, prevede citirea Sf. Evanghelii, atunci preotul trebuie să îmbrace necondiționat și felonul.

II. AȘEZAREA ÎN MORMINT A PREOTULUI DECEDAT

În privința așezării trupurilor celor adormiți în groapă, avem și mai puține informații scrise decît pentru îmbrăcarea preoților la săvîrșirea slujbei de înmormîntare. În general, manualele de Liturgică nu tratează această chestiune. Cărțile noastre de cult ne spun, la înmormîntarea mirenilor, numai următoarele lucruri: „Și așa ajungînd la mormînt, mai înainte de a se slobozi trupul mortului în groapă, se citește de către arhieru ori de către părintele sufletesc „Rugăciunile de Dezlegare”...

Pe alocurea, acum se face sărutarea. Și se cîntă: Veniți fraților... Și după ce s-a așezat trupul în mormînt, preotul luînd pămînt cu lopata, aruncă cruciș deasupra sicriului, zicînd: Al Domnului este pămîntul... Și după aceea varsă peste sicriu și cenușa din cădelniță, și așa se acopere mormîntul...”.

Iar la sfîrșitul rînduiei de înmormîntare a preoților se spune: „Iară ajungînd la cimitir, după ce s-au citit și Rugăciunile de Dezlegare, trupul celui adormit se așează în mormînt, așa cum s-a arătat la rînduiala pentru mireni”.

Deci, cărțile de cult nu spun nimic despre modul în care trebuie așezat trupul mortului în groapă. Din tot ceea ce spun aceste cărți nu reiese cîtuși de puțin că ar exista cea mai mică deosebire între modul așezării trupului unui mirean în groapă și trupul unui preot decedat. Dimpotrivă, din povățuirile acestor cărți reiese că în privința aceasta nu există nici un fel de deosebire.

Cartea: „Învățătura de credință creștină ortodoxă”, publicată cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, spune, în privința așezării în morminte a

trupurilor celor decedați, următoarele: „Să se așeze cu fața spre Răsărit, ca și la Botez, pentru că din spre Răsărit ne-a venit Hristos, lumina cea adevărată, și tot din spre Răsărit va veni El la judecata viitoare”¹⁷ (Matei 24, 27). Potrivit acestui text, toate trupurile celor decedați se așează în groapă la fel, nefăcîndu-se nici un fel de deosebire între trupurile mirenilor și cele ale preoților.

Practica bisericească, de atîtea ori seculară, ne învață același lucru. În general, în toate țările ortodoxe și aproape pretutindeni în țară la noi, trupurile preoților adormiți întru Domnul se așează în morminte întocmai ca și trupurile mirenilor decedați și anume: **cu capul spre Apus, avînd fața îndreptată spre Răsărit**. În felul acesta sînt înmormîntați pretutindeni patriarhii, mitropoliții și episcopii ortodocși. În felul acesta sînt îngropați marea majoritate a preoților noștri. Aceasta — și numai aceasta — este o așezare creștinească și corectă a celor adormiți.

Argumentul arătat în scrisoarea primită și publicată la începutul acestor rînduri — potrivit căruia „trupul preotului decedat trebuie așezat în groapă **cu capul la Răsărit**, adică invers decît ceilalți credincioși mireni, care se așează cu capul la Apus, și aceasta pentru că, ziceau, că atunci cînd va fi învierea preotul se va ridica din mormînt cu fața către credincioși și credincioșii cu fața spre el, așa cum a stat și în biserică atunci cînd a fost viu și a făcut slujbă în fața credincioșilor, în altar, și așa trebuie să privească și la înviere credincioșii în fața lui” — nu rezistă unei examinări mai amănunțite a lucrurilor și anume:

a) La înviere, factorul important este și rămîne Iisus Hristos. „Fulgerul care iese de la Răsărit și se arată pînă la Apus este Fiul Omului” (Mat. 24, 27). Este ușor de înțeles că în acele clipe cutremurătoare toate fețele și toți ochii celor înviați vor privi numai spre acest Fulger strălucitor. În fața luminii lui Iisus Hristos, care vine să judece lumea, dispar ca valoare, ca strălucire și importanță nu numai preoții, dar și episcopii, mitropoliții și patriarhii lumii. Deci nu mai este vorba ca atunci credincioșii să mai privească la preotul lor, care și el merge la judecată, ca oricare pămîntean, ci caută spre Hristos, judecătorul tuturor.

b) Preotul, atîta timp cît a fost viu și a slujit în altar, n-a fost totdeauna cu fața spre credincioși. Dimpotrivă, de cele mai multe ori preotul a fost, în timpul slujbelor, cu fața spre Răsărit, avînd în spatele sale pe credincioși. Deci nu este nimic nenatural

17 *Învățătura de credință creștină ortodoxă*. București 1952, p. 319—320.

ca și la înviere preotul să fie tot cu fața spre Răsărit — și toți credincioșii săi să-l imite, întâmpinînd împreună pe Iisus Hristos, judecătorul lumii.

În consecință, nu există nici un motiv ca preotul să fie așezat în mormînt altfel decît ceilalți credincioși. Deci, cazurile cu totul izolate, cînd trupul preotului decedat a fost așezat în mormînt cu capul spre Răsărit și cu fața spre Apus, sînt o abatere de la regula generală, sînt o greșală. Foarte probabil că această practică greșită este o consecință a unei confuzii provenită din deosebirea care se face între așezarea trupului unui mirean și aceea a așezării trupului unui preot, decedat, în biserică pentru săvîrșirea prohodului. „Observăm că prohodul se face în pro-naosul sau naosul bisericii, preotul stînd cu fața spre altar, deci înaintea mortului. Mortul mirean se așează în biserică cu fața spre Răsărit, și așa se și înmormîntează, pe cînd preotul mort se așează (în biserică) cu fața spre Apus, adică privind spre popor”.¹⁸

Așezarea aceasta a trupului preotului decedat, cu fața spre Apus, se face numai în biserică, nu și în mormînt. În mormînte, atît trupurile mirenilor cît și trupurile preoților adormiți se așează cu capul spre Apus și cu fața spre Răsărit.

De la această regulă generală se fac uneori anumite abateri, determinate de poziția cimitirului, de poziția bisericii din cimitir, de căile și cărările care se fac în cimitir, pentru a comunica cei vii, etc.

După cum se poate vedea, răspunsurile care s-au dat aici, la întrebările puse la începutul acestor rînduri, sînt bazate atît pe povățuirile și învățătura cărților noastre ortodoxe, cît și pe baza unei practici de două ori milenară.

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

¹⁸ Dr. Petre Procopovici, op. cit., p. 161.

IN LEGĂTURĂ CU „O CARTE DESPRE BISERICA”

EIN BUCH VON DER KIRCHE (O carte despre Biserică, trad. germ. de Gerhard Klose, din l. suedeză), Göttingen 1951, p. 488, lucrare publicată sub redacția lui Gustaf Aulén, Anton Fridrichsen, Anders Nygren, Hjalmar Lönroth și Ragnar Bring, în colaborare cu alți teologi suedezi (luterani).

Lucrarea aceasta s-a alcătuit în bună parte pe baza comunicărilor făcute la conferința de la Nyköping (Suedia), din februarie 1942, care a avut ca problemă centrală pe aceea a Bisericii. Acelor comunicări s-au adăugat apoi, pentru o mai completă tratare a problemei eclesiologice sub diferitele ei aspecte, o serie de alte contribuții ale teologilor suedezi.

Deși fiecare autor i s-a lăsat completă independență și, în consecință, întreaga responsabilitate pentru contribuția sa și deși dintru început nu s-a urmărit în nici un chip realizarea vreunei uniformități a operei, totuși aceasta, privită în mare, înfățișează un cuprinzător acord de principiu între teologi, firesc în cadrul concepției luterane. Și, cum iarăși este firesc, se au în vedere îndeosebi realitățile bisericești și teologice din Suedia, în prima jumătate a veacului nostru, realități care, se înțelege, nu sînt întru totul specifice acelor locuri, de unde puțința unei anume generalizări pentru aria protestantismului luteran.

Cuprinsul cărții este relativ sistematizat în jurul a trei puncte principale, care și constituie cele trei părți ale cărții: I. Biserica în Noul Testament sau fundamentele neotestamentare a noțiunii de Biserică; II. Privire istorică actuală; III. Clarificare principială a noțiunii de Biserică.

În Introducere, episcopul Gustaf Aulén din Strängnäs, după ce amintește unele tendințe opuse din teologia suedeză, după care Biserica era considerată fie ca o orînduire statală, fie cu totul liberă de aceasta, face justa remarcă, între altele, că, în veacul nostru, datorită îndeosebi celor două războaie mondiale dimpreună cu stările sociale care le-au dat naștere și cele pe care le-au pricinuit, problema Bisericii s-a ridicat pe primul plan. „Problema Bisericii și „lume” — Biserica și Stat, Biserica și ordine juridic ș.a.m.d. — cere o tratare și de fapt și principială” (p. 11). Fiindcă problema Bisericii a devenit de o arzătoare urgență și gravitate, ne mai putîndu-se rămîne la simple delimitări negative, ci este nevoie ca, pozitiv și realist, pe temeiul premiselor creștinismului și în același timp din considerarea condițiilor existente de viață, Biserica să-și clarifice raporturile cu „lumea”. Și în toate, sub orice aspect ar fi privită această problemă, factorul de care trebuie să se țină seamă în primul rînd este realitatea concretă vie, respectîndu-se astfel „majestatea lucrului real, majestas materiae” (p. 12). Altfel se riscă intrarea în sfera construcțiilor imaginare.

Partea întâi se deschide cu studiul Prof. Anders Nygren (Lund) *Corpus Christi*. După ce face observația că, în ultimele veacuri, gândirii teologice apusene i-a devenit străină învățătura paulină asupra Bisericii ca „trup al lui Hristos” (σῶμα Χριστοῦ) Nygren arată că această idee stă în centrul creștinismului, întrucît pe ea se întemeiază de fapt și hristologia și soteriologia. Fiindcă „Hristos nu este Hristos pentru sine singur, ci el este Hristos în calitate de cap al trupului său, Biserica... mîntuirea se dăruiește tocmai prin incorporarea în Hristos, adică în trupul Lui... tocmai în această incorporare constă mîntuirea... Ceea ce se spune despre Hristos nu se spune despre El ca despre un ins izolat, ci despre acela care unește în sine întreagă creștinătatea de pe pămînt și o ține la un loc” (17).

Ideea aceasta nu este totuși deplin valorificată la Nygren și nici nu putea să fie, din moment ce, potrivit concepției protestante, din expresia obișnuită *corpus Christi mysticum* se suprimă *mysticum*, ființa Bisericii este redusă la comunitatea credincioșilor și încorporarea în trupul Domnului este considerată lucrare exclusivă a harului. Desigur, și perspectiva și adîncimea ar fi fost altele dacă s-ar fi cunoscut și s-ar fi ținut seamă de cugetarea Sfinților Părinți, ceea ce face teologia ortodoxă, continuatoarea directă a Sfinților Părinți.

Prof. Anton Fridrichsen (Uppsala) semnează studiul Mesia și Biserica. Impotriva părerilor după care Iisus n-ar fi avut conștiința mesianității Sale și n-ar fi lucrat în consecință, întemeind un nou legămînt între om și Dumnezeu, cu putere divină, nu numai predicînd despre împărăția lui Dumnezeu, Fridrichsen aduce dovezile neotestamentare că Iisus este Mesia, avînd conștiința despre aceasta, a lucrat conștient la întemeierea Bisericii și a întemeiat-o de fapt. În această ordine sînt înfățișate îndeosebi: chemarea și trimiterea Apostolilor, exprimarea expresă a voinței de a întemeia Biserica (Mat. 16, 18), moartea pentru lume și Euharistia ca legea cea nouă. „Tot ceea ce face și zice Iisus este îndreptat spre acest scop: Biserica Sa” (p. 35).

Firește, un asemenea studiu face bun serviciu în cadrul teologiei protestante, în care s-au manifestat nu puține păreri extremiste.

Studiul Comunitatea neotestamentară al Prof. Anton Fridrichsen (Uppsala) vrea să ofere, ferindu-se de idealizări, o imagine cît mai reală a comunității creștine din prima ei fază istorică. Trăsăturile caracteristice, tipice, ale acelei comunități creștine originare, care nu era desăvîrșită, sînt considerate a fi: biblicitatea (conștiința că se găsește în curentul istoriei sfînte, în și spre împlinirea făgăduințelor sfînte), nota eshatologică (trăirea prezentului cu conștiința puternică a chemării spre viața veșnică), apostolicitatea (viață normată pe temeiul autorității Apostolilor), nota pneumatică (conștiința că are pe Duhul și că este teren de lucrare a Lui, spre desăvîrșire, ca și că insul se găsește integrat, prin același Duh, în unitatea comunității, de unde comunitarismul etic), caracterul de comunitate cultică (unitate în același cult al lui Hristos, cu centrul în Euharistie) și martiriul (conștiința opoziției față de „lume” și acceptarea suferinței pentru a rămîne a lui Hristos). Umbrele și chiar petele din realitatea concretă religioasă și morală a comunității neotestamentare nu-i ating trăsăturile esențiale, întrucît „Biserica, comunitatea, este Hristos în unitatea cu poporul său pe pămînt” (p. 68).

Studiul este instructiv, deși nu epuizează tema, ceea ce de altfel nici nu-și propune.

În studiul Prof. Hugo Odeberg (Lund), Individualismul modern și ideea de Biserică în Noul Testament, se accentuează cu justete realismul eclesiologic, noțiunea Bisericii ca organism viu, în opoziție cu o concepție teologică modernă, individualistă-extremistă, care pulverizează ființa Bisericii și face imposibilă înțelegerea esențialelor șapte ale vieții creștine. „Ceea ce este Hristos, ceea ce a lucrat și ceea ce a înfăptuit El, aceea este Biserica; și la ea participă fiecare în același chip cum fiecare parte a unui pom sau fiecare celulă a unui trup participă la pomul sau la trupul căruia aparține Lui și noii ere care se deschide cu El” (p. 94).

Studiul Biserică și Cult în Noul Testament, de Erik Sjöberg (Lund), împotriva părerii care a circulat o vreme în teologia protestantă, că creștinismul originar ar fi fost principal religie acultică, aduce dovezile neotestamentare despre existența, formarea și însemnătatea cultului divin creștin în perioada despre care e vorba. „În cult se trăia comuniunea cu Hristos și participarea la noua viață a Duhului. Cultul însemna o reală unire cu Hristos și o reală incorporare, în El și suprapămintescă viață care îi aparține Lui și noii ere care se deschide cu El” (p. 94).

Studiul este interesant și instructiv, cu toată exegeza contestabilă sau chiar direct greșită a mai multor locuri scripturistice, pentru a sprijini anumite învățături presupuse de la început.

În Biserică și Oficiu în Noul Testament, studiu de Olof Linton (Uppsala), se are în vedere, ca punct de plecare, concepția cu mult răsunet în teologia protestantă din veacul trecut, că religia în ființa ei se reduce la sentiment, iar noțiunile de Biserică, organizare, oficiu (slujbă), liturghie, dogmă sînt ulterioare și secundare în religie. După acea concepție, în care totul se privea din perspectiva pietății individuale, n-a fost Biserică la început, nici oficiu (demnități sau dregătorii), ci ele au apărut mai târziu, ca stagnări sau înnămoliri ale curentului viu religios din conștiința individuală. În consecință, Hristos n-ar fi întemeiat nici Biserică, nici oficiu în ea, nefiind nevoie de ele, întrucît atunci s-ar fi avut conștiința unui sfîrșit foarte apropiat (după spiritul eshatologiei iudaice tîrzii). Punctul acesta de vedere este astăzi cu totul depășit. Studiul prezent arată că oficiul, inclusiv persoanele care-l poartă, nu este un fenomen tîrziu în viața creștină și că nu ulterior numai a fost investit cu autoritate divină, ci autoritatea lui este originară și de la început poartă caracter religios, ceea ce înseamnă că nu este suplimentar și subordonat, ci că-și are un loc determinat dintru început în istoria vieții creștine. Astfel că: „1. Oficiul neotestamentar cuprinde în sine participarea la slujirea și autoritatea lui Hristos; 2. Oficiul neotestamentar este condiționat de acordul cu Hristos și Duhul Sfînt; 3. Oficiul neotestamentar implică lucrarea în slujba fraților” (p. 118).

Lucrarea privită în mare este meritorie, cu toate că din motive lesne de înțeles se oprește oarecum la jumătatea drumului și, din documentația neotestamentară înfățișată, nu trage concluzia firească asupra preoției speciale ca taină, ci rămîne bine-nțeleș la cunoscuta teză protestantă a preoției universale.

Gösta Lindeskog (Uppsala), în studiul Impărăția lui Dumnezeu și Biserica în Noul Testament, arată că azi noțiunea de Biserică a devenit

centrul discuțiilor teologice protestante; iar din cele trei încercări de a determina raportul dintre împărăția lui Dumnezeu și Biserică (1. Se accentuează identitatea; 2. Se afirmă deosebirea; 3. Se subliniază legătura esențială, fără să se susțină identitatea), autorul se alătură celei de a treia. „Ca vestitor al împărăției lui Dumnezeu a pus Iisus baza pentru Biserică; una ca și alta aparțin împreună, cu necesitate logică, lucrării sale profetico-soteriologice. Unde este El, acolo este Biserica. Căci Biserica înseamnă comunitate a lui Hristos. Cu aceasta însă este dată și chemarea către împărăția care trebuie să vină odată”. (p. 157).

La întrebarea: Cine aparținea Bisericii creștine originare?, care este titlul studiului lui Nils Johansson (Borrby) — cu care se încheie, partea întâi a cărții —, se răspunde, evident în spirit protestant, că cei aleși. Studiul nu aduce nimic remarcabil în această privință, doar afirmația răspicată, sprijinită pe justa înțelegere a textelor respective și pe consecvență rațională, că pruncii făceau parte din Biserică, deci că erau fără îndoială bolnaze.

Partea a doua începe cu studiul Prof. Hjalmar Lindroth (Uppsala), Dogma despre Biserică. Aici, mai întâi se înlătură ca greșită susținerea lui Haugack, că creștinismul originar n-ar fi avut dogme. „Creștinismul primar nu este de loc lipsit de dogme. Ideea Bisericii aparține aici ca prima dogmă fundamentală. Dogmele ... exprimă astfel de adevăruri de bază și principii, fără de care din capul locului nu se poate vorbi despre creștinism. Fără Biserică nu putem peste tot să vorbim despre creștinism... Dogma despre Biserică este întemeiată pe Biblie și anume pe întreaga Biblie” (p. 185—186). „A fi creștin înseamnă a trăi în Biserică” (p. 189). Ideea de Biserică este punctul de plecare în înțelegerea învățăturilor creștine, care „altfel ușor devin niște goale reprezentări abstracte și metafizice”. Apoi, Biserica este concepută, după Luther, drept „creștinătatea ca trup al lui Hristos” (p. 199), ca „împărăția lui Dumnezeu în apariția ei pămîntească” (200), fără să se aducă vreo contribuție nouă, de reținut, în ce privește concepția asupra ființei Bisericii. De remarcat este, însă, puternicul accent pus pe ideea de Biserică în cadrul concepției creștine, idee care, oricum ar fi înțeleasă, a stat prea mult în umbră în teologia protestantă.

Studiul Vechea Mărturisire bisericească (Das frühkirchliche Bekenntnis), de Prof. Hjalmar Lindroth (Uppsala), aduce, pentru reliefaarea marelui însemnătate a Bisericii în cadrul credinței și vieții creștine, vechile simboluri de credință, în special simbolul zis apostolic și cel niceoconstantinopolitan, care, alături de părțile trinitară și hristologică, au și partea ecleziologică. În spiritul acestor simboluri, iertarea păcatelor, învierea și viața cea veșnică, deci mîntuirea, sînt mijloace prin Biserică (p. 207), ea fiind aceea prin care se face trecerea de la omul cel vechi la cel nou, de la trupesc la duhovnicesc, de la pămîntesc la ceresc (209). (De notat că amintirile două simboluri de credință, precum și cel zis atanasian, sînt cuprinse în Formula concordiae, una dintre principalele cărți simbolice luterane). În problema raportului dintre simbol și Biserică, cele două păreri opuse (una, după care simbolul este lege de credință a unei Biserici concepute juridic-instituționalistă; alta, după care simbolul este expresie a convingerii personale, a conștiinței și experienței individuale, fără legătură cu Biserica) sînt respinse de Lindroth ca necorespunzînd spiritului creștinătății vechi. Simbolul este expresie a unei vieți spirituale în care insul intră

prin botez; prin simbol, Biserica dă expresie „situației eșhatologice”, că în această lume și în acest timp se vestește și se trăiește într-un fel lumea și timpul viitor. „Așa se arată foarte strînsă legătura dintre Biserica și Mărturisire. În mărturisire (simbol) ca act liturgic este prezentă Biserica întreagă” (p. 211).

Studiile: Mărturisirea (cărțile simbolice) în Biserica suedeză a Reformei, de Prof. Sven Kjölleström (Lund); Biserica suedeză și Mărturisirea (cărțile simbolice) în cursul ultimei jumătăți de veac, de Prof. Hilding Pleijel (Lund); Biserica și Stat în tradiția suedeză, de Prof. Knut Westmann (Uppsala), deși conțin interesante informații din istoria bisericească a Suediei luterane, totuși reprezintă mai mult o valoare locală.

Studiul Innoirea noțiunii de Biserică în teologia suedeză, de Oscar Krook (Stockholm), are un conținut ceva mai modest decît ar vrea să-l indice titlul. De fapt nu aduce decît definiția Bisericii dată în 1908 de Einar Billing, care e mai realistă și mai largă decît cele care rămîn la ideea de comunitate a credincioșilor, anume: „Biserica este sinteza tuturor efectelor care au rezultat și rezultă din cuvîntul predicat în Biserică” (p. 278). Se rămîne, firește, pe linia lui Luther, după care nu Biserica produce cuvîntul, ci cuvîntul produce Biserica; iar Biserica este, după Luther, pretutindeni acolo unde cuvîntul lui Dumnezeu se predică curat și lămurit și tainele se săvîrșesc potrivit cuvîntului și întemeierii lui Hristos.

Rămîne, zicem noi, să se precizeze unde anume se predică curat cuvîntul lui Dumnezeu și unde se săvîrșesc Sf. Taine potrivit orînduirii întemeietorului lor.

Un aspect al temei din studiul precedent este înfățișat mai dezvoltat în studiul următor: Concepția despre Biserică a lui Einar Billing, de Prof. Sigfrid von Engeström (Uppsala). E. Billing a avut o importanță particulară în disputa apărută în Biserica suedeză, în prima decadă a veacului nostru, între susținătorii concepției bisericești cu accentuat caracter instituționalist și cei care reprezentau o religiozitate individualistă, aceasta din urmă manifestată în parte în forma unei pietăți autonome, libere, în parte în forma unei religiozități adogmatiste, Biserica de Stat suedeză ne mai fiind socotită aici o comunitate cu adevărat creștină, ci doar un organ al Statului pentru educația populară. E. Billing ia o poziție deosebită, caracterizată prin încercarea de fundamentare religioasă a ideii de Biserică populară, care e a tuturor suedezilor. Singure motivele religioase trebuie să fie determinante în problema Bisericii, nu cele de oportunitate momentană, care se schimbă după împrejurări. Dar Biserica populară, credincioasă misiunii ei religioase, înțelege să stea în strînsă legătură cu puterea de drept, cu Statul, care, preluînd funcțiuni juridice și economice, ușurează prin acest fapt sarcina Bisericii, aceasta putîndu-se dedica mai bine misiunii ei. Ea vrea astfel să colaboreze cu Statul, sprijinind toate bunurile lui acțiunii. Ea poate trăi și fără o unire organizatorică cu Statul, deși în condiții mai slabe. Condiționat, Billing este pentru Biserica de Stat în Suedia. Biserica populară cuprinde pe toți care sînt botezați în ea și n-au părăsit-o. Biserica numită liberă sau societară ((Vereinskirche)) cuprinde numai pe cei care personal și expres se declară că-i aparțin. Billing este de părere că forma de organizare a Bisericii populare este cea corespunzătoare Evangheliei, deși pentru ea nu se poate arăta model neotestamentar concret și direct, dar rezultă neîndoielnic din practica botezului copiilor.

Biserica în esența ei rămâne comunitate de credincioși (în sine invizibilă, după Confesiunea augsburgică); iar Biserica populară accentuează și ea caracterul personal al credinței și nu primește nici un colectivism religios după care cineva ar putea să intre în împărăția cerurilor altfel decât prin credință personală, dar caută să-i cuprindă pe toți în cadrul ei. Cuvîntul se adresează tuturor și Biserica nu poate lăsa la o parte pe unul, cum vrea Biserica liberă (suedeză), cea cu tendințe separatiste. În chiar organizarea ei, Biserica populară reoglindește și obiectivează grația divină universală. (Cum are să se înțeleagă universalitatea grației, studiul prezent nu lămuirește).

Articolul Continuitate și înnoire a Bisericii, de Elis Malmeström (Göteborg), accentuează necesitatea unirii în viața Bisericii între elementul sta-toric moștenit și înnoirea caracteristică vieții reale. Căci, normal, nu există continuitate fără înnoire, nici înnoire fără continuitate. Și continuitatea și înnoirea în Biserică se reduc în cele din urmă la permanenta prezență și lucrare a Duhului Sfînt; iar „acolo unde Duhul Sfînt este în acțiune, fi-rește că nu se poate spune ce este de considerat ca prim și fundamental, continuitatea sau înnoirea” (p. 305). „Lucrarea Duhului stă în perma-nentă unire (continuitate) cu cuvîntul și lucrarea lui Dumnezeu în Dom-nul Iisus Hristos și reprezintă în același timp o permanentă vivificare toc-mai a acestei moșteniri” (p. 306). Domnul „voiește ca puterea continui-tății s-o întrebuinteze în serviciul înnoirii și puterea înnoirii s-o pună în slujba continuității” (p. 311).

Seria studiilor din partea a treia a cărții începe cu: Subiectivul și obiectivul în concepția despre Biserică, de Prof. Ragnar Bring (Lund). Se pleacă de la obișnuința de a privi realitatea bisericească după schema su-biectiv-obiectiv (subiectiv: ceea ce ține de conștiința și decizia personală; obiectiv: oficiul bisericesc, tainele, orinduirea exterioară bisericească), în-trucit de fapt în unele formațiuni religioase se accentuează elementul obiec-tiv, ca în „anglocatolicism” (în care biserica-instituție, tainele, oficiul și ceremoniile bisericești au mare importanță), în altele predomină elementul subiectiv, ca în Biserica liberă suedeză. Tipic a devenit obiectivul pentru romano-catolicism. Din punct de vedere strict luteran, amîndouă extremele — și subiectivă și obiectivă — sînt alcătuirii omenesti (Menschensatzun-gen), forme deosebite de pietate a faptei, cu preferențe de merit, pe care Luther o respinge. Nici compromisul, deci o anume mijlocie între extreme, nu-i acceptabil, întrucît și el ar reprezenta tot o pietate a faptei, adică o considerare a justificării (îndreptării sau mîntuirii subiective) ca venind prin fapte, nu prin credință. Schema subiectiv-obiectiv este, din p.d.v. lu-teran, nepotrivită pentru determinarea a ceea ce este Biserica. Concepția luterană despre Biserică nu poate fi plasată undeva pe linia subiectiv-obiectiv, fiindcă această linie presupune în mîntuire colaborare între Dum-nezeu și om, adică sinergismul, pe care Luther nu-l primește, susținînd, cum se știe, exclusivă determinare și exclusivă lucrare ale lui Dumnezeu în mîntuire (monergism). Se afirmă că prin monergism se depășește opo-ziția subiectiv-obiectiv, întrucît unde lucrează cuvîntul lui Dumnezeu, „Dum-nezeu însuși este mereu prezent și mereu se naște un om nou... Omul cel nou nu este nimic mai puțin decît lucrarea lui Dumnezeu în om” (p. 331). Astfel în omul cel nou, în viața cea nouă în Hristos, nu mai poate să a-pară opoziția obișnuită obiectiv-subiectiv, pentru că viața cea nouă este

lucrare exclusivă a lui Dumnezeu. Noutatea (viața cea nouă în Hristos) este primită prin credință. „De aceea poate Luther să spună că Hristos este în credință. Credința este prezența Duhului Sfânt în om... Această credință creiază comunitatea, care reprezintă totalitatea celor cu adevărat credincioși, adică Biserica” (p. 337).

După cum se vede, studiul nu face decît să redea, încercînd s-o justifice, teza lui Luther asupra Bisericii.

Același lucru și în studiul următor: Vizibilitate și ascundere a Bisericii după Luther, de Herbert Olsson (Lund), în care se arată că problema cuprinsă în titlu este nemijlocit determinată de concepția lui Luther despre Dumnezeu cel revelat și ascuns în același timp, Deus revelatus et absconditus. Dumnezeu își revelează în Hristos iubirea față de oameni; El este ascuns în predestinație, în Hristos (întrucît Hristos ca om adevărat este așezat sub lege și, în acest chip, dumnezeirea îi este ascunsă)) și în lucrurile create. Biserica este fondată prin cuvînt și sacramente (verbum et sacramenta constituunt ecclesiam), ea fiind comunitatea sfinților (congregatio sanctorum, communio sanctorum). Biserica este și văzută (ecclesia visibilis) și nevăzută (ecclesia invisibilis e. abscondita). Cea nevăzută o constituie cei care în chip exterior țin la mijloacele harului (cei botezați); iar cea nevăzută o constituie cei cu adevărat credincioși în interior. De aici rezultă că, după Luther, adevărata Biserică este cea nevăzută, constituită din sfinți, care sînt acoperiți (abscondita est ecclesia, latent sancti). Deosebirea dintre Biserica văzută și cea nevăzută constă în modul în care lucrează cuvîntul în sufletul omului. Dar nu sînt două Biserici, ci una singură. „Este una și aceeași Biserică, care în același timp este văzută și ascunsă, și anume pentru că Dumnezeu în acțiunea Sa prin cuvînt este descoperit și ascuns în același timp” (p. 360).

Studiul Biserică și Botez, de Ruben Josefson (Uppsala), atrage atenția asupra marelui însemnătate a botezului în concepția luterană, fiindcă „noi aparținem Bisericii și sîntem creștini pentru că sîntem botezați” (p. 368). Voința de mîntuire și-o manifestă și realizează Dumnezeu prin cuvînt și sacramente. „Hristos este Mijlocitorul, cuvîntul și sacramentele sînt mijloacele grației” (p. 364). Prin ele, Cel ce s-a întrupat își întinde prezența în Biserică. „Ca expresie a Întrupării perpetui, ele (mijloacele grației) sînt pline pînă la limită cu conținut divin” (p. 365). Se susține apoi și aici că Biserica primară boteza pruncii. „Botezul este lucrare a lui Dumnezeu; prin botez alege El pe un om și-l introduce în Biserica Sa. În botez înfilnește un om iubirea mîntuitoare a lui Dumnezeu” (p. 367). Re-nașterea coincide cu botezul. În locul prea multor speculații, adesea sterile, „ar trebui să fie de-ajuns pentru noi să știm că sîntem botezați în temelul credinței creștine și că în credință, prin botez, avem acces în lumea mîntuirii” (p. 372).

Studiul Concepția luterană despre Euharistie, de Ruben Josefson (Uppsala), este introdus în seria acestor studii fiindcă în jurul anului 30 al acestui veac s-au purtat discuții între luterani și reformati, în vederea unei uniri bisericești, discuțiile atingînd și problema prezenței reale a Domnului în Sf. Euharistie. Aici se expune concepția lui Luther despre prezența reală prin impanațiune, nu prin prefacere, prezența reală fiind apărată cu deosebire împotriva acelor ramuri protestante care nu recunosc Euharistiei decît un caracter simbolic.

Studiul *Oficiul Bisericii*, de Ruben Josefson (Uppsala), rezumă concepția luterană asupra oficiului bisericesc în următoarele puncte:

1. „Oficiul constă în vestirea cuvîntului și în administrarea tainelor”.
2. „Oficiul, principal văzut, este unul unic”.
3. „Oficiul este o ordine proprie a lui Dumnezeu, întemeiat de Iisus Hristos, susținut și păstrat de Duhul Sfînt” (p. 389).
4. „Oficiul își găsește întemeierea prin acțiunea lui Dumnezeu în Hristos și este așa zicînd punctul de sprijin pentru continua lucrare mîntuitoare”.
5. „Oficiul, ca ordine a lui Dumnezeu, este un moment constitutiv al Bisericii” (p. 396—397).

Episcopul de Göteborg, Bo Gierftz, semnează articolul: Trăiește în Biserica ta! — Biserica este comunitate de viață cu Hristos și cu toți cei ce au crezut și cred în El, comunitate de rugăciune, de cult divin, de sacramente. „Cultul divin este trupul lui Hristos în funcțiune” (p. 413). „Diaconia” (tot ce izvorăște din iubirea față de aproapele) ține tot așa de viața Bisericii. Patru elemente: rugăciunea, cultul (liturghia), sacramentele, diaconia, caracterizează viața Bisericii. Comunitatea concretă a membrilor Bisericii nu realizează decît mici frînturi din plînatatea hristică a acestora. De aici imperativul de strădanie a credinței pentru a realiza cît mai mult din ceea ce Biserica în sine are desăvîrșit. Și imperativul privește mai întîi pe slujitorii Bisericii înșiși și munca lor.

Articolul *Biserica și profesiune*, de Gustaf Wingren (Lund), arată că între acestea este legătură, întrucît și cea din urmă se găsește în cea dintîi, cu toate că una este cerească, iar cealaltă numai pămîntească. „Omul este peccator și iustus. El este pe pămînt și în cer. Pentru aceea în urechile lui răsună alît legea cît și Evanghelia. Pentru aceea trăiește el în profesiune și în Biserică” (p. 432).

Prof. Anders Nygren (Lund), în studiul *Stat și Biserică*, exprimă raportul dintre acestea în următoarele: „Dumnezeu nu lasă nicăiri friul din mîna sa; alît în imperiul spiritual cît și în cel lumesc avem de a face cu Dumnezeu și lucrarea Sa... În imperiul spiritual ne întîlnește El cu Evanghelia Sa, în imperiul lumesc cu legea Sa. Legea și Evanghelia însă vorbesc amîndouă despre voința lui Dumnezeu. Amîndouă aceste imperii (stăpîniri) ... sînt nemijlocit așezate de Dumnezeu, numai că spre scopuri diferite. Prin stăpînirea spirituală, Dumnezeu vrea să facă oameni îndreptați către Hristos, iar în Hristos oameni sfințiți; mijlocul pe care îl întrebuintează în această stăpînire a Sa este exclusiv cuvîntul, vestirea cuvîntului și sacramentele. În stăpînirea lumească, Dumnezeu voiește să susțină dreptul și pacea în lume; mijlocul pe care îl întrebuintează în această stăpînire a Sa este puterea și sabia. Și într-unul și într-altul dintre imperii, El utilizează pe oameni ca slujitori ai Lui” (p. 440). Dar aceste imperii nu se amestecă, ele sînt deosebite; nu se stăpînește în lume cu Evanghelia, nici în sfera duhovnicească cu sabia. Nu sînt însă nici fără legătură între ele. Legătura constă în aceea că sabia trebuie utilizată creștinește. „Imperiul spiritual nu are să poarte el însuși sabia, însă el are să învețe cum trebuie să fie purtată ea creștinește” (p. 444).

Un punct de vedere asemănător este înfățișat în studiul următor: *Biserica și ordine de drept*, de Ep. Gustaf Aulén (Străngnäs). Și ordinea de drept este voită de Dumnezeu. „Statul are o menire dată lui de Dum-

nezeu... Indatorirea căreia este supus cineva ca celăţean este totodată o indatorire divină... A susţine o ordine de drept este primara şi cea mai de seamă însărcinare a Statului" (p. 450, 451). Statul are menirea să ţină în frâu puterile răului, care tind să răstoarne totul în haos. Iar „pentru Biserică este de un interes de primul rang, ca legea — aşa cum este ea rezumată în porunca iubirii cu cerinţa de reală grijă pentru aproapele — să păstreze posibilitatea de a se impune în cadrul ordinei de drept" (p. 462).

Ultimul studiu: *Unitatea Bisericii*, de Ep. Gustaf Aulén (Străngnäs), ia ca punct de plecare năzuinţele ecumenice, caracteristice pentru istoria bisericească a timpului nostru, aşa cum s-au cristalizat — începînd cu conferinţa ecumenică de la Stockholm, din 1925 — în formulele engleze „Life and Work” (Viaţă şi lucrare) şi „Faith and Order” (Credinţă şi Organizare). Autorul împărtăşeşte dorinţa spre unitate bisericească, dar găseşte că formulele propuse pentru aceasta sînt insuficiente. „Life and Work”, preconizînd trecerea spre unire prin colaborare în problemele practice, lasă în umbră doctrina şi organizarea, ducînd la neutralitate în credinţă şi la indiferenţă; şi, peste tot, autorului i se pare că un program social-etic nu se poate alcătui pe baza mesajului evanghelic. „Faith and Order”, recomandînd unirea bisericilor la început pe temeiul unui minim de puncte comune în cele ale credinţei şi organizării, duce inevitabil la compromis şi sincretism, incompatibile cu Evanghelia. Şi, peste tot, concepţia creştină nu se măsoară cu măsuri cantitative. Biserica este una, iar bisericile luate în parte nu sînt Biserica, zice autorul. Mai întîi, diferenţele dintre comunităţile creştine nu trebuie nici acoperite nici minimalizate. Mai departe este nevoie să se înlăture încrederea numai în sine şi îngimfarea. Unitatea Bisericii există în cuvînt (nu doctrină), sacramente şi oficiul care le administrează. Unitatea există, deşi diferenţa de tipuri bisericeşti există şi ea (cele două extreme de tipuri bisericeşti sînt cel roman, instituţionalist, şi cel al bisericii libere (suedeze), care întemeiază totul pe credinţa individuală, subiectivă). „Temeiul unităţii stă mai degrabă în aceea că Biserica creştină este prezentă ca trup al lui Hristos. Cu alte cuvinte, unitatea este o unitate în Hristos şi prin El. Acest lucru poate fi exprimat şi aşa, că unitatea Bisericii este o unitate în Duh, căci Duhul, despre care se vorbeşte aici, nu este de loc altul decît Duhul lui Iisus Hristos” (p. 485). „Păcate omeneşti şi răstălmăciri omeneşti nu pot să nimicească această unitate” (p. 486). Astfel că lucrarea ecumenică nu are de creat o unitate a Bisericii, ci, fără mîndrie care pe toate le strică, de înfăptuit (de concretizat) aceea care este şi pe care nimeni n-o poate distruge, fiind operă divină, recunoscîndu-se fără rezerve marea frăţie creştină. „O astfel de recunoaştere fără rezerve este premisa fundamentală pentru tot ceea ce se numeşte comunitate creştină” (p. 488).

Am notat, în forma cea mai scurtă cu putinţă, principalele idei cuprinse în lucrarea colectivă a teologilor suedezi: „O carte despre Biserică”. O examinare critică a acestor idei nu e locul să urmărim aici. Notăm totuşi cu bucurie puternicul accent pus pe noţiunea de Biserică în sine ca realitate supraindividuală şi peste suma credincioşilor, cu toate că, pe de altă parte, se declară că se rămîne la vechea formulă luterană, după care Biserica este comunitatea sfinţilor (congregatio sanctorum). Credinţa este mereu considerată ca credinţă a Bisericii. Credinţa creştină nu este niciodată, în nici

o împrejurare, exclusiv credință individuală. Tot așa, se pare că încep și la protestanți să aibă o oarecare valoare noțiunile de erezie și de sectă (deși nu se întrebuintează aceste cuvinte) și se pare că se deșteaptă conștiința pericolului acestora și, în consecință, a opoziției față de ele. În mai multe locuri, deși tuturor comunităților ce-și zic creștine se recunoaște apartenența la creștinism, sînt rău văzute separatismul și izolaționismul religios, care își îndreaptă critica nu numai împotriva unor articole de credință, disciplinei sau lipsurilor din conducerea bisericească, ci, odată cu spargerea unității bisericești, se îndreaptă împotriva formei însăși de Biserică, împotriva oficiului bisericesc, administrării tainelor, dreptului bisericesc, etc.

Lucrarea este, se-nțelege, mult mai bogată în conținut decît poate să sugereze un scurt sumar al ei. Ea are peste toate meritul de a înfățișa cu claritate și cu competență și într-un spirit foarte puțin polemic concepția despre Biserică a unui important grup de teologi luterani. Prin aceasta se oferă un bun mijloc de cunoaștere interconfesională; și cunoașterea este primul și indispensabilul pas pe calea înțelegerii și a prefuirii reciproce.

Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

INTRU POMENIREA MITROPOLITULUI NICOLAE BĂLAN

În ziua de 6 august a. c. — la Praznicul Schimbării la Față a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — s-au împlinit 7 ani de cînd a adormit în Domnul marele mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan.

Pentru odihna sufletului său, an de an se fac rugăciunile îndătinate, atît la căpătîiul rămășițelor sale pămîntești — înmormîntate în biserica Mănăstirii Brîncoveanu de la Simbăta de Sus — cit și în Catedrala mitropolitană din Sibiu și în bisericile parohiale din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului.

În anul acesta, din prilejul pomenit, la biserica Mănăstirii Brîncoveanu de la Simbăta de Sus, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit un parastas întru pomenirea mitropolitului Nicolae Bălan, de către slujitorii bisericești ai mănăstirii și de alți preoți aflați în pelerinaj acolo.

Parastasul — ca și Sfînta Liturghie — s-au săvîrșit în prezența arhipăstorului nostru, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului.

În predica rostită la Liturghie, P. C. Preot Dr. Teodor Bodogae a evocat personalitatea și opera excepțională a neuitatului nostru mitropolit, sub a cărui arhipăstorie — pe cit de îndelungată, pe atît de rodnică — Biserica ortodoxă romînă din Ardeal a făcut pași gigantici pe căile propășirii duhovnicești.

Tot atunci, în Catedrala mitropolitană din Sibiu — care a fost vatră de căpetenie pentru strădaniile profesorului (1905—1920) și apoi ale mitropolitului (1920—1955) Nicolae Bălan — s-a săvîrșit un parastas întru pomenirea sa, de către un sobor de preoți și diaconi, în frunțe, cu P. Sf. Arhiepiscop Teodor Scorobeș Rășinăreanul.

Au luat parte slujitorii bisericești de la centrul Mitropoliei Ardealului și credincioșii aflați la Sfînta Liturghie.

Dumnezeu să-i facă parte de odihna cea fericită, în corturile dreptilor! Vecinică să-i fie pomenirea!

REDAȚIA

LA HRAM

La „Adormirea Maicii Domnului” s-a prăznuit hramul Sf. Mănăstiri „Brîncoveanu” de la Simbăta de Sus (Făgăraș). Seara a avut loc priveghere, cu Prohodul Maicii Domnului. Dimineața s-a săvîrșit la altar Sf. Li-

turghie, de un sobor de consilieri, profesori de teologie, preoți și diaconi. în frunte cu P. C. vicar Tr. Belascu. A fost de față I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae. De asemenea au luat parte credincioși pelerini.

La sfârșit au predicat: I. P. C. Arhim. Serafim, P. C. prof. N. Mladin, P. C. consilier I. Nicoară, P. C. vicar Tr. Belascu.

Pr. Serafim spune că credincioșii vin la praznic pentru îmbunătățirea lor sufletească, spre a le ajuta Dumnezeu și Maica Domnului să săvârșească fapte bune în viața lor pămîntească. Cheamă la stăruință în muncă, la rugăciune pentru ocîrmuitorii Patriei noastre, pentru Biserica noastră, pentru pacea a toată lumea.

Pr. N. Mladin arată că Maica Domnului este „Maica vieții”, că creștinii prețuiesc nu numai viața veșnică, ci și viața pămîntească. Veșnicia atîrnă de binele ce-l faci în această viață pentru aproapele, pentru obște. Prețuind viața pămîntească, creștinii sînt alături de toți cei ce apără viața și condamnă pe ațîțătorii la război atomic.

Pr. I. Nicoară vorbește despre cinstirea deosebită pe care o au credincioșii față de Maica Domnului, care este „mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Seralimii”. Către Ea înalță ei rugăciuni în toate împrejurările vieții și primesc întărire, luminare și mîngiere. Azi se cuvine mai ales să ne rugăm și să acționăm pentru ca pacea să biruiască pe toată fața pămîntului.

P. C. vicar Tr. Belascu — pornind de la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului și amintind și celelalte praznice ale Maicii Domnului — arată că după Iisus Hristos, creștinii cinstesc pe Maica Domnului, care e mai presus decît toți Sfinții. Icoana Ei este la loc de cinste, alături de icoana Fiului Ei. Ea l-a urmat pe Fiul Ei de la leagăn pînă la Golgota și pe muntele Înălțării, ca o adevărată mamă, și a fost înălțată în cer de-a dreapta Fiului Ei. Ea este și mama noastră a tuturor, care ne ocrotește și la care alergăm cu toate doririle noastre.

Vorbește apoi despre marile progrese realizate în Patria noastră scumpă prin munca poporului și a conducătorilor lui, prin care progrese ea devine tot mai bogată, tot mai frumoasă, tot mai puternică. Creștinii își iubesc Patria și muncesc alături de popor pentru propășirea ei. Biserica se bucură de progresele Patriei și le sprijinește.

Pentru aceasta, însă, avem nevoie de pace, căci numai în vremi de pace munca noastră aduce un trai mai bun, o viață fericită. Cheamă la rugăciune și lucrare pentru apărarea păcii, la sprijinirea strădaniilor luptătorilor pentru pace din țara noastră și din toată lumea.

După Sf. Liturghie a urmat împărtășirea credincioșilor, Sf. Maslu la altar, Sfințirea Apei la fîntînă, prohodirea la mormîntul adormitului în Domnul arhiepiscop și mitropolit Nicolae Bălan.

Prăznuirea hramului s-a încheiat printr-o agapă frățească, la care I. P. C. arhim. I. Dinu starețul Sf. Mănăstiri, a mulțumit I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae și tuturor celor ce au cinstit Sf. Mănăstire cu prezența lor la acest praznic.

N. M.

„IMPOTRIVA MORȚII NUCLEARE, PENTRU VIAȚĂ, PENTRU PACE“

Acțiunile de masă — din ce în ce mai ample și mai viguroase — îndreptate împotriva „războiului rece“, se țin lanț în lumea întreagă. Pretutindeni, oameni de cele mai felurite orientări politice, credințe religioase și apartenențe sociale, se pronunță răspicat împotriva morții nucleare, pentru pace, pentru viață, pentru dezarmare.

O intensitate deosebită au luat acțiunile de luptă pentru pace în Japonia, țară care a fost victimă a bombardamentelor atomice (în 6 și 9 august 1945). O parte din cetățenii ei — pescari sau consumatori de pește recoltat din Oceanul Pacific — au simțit efectele nocive ale radiațiilor provocate de experiențele cu arme termonucleare, pe care le săvârșesc mereu în zona aceea militaristii americani.

În prima jumătate a lunii august a. c., la Tokio, a avut loc a 8-a Conferință mondială pentru interzicerea armei atomice și cu hidrogen.

Insemnătatea deosebită a acestei conferințe a fost subliniată de dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, care, în mesajul ce i l-a adresat, o consideră „ca un eveniment remarcabil în mișcarea impunătoare ce a cuprins întreaga lume împotriva morții nucleare, pentru viață, pentru pace“.

Exprimînd convingerea profundă a întregului nostru popor muncitor, guvernul țării noastre s-a pronunțat consecvent „pentru semnarea și punerea în aplicare fără întârziere a unui tratat de dezarmare generală și totală care să asigure, încă de la începutul punerii sale în aplicare, îndepărtarea pericolului războiului nuclear și stăvilirea cursei înarmărilor. Pentru atingerea acestui scop, Republica Populară Română va face și pe viitor tot ce-i stă în putință și își va aduce întreaga sa contribuție la triumful cauzei păcii, la crearea unei lumi fără arme și fără războaie“.

Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej arată, pe „bună dreptate, în mesajul citat, că: „Stă în puterea popoarelor lumii, a tuturor oamenilor de bună credință, indiferent de convingerile lor politice sau religioase, de a determina învingerea obstacolelor pe care unele cercuri interesate le ridică în calea înfăptuirii cît mai urgente a dezarmării, pentru ca planeta noastră să nu mai cunoască ororile războiului, pentru ca tragedia suferită de poporul japonez să nu se mai repete nicăieri și niciodată“.

Calea prevenirii morții nucleare, a asigurării păcii și a înfloririi vieții tihnite este dezarmarea generală și totală. Prin efectuarea dezarmării, aspirațiile de pace ale întregii omeniri s-ar transforma în realitate concretă. „Înfăptuirea dezarmării generale și totale ar permite, totodată — spune Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej — folosirea uriașelor resurse materiale și de energie umană, absorbite în prezent de cursa înarmărilor, în scopurile accelerării progresului material și cultural al întregii omeniri, pentru învingerea bolilor, a sărăciei și foametei“ care bîntuie încă în destule părți ale planetei noastre.

Mesajul citat definește limpede și lapidar poziția sănătoasă pe care poporul

nostru a adoptat-o demult și definitiv față de cea mai urgentă problemă a vieții internaționale: asigurarea păcii trainice prin efectuarea dezarmării generale și totale.

ESTE LOC PE PĂMÎNT PENTRU TOȚI!

Revista sovietică „Nedelea” (pe care o cităm după revista „Veac Nou”, nr. 18 a. c.) a publicat nu demult o seamă de date extrem de elocvente cu privire la populația planetei noastre.

În anul 1650 trăiau pe Pământ 545.000.000 de oameni. În anul 1900, numărul lor sporise la 1.600.000.000. În anul trecut (1961), populația globului pămîntesc se cifra la 3.017.000.000 de oameni. Omul nr. 3.000.000.000 se născuse — cîndva, undeva — în cursul anului 1960, luna decembrie.

Din cele de mai sus, rezultă că în ultimii 300 de ani populația Pământului a crescut de 5 ori.

Creșterea aceasta simțitoare îi face pe adepții doctrinei malthusianiste să „proorocească” alarmant că atîta amar de lume nu va mai putea să fie hrănită.

Să fie oare așa?

Nu! Economistul vest-german F. Baade a calculat că în anul 2.000 omenirea va putea dispune de suficiente resurse alimentare pentru a hrăni 30—38 miliarde de oameni.

Aceeași revistă prezintă următoarele date de amănunt:

În anul 1961, țările socialiste aveau 1.072.000.000 de locuitori, adică 35,5 la sută din întreaga omenire.

În țările capitaliste cu un nivel înalt și mediu de dezvoltare a industriei locuiesc 635 milioane de oameni, adică 21 la sută din omenire.

Țările cu o economie slab dezvoltată numără 1.234 milioane de locuitori, deci 40,9 la sută din omenire.

Sub jugul colonialismului se mai aflau în mai a. c. 76 milioane de oameni. De-atunci încoace, numărul lor s-a împușinat prin dobîndirea independenței naționale a unora din țările coloniale.

În Uniunea Sovietică, natalitatea a fost în 1960 de circa 25 de copii la 1.000 de locuitori, iar mortalitatea de 7,1 (cea mai scăzută din lume).

Durata medie a vieții oamenilor din U.R.S.S. este de 69 de ani.

În țările capitaliste dezvoltate, durata medie a vieții este de aproximativ 65 de ani, coeficientul natalității între 16—25, iar mortalitatea de aproximativ 10.

Durata medie a vieții omenești în țările slab dezvoltate este de 30—35 de ani, coeficientul de natalitate: 40—50 la 1.000 de locuitori, iar cel de mortalitate 25—30. Aceasta este una din jalnicele consecințe ale „misiunii civilizatoare” pe care statele imperialiste au exercitat-o veacuri de-a rîndul în țările respective.

Astăzi, aproximativ 400 milioane de oameni locuiesc în marile orașe ale lumii (cu 100.000 de locuitori și mai mult).

În 79 de orașe ale lumii populația depășește un milion de locuitori: 23 dintre acestea se află în Europa, 38 în Asia, 13 în America, 3 în Africa și 2 în Australia. În R. P. Chineză există 14 „orașe milionare”, în Japonia 6, în Statele Unite ale Americii 5 și în Uniunea Sovietică tot 5.

Cele mai mari opt orașe ale lumii sînt: New York, Tokio, Londra, Șanghai, Moscova, Paris, Bombay și Calcutta.

Jumătate din populația Uniunii Sovietice locuiește în orașe.

În ce privește asistența medicală și ocrotirea sănătății peste tot, revista respectivă dă următoarele date:

Acum cinci ani, în Africa revenea un medic la 9.055 de locuitori, în America de Nord un medic la 902 locuitori, în America de Sud unul la 2.507 locuitori, în Asia unul la 11.493 de locuitori, în Europa unul la 931 locuitori, iar în Australia și Oceania unul la 1.145 locuitori.

În Uniunea Sovietică revenea în anul 1960 un medic la 538 de locuitori, iar în Statele Unite ale Americii unul la 750 de locuitori.

Potrivit datelor înregistrate de organele competente ale Organizației Națiunilor Unite, în anul 1955 procentul știutorilor de carte era în Uniunea Sovietică de 98,5 la sută, în Europa de Nord și occidentală și în America de Nord de peste 95 la sută, în Europa de Sud — 80 la sută, iar în Asia de Sud-Vest și Africa — de aproximativ 20 la sută.

Din cele de mai sus se desprind unele constatări bătătoare la ochi:

Nici o primejdie de inaniție nu amenință populația Pământului chiar în cazul unei și mai vertiginoase sporiri a efectivului ei, atita vreme cît productivitatea planetei noastre este exploatată atent, cu mijloace din ce în ce mai avansate.

Este loc pe Pământ pentru noi toți — și chiar pentru mai mulți oameni decît cei ce-l populează astăzi, așa că principiul coexistenței pașnice poate deveni realitate concretă, din ce în ce mai consolidată.

Situația generală în țările capitaliste este inferioară celei din țările socialiste. Condițiile de trai în comunitatea socialistă sînt superioare oricăror altora și se îmbunătățesc mereu.

CINSTIREA FEMEII ÎN ȚARA NOASTRĂ

Prefacerile de adîncime care au avut loc în țara noastră după 23 August 1944 se văd și în schimbarea radicală a situației femeii în societate. Rădăcinile inegalității ei cu bărbatul, asuprirea și umilirea femeii au fost lichidate complet și pentru totdeauna. O dată cu deplina egalitate în drepturi, regimul de democrație populară a asigurat femeii respectarea demnității de om și de cetățean și posibilități nelimitate de dezvoltare și afirmare a aptitudinilor și capacităților ei creatoare.

În cei 18 ani care au trecut de la eliberare, din rîndurile poporului nostru s-au ridicat mii de femei care îndeplinesc funcții de răspundere în viața obștească. Abnegația și priceperea de care dau dovadă acestea, le-au atras respectul și stima păturilor largi ale populației țării.

Peste 39.000 de femei sînt deputate în sfaturile populare, aproape 15.000 sînt ingineri și tehniciene, 7.000 sînt medici, 90.000 lucrează în învățămînt, circa 17.000 au munci de conducere în gospodării colective.

De o astfel de considerație, femeile nu s-au bucurat nicicînd în țara noastră, iar în țările capitaliste nu se bucură nici acum.

NOUA „PREMIERĂ SPAȚIALĂ” SOVIETICĂ

În ziua de sîmbătă 11 august a. c., orele 11,30 (ora Moscovei), în Uniunea Sovietică a fost plasată pe o orbită circumterestră nava cosmică satelit „Vostok-3” (Răsăritul-3), pilotată de maiorul aviator Andrian Grigorievici Nikolaev, cetățean al Uniunii Sovietice.

O zi mai tîrziu, Duminică 12 august a. c., orele 11,02 (ora Moscovei), a fost plasată pe o orbită apropiată de a celeilalte, nava cosmică „Vostok-4”, condusă de locotenent-colonelul pilot aviator Pavel Romanovici Popovici.

Ambele nave cosmice s-au menținut dintru început în legătură cu Pământul și întreolaltă.

S-a realizat astfel primul zbor în grup în Cosmos.

Miercuri 15 august a. c., navele cosmice satelit au aterizat în mod practic în același timp în regiunea stabilită a Uniunii Sovietice, la sud de orașul Karaganda (Republica Kazahă), în apropierea nemijlocită a punctelor de aterizare stabilite prin calcul.

Ambii cosmonauți se simțeau bine și starea lor fizică după aterizare era bună.

Popoarele sovietice, mîndre de fapta lor, i-au aclamat cu entuziasm pe cei doi bravi „frați stelari”, iar Moscova le-a făcut o primire strălucită. Amîndoi au fost distinși cu înaltul titlu de „pilot cosmonaut” și „Erou al Uniunii Sovietice”.

Zborul navei cosmice satelit „Vostok-3”, condusă de pilotul cosmonaut A. Nikolaev, a durat 95 de ore, adică aproape 4 zile. În acest timp, nava cosmică „Vostok-3” a înconjurat Pămîntul de 64 de ori, parcurgînd o distanță de peste 2.600.000 km. Încă înainte de sfîrșitul zilei de 12 august a. c., A. Nikolaev a devenit primul pilot cosmonaut care a parcurs un milion de kilometri în Cosmos.

Durata de zbor a navei cosmice satelit „Vostok-4”, condusă de pilotul cosmonaut Pavel Popovici, a fost de 71 de ore. Ea a înconjurat Pămîntul de 48 de ori, parcurgînd în spațiul cosmic o distanță de circa 2.000.000 km.

În timpul zborului cosmic a fost realizată pentru prima dată legătura bilaterală prin radio între navele cosmice.

Au fost obținute date prețioase pentru organizarea legăturii în timpul zborurilor cosmice de lungă durată.

Intregul program de cercetări științifice prevăzut pentru acest prim zbor în grup în Cosmos a fost îndeplinit în cele mai bune condiții.

Întreaga omenire a fost zguduită de vestea lansării la scurtă distanță temporală a celor două nave cosmice sovietice și de reușita deplină a acestei noi pătrunderi pe căile ce duc în spre stele. Știința și tehnica sovietică — fără egal în lume — și oamenii care le-au creat, sînt obiectul admirației și prețuirii mondiale. Datorită lor, geniul uman a făcut un nou și gigantic pas înainte în spre cucerirea Cosmosului. Uniunea Sovietică, Moscova, ocîrmuirea de stat sovietică, cei doi piloți cosmonauți au primit felicitări de pretutindeni. În zilele respective, toate mijloacele ultramoderne de difuzare, a știrilor și-au întrerupt de repetate ori programul obișnuit, spre a împărtăși sutelor de milioane de oameni din toate continentele informații și date cu privire la mersul zborului în grup al celor doi „frați cerești”. Astfel, cunoscuta agenție de știri „France Presse”, ore întregi n-a mai transmis altceva decît informații din capitala Uniunii Sovietice.

Comentînd noua și fantastica realizare sovietică, agenția amintită transmitea, între altele, că această „premieră spațială” — plasarea pe orbită apropiată a două rachete — „constituie un lucru care nu a mai fost realizat niciodată pînă acum. Ei (scil.: cosmonauții sovietici) sînt de asemenea în avans față de americani și prin numărul considerabil de rotații efectuat în jurul Pămîntului. În același timp, după cum se vede, rușii au superioritatea în ce privește condițiile de zbor asigurate cosmonauților”.

Zborul în grup în Cosmos, ca și cele care l-au precedat — legate de numele piloților cosmonauți Iuri Gagarin și Gherman Titov — împreună cu rezultatele lor științifice, Uniunea Sovietică le pune în slujba păcii, a dezvoltării științelor, a fericirii oamenilor de pretutindeni. De aceea, mîndră de realizatorii acestor performanțe fără egal, omenirea progresistă le este sincer recunoscătoare.

REDACȚIA

ALEGEREA NOULUI EPISCOP AL ARADULUI

Potrivit convocării făcute în termenul legal, Colegiul Electoral Bisericesc s-a întrunit sîmbătă 28 iulie 1962, în sala festivă a Palatului Patriarhal din Bucureşti, pentru alegerea noului episcop al Aradului, în scaunul rămas vacant prin alegerea ca mitropolit al Banatului a Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Corneanu.

După Doxologia săvîrşită în Paraclisul Patriarhal, rugat de o delegaţie să prezideze deschiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc, Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN a intrat în sala de şedinţă împreună cu Dl **Tiţă Florea**, delegatul Domnului Preşedinte al Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne, Dl **Traian Ionaşcu**, delegatul Marii Adunări Naţionale a R. P. Romîne şi Dl Profesor **Dumitru Dogaru**, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri al R. P. Romîne.

La rugămintea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl Profesor DUMITRU DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Nr. 564/1962 emis de Consiliul de Stat al Republicii Populare Romîne, prin care se declară deschise lucrările Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea Episcopului Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului.

În conformitate cu prevederile Statutului pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a invitat pe Înalt Prea Sfinţitul Dr. NICOLAE CORNEANU, Mitropolitul Banatului, să prezideze şedinţa Colegiului Electoral Bisericesc.

După îndeplinirea formalităţilor de rigoare, s-a trecut la operaţiunea votării, fiecare membru al Colegiului Electoral Bisericesc exprimîndu-şi voinţa prin vot direct şi secret.

Procedîndu-se la despuierea scrutiniului s-a constatat că Prea Sfinţitul Episcop TEOCTIST ARĂPAŞ, Vicar Patriarhal, a întrunit 76 voturi din cele 78 exprimate, două buletine fiind albe.

În urma acestui rezultat, Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte, Mitropolitul Dr. Nicolae Corneanu, a proclamat pe Prea Sfințitul TEOCTIST ca Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălma-giului, rostind o cuvîntare adecvată importanței actului ce se săvîrșise.

Nou-alesul Episcop al Aradului, Prea Sfințitul Teoctist, a mulțumit membrilor Colegiului Electoral Bisericesc pentru încrederea acordată, rostind o cuvîntare substanțială și mișcătoare.

Prea Sfinția Sa a fost felicitat călduros de toți cei prezenți.

După aceea, la rugămintea Înalt Prea Sfințitului Părinte Președinte, Mitropolitul Dr. Nicolae Corneanu, Dl Profesor DUMITRU DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Nr. 565/1962 al Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne pentru închiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc.

A urmat o masă oferită de Consiliul Eparhial al Episcopiei Aradului în cinstea noului chiriarh.

Urîndu-i îndelungată și rodnică păstorire Prea Sfințitului Episcop TEOCTIST al Aradului, vom reveni cu amănunte, după ce se va face înscăunarea Prea Sfinției Sale.

REDACȚIA

